

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS

Aušra VALANČIAUSKIENĖ

**ENCIKLOPEDINĖS ŽINIOS
DVIKALBIUOSE LINGVISTINIUOSE
ŽODYNUOSE**

DAKTARO DISERTACIJA
HUMANITARINIAI MOKSLAI, FILOLOGIJA (H 004)

Vilnius, 2022

Mokslo daktaro disertacija rengta 2017–2022 metais Lietuvių kalbos institute pagal suteiktą Lietuvių kalbos institutui, Vytauto Didžiojo universitetui, Klaipėdos universitetui, Šiaulių universitetui (2011 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsaky-
mu Nr. V-1124) doktorantūros teisę.

Mokslinė vadovė

Prof. dr. **Danguolė Melnikienė**

Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija, H 004

Disertacijos gynimo taryba:

Pirmininkė

Prof. dr. **Dalia Pakalniškienė**

Klaipėdos universitetas, humanitariniai mokslai, filologija, H 004

Nariai:

Doc. dr. **Diego Ardoino**

Berno universitetas, Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija, H 004

Prof. dr. **Aurelija Leonavičienė**

Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filologija, H 004

Dr. **Danutė Liutkevičienė**

Lietuvių kalbos institutas, filologija, H 004

Doc. dr. **Vilma Zubaitienė**

Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija, H 004

Daktaro disertacija bus ginama viešame filologijos krypties tarybos posėdyje
2022 m. rugsėjo 30 d. 13 val. Lietuvių kalbos instituto Didžiojoje salėje.
Adresas: Petro Vileišio g. 5, Vilnius, Lietuva.

Disertaciją galima peržiūrėti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje,
Lietuvių kalbos instituto, Klaipėdos universiteto, Vilniaus universiteto,
Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekose.

VYTAUTAS MAGNUS UNIVERSITY
INSTITUTE OF THE LITHUANIAN LANGUAGE

Aušra VALANČIAUSKIENĖ

**ENCYCLOPEDIC INFORMATION
IN BILINGUAL LINGUISTIC
DICTIONARIES**

DOCTORAL DISSERTATION
HUMANITIES, PHILOLOGY (H 004)

Vilnius, 2022

This doctoral dissertation has been prepared during the period of 2017–2022 at the Institute of the Lithuanian Language in accordance with the right of doctoral studies granted to the Institute of the Lithuanian Language, Vytautas Magnus University, Klaipėda University, Šiauliai University (by Order No. V-1124 of the Minister of Education and Science of the Republic of Lithuania of 21 June 2011).

Scientific Supervisor

Prof. Dr **Danguolė Melnikienė**

Vilnius University, Humanities, Philology, H 004

Council of Defence of the doctoral dissertation:

Chairperson

Prof. Dr **Dalia Pakalniškienė**

Klaipėda University, Humanities, Philology, H 004

Members:

Assoc. Prof. Dr **Diego Ardoino**

University of Bern, Vilnius University, Humanities, Philology, H 004

Prof. Dr **Aurelija Leonavičienė**

Vytautas Magnus University, Humanities, Philology, H 004

Dr **Danutė Liutkevičienė**

Institute of the Lithuanian Language, Humanities, Philology, H 004

Assoc. Prof. Dr **Vilma Zubaitienė**

Vilnius university, Humanities, Philology, H 004

The doctoral dissertation will be defended in a public meeting of the Council of Defence in Humanities at the Great Hall of the Institute of the Lithuanian Language at 1 pm on 30 September 2022.
Address: Petro Vileišio str. 5, Vilnius, Lithuania.

This dissertation is available at Martynas Mažvydas National Library of Lithuania and the libraries of the Institute of the Lithuanian Language, Klaipėda University, Vilnius University and Vytautas Magnus University.

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	7
PAVEIKSLŲ IR LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	8
Paveikslai	8
Lentelės	9
PAGRINDINĖS SĄVOKOS.....	10
ĮVADAS	13
1. ŽODYNŲ TIPOLOGIJA	25
1.1. Žodynų skirstymo į tipus kriterijai.....	25
1.2. Lingvistiniai žodynai vs. enciklopediniai žodynai.....	27
1.3. Dvikalbio žodyno samprata	28
2. ENCIKLOPEDINĖS ŽINIOS ŽODYNŲ STRUKTŪRINIUIOSE LYGMENYSE	29
2.1. Bendroji žodynų struktūra.....	34
2.1.1. Megastruktūra	34
2.1.1.1. Pratarmė.....	35
2.1.1.2. Santrumpų sąrašas	37
2.1.1.3. Baigiamoji žodyno dalis	39
2.2. Makrostruktūra	41
2.3. Mikrostruktūra.....	43
2.3.1. Beekvivalentė leksika	43
2.3.2. Iliustraciniai pavyzdžiai	46
3. ENCIKLOPEDINĖS ŽINIOS DVIKALBIUIOSE ŽODYNUOSE	51
3.1. Megastruktūros analizė	51
3.1.1. Pratarmės	51
3.1.2. Leksikografiniai šaltiniai	54
3.1.3. Santrumpų sąrašai	57
3.1.4. Baigiamoji dalis.....	58
3.2. Makrostruktūros analizė.....	61
3.2.1. Makrostruktūros tipai	61
3.2.2. Pagrindinės kalbos antraštynas	62
3.3. Mikrostruktūros analizė	64
3.3.1. Teminės pavyzdžių grupės.....	65
3.3.1.1. Botanikos žinios.....	65
3.3.1.2. Geografijos žinios.....	72

3.3.1.3. Istorijos žinios.....	78
3.3.1.4. Karybos žinios.....	84
3.3.1.5. Muzikos žinios.....	89
3.3.1.6. Religijos žinios.....	94
3.3.1.7. Sporto žinios.....	101
3.3.1.8. Zoologijos žinios.....	106
3.3.2. Beekvivalentė leksika	115
3.3.2.1. Materialinės kultūros dalykų pavadinimai	115
3.3.2.2. Dvasinės kultūros reiškinių pavadinimai.....	121
3.3.3. Kiekybinė pavyzdžių, pažymų, apibrėžčių ir lotyniškų pavadinimų analizė..	127
4. GRETINAMOJI LIETUVIŠKŲ IR ANGLIŠKŲ ANKETŲ APŽVALGA.....	130
4.1. Duomenys apie respondentus	131
4.2. Dvikalbių žodynų pasirinkimo kriterijai ir naudojimo tikslai	132
4.3. Enciklopedinės žinios dvikalbiuose žodynuose.....	133
4.3.1. Dvikalbių žodynų pratarmė.....	133
4.3.2. Dvikalbių žodynų santrumpų sąrašas	135
4.3.3. Žodyno sandaros aprašas.....	136
4.3.4. Žodyno gale esantys priedai.....	137
4.3.5. Kokiais žodyno gale esančiais priedais naudojama.....	138
4.3.6. Priedų pateikimas.....	140
4.3.7. Pažymos dvikalbiuose žodynuose	141
4.3.8. Vartosenos pavyzdžiai dvikalbiuose žodynuose.....	142
4.3.9. Apibrėžtis dvikalbiuose žodynuose.....	143
4.4. Anketų apžvalgos išvados.....	144
IŠVADOS.....	146
REKOMENDACIJOS	149
ŠALTINIAI	150
LITERATŪRA.....	151
PRIEDAI.....	159
1 priedas. Pažymų, pagal kurias buvo atrenkami žodžiai, sąrašas	159
2 priedas. Anketa „Dvikalbių žodynų naudojimas“ (lietuvių k.).....	160
3 priedas. Anketa „Dvikalbių žodynų naudojimas“ (anglų k.)	163
SUMMARY	167
PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS.....	184
CURRICULUM VITAE.....	185

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

- BLKŽe – *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/bendrines-lietuviu-kalbos-zodynas/>
- DLAKŽ – *Didysis lietuvių–anglų kalbų žodynas* (2006). Piesarskas, B. Vilnius: Žodynas.
- DLKŽe – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (2021). Keinys, S. 8-as patais. ir papild. leid., Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, elektroninis variantas. Prieiga internete: <https://ekalba.lt>.¹
- DLKT – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. Prieiga internete: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>
- DLPKŽ – *Didysis lietuvių–prancūzų kalbų žodynas* (2012). Melnikienė, D. II pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius, In Re.
- K1 – Gimtoji (pirmoji įsisavinta) kalba
- K2 – Svetimoji (antroji įsisavinta) kalba
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Redaktorių kolegija: Naktinienė, G. (vyr. red.), Paulauskas, J., Petrokienė, R., Vitkauskas, V., Zabarskaitė, J. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (atnaujinta versija, 2017). Prieiga internete: www.lkz.lt.
- LPKŽ – *Dictionnaire lituanien–français / Lietuvių–prancūzų kalbų žodynas* (2020). Melnikienė, D. Hermann Éditeur, Paris.
- LRKŽ – *Lietuvių–rusų kalbų žodynas* (2015). Lyberis, A. Vilnius: Žodynas.
- VLE – *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (2001–2015): elektroninis variantas. Prieiga internete: <https://www.vle.lt>

¹ Buvo naudotasi ir septintuoju DLKŽe leidimu (2017).

PAVEIKSLŲ IR LENTELIŲ SĄRAŠAS

PAVEIKSLAI

1 paveikslas. Bendroji žodyno struktūra, apimanti mega-, makro- ir mikrostruktūros lygmenis	35
2 paveikslas. Lemos su pažyma <i>bot.</i>	65
3 paveikslas. Lemos su pažyma <i>geog.</i>	73
4 paveikslas. Lemos su pažyma <i>ist.</i>	78
5 paveikslas. Lemos su pažyma <i>kar.</i>	84
6 paveikslas. Lemos su pažyma <i>muz.</i>	90
7 paveikslas. Lemos su pažyma <i>rel.</i>	95
8 paveikslas. Lemos su pažyma <i>sport.</i>	102
9 paveikslas. Lemos su pažyma <i>zool.</i>	107
10 paveikslas. Pavyzdžių pateikimas pagal vartojimo sritis	127
11 paveikslas. Pažymų pateikimas	128
12 paveikslas. Apibrėžčių pateikimas.....	129
13 paveikslas. Ar skaitote dvikalbių žodynų pratarinę? (lietuviškos anketos).....	134
14 paveikslas. Ar skaitote dvikalbių žodynų pratarinę? (angliškos anketos).....	134
15 paveikslas. Ar skaitote dvikalbių žodynų santrumpų sąrašą? (lietuviškos anketos).....	135
16 paveikslas. Ar skaitote dvikalbių žodynų santrumpų sąrašą? (angliškos anketos).....	135
17 paveikslas. Ar skaitote žodynų sandaros aprašą? (lietuviškos anketos).....	136
18 paveikslas. Ar skaitote žodynų sandaros aprašą? (angliškos anketos).....	137
19 paveikslas. Ar naudojotės dvikalbio žodyno gale esančiais priedais? (lietuviškos anketos)	137
20 paveikslas. Ar naudojotės dvikalbio žodyno gale esančiais priedais? (angliškos anketos).....	138
21 paveikslas. Kokiais dvikalbio žodyno gale esančiais priedais naudojotės? (lietuviškos anketos)	139
22 paveikslas. Kokiais žodyno gale esančiais priedais naudojotės? (angliškos anketos)	139
23 paveikslas. Kaip pateikti geografinius vardus, tikrinius vardus ir pan. dvikalbiame žodyne? (lietuviškos anketos)	140
24 paveikslas. Kaip pateikti geografinius vardus, tikrinius vardus ir pan. dvikalbiame žodyne? (angliškos anketos).....	140
25 paveikslas. Ar reikalinga prie žodžio pažyma? (lietuviškos anketos).....	141
26 paveikslas. Ar reikalinga prie žodžio pažyma? (angliškos anketos).....	141
27 paveikslas. Ar dvikalbiame žodyne reikalingi vartosenos pavyzdžiai? (lietuviškos anketos)	142

28 <i>paveikslas</i> . Ar dvikalbiame žodyne reikalingi vartosenos pavyzdžiai? (angliškos anketos).....	142
29 <i>paveikslas</i> . Ar dvikalbiame žodyne reikia paaiškinti žodžio reikšmę? (lietuviškos anketos)	143
30 <i>paveikslas</i> . Ar dvikalbiame žodyne reikia paaiškinti žodžio reikšmę? (angliškos anketos).....	143

LENTELĖS

1 <i>lentelė</i> . Botanikos žinios	72
2 <i>lentelė</i> . Geografijos žinios	77
3 <i>lentelė</i> . Istorijos žinios	83
4 <i>lentelė</i> . Karybos žinios	89
5 <i>lentelė</i> . Muzikos žinios.....	94
6 <i>lentelė</i> . Religijos žinios	101
7 <i>lentelė</i> . Sporto žinios	106
8 <i>lentelė</i> . Zoologijos žinios	114
9 <i>lentelė</i> . Materialinės kultūros dalykų pavadinimai.....	120
10 <i>lentelė</i> . Dvasinės kultūros reiškinių pavadinimai	126

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Aiškinamasis žodynas – žodynas, kuriame pateikiami detalūs reikšmių aiškinimai (Hartmann, James 1998: 54); jame aiškinami ne atskiri žodžių sluoksniai, o tam tikrės kalbės leksikos visuma (Jakaitienė 2005: 44). Tokio žodyno prototipas yra vienakalbis bendrasis žodynas, kuris dar vadinamas ir bendruoju, aiškinamuoju, vartosenos žodynu (Hartmann, James 1998: 54, 95).

Antraštynas – visų antraštinių žodžių sąrašas (Melnikienė 2009a: 179, Zubaitienė 2014: 14). Lietuvių leksikografijoje kartais vartojamas ir kitas terminas – *vardynas* (DLAKŽ, DALKŽ pratarėse). Šiame darbe pasirinktas pirmasis jų, nes jis tiksliau perteikia reiškinių esmę. *Vardynas* yra *vardai*, *vardų sąrašas* (DLKŽe).

Apibrėžtis (definicija) – leksinio vieneto reikšmės aiškinimas. Yra trys pagrindiniai apibrėžčių tipai: aiškinamasis, sinoniminis ir nuorodinis (Hartmann, James 1998: 35, Jakaitienė 2005: 24, Zubaitienė 2014: 26 ir kt.). Be šių aiškinimo būdų, galimi ir kiti: nusakomasis, vienažodis ir mišrusis (Naktinienė 2006: 22).

Atitikmuo (ekvivalentas)² – vienės kalbės žodis arba frazė, savo reikšme atitinkantis žodį arba frazę kita kalba. Dėl lingvistinių ir kultūrinių skirtumų vertimo ekvivalentai paprastai yra daliniai, apytikriai (artimi), netiesioginiai ir asimetriniai (o ne visiškai, tiesioginiai, pažodiniai ir dvikrypčiai). Jų specifikacija dvikalbėje leksikografijoje yra sudėtinga, todėl pasitelkiami aiškinamieji atitikmenys (Hartmann, James 1998: 51).

Beekvivalentė leksika – žodžiai, pavadinantys specifinius tautos gyvenimo daiktus ir reiškinius. Šią leksiką įvardijantys žodžiai dažniausiai neturi tikslių atitikmenų kitose kultūrose ir kalbose (Gudavičius 2007: 89).

Bendrasis žodynas – taip leksikografijoje priimta vadinti tokius leidinius, kuriuose siekiama daugiau ar mažiau detaliai aprašyti kalbos (dvikalbių žodynų atveju – pagrindinės kalbos) leksikos visumą. Tačiau juose yra mėginama „ne statistiškai užfiksuoti visus toje kalboje egzistuojančius žodžius, bet pateikti tam tikrą jos globalų modelį“ (Rey-Debove 2005: 1).

Bifunkcinis žodynas – tai iš dviejų dalių sudarytas žodynas, kuriame ta pati kalba tampa ir pagrindine, ir verčiamąja (pvz., lietuvių–anglų ir anglų–lietuvių žodynas). Valerijus Berkovas tokius žodynus vadina biskopiniais, Carla Marello – dviejų dalių žodynais (cit. iš Melnikienė 2009a: 67). Pasak Hartmanno ir Jameso, tai dvikalbis žodynas, kuris dekoduoja ir užkoduoja, t. y. išverčia į kitą kalbą ir iš

² Lietuvių mokslinėje literatūroje vartojami du terminai: *ekvivalentai* (Gudavičius 2007, Griškevičienė 2013, Sakalauskiene ir Sawaniewska-Mochowa 2017) ir *atitikmenys* (Lapinskas 2008, Melnikienė 2008), kartais viename leidinyje vartojami abu terminai (Jakaitienė 2005, Zubaitienė 2014). Šiame darbe taip pat vartojami abu terminai.

kitos kalbos (Hartmann, James 1998: 14). Šį terminą lietuvių leksikografijoje pradėjo vartoti Danguolė Melnikienė; ankstesniuose lietuvių metaleksikografų darbuose tokio tipo žodynai buvo klaidingai vadinami dvikrypčiais (žr. *Dvikryptis žodynas*).

Dvikalbis žodynas – žodynas, kuriame transkodavimo akto metu pagrindinės kalbos K1 žodžiai ir posakiai perteikiami verčiamosios kalbos K2 žodžiais bei posakiais, siekiant užtikrinti komunikaciją tarp tomis kalbomis kalbančių bendruomenių (Melnikienė 2009a: 16); tai toks žodyno tipas, kuriame vertimo ekvivalentais siejama dviejų kalbų leksika; dviejų kalbų žodžiai (leksiniai vienetai) perteikiami vertimo atitikmenimis (Hartmann, James 1998: 14; Zgusta 1971: 294).

Dvikryptis žodynas – dvikalbių žodynų tipas, kuriame mėginama vertimo ekvivalentus priartinti prie abiejų kalbų vartotojų, t. y. jis turi du adresatus (Берков 2004: 9, Hartmann 1998: 13, Melnikienė 2009a: 67). Lietuvių metaleksikografijoje kurį laiką dvikrypčiais žodynais klaidingai buvo vadinami bifunkciniai, tai yra iš dviejų dalių (K1→K2 ir K2→K1) susidedantys leksikografiniai leidiniai (Jakaitienė 2005: 133). Tačiau pasaulinėje leksikografijoje kalbant apie dvikryptiškumą omenyje turima ne žodyno struktūra, o jo potencialus adresatas.

Enciklopedinis žodynas – tai leidinys, kuriame per raktinius žodžius pateikiamos įvairių sričių žinios, kurias sukaupė žmonija (Pruvost 2006: 192). Žr. *Lingvistinis žodynas*.

Filiacija – daugiareikšmio žodžio semantinės struktūros skaidymas, t. y. nustatymas, kiek reikšmių galima skirti žodžio reikšmių sistemoje; žodžio reikšmių išskyrimas (Hartmann, James 1998: 125, Jakaitienė 2005: 24, Zubaitienė 2014: 29, Melnikienė 2009: 213).

Glosa (aiškinamoji glosa) – parafrazė arba sinonimas, paaiškinantis žodžio ar frazės reikšmę. Dvikalbiame žodyne toks aiškinimas pasitelkiamas įvairioms antraštinio žodžio, turinčio skirtingus ekvivalentus, reikšmėms atskirti (Hartmann, James 1998: 63). Tai – vienas semantizacijos būdų.

Korpusas – pagrindinė žodyno dalis; žodyno straipsnių visuma (Берков 2004: 24, Zubaitienė 2014: 14).

Leksema – pagrindinis lingvistinio leksikos tyrimo vienetas. Leksemos paprastai suprantamos kaip formos (grafinis / garsinis pavidalas) ir reikšmės (semantinė reikšmė) kombinacija tam tikrame gramatiniame kontekste (Hartmann, James 1998: 83).

Lema – visų antraštyne pateikiamo žodžio morfologinių formų išraiška; jo „reprezentacinė forma“ (Hartmann, James 1998: 83, Melnikienė 2009a: 148, Zubaitienė 2014: 18). Ne visi žodyno antraštyno vienetai yra laikytini lemomis: pavyzdžiui, prie jų negalima priskirti išvestinių asmeninių įvardžių formų (man, tave, jį ir t. t.) arba priešdėlių, pateikiamų straipsnių antraštėmis.

Lingvistinis žodynas – žodynas, teikiantis lingvistinės informacijos (etimologijos, rašybos, tarimo, fonologijos, gramatikos žinių ir pan.) tiek apie atskirus žodžius, tiek apie vienoje ar kitoje kalboje egzistuojančią leksikos visumą (Hartmann, James

1998: 81, 88). Lingvistiniai žodynai orientuoti į žodį, kalbinius jo ypatumus, reikšmę ir vartoseną (Marcinkevičienė 2011: 56). Žr. *Enciklopedinis žodynas*.

Makrostruktūra – žodyno straipsnių išdėstymo principas jo korpuse (Rey-Debove 1971: 21; Rey-Debove 2005: 1; Hartmann 2001: 65; Берков 2004: 15; Melnikienė 2009a: 147, 207). Makrostruktūros terminas neapima po žodyno korpuso ar prieš jį pateikiamos papildomos informacijos.

Megastruktūra – bendroji žodyno struktūra, kurią sudaro pagrindinė dalis – leksikografinio leidinio tekstas – įvadinės ir baigiamosios dalys: titulinis puslapis, pratarinė, žodyno sandara, gramatikos apžvalga, papildomos informacijos šaltiniai (Melnikienė 2009a: 147, Берков 2004: 15). Panašiai apibrėžia ir kiti Europos mokslininkai: megastruktūra – bendroji sudėtinių žodyno dalių struktūra, apimanti makrostruktūrą ir įvadinę bei baigiamąją dalis (Hartmann, James 1998: 93).

Metaleksikografija – veiklų, susijusių su svarstymais apie leksikografijos pritaikymą, visuma (Hartmann, James 1998: 93).

Mikrostruktūra – žodyno straipsnio struktūra (Hartmann 1998: 94, Melnikienė 2009a: 207).

Monofunkcinis žodynas – tai žodynas, turintis vieną pagrindinę ir vieną verčiamąją kalbas (Melnikienė 2009a: 68). Valerijus Berkovas tokius žodynus vadina monoskopiniais (cit. iš Melnikienė 2009a: 67). Šį terminą lietuvių leksikografijoje pradėjo vartoti Danguolė Melnikienė; ankstesniuose lietuvių metaleksikografų darbuose tokio tipo žodynai buvo klaidingai vadinami dvikrypčiais (žr. *Dvikryptis žodynas*).

Pagrindinė kalba – kalba, iš kurios verčiama į kitą kalbą (Hartmann, James 1998: 128, Melnikienė 2009a: 60, Zgusta 1971: 294; Zubaitienė 2014: 130). Kituose darbuose vadinama *originalo kalba* (Marcinkevičienė 2011: 59).

Pažyma – santrumpa, teikianti informacijos apie leksinio vieneto atskiros jo reikšmės gramatinius, stilistinius, kilmės, vartojimo ar kitokius požymius, pvz.: *vulg.* (= *vulgarizmas*); *zool.* (= *zoologijos terminas*) (Jakaitienė 2005: 25, Берков 2004: 23, 171).

Semantizacija – prieš kitų kalbų atitikmenis pateikiamas trumpas reikšmės paaiškinimas, padedantis greičiau identifikuoti žodžius ir suvokti jų reikšmes (Берков 2004: 19, Jakaitienė 2005: 25, Zubaitienė 2014: 31). Yra keli semantizacijos būdai: trumpas reikšmės paaiškinimas arba perifrazė; sinonimai; bendro reikšmės pobūdžio nurodymas; paskirties apibūdinimas; požymio turėtojo nurodymas; veiksmo objekto nurodymas; vartojimo srities nuoroda; stilistinė nuoroda; perkeltinės reikšmės nuoroda (Jakaitienė 2005: 156–157).

Verčiamoji kalba – kalba, į kurią verčiama (Hartmann, James 1998: 137; Melnikienė 2009a: 60, Zubaitienė 2014: 130; Zgusta 1971: 294). Kituose darbuose vartojama *vertimo kalba* (Marcinkevičienė 2011: 59).

IVADAS

Kiekviena tauta į pasaulį žiūri kitaip, t. y. skirtingai jį kategorizuoja (Gudavičius 2009, Wierzbicka 1997). Skirtingas pasaulio matymas nulėmė, kad kiekvienoje kalboje susiformavo savita leksika, kuri, vystantis visuomenei ir kultūrai, visą laiką kinta. Besikeičiančią leksiką ir apskritai įvairias žinių rūšis stengiamasi užfiksuoti įvairių tipų žodynuose. Tačiau žodynai yra ne tik žodžių ir žinių sankaupos, jie ir viena svarbiausių priemonių, užtikrinančių tiesioginį bendravimą tarp įvairių tautų ar atskirų visuomenės sluoksnių, juose nuolat ieškoma visokio pobūdžio informacijos. Teigiama, kad „žodynas yra pati sėkmingiausia ir reikšmingiausia knyga apie kalbą“ (Ilson 1985: 1), o geri tam tikrų sričių žodynai ženklina tų sričių „brandą“ (Gao 2010: 285). Dvikalbis žodynas įvardijamas kaip vienas įdomiausių ir sudėtingiausių žodynų, nes jis gretina dvi kalbas ir su jomis susijusias kultūrinės aplinkas (Hartmann 2001: 44), aprašo kitą kultūrą, kuri nuo vartotojo kultūros skiriasi įvairiomis proporcijomis (Nida 1958: 279). Tad dvikalbis žodynas pagrįstai nusipelno būti įvairių tyrimų objektu.

Šioje disertacijoje analizuojama, kaip dvikalbiuose lingvistiniuose žodynuose pateikiama enciklopedinė informacija. Apie tai, kas laikoma enciklopedinėmis žinomis, nėra daug parašyta. „Leksikografijos žodynas“ (Hartmann, James 1998: 49) pateikia tokį enciklopedinių žinių apibrėžimą: „Enciklopedinė informacija – viena iš informacijos kategorijų, pagrįsta faktinėmis žiniomis, kurią sudarytojas pateikia ir kurios vartotojas ieško žodyne. Priešingai nei lingvistinė informacija, enciklopedinės žinios yra labiau susijusios su objektyvios tikrovės vaizdavimu, o ne su žodžiais ar frazėmis, kurios ją nurodo“. Panašiai enciklopedines žinias, priešindamas jas su lingvistinėmis žiniomis, įvardija ir Istvanas Kecskesas: „Terminas *enciklopedinės žinios* vartojamas siejant jas su žiniomis apie pasaulį ir atskiriant jas nuo žinių apie kalbos sistemą“ (Kecskes 2013: 177). Kathryn Kavanagh šias žinias sieja su kultūra ir teigia, kad tai – informacija apie pasaulyje žinomus žmones, vietas ir institucijas, politiką ir politikus, filmų, spektaklių ar literatūrinius personažus, visuomenės ir socialinį elgesį, visatą ir gamtos reiškinius (Kavanagh 2000: 105). Piotras Wnėkas ir Brigita Bendoraitytė-Vnėk šiek tiek išsamiau apibūdina, kas yra enciklopedinė informacija – „tai detalios žinios apie pasaulį: a) objektų, procesų, reiškinių ir jų ryšių specifikacijos, b) specialistų vartojamos sąvokos, ypač mokslinės žinios ir mokslinė sistematika, c) svarbūs istoriniai įvykiai, d) istorinės ir šių dienų institucijos bei organizacijos, e) geografinės ir geopolitinės apžvalgos, f) etnografiniai duomenys, g) garsių žmonių biografijos ir kt.“ (Wnėk, Bendoraitytė-Vnėk 2012: 85). Dažnai enciklopediniai elementai pateikiami žodynų straipsniuose kaip dalis vadinamąsios enciklopedinės definicijos arba kaip atskira dalis, pateikiamą prieš arba po žodyno korpuso (Hartmann, James 1998: 49). Bo Svensénas teigia, kad skirtumas tarp lingvistinių ir enciklopedinių žinių yra subtilus, o ribos neaiškios, tačiau dvikalbiuose žodynuose žodžio reikšmė perteikiama pasitelkiant verčiamąsios kalbos

ekvivalentą, tad atskirti šias žinių rūšis tokiaame žodyne nėra sudėtinga (Svensén 2009: 289). Mokslininkas kelia klausimą, ar išvis įmanoma sukurti tokį apibrėžimą, kuriame nebūtų žinių apie pasaulį? Jo žodžiais, daugelis leksikografų sutinka, kad dažnai tiesiog būtina apeliuoti į vartotojo turimas žinias apie pasaulį siekiant aiškiau pateikti informaciją apie kalbą (Svensén 2009: 289–290).

Kai kurie autoriai vartoja ir kitą terminą: *ekstralingvistinės žinios*, pvz., Vladimiras Gakas šias sąvokas vartoja pagrėčiui (Gak 1988). „Leksikografijos žodyne“ prie termino *ekstralingvistinė informacija* pateikiama nuoroda į enciklopedines žinias, taigi autoriai šiuos abu terminus vartoja sinonimiškai (Hartmann, James 1998: 55). Vis dėlto metaleksikografinėje literatūroje dažniau vartojamas terminas *enciklopedinės žinios*, *enciklopedinė informacija* (Zgusta 1971, Cop 1989, Nielsen 1994, Kiefer 1998, Pruvost 2002, Jakaitienė 2005, Plaušinaitytė 2010, Wnęk ir Bendoraitytė–Vnęk 2012, Skybina ir Bytko 2015, Melnikienė ir kt. 2018, Valančiauskienė 2019, 2021), taigi disertacijoje nuspręsta vartoti terminus *enciklopedinės žinios*, *enciklopedinė informacija*. Terminai *ekstralingvistinė informacija*, *ekstralingvistinės žinios* darbe gali pasitaikyti cituojant juos vartojusius autorius.

Be abejo, žodynuose enciklopedinės informacijos yra mažiau nei enciklopedijose, nes žodyno tikslas yra aprašyti žodį, o ne perteikti informaciją apie referentą (Kiefer 1988: 8). Vis dėlto kai kurie mokslininkai mano, kad dvikalbiuose žodynuose enciklopedinės informacijos turėtų būti daugiau nei vienakalbiuose žodynuose (Gak 1988: 48).

Taigi šio DARBO TIKSLAS – išnagrinėti enciklopedinių žinių pateikimo būdus *Didžiajame lietuvių–anglų kalbų žodyne* (2006. Toliau – DLAKŽ), *Lietuvių–rusų kalbų žodyne* (2015. Toliau – LRKŽ) ir *Lietuvių–prancūzų kalbų žodyne* (2020. Toliau – LPKŽ) visuose struktūros lygmenyse. Šie žodynai pasirinkti siekiant palyginti skirtumus ir panašumus, kaip pagrindine kalba ir verčiamomis kalbomis perteikiamos enciklopedinės žinios, be to, remiantis Linos Gaižauskaitės (2012) tyrimu apie dvikalbių žodynų leidybą 1990–2010 m., daugiausia išleista šių kalbų žodynų: anglų – 125, rusų – 30, vokiečių 45, prancūzų – 16. Nors vokiečių kalbos žodynų pasirodė daugiau negu prancūzų kalbos, lietuvių–vokiečių kalbų žodynas nepasirinktas dėl labai praktinių priežasčių – darbo autorė nemoka šios kalbos.

Tikslui pasiekti keliami tokie UŽDAVINIAI:

- 1) remiantis užsienio ir Lietuvos tyrėjų įžvalgomis aptarti enciklopedinės informacijos svarbą ir pateikimo būdus, santykį tarp lingvistinės ir enciklopedinės informacijos dvikalbiuose žodynuose;
- 2) iš tiriamų žodynų antraštynų atrinkti žodžius, priklausančius botanikos, geografijos, istorijos, karybos, muzikos, religijos, sporto, zoologijos teminėms grupėms;
- 3) iš tiriamų žodynų antraštynų atrinkti beekvivalenčius žodžius: materialinės kultūros dalykų pavadinimus ir dvasinės kultūros reiškinių pavadinimus;
- 4) išanalizuoti šių lemų leksikografinio aprašo ypatumus joms skirtuose straipsniuose enciklopedinės informacijos pateikimo aspektu;

- 5) ištirti žodynų vartotojų požiūrį ir poreikius enciklopedinių žinių pateikimo dvikalbiuose žodynuose aspektu: parengti anketas (lietuvių ir anglų kalba) studentams ir besimokantiems lietuvių kalbos, atlikti žodynų vartotojų apklausą, išanalizuoti ir palyginti dviejų respondentų grupių atsakymus.

TEMOS AKTUALUMAS. Išsamių mokslinių tyrinėjimų, skirtų vienakalbiams žodynams, pasirodė XX a. 7-ajame dešimtmetyje po 1960 m. vykusio Blumingtono³ kongreso (JAV) ir 1968 m. išleistos Bernardo Quemados disertacijos (Quemada 1968). Tačiau dvikalbiai žodynai, lenkiantys vienakalbius tiek tiražais, tiek leidimų skaičiumi, nesulaukė didesnio metaleksikografų dėmesio. Nors Lietuvoje dvikalbiai žodynai neabejotinai yra vyraujantis leksikografinių darbų tipas (pvz., 1990–2010 m. išleisti 249 dvikalbiai žodynai (Gaižauskaitė 2012: 145)), apie juos dažniausiai užsimenama bendro pobūdžio darbuose (žr. *Tyrimų apžvalga*). Evalda Jakaitienė pabrėžia, kad žodynų kritika ir žodynų didaktika Lietuva atsilieka nuo daugelio kraštų leksikografijos ir dėl šios priežasties nemažai dvikalbių žodynų sudarymo aspektų vis dar lieka netyrinėti, o jų leidimai nesulaukia solidesnių recenzijų ar straipsnių (Jakaitienė 2005: 16). Tokia dėmesio stoka šiems leidiniams nepalankiai veikia ne tik leksikografijos plėtojimąsi šalyje; neigiamus padarinius patiria kiekvienas, kam tenka naudotis net ir neseniai išleistais žodynais (Melnikienė 2009a: 15). Žodynų vartotojai ieško juose ne tik lingvistinių, bet ir su pasauliu susijusių, vadinamųjų enciklopedinių žinių. Kiek ir kokių enciklopedinio pobūdžio žinių derėtų įtraukti į dvikalbius žodynus; kokiuose struktūriniuose dvikalbių žodynų lygmenyse (megastruktūroje, makrostruktūroje, mikrostruktūroje) pateiktos enciklopedinės žinios yra lengviausiai pasiekiamos vartotojui; kaip enciklopedinėmis žiniomis papildyti žodynų straipsnius – štai esminiai klausimai, į kuriuos stengiamasi atsakyti šiame darbe. Disertacijos įžvalgomis galės pasinaudoti leksikografai, rengdami naujus žodynus ar tobulindami jau esamus. Atsižvelgus į darbe pateiktas išvadas bus galima padidinti lingvistinių žodynų informatyvumą juos papildant gausesnėmis ir įvairiapusiškesnėmis enciklopedinėmis žiniomis. Tyrimo rezultatai turėtų būti naudingi ir kalbos mokslo specialistams, vertėjams, dėstytojams, mokytojams, studentams ir visiems, kam dvikalbis žodynas yra kasdienio darbo įrankis. Darbas aktualus dar ir tuo, kad šiam tyrimui parengta anketa apie dvikalbių žodynų naudojimą bus galima remtis kitiems tyrėjams, į apklausas įtraukiant skirtingų specialybių studentus, dėstytojus, vertėjus, taip pat atkreipiant dėmesį į tokius kriterijus kaip žodynų vartotojų amžius, išsilavinimas, lytis. Tęsiant enciklopedinės informacijos pateikimo dvikalbiuose žodynuose tyrimus įdomių duomenų teiktų lyginamoji skirtingų laikotarpių žodynų analizė, kuri galėtų atskleisti, kaip kito ir nuo ko priklausė enciklopedinių žinių pateikimas juose.

TEMOS NAUJUMAS. Lietuvių, panašiai kaip ir užsienio, metaleksikografijoje daugiau dėmesio skiriama vienakalbių žodynų problemoms, o dvikalbiams žodynams skirtų darbų nėra itin daug. Be Danguolės Melnikienės monografijos (2009a), apie

³ *Problems in Lexicography*. Conference at Bloomington 1960.

juos parašyta keletas straipsnių ir recenzijų, tačiau jie nėra tiesiogiai susiję su diskutuojamu klausimu (žr. *Tyrimų apžvalga*). Iki šiol nebuvo nė vieno atskiro išsamaus tyrimo enciklopedinės informacijos pateikimo dvikalbiuose žodynuose aspektu, taigi pats disertacijos objektas jau yra tam tikra tyrimo naujumo prielaida. Šiame darbe pirmą kartą apibendrinamas enciklopedinių žinių pateikimas žodynuose, analizuojama, kokiais būdais dvikalbių žodynų mega-, makro- ir mikrostruktūroje perteikiamos enciklopedinės žinios; kokioms leksikos sritys labiausiai pasižymi enciklopedine informacija; siūloma, kokiomis enciklopedinėmis žiniomis būtų galima papildyti dvikalbius žodynus, kad jie taptų informatyvesni ir kokybiškesni. Dvikalbių žodynų tyrimas šiuo aspektu papildys ir pagilins turimas žinias, kaip pateikti ne tik gretinamas kalbas, bet ir jų kultūras. Taip pat iki šiol nebuvo parengta anketų ar atlikta tyrimų apie dvikalbių žodynų naudojimą, išryškinant enciklopedinių žinių pateikimą juose. Apklausą leido atskleisti, kokia dvikalbiuose žodynuose esančia enciklopedine informacija naudojama, kaip reikėtų ją pateikti, kad atitiktų žodynų vartotojų lūkesčius.

GINAMIEJI TEIGINIAI:

1. Enciklopedinės žinios dvikalbiuose žodynuose išsamiausiai pateikiamos mikrostruktūros lygmenyje. Jos perteikiamos vartojimo pažymomis, lotyniškais pavadinimais, apibrėžtimis, reikšmės patikslinimu, iliustraciniais pavyzdžiais, nors ne visuose žodynuose vienodai išsamiai.
2. Dvikalbių žodynų megastruktūros lygmenyje informacijos apie juose pateikiamas enciklopedines žinias yra prarandama, ji įtraukiama į žodynų priedus, perteikiama santrumpomis, iš dalies atsispindi leksikografinių šaltinių sąrašuose.
3. Dvikalbių žodynų makrostruktūros lygmenyje pasirinktų teminių grupių ir bekvivalenčių žodžių skaičius skiriasi, tačiau tam tikrų žodžių įtraukimas nebūtinai sietinas su didesniu žodyno informatyvumu.
4. Enciklopedinės žinios dvikalbiuose žodynuose lietuviškų ir angliškų anketų respondentams yra reikalingos. Reikalingiausi yra vartosenos pavyzdžiai, mažiau reikalingos pažymos ir apibrėžtys. Respondentai naudojami priedais, tačiau jų naudojamumas skiriasi. Vartotojų lūkesčiai dėl priedų pateikimo atskirais sąrašais prieštarauja šiuolaikinės leksikografijos nuostatoms.

TYRIMŲ APŽVALGA. Dvikalbis žodynas dažniausiai rengiamas remiantis jame gretinamų kalbų vienakalbiais žodynais, tad literatūros apžvalgoje aptariami teoriniai darbai, skirti tiek vienakalbiams, tiek dvikalbiams žodynams.

Užsienio metaleksikografijoje įvairius žodynams skirtus klausimus plačiau ar siauriau yra gvildinę garsiausi leksikografai ir metaleksikografai. Levas Ščerba buvo pirmasis mokslininkas, pasiūlęs žodynų tipologiją (Щерба 1940). Nors jo tipologija gana paprasta ir labiau pagrįsta vienakalbiais žodynais, vis dėlto ji padėjo pagrindus, kuriais remdamiesi kiti mokslininkai kūrė savo žodynų klasifikacijas. Ladislavas Zgusta (1971), aptardamas žodynų tipologiją, tvirtina, kad kiekvienai kalbų porai reikalingi keturi

dvikalbiai žodynai: du A-B vertimo (kiekvienai kalbinei bendruomenei) ir du B-A aiškinamieji žodynai (kiekvienai kalbinei bendruomenei). Kaip matyti, autorius skiria aktyvųjį ir pasyvųjį žodyno adresatą, nors jų taip neįvardija. Ali M. Al-Kasimi pateikė dar vieną žodynų klasifikaciją (1977), kuri panaši į Zgustos, skiriasi tik kai kurių žodynų pavadinimai, pvz., Zgustos išskirti *linguistiniai* – *enciklopediniai* žodynai Al-Kasimi vadinami *leksiniais* – *enciklopediniais* žodynais. Žodynus (remdamiesi dvikalbiais anglų ir kinų žodynais) iš komunikacinės perspektyvos tyrė ir klasifikavo Hemingas Yongas ir Jingas Pengas (2007). Kaip patys teigia, savo klasifikaciją jie grindė žodyno rengėjo, žodyno konteksto ir žodyno vartotojo ryšiu. Vis dėlto jų tipologija nėra išimtinai dvikalbių žodynų tipologija, pvz., priešpriešos *bendrieji* ir *specialieji* žodynai, *akademini* ir *mokomieji*, *lingvistiniai* ir *enciklopediniai* žodynai būdingos ir kalbant apie vienakalbių žodynų tipologiją. Tadeusz Piotrowskis (1994) savo disertacijoje pabrėžė, kad dvikalbė leksikografija turėtų būti traktuojama kaip viena svarbiausių leksikografijos krypčių, o dvikalbis žodynas – kaip natūrali kalbų mokymosi priemonė. Dvikalbei leksikografijai skirtoje Valerijaus Berkovo (2004) monografijoje nėra daug teorinių žinių, bet išsamiai aprašomi dvikalbių žodynų sudarymo principai ir etapai, labai praverčiantys žodynų sudarytojams. Prancūzų kalba išleistoje Danguolės Melnikienės (2013) monografijoje analizuojamas dvikalbės ir vienakalbės leksikografijos ryšys, aptariamas žodynų dvikryptiškumas, ištiktukų, nekonvencinės ir beekvivalentės leksikos svarba dvikalbiame žodyne. Tyrinėjimą medžiagą geriau suprasti ir įtvirtinti padeda kiekvieno skyriaus pabaigoje pateikiamos išvados. Svarbu ir tai, kad tai – vienas iš nedaugelio prancūzų kalba parengtų leidinių apie lietuvių leksikografiją. Jerzy's Tomaszczykas (1984) atkreipė dėmesį į kultūrinį aspektą dvikalbiuose žodynuose. Jis pastebėjo, kad lenkų–anglų kalbų žodynuose pateikiant ekvivalentus nepakankamai dėmesio skiriama sociokultūriniam žodžio reikšmės aspektui. Zhao Yanchunas ir kt. (2004) taip pat tyrė, kaip pateikiama kultūrinė informacija dvikalbiuose žodynuose ir tvirtina, kad žodynai, be sintaksinės, semantinės ar pragmatinės informacijos, turi įtraukti ir žinių apie pasaulį. Tai neabejotinai svarbi mintis, nes žodyne tikimasi rasti daugiau nei tik žinių apie kalbą. Kultūrinės informacijos perteikimą ispanų–anglų kalbų žodynuose analizavo Lianas Rodgeris (2006). Šiam tikslui pasiekti jis siūlo pasitelkti glosas (autorius jas vadina *supporting glosses*) arba tokią informaciją paaiškinti atskirose lentelėse (autorius jas vadina *cultural boxes*). Tėkios lentelės iškart patrauktų vartotojo dėmesį ir padėtų geriau įsiminti reikalingą informaciją, tačiau Lietuvoje nėra tokios tradicijos. Tomas Szende (1996), Arleta Adamska-Sałaciak (2006, 2010, 2015a), Emilia Kubicka (2019) analizavo ekvivalentus ir ekvivalentiškumą dvikalbiuose žodynuose: Szende, remdamasis prancūzų ir vengrų kalbomis, teigia, kad nėra lengva rasti tokius verčiamosios kalbės atitikmenis, kurie perteiktų pagrindinės kalbės konotacines reikšmes ir stilių, ir kad žodynininkui tenka pateikti santykinis atitikmenis bei juos paremti autentiškais pavyzdžiais. Adamska-Sałaciak (2006, 2010, 2015a) aptaria ekvivalentiškumo sąvokos apibrėžimą, ekvivalentiškumo tipus, trumpai apžvelgia, kaip ekvivalentiškumas traktuojamas lyginamojoje kalbotyroje, vertimo teorijoje bei metaleksi-

kografijoje. Išanalizavusi kitų mokslininkų ekvivalentų klasifikacijas, ji pateikia savąją, išskirdama keturis ekvivalentiškumo tipus. Tačiau ir ši klasifikacija nėra be priekaištų, nes ribos tarp skirtingų ekvivalentų grupių nėra iki galo aiškos. Kubicka (2019) ekvivalentiškumo problemą analizavo lygindama vokiečių kalbos būdvardžio *fassungslos*⁴ atitikmenis vokiečių–lenkų kalbų žodynuose ir lygiagrečiajame tekстыne. Ekvivalentai ir ekvivalentiškumas interpretuojami nevienodai, ir taip greičiausiai yra dėl to, kad tyrėjai išskiria skirtingus to paties reiškinių aspektus. Kubicka (2019), aptarusi dvikalbius žodynus leidėjų, metaleksikografų, vertėjų ir besimokančiųjų požiūriu, daro išvadą, kad norint juos patobulinti pirmiausia reikėtų apibrėžti, kas yra potencialūs jų vartotojai, kurie turėtų būti edukuojami įtraukiant leksikografijos klausimus į kalbų mokymosi procesą. Adresato įvardijimas pabrėžiamas ne vieno autoriaus (Atkins 1996, Бепков 2004: 192; Jakaitienė 2005: 133; Melnikienė 2009b: 9; Rigual, Calvi 2014: 144), o siūlymas lavinti vartotojus yra naujas ir vertas dėmesio. Kuo labiau išprusęs bus žodyno vartotojas, tuo daugiau reikalavimų jis kels žodynams, o tai savo ruožtu skatins jų sudarytojus gerinti žodynų kokybę.

Kiekvienoje kalboje yra ekvivalentų neturinčių žodžių, kuriuos labai svarbu pateikti dvikalbiuose žodynuose. Mortonas Bensonas (1995) analizavo, kaip šešiuose žodynuose, kurių pagrindinė kalba yra anglų, pateikiami amerikiečių anglų ir britų anglų kalbų beekvivalenčiai žodžiai ir nustatė, kad britų anglų kalbos žodžiai pateikiami nuodugniau. Įtraukiant beekvivalentę leksiką į dvikalbius žodynus jis siūlo pasitelkti kelis būdus: pažodinį vertimą, pažodinį vertimą su paaiškinimu, apibrėžtį, retais atvejais galima perimti pagrindinės kalbos žodį. Manytina, kad pastarasis būdas turėtų būti pasitelkiamas tik kraštutiniu atveju, nes jis negali tinkamai perteikti lemos reikšmės. Bensonas teiginys, kad pateikiant beekvivalenčius žodžius ypač svarbūs yra iliustraciniai pavyzdžiai, yra neabejotinai teisingas. Žodynas neišsivaizduojamas be pavyzdžių. Jų pateikimui dvikalbiuose žodynuose skirta Michaelio Toope'o monografija (1990). Jis nustatė, kad pavyzdžiai atlieka daug funkcijų (semantinių, gramatinių, stilistinių, kultūrinių), sustiprina informaciją apie lemą ir pateikia naujos informacijos apie ją. Alenka Vrbinc ir Marjeta Vrbinc (2016), remdamosi anglų–slovėnų žodynu, tvirtina, kad pavyzdžius būtina pateikti ir verčiamąja kalba, idant vartotojas matytų abiejų kalbų skirtumus. Danie Prinsloo ir Rufusas Gouwsas (2000) teigia, kad žodynai turėtų suteikti tam tikrės kalbinės bendruomenės vartotojams būtiną komunikacinių įgūdžių, o pavyzdžiai iš kasdienės vartosenos itin svarbūs. Tai ypač aktualu dabar, nes didėjant migracijai ir sparčiai kintant visuomenėms, gebėjimas veiksmingai bendrauti daugia-kalbėje ir daugiakultūroje aplinkoje turėtų būti nuolat ugdomas.

Lietuvoje leistoje Evaldos Jakaitienės monografijoje (2005), be bendrųjų teorinės leksikografijos problemų, supažindinama su dvikalbių žodynų sandara, jų rūšimis, korpuso rašymo problemomis. Dvikalbių žodynų, išleistų 1990–2006 m., mega-, ma-kro- ir mikrostruktūrą išsamiai išnagrino Melnikienė (2009a). Monografijoje taip pat

⁴ Apstulbintas, priblokštas, suglumęs, sumišęs.

aptariamais pagrindiniais dvikalbių žodynų tipais Lietuvoje, pateikiama trumpa dvikalbių žodynų Lietuvoje apžvalga, patikslinami kai kurie leksikografijos terminai (daugiau apie tai 1.1. sk.), tačiau jie, deja, nėra pateikiami atskiru sąrašu. Yra išleista keletas Lietuvių kalbos instituto parengtų leksikografijos problemas tiriančių straipsnių rinkinių: *Leksikografijos ir leksikologijos problemos* (2003), *Leksikografija ir leksikologija 1: aiškinamųjų bendrinės kalbos žodynų aktualijos* (2006), *Leksikografija ir leksikologija 2: Jono Kruopo 100-osioms gimimo metinėms* (2010). Juose, be kitų klausimų, analizuojamas homonimų pateikimas dvikalbiuose žodynuose, lyginami tradiciniai ir kompiuteriniai žodynai, atkreipiamas dėmesys į elektroninės leksikografijos galimybes ir būtinybę rengti daugiau elektroninių žodynų, nagrinėjamos žodžių atrankos, jų reikšmių apibrėžimo ir pan. problemos rengiant *Bendrinės lietuvių kalbos žodyną*. Lemos pateikimo dvikalbiame žodyne klausimams skirti Sauliaus Lapinsko (2008) ir Jakaitienės (2010) darbai. Lapinskas, diskutuodamas su Melnikienės išdėstytomis mintimis (Melnikienė 2007), teigia, kad reikia pateikti ne tik neutralų lemos atitikmenį, bet ir atitikmenis su konotacinėmis semomis, taip pat teisingai perteikti žodžio stilistinius atspalvius, parodyti jo sintagminius santykius, vartojimo perkeltine prasme galimybes, įtraukti kolokacijų. Jakaitienė pastebėjo, kad lemos pateikimas labai įvairuoja ir žodynų rengėjams pataria viename žodyne laikytis tų pačių pateikimo principų.

Lietuvių leksikografinėje literatūroje nemažai dėmesio skiriama *Bendrinės lietuvių kalbos žodynui* (toliau – BLKŽe), kuriuo vis labiau remiamasi rengiant dvikalbius žodynus. Danutė Liutkevičienė (2006) teigia, kad jį rengiant stengiamasi, kad vartosenos pavyzdžiai būtų maksimaliai informatyvūs ir autentiški, siekiama išlaikyti pusiausvyrą tarp oficialiosios ir šnekamosios kalbos. Šiais principais būtų svarbu vadovautis ir dvikalbių žodynų sudarytojams. Augalų ir gyvūnų reikšmės apibrėžimą BLKŽe analizavusios Liutkevičienė ir Anželika Gaidienė (2017) nustatė, kad jame nenurodomos jų taksonominės grupės, teikiami lotyniški augalų ir gyvūnų terminai, apibrėžiant realijas jos apibūdinamos vienodai išsamiai, nepaisant, ar jos savos, ar svetimos. Daiva Murmulaitytė (2017) pristato, kaip pateikiami iliustraciniai vartosenos pavyzdžiai BLKŽe ir išskiria svarbius iliustravimo metodikos principus: pavyzdžiais iliustruojama kiekviena leksema, iliustracijomis parodomas leksemos semantinis ir sintaksinis junglumas, dažnai papildomas reikšmės aiškinimas, stengiamasi pateikti autentiškus vartosenos pavyzdžius, prireikus jie gali būti kuriami ar koreguojami; visi žodžiai, išskyrus viensikiemenius tarnybinius⁵, yra sukirčiuoti. Tokios metodikos laikytis būtų svarbu ir dvikalbių žodynų sudarytojams. Kaip dvikalbiame žodyne pateikiama viena pavyzdžių grupė – kolokacijos – nagrinėjo Melnikienė ir Monika Jankauskaitė (2012). Jų nuomone, dvikalbio žodyno rengėjai turėtų nustatyti pastovius kriterijus, kuriais remiantis žodžių junginiai būtų priskirti kolokacijoms arba frazeologizmams ir pažymėti tai grafiškai. Vartotojui gal nėra labai svarbu, kuriai žodžių junginių grupei priklauso konkretus junginys, tačiau tai, kad kolokacijoms dvikalbiame žodyne reikėtų skirti ypatingą

⁵ Dabar BLKŽe kirčiuojami visi žodžiai.

dėmesį, nekelia abejonių, nes žodžių junglumas besimokantiems svetimųjų kalbų yra viena sunkiausiai įveikiamų užduočių. Lina Plaušinaitytė ir Skaistė Volungevičienė (2016) tyrimo objektu pasirinko žodžių junginius *Didžiajame vokiečių–lietuvių kalbų žodyne* (Juožas Križinauskas, Stasys Smagurauskas 2006). Mokslininkės apibrėžė skirtingus leksikografo bei vartotojo poreikius pateikiant junginių grupes, konstatavo, kad junginių atrankos požiūriu žodyne esama perteklinės informacijos, nenuosekli žodyno paieškos sistema. Žodyno analizė tokiu aspektu yra labai svarbi, nes mokantis kitų kalbų neužtenka išmokti pavienių žodžių, reikia suprasti ir vartoti kalbai būdingus junginius. Keletas dvikalbių žodynų: Evaldos Jakaitienės ir Sturlos Berg-Olseno *Lietuvių–norvegų kalbų žodynas* (2002), Valdo V. Petrausko *Italų–lietuvių kalbų žodynas* (2002), Danguolės Melnikienės *Lietuvių–prancūzų kalbų žodynas* (2020) aptarti recenzijose (Barauskaitė-Mikkelsen 2002, Lanza 2003, Leonavičienė 2020).

Į beekvivalentės leksikos pateikimą žodynuose dėmesį atkreipė Violeta Černė (2006). Apžvelgusi šokių ir žaidimų pavadinimus ir jų apibrėžtis aiškinamuosiuose žodynuose ji atskleidė, kad ši leksika apibūdinama gana skurdžiai, dažniausiai tenkinantis formule „toks šokis“. Akivaizdu, kad tokia apibrėžtis yra bevertė. Melnikienė (2010, 2011), palyginusi beekvivalentės leksikos traktavimą dvikalbiuose žodynuose, teigia, kad labai svarbu tokią leksiką įtraukti į dvikalbių žodynų antraštinę, pastebi, kad pateikiant ekvivalentus juose ne visada perteikiamas žodžio kultūrinis komponentas ir kad siekiant šio tikslo kartais tenka imtis aprašomųjų konstrukcijų. Neabejotina, kad tokia leksika turėtų tapti neatsiejama dvikalbių žodynų dalimi, kadangi supažindinti vartotoją su kultūriniais skirtumais yra itin svarbu. Mokslininkė taip pat aptarė dvikalbių žodynų pratarmes, remdamasi trylika Lietuvoje 1998–2006 m. pasirodžiusių žodynų (Melnikienė 2009b). Išanalizavusi jų informacinius ir stilistinius ypatumus autorė pateikė rekomendacijų, kaip žodynų rengėjams patobulinti šiuos leidinio tekstus.

Enciklopedinės informacijos pateikimas žodynuose yra mažai analizuotas. Vienas pirmųjų, atkreipęs į tai dėmesį, yra Vladimiras Gakas (1988), pabrėžęs, kad neįmanoma parengti žodyno neįtraukiant enciklopedinių paaiškinimų ir kad jie yra tiesiog būtini (plačiau apie tai 2 sk.). Margareta Cop (1989) apžvelgė, kaip tokios žinios atsispindi įvadinėje, viduriniojoje ir baigiamojoje žodyno dalyse, tačiau neanalizavo, kaip jos pateikiamos žodyno straipsniuose. Jos nuomone, naudojimąsi žodynais palengvintų, jei papildoma informacija būtų integruota ir į patį žodyno tekstą (plačiau apie tai 2 sk.). Sandro Nielsenas (1994) enciklopedinių žinių pateikimą tyrė dar siauresniu aspektu, t. y. kaip jos pateikiamos įvadinėje žodyno dalyje. Kaip ir Cop, jis teigia, kad tokios žinios turėtų papildyti žodyno straipsniuose esamą informaciją (plačiau apie tai 2 sk.). Ferencas Kieferis (1998), išskyręs lingvistines, conceptualiąsias ir enciklopedines žinias žodynuose, tvirtina, kad enciklopedinė informacija juose labiau pastebima pateikiant tikrinius daiktavardžius, tačiau ji pasitelkiama ir aprašant gyvūnų rūšis bei jų gyvenamas vietas. Jeanas Pruvo (Pruvost 2002) enciklopedinių žinių pateikimo būdus analizavo aptardamas mokomuosius prancūzų kalbos žodynus (plačiau apie tai 2 sk.). Svensénas studijoje apie žodynų sudarymą (2009) teigia, kad kalbant apie en-

ciklopedinę ir lingvistinę informaciją susiduriama su dviem klausimais: kaip apibrėžti kiekvieną jų ir kokioms aplinkybėms esant enciklopedinė informacija pagrįstai gali būti pateikiama lingvistiniame žodyne. Vis dėlto autorius nedetalizuoja, kaip tai padaryti ir nepateikia šių sąvokų apibrėžimų (Svensén 2009: 288). Piotras Wnėkas ir Brigita Bendoraitytė-Vnėk (2012) analizavo lingvistinę ir enciklopedinę informaciją amerikiečių ir britų žinyuose ir nustatė, kad britų žodynuose enciklopedinės informacijos esama daugiau nei amerikiečių žodynuose. Jų tyrime taip pat aptariama enciklopedinės informacijos sąvoka (žr. *Ivadą* ir 2 sk.). Valentyna Skybina ir Nataliya Bytko (2015), ištyrusios Australijos anglų kalbos (1898) ir Indijos anglų kalbos (1886) žodynus, priėjo išvadą, kad juose enciklopedinės informacijos yra daugiau nei lingvistinės. Tai suprantama, kadangi europiečiams atvykus į naują aplinką buvo būtina gauti žinių apie ją, kurias ir pateikė minėtų žodynų autoriai. Melnikienė ir kt. (2018) tyrė, kaip trijuose skirtingų laikotarpių prancūzų kalbos žodynuose (1873–74, 1995 ir 2003) pateikiama enciklopedinė informacija. Konstatuota, kad jos esama visuose žodynuose (plačiau apie tai 2 sk.). Aušra Valančiauskienė (2019, 2021) analizavo, kokių geografinių ir istorinių žinių esama keturiuose Lietuvoje leistuose dvikalbiuose žodynuose ir siūlo enciklopedines žinias integruoti į žodyno antraštinę, pateikti pažymas apie vartojimo sritį, o įtraukiant vartojimo pavyzdžius sieti juos su šalies realijomis.

Nepaisant paminėtų darbų, atskirų išsamių tyrimų apie enciklopedinių žinių pateikimą dvikalbiuose lingvistiniuose žodynuose, kiek žinoma šio darbo autorei, nėra, tad šis darbas būtų vienas pirmųjų bandymų iširti minėtą sritį.

TIRIAMOJI MEDŽIAGA IR METODAI. Disertacijoje analizuojami duomenys iš trijų dvikalbių lingvistinių žodynų: *Didžiojo lietuvių–anglų kalbų žodyno* (Piesarskas 2006. Toliau – DLAKŽ), *Lietuvių–prancūzų kalbų žodyno* (Melnikienė 2020. Toliau – LPKŽ) ir *Lietuvių–rusų kalbų žodyno* (Lyberis 2015. Toliau – LRKŽ). Tyrimo duomenys gauti pasitelkiant kelis medžiagos rinkimo būdus. Pirmajame etape žodžiai buvo atrinkti iš Ramutės Bingelienės lietuvių kalbos leksikos mokymosi sąsiuvinio „Kad nepritrūktų žodžių“ (I ir II dalys, B2 / C1 lygis, 2014). Pažymėtina, kad žodžiai buvo renkami ne tik iš leksikos sąrašų, bet ir iš pratimų bei užduočių. Šiuose sąsiuvinuose pateikti žodžių sąrašai rengti remiantis „Aukštuma“⁶ – B2 lygio lietuvių kalbos kaip svetimšios mokymo turinio aprašu. Šios kitakalbiams skirtos priemonės pasirinktos siekiant rasti pirminį objektyvų atskaitos tašką žodžių atrankai. Didelės apimties dvikalbiai žodynai rengiami gerai – B2 / C1 lygiu – svetimąją kalbą mokantiems vartotojams⁷, o leidinys „Kad nepritrūktų žodžių“ kaip tik ir skirtas tokio lygio besimo-

⁶ Ramonienė, M. et al. *Aukštuma*. Vilnius: 2016. Prieiga internete: https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/svietimas/mokymo_aprasai/B2%20Aukstuma.pdf. Žiūrėta 2022-06-13.

⁷ Pagal kalbų mokėjimo visuminę skalę B2 lygio kalbos vartotojas įvardijamas kaip savarankiškas, o C1 – kaip geras kalbos vartotojas (Ramonienė et al. 2016: 4). Prieiga internete: https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/svietimas/mokymo_aprasai/B2%20Aukstuma.pdf. Žiūrėta 2022-06-13.

kantiesiems, be to, jame aprėpiama gana gausi lietuvių kalbos leksika – 27 temos⁸. Kitame etape iš leksikos sąsiuvinį atrinkta medžiaga buvo palyginta su *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* elektroniniame variante (toliau – DLKŽe) pateikiama leksika ir pagal šiame žodyne esančias vartojimo pažymas (*anat., arch., chem., ekon., fiz., lingv., mit., relig., vet.* ir kt.) duomenys buvo sugrupuoti į 36 sritis (astronomijos, biologijos, botanikos, fizikos, geologijos, medicinos, sporto, teisės ir kt.). Darbe neįmanoma išanalizuoti visų sričių, tad tyrimui pasirinktos 8 gausiausios grupės (nuo 30 iki 97 žodžių), apimančios botanikos, geografijos, istorijos, karybos, muzikos, religijos, sporto ir zoologijos sritis: po 10 kiekvienos grupės žodžių (240 straipsnių). Kadangi kiekvienoje kalboje yra tik jai būdingų žodžių, perteikiančių kultūrinius skirtumus, o sėkmingai komunikacijai labai svarbi ir kultūrinė kompetencija, nuspręsta atskirai paanalizuoti specifinį leksikos klotą – beekvivalentę leksiką. Jos analizei pasirinkta 10 materialinės kultūros dalykų pavadinimų ir 10 dvasinės kultūros reiškinių pavadinimų (iš viso 60 straipsnių). Taigi iš viso darbe analizuojama 300 straipsnių ir enciklopedinė informacija žodynų megastruktūroje bei makrostruktūroje. Atrenkant žodžius stengiasi kaip įmanoma plačiau aprėpti analizuojamą sritį, pvz., botanikos sričiai analizuoti pasirinkti grūdines kultūras, medžius (augančius Lietuvoje ir šiltuosiuose kraštuose), daržoves, prieskoninius ir vaistinius augalus, uogakrūmius, gėles įvardijantys žodžiai; sporto sričiai aptarti pasirinkti žaidėjus, žaidimus, varžybų pradžią, sporto priemonę, varžybų rezultatą, nusižengimą, kompleksines varžybas nurodantys žodžiai ir pan.

Ieškant atsakymo į tikslo klausimą buvo derinami kokybiniai ir kiekybiniai tyrimų metodai. Analizuojant enciklopedinės informacijos pateikimą žodynų mega-, makro- ir mikrostruktūroje pirmiausia pritaikytas kokybinių tyrimų *kokybinės turinio analizės* metodas (toliau – KTA). Turinio analizė (angl. *content analysis*) yra metodas, kurį pasitelkiant analizuojama verbalinė, rašytinė ar vaizdinė informacija (Cole, 1988). Paprastai KTA duomenys renkami imant interviu, atliekant stebėjimus, atrenkant dienoraščių ir rašytinių dokumentų tekstus (Žydzžiūnaitė, Sabaliauskas 2017: 64). Žodynai yra rašytiniai tekstai, tad KTA metodas tinkamas analizuoti juose pateikiamą medžiagą. Toks metodas taikomas tuomet, kai tyrimo tema yra mažai tyrinėta (Žydzžiūnaitė, Sabaliauskas 2017: 21), o dvikalbiai žodynai enciklopedinės informacijos pateikimo juose aspektu nėra plačiai tirti. Remiantis šiuo metodu iš žodynų surinkti duomenys buvo apibūdinti, išanalizuoti, aprašyti ir kritiškai įvertinti enciklopedinės informacijos juose pateikimo atžvilgiu. Be šio metodo, taip pat taikytas ir lyginamasis metodas, kuriuo remiantis trijų analizuojamų žodynų duomenys buvo palyginti ir įvertinti. Kokybinis tyrimas praplėstas kiekybiniu, pateikiant lenteles ir paveikslus,

⁸ Sąsiuvinuose pateikiamos šios temos: prisistatymas ir kitų pristatymas; šeima ir giminė; darbas, kvalifikacija ir įsidarbinimas; jausmai, nuotaikos ir būsenos; būdas ir asmenybė; išvaizda; sveikata; maistas ir jo gaminimas; orai; laisvalaikis, pomėgiai ir kelionės; sportas; menas; išsilavinimas ir švietimas; šventės; namai, namų tvarkymas ir remontas; kraštovaizdis ir gamtovaizdis; augalija; gyvūnija; kaimas ir žemės ūkis; miestas, eismas ir automobiliai; aplinkos sauga ir tarša; politika; ekonomika ir verslas; socialinė rūpyba ir parama; nusikaltimas ir bausmė; karas ir taika; tikėjimas ir religija.

ilustruojančius lemų su vartojimo pažymomis skaičių žodynuose, apibrėžčių, iliustracinių pavyzdžių pateikimą.

Empirinis tyrimas papildytas apklausa, kurios tikslas – išsiaiškinti naudojimosi dvikalbiais žodynais ypatumus. Tikslui pasiekti suformuluoti tokie uždaviniai:

- 1) atskleisti, kokia dvikalbiuose žodynuose esančia enciklopedine informacija naudojama ar nesinaudojama;
- 2) išsiaiškinti, kaip dvikalbiuose žodynuose reikėtų pateikti enciklopedinę informaciją.

Apklausiai atlikti buvo parengtas klausimynas lietuvių ir anglų kalbomis (naudojant *Google* formas), surengta anoniminė anketinė apklausa internetu (on-line). Tyrimo dalyviai buvo pasirinkti taikant patogiosios imties atranką. Tokia atranka tinka tuomet, kai tyrėjui svarbu, kad tyrimo dalyviai turėtų patirties, susijusios su išsikeltu tyrimo klausimu (Žydzžiūnaitė, Sabaliauskas 2017: 36). Taigi šiuo atveju buvo ieškoma respondentų, kurie naudoja dvikalbiais žodynais. Atliekant tyrimą gautiems duomenims apdoroti, sisteminti ir grafiškai pavaizduoti naudota *Microsoft Word* programa, analitinė ir lyginamoji analizė, aprašomosios statistikos metodas. Apklausoje dalyvavo įvairaus amžiaus (17–29 > m.) kalbas universitetuose studijuojantys ar jų besimokantys respondentai (iš 12 mokymosi įstaigų), t. y. tie, kurie, manytina, mokydami ar dirbdami nuolat naudoja dvikalbiais žodynais. Anketas su 17 pusiau uždarų klausimų užpildė 213 respondentų, gauta 213 anketų (152 užpildytos lietuvių kalba; 61 – anglų kalba⁹). Apklausa atlikta nuo 2020-04-29 iki 2020-05-18.

DARBO STRUKTŪRA. Darbas susideda iš pagrindinių sąvokų žodynėlio, įvado, teorinės (1–2 skyriai) ir tiriamosios (3–4 skyriai) dalių. Įvade supažindinama su tyrimo tikslu, uždaviniais, darbo aktualumu ir naujumu, pristatomi ginamieji teiginiai, tyrimų apžvalga, tiriamoji medžiaga ir metodai. Pirmajame skyriuje supažindinama su žodžių tipologija, žodžių skirstymo į tipus kriterijais, atskleidžiami lingvistinio ir enciklopedinio žodyno skirtumai, trumpai apibūdinamas dvikalbis žodynas. Antrajame skyriuje pristatomi tyrimai enciklopedinės informacijos pateikimo žodynuose aspektu, žodžių mega-, makro- ir mikrostruktūra, apžvelgiama, kaip tokia informacija atsispindi pratarinėje, santrumpų sąrašė, baigiamojoje žodyno dalyje, pristatomi antraštyno sudarymo principai, aptariama beekvivalentė leksika ir jos terminija, iliustraciniai pavyzdžiai. Trečiojoje dalyje analizuojama žodžių megastruktūra: pratarinė, leksikografiniai šaltiniai, santrumpos, baigiamoji žodyno dalis; makrostruktūra: makrostruktūros tipai, pagrindinės kalbos žodžių antraštynas; mikrostruktūra: enciklopedinių žinių pateikimas žodžių straipsniuose remiantis botanikos, geografijos, istorijos, karybos, muzikos, religijos, sporto, zoologijos teminėmis grupėmis ir beekvivalente leksika: materialinės kultūros dalykų ir dvasinės kultūros reiškinių pavadinimų grupėmis, pri-

⁹ Nevienoda imtis šiuo atveju aiškinama tuo, kad apklausa nesiekia statistinio patikimumo, o norėta sužinoti procentus iš vienos ir kitos respondentų grupės.

statoma kiekybinė pavyzdžių, pažymų, lotyniškų pavadinimų ir apibrėžčių analizė. Ketvirtojoje darbo dalyje pateikiama gretinamoji lietuviškų ir angliškų anketų apie dvikalbių žodynų naudojimą ir enciklopedinių žinių pateikimą juose apžvalga. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, rekomendacijos, pridedamas šaltinių bei literatūros sąrašas, priedai (pažymų, pagal kurias buvo atrenkami žodžiai, sąrašas, apklausos anketos lietuvių ir anglų kalbomis), santrauka anglų kalba, publikacijų disertacijos tema sąrašas ir *curriculum vitae*.

Pirmame ir antrame disertacijos skyriuose, poskyriuose 1.2, 3.1.4 ir 3.3.1.2 pasinaudota anksčiau publikuotu tekstu:

- Valančiauskienė A. 2019. Enciklopedinės žinios dvikalbiuose žodynuose: geografijos sritis. In: *Verbum*, Vilnius, 2019, t. 10, 1–13. Prieiga internete: <https://www.zurnalai.vu.lt/verbum/article/view/16486/15670>

Antrame disertacijos skyriuje, poskyryje 3.3.1.3 pasinaudota anksčiau publikuotu tekstu:

- Valančiauskienė A. 2021. Kiek istorinės informacijos esama dvikalbiuose žodynuose? In: *Respectus Philologicus*, 2021, No. 39 (44), 173–184. Prieiga internete: <https://www.journals.vu.lt/respectus-philologicus/article/view/18619/23225>

1. ŽODYNŲ TIPOLOGIJA

Pasak Ladislavo Zgustos, kai leksikografas nusprendžia rašyti žodyną, jis turi apsispręsti dėl dviejų svarbiausių dalykų: 1) kokią visos kalbės leksikos dalį apims rengiamas žodynas ir 2) kokio tipo jis bus (1971: 222). Žodynų tipologija dažnai pristatoma leksikografijai skirtuose leidiniuose (Zgusta 1971, Béjoint 2000, Hartmann 2001, Landau 2001, Svensén 2009), tačiau, nors tai viena svarbiausių teorinių leksikografijos problemų, ji kol kas dar nėra išspręsta. Antai Henris Béjointas ir Philippeas Thoironas, teigia kad „nėra nieko pragaištingesnio už mėginimus sukurti universalią žodynų tipologiją“ (Béjoint, Thoiron 1996: 8). Prasidėjusi nuo palyginti paprastos dvinarės Ščerbos tipologijos (1940) ji išsivystė iki daug lygmenų apimančių Reyaus modelių (Podhajecka 2008: 153). Tipologijų gausa ir įvairovė aiškinama tuo, kad žodynų skirstymo kriterijai yra įvairūs, „kartais jie susipina, susikryžiuoja, o tai sunkina tikslų žodyno apibūdinimą“ (Jakaitienė 2005: 37); „sunku suklasifikuoti žodynus aiškiai atskirtų kategorijų pagrindu, kadangi jos susikryžiuoja, persikloja“ (Devapala 2004: 2).

1.1. ŽODYNŲ SKIRSTYMO Į TIPUS KRITERIJAI

Žodynai klasifikuojami remiantis skirtingais kriterijais: pagal apimamos leksikos laikotarpį (diachroniniai ir sinchroniniai žodynai), pagal išorinę formą (popieriniai ir elektroniniai), pagal šaltinį (lingvistiniai ir enciklopediniai), pagal tikslą (mokomieji, norminamieji), pagal kalbų kiekį (vienakalbiai, dvikalbiai, daugiakalbiai) ir pan. Mirosława Podhajecka (2008: 153) teigia, kad metaleksikografijoje priskaičiuojama 100 žodynų tipų pavadinimų, tarp kurių yra gerai žinomų (vienakalbiai, dvikalbiai ar daugiakalbiai žodynai) ir mažiau žinomų (morfologiniai, rimų) žodynų. Klasifikuodami žodynus autoriai remiasi skirtingais kriterijais, nevienodai interpretuoja tam tikrus žodynų aspektus, be to, žodynų tipų ir potipių yra tiek daug, kad suklasifikuoti juos aiškiai ir tiksliai kažin ar išvis įmanoma.

Pasak Jakaitienės (2005: 40), esant keliems skirstymo į tipus kriterijams žodynai paprastai nebūna grynai vieno kurio nors tipo. Melnikienė taip pat teigia, kad tas pats leksikografinis leidinys gali (ir turi) būti charakterizuojamas keliais aspektais, pvz., *Didysis lietuvių–anglų kalbų žodynas* (2006) galėtų būti aprašytas kaip bendrasis, aktyvusis, didelės apimties monofunkcinis žodynas (Melnikienė 2009a: 42). Kaip matyti, apibūdinama remiantis aprašomos leksikos apimtimi, pagrindinės ir verčiamosios kalbos santykiu, žodyno dydžiu. Darbe nekeliamas uždavinys supažindinti su visomis žodynų tipologijomis, nes jų yra daug ir skirtingų (Ščerba 1940, Zgusta 1971, Al-Kasimi 1977, Hausmann 1989, Béjoint 2000, Hartmann 2001, Landau 2001, Swanepoel 2003, Yong, Peng 2007, Svensén 2009); čia bus paminėta lietuvių leksikografijoje pristatoma dvikalbių žodynų klasifikacija, išryškinant vienakryptiškumo ir dvikryptiš-

kumo aspektus (šios sąvokos interpretuojamos skirtingai), lingvistinių ir enciklopedinių žodynų skirtumus (tai tiesiogiai siejasi su darbe analizuojamomis enciklopedinėmis žiniomis dvikalbiuose lingvistiniuose žodynuose).

Jakaitienė, pateikusi žodynų tipologiją, pabrėžia (kaip ir Zgusta), kad pirmiausia dera atskirti *lingvistinius* žodinius nuo *enciklopedinių* (Jakaitienė 2005: 37). Lingvistinius žodinius autorė skiria į vienakalbius ir paralelinius¹⁰. Pasak Jakaitienės, formaliu požiūriu galima būtų skirti *vienakrypčius* ir *dvikrypčius* dvikalbius žodinius. Vienakrypčiu žodynu ji vadina tokį žodyną, kuriame viena pasirinkta kalba yra pagrindinė, o kita – verčiamoji: $K_1 \rightarrow K_2$, o dvikrypčiu – žodyną, susidedantį iš dviejų dalių: vienoje dalyje kaip pagrindinė eina ta kalba, kuri kitoje tampa verčiamąja: $K_1 \rightarrow K_2$ ir $K_2 \rightarrow K_1$ (Jakaitienė 2005: 133). Tačiau su tokiu skyrimu nesutinka Melnikienė. Jos nuomone, pastarieji du vertiniai – vienakrypčiai ir dvikrypčiai žodynai – iš tiesų nesutampa su Jakaitienės siūlomu turiniu (2009a: 66–68). Melnikienė cituoja italų metaleksikografę Carlą Marello, teigiančią, kad dvikalbio žodyno „dvikryptiškumas“ yra jo gebėjimas vienodai veiksmingai tarnauti dviem lingvistinėms bendruomenėms. Tokio leidinio „A>B dalis yra panaudojama arba kaip žodynas vertimui iš gimtėsios kalbės A kalba kalbantiesiems, arba kaip žodynas vertimui iš užsienio kalbės B kalba kalbantiesiems“, o „B>A dalis – kaip žodynas vertimui iš užsienio kalbės A kalba kalbantiesiems, arba kaip žodynas vertimui iš gimtėsios kalbės B kalba kalbantiesiems“. Vadinasi, terminai „dvikryptis“, „vienakryptis“ vartotini, kai kalbama apie žodyno adresatą, o ne apie žodyno struktūrą (Melnikienė 2009a: 66). Anglų, prancūzų bei rusų leksikografinėje literatūroje šie terminai taip pat siejami su adresatu: „žodynai, turintys vieną adresatą, vadinami vienakrypčiais, o vienu metu turintys du adresatus – dvikrypčiais“ (Hartmann, James 1998: 13, 95; Rey-Debove 1998: 269; Бепков 2004: 9). Melnikienė (2009a: 68), remdamasi Reinhardu R. K. Hartmannu ir Gregoryiu Jamesu (Hartmann, James 1998: 14, 95), kurie pabrėžia viengubą (dekoduojant arba užkoduoiant) arba dvigubą (ir dekoduojant, ir užkoduoiant) leksikografinio leidinio funkciją, siūlo lietuvių leksikografijoje įsivesti terminus *monofunkciniai* ir *bi-funkciniai* žodynai, kuriais būtų įvardijami žodynai, turintys vieną arba dvi pagrindines ir vieną arba dvi verčiamąsias kalbas ($K_1 \rightarrow K_2$ ir $K_2 \rightarrow K_1$). Tarp terminams keliamų reikalavimų yra jų tikslumas, grynumas¹¹, tad Melnikienės siūlomi terminai labiau atitinka tokius reikalavimus, be to, tai padėtų išvengti painiavos vartojant terminus *vienakrypčiai* – *dvikrypčiai* žodynai ir atitiktų užsienio šalyse vartojamus terminus.

Kadangi šiame darbe analizuojama enciklopedinė informacija dvikalbiuose lingvistiniuose žodynuose, tikslinga apžvelgti skirtumus tarp lingvistinių ir enciklopedinių žodynų ir aptarti, kiek enciklopediškumo esama lingvistiniuose žodynuose.

¹⁰ *Paraleliniais žodynais* Jakaitienė vadina tokius žodinius, kuriuose vienės kalbės žodžiai aiškinami kitos ar kitų kalbų atitikmenimis (Jakaitienė 2005: 38, 126). Tokį terminą vartoja ir Zubaitienė (Zubaitienė 2014: 129), Zubaitienė ir Judžentytė-Šinkūnienė (2018), nors apskritai leksikografinėje literatūroje toks terminas pasitaiko retai. Marcinkevičienė tokius žodinius vadina *vertimo* žodynais (Marcinkevičienė 2011: 59).

¹¹ <http://www.vlkk.lt/aktualiausios-temos/terminija/terminu-zodynu-rengimo-bendrieji-reikalavimai>. Žiūrėta: 2021-01-16.

1.2. LINGVISTINIAI ŽODYNAI VS. ENCIKLOPEDINIAI ŽODYNAI

Kaip jau minėta ankstesniame skyriuje, pagal žodynuose pateikiamos informacijos pobūdį, šaltinį, jie skirstomi į *lingvistinius* ir *enciklopedinius* (Zgusta 1971: 198–199, Jakaitienė 2005: 37–42, 126–133, Yong, Peng 2007). Pirmieji jų teikia lingvistinės informacijos apie visus konkrečiame žodyne pateiktus žodžius (pavyzdžiui, apie žodžių etimologiją, rašybą, tarimą, gramatiką bei leksinių vienetų reikšmes), o antrieji – enciklopedinės informacijos apie tais žodžiais žymimas realijas (Hartmann 2001: 49, 81). Anot Zgustos, enciklopediniai žodynai (kurių didžiausi ir bendriausi tiesiog ir vadinami *enciklopedijomis*) pirmiausia susiję su leksinių vienetų (žodžių) denotatais: jie pateikia informacijos apie fizinį ar nefizinį ekstralingvistinį pasaulį (Zgusta 1971: 198). Mokslininkas teigia, kad enciklopedinio pobūdžio elementų yra beveik visuose žodynuose, o daug vardų žodynų yra grynai enciklopedinio pobūdžio (Zgusta 1971: 199). Tačiau ne visada paprasta atskirti, kur baigiasi lingvistinė informacija, o kur prasideda enciklopedinė, ir labai priklauso nuo to, kokią leksinės reikšmės sampratą renka žodynininkas (Hartmann, James 1998: 49, Jakaitienė 2005: 37). Jakaitienė kelia klausimą, kokiam tipui skirti terminų, tikrinių žodžių (vardų) žodynus. Kadangi ir terminas, ir vardas yra žodis, tokius žodynus būtų galima laikyti lingvistiniais. Tačiau kartu jie teikia informacijos iš mokslo ir technikos srities, aiškina gamtos reiškinius ar geografinius objektus, t. y. juose naudojamos mokslo ar specialios profesinės žinios (Jakaitienė 2005: 37–38).

Pasak Hartmanno ir Jameso, daugelyje bendrųjų žodynų straipsnių pateikiama enciklopedinių aprašymų (paprastai kaip dalis taip vadinamos enciklopedinės definicijos) arba atskirai nuo žodžių sąrašo (kaip dalis, pateikiama prieš žodyno korpusą arba po jo). Specializuotuose žodynuose paprastai esama daugiau enciklopedinio turinio (Hartmann, James 1998: 49).

Ferencas Kieferis, kalbėdamas apie žodynus, išskiria tris informacijos rūšis: lingvistinę, kuri susijusi su leksinių vienetų reikšmės branduoliu (esme); konceptualiąją, susijusią su nuspėjamomis pagrindinės reikšmės modifikacijomis įvairiuose kontekstuose; ir enciklopedinę informaciją, kuri apima žinias, susijusias su žodžiu, bet neturi ryšio su lingvistine struktūra. Kaip pavyzdį jis pateikia žodį „knyga“ ir teigia, kad sakinyje „Man patiko nauja jūsų knyga“ esama konceptualiųjų žinių, o „žinios, susijusios su knygų forma (kietas ar minkštas viršelis) arba su jų turiniu (grožinė, mokslinė, kriminalinė literatūra), priklauso enciklopedinei informacijai“ (Kiefer 1998: 1–2). Mokslininkas teigia, kad šios rūšies informacija labiausiai matoma, kai lingvistinė informacija yra minimali, pavyzdžiui, tikrinis daiktavardis „Budapeštas“ žodyne pateikiamas taip: „Vengrijos sostinė prie Dunojaus, įkurta 1872 metais susijungus Budos ir Pešto miestams“. Šiame aprašyme, pasak Kieferio, nėra jokių lingvistinio pobūdžio informacijos (Kiefer 1988: 8).

Enciklopedinės informacijos įtraukimas į žodynus skirtingais laikotarpiais buvo vertinamas nevienodai. Pvz., Deanas Richardas Trenchas 1857 m. teigė, kad tokia informacija yra nereikalinga ir apkrauna žodyną. Ankstesniuose žodynuose, įskaitant ir Samuelio Johnsono 1755 m. žodyną, tokia infomacija buvo įprasta (Kavanagh 2000: 106). Pasak Vladimiro Gako (Gak 1988: 47), vystantis struktūrinei semantikai buvo itin

pabrėžiamas skirtumas tarp enciklopedinių ir lingvistinių žodynų, ir pastaruosiuose negalėjo būti jokių enciklopedinės prigimties užuominų arba jų turėjo būti minimaliai; lingvistiniame žodyne galėjo būti tik „nemokslinės sąvokos“; o moksliniai konceptai galėjo pasirodyti tik enciklopediniuose žodynuose. Pastaruoju metu šios priešpriešos nebėra ir sutinkama, kad lingvistinį žodyną reikia praplėsti enciklopedinėmis žiniomis, o enciklopedinis žodynas taip pat yra ir lingvistinis žodynas ir kad tarp lingvistinės bei enciklopedinės informacijos yra pasiekta harmonija (Pruvost 2002: 77, 83).

1.3. DVIKALBIO ŽODYNO SAMPRATA

Lei Gao žodynus įvardija tiesiog informacinėmis knygomis (Gao 2010: 288), tačiau šis apibrėžimas yra pernelyg siauras. Kiti mokslininkai dvikalbius žodynus apibrėžia taip pat gana lakoniškai: tai tokie leksikografiniai kūriniai, kuriuose „dviejų kalbų žodžiai (leksiniai vienetai) perteikiami vertimo atitikmenimis“ (Zgusta 1971: 294, Hartmann, James 1998: 14); „informacija teikiama dviem kalbomis“, „kitos kalbės atitikmenimis“ (Jakaitienė 2005: 38, 126); „tai žodynai su skirtingomis pagrindine ir verčiamąja kalbomis“ (Берков 2004: 8). Šie apibūdinimai tikslesni, tačiau juose apsi-ribojama tik dviejų kalbų gretinimu. Pastaruoju metu kalbant apie dvikalbius žodynus pabrėžiamas ne tik dviejų kalbų sugretinimas, bet ir jų sugretinimo motyvacija, funkcija viena kitos atžvilgiu ir perėjimas nuo vieno leksinio kodo prie kito, tarnavimas dviem kalbinėms bendruomenėms (Marello 1989, 1996; Hartmann, James 1998, cit. iš Melnikienė 2010: 46; Adamska-Sałaciak 2015b). Mary Snell-Hornby dvikalbiam žodynui priskiria dar daugiau funkcijų: „Dvikalbis žodynas turi atskleisti dinamišką ryšių tarp kalbų ir jų viduje sistemą, žodžių funkciją kontekste ir kalbės, kultūros bei socialinės interakcijos tarpusavio priklausomybę“ (Snell-Hornby [1984] 2016: 279). Apibrėžiant dvikalbius žodynus atkreipiamas dėmesys ir į kultūrinį aspektą: „žodynai, o ypač dvikalbiai, yra kultūros objektai, ir kaip tokie, integruoti į kultūrą, jie liudija civilizaciją“ (Dubois 1971: 8, cit. iš Veisbergs 2010: 131). Žodynuose ieškoma ne tik lingvistinių, bet ir su pasauliu susijusių žinių, „nes žmonės naudojami kalba, kad papasakotų apie faktus, daiktus, žmones; žodžiai ir pasaulis yra tiesiog neatsiejami“ (Kirkness 2004: 60). Garsus prancūzų leksikografas Alainas Reyus žodynams teikia dar daugiau svarbos: „žodynai, kurie šiandien leidžiami įspūdingais tiražais, nuolat pasitelkiami didaktinėje praktikoje, jau seniai yra tapę savotiškais orakulais“ (Rey 2008: 13). Tai, kad žodynas pateikia informacijos ne tik apie kalbą, tvirtina ir Henris Béjoint (1994: 18): „Žodynas visų pirma yra įrankis, naudojamas, kai kam nors reikia informacijos apie konkretų žodį, apie kalbą apskritai arba apie pasaulį“. Pateikdama savo dvikalbio žodyno apibūdinimą Melnikienė pabrėžia jo komunikacinę funkciją: dvikalbis žodynas yra toks žodynas, „kuriame transkodavimo akto metu pagrindinės kalbės K1 žodžiai ir posakiai yra perteikiami verčiamosios kalbės K2 žodžiais bei posakiais, siekiant užtikrinti komunikaciją tarp tomis kalbomis kalbančių bendruomenių“ (Melnikienė 2009a: 16). Manytina, kad ši funkcija šiandieniniame globaliame pasaulyje yra itin svarbi, tad šiame darbe laikomasi būtent tokio dvikalbio žodyno apibrėžimo.

2. ENCIKLOPEDINĖS ŽINIOS ŽODYNŲ STRUKTŪRINIUOSE LYGMENYSE

Ankstesniame skyriuje kalbėta, kad enciklopedinės žinios lingvistiniame žodyne yra neišvengiamos. Jos žodynuose pateikiamos įvairiai: prieduose (pvz., geografinių vardų, asmenvardžių, tautovardžių sąrašai ir kt.), antraštyne yra nemažai leksikos, susijusios su pažintinėmis sritimis (fizika, medicina, botanika ir t. t.), kurioms paaiškinti žodyno straipsnyje pateikiama įvairiūs enciklopedinės informacijos. Kai kuriuose žodynuose vartotojui net paaiškinama, kaip ir kodėl enciklopedinė informacija įtraukiama į žodyną. Pavyzdžiui, *Oksfordo anglų kalbos žodyno* (Oxford Dictionary of English. Second edition, 2003: 11) dalyje *Encyclopedic Material* (enciklopedinė medžiaga) rašoma: „kai kurie britų žodynai neįtraukia asmenų, vietų pavadinimų ar kitų tikrinių vardų. Tai aiškinama žodžių ir faktų atskyrimu, kuriuo remiantis žodynai pateikia žodžius, o enciklopedijos ir kiti žinynai – faktus. Toks skyrimas įdomus, tačiau labiau teorinis, nes praktikoje žodžiai ir faktai žymia dalimi sutampa: tokie vardai kaip *Šekspyras* arba *Anglija* yra tiek pat kalbos dalys, kaip ir žodžiai *drama* arba *kalba* ir priklauso žodynų sričiai“. Toliau rašoma, kad „žodyne yra daugiau nei 4500 straipsnių, skirtų vietovardžiams, 4000 biografinių straipsnių ir daugiau nei 3000 kitų tikrinių vardų“. Šis žodynas taip pat pateikia Didžiosios Britanijos ir Jungtinės Karalystės, Australijos, Kanados, Naujosios Zelandijos ir JAV ministrų pirmininkų bei prezidentų sąrašą, Anglijos ir Jungtinės Karalystės karalių ir karalienių sąrašą, Boforto vėjo intensyvumo skalę. Kaip matyti, enciklopedinės informacijos šiame žodyne esama daug ir gana įvairi, ji įtraukiama į žodyno tekstą, ir labai svarbu, kad skaitytojas įvadinėje žodyno dalyje apie tai informuojamas.

Pasak Svensėno (2009: 379–386), enciklopedinė informacija reiškia ne tik geografinių vardų, tautybių, asmenvardžių, santrumpų, terminų sąrašais, bet taip pat ir žinomų žmonių vardų, kolegijų ir universitetų, ženklų ir simbolių, JAV prezidentų ir pan. sąrašais. Pastarieji dalykai būdingesni JAV vienakalbiams bendriesiems žodynams, kuriuose pastebima tendencija įtraukti daugiau enciklopedinės informacijos (Landau 2001: 149–151). Mažuose dvikalbiuose žodynuose, skirtuose keliautojams, gali būti frazių žodynėlis, informacija apie valiutą, klimatą, geografiją, kultūrą ir net nacionalines šventes (Svensén 2009: 386).

Jeanas Pruvo, pateikęs XIX–XX a. prancūzų vienakalbių mokomųjų žodynų analitinę apžvalgą (Pruvost 2002), taip pat atkreipė dėmesį į enciklopedinių žinių pateikimo įvairovę juose. Pavyzdžiui, M. De Wailly parengto žodyno *Dictionnaire portatif de la langue française, extrait du grand Dictionnaire de Pierre Richelet* kiekvieno tomo gale yra karalysčių, provincijų, miestų ir apylinkių sąrašas (Pruvost 2002: 61); Pierre'o Claude'o Victoire'o Boiste'o 1800 m. išleistame *Dictionnaire universel de la langue française* randama daugybė priedų: homonimų ir paronimų lentelės, sinonimų sąrašas,

rimų žodynas, tikrinių daiktavardžių žodynas, istorinis, mitologinis bei geografinis žodynas (Pruvost 2002: 62–63); *Petit Larousse illustré*, pasirodęs 1905 m., yra iš trijų dalių, kurių pirmojoje – „Prancūzų kalba“, tada – puslapiai su lotyniškais ir užsieni-tiškais posakiais, galiausiai – trečioji dalis „Istorija ir geografija“, kurioje pateikiami tikriniai daiktavardžiai. *Petit Larousse illustré* sukūrė mokomojo žodyno modelį: pir-moje dalyje pateikiami pagrindiniai kalbos žodžiai (su enciklopediniais komentarais, kur reikia), o antroje – tikriniai daiktavardžiai. Dažniausiai yra ir priedas su lotyniškais, užsienietiškais bei garsių žmonių posakiais (Pruvost 2002: 69). Kitas žodynas – *Dicti-onnaire super Major Larousse* (1994) – yra iš dviejų dalių: pirmoji dalis skirta papras-tiesiems daiktavardžiams, o antroji – tikriniams daiktavardžiams, žemynų bei šalių sąrašui, žemėlapiams (Pruvost 2002: 78). Nors šioje apžvalgoje analizuojami vienakal-biai žodynai, ji puikiai iliustruoja, kad enciklopedinę informaciją autoriai suvokia gana plačiai ir pateikia ją skirtingai.

Kalbėdamas apie enciklopedines žinias žodynuose rusų leksikografas Vladimiras Gakas atkreipė dėmesį į žodynų apibrėžtis. Pateikdamas pavyzdį, kaip fizikoje apibrė-žiama spalva – tai yra šviesos bangos ilgis – jis teigia, kad iš tokio apibrėžimo lingvis-tinio žodyno vartotojas nedaug ką suprastų (Gak 1988: 47). Pasak jo, tokiuose žody-nuose spalva paprastai apibrėžiama nurodant į visuotinai žinomą objektą, imant, kas yra tipiška kalbant apie spalvą, pvz., prancūzų kalboje būdvardį *geltonas* (*pranc.* jaune) ir daiktavardį *trynys* (*pranc.* jaune) reprezentuoja ta pati leksema, o rusų ir anglų kal-bose esama specifinių leksemų, kurios vartosenoje leidžia lengvai atskirti daiktavardį nuo būdvardžio (atitinkamai rus. *желток* (trynys) ir rus. *жёлтый* (geltonas); angl. *yolk of egg* (trynys) ir angl. *yellow* (geltonas). Pasak Gako, leksikografo pasirinkimą gali nulemti įvairūs kultūriniai ir ekstralingvistiniai reiškiniai. Pavyzdžiui, prancūzų leksi-kografai, aprašydami geltonus objektus, dažnai mini *citriną*, tačiau rusų leksikografi-joje to nepastebima. Gako manymu, taip yra todėl, kad Prancūzijoje šis vaisius yra įprastas, o Rusijoje jis laikomas egzotišku (ten pat). Gakas pamini italų leksikografą Nicola Zingarellį, kuris, vengdamas įvardyti konkrečius objektus, tradiciškai siejamas su viena ar kita spalva, stengėsi ją paaiškinti pasitelkdamas patį spalvų spektrą (Gak 1988: 48). Pavyzdžiui, geltoną spalvą (*it.* giallo) Zingarellis apibrėžia taip: „tarp oran-žinės ir žalios esanti spalva“. Norint suprasti šią definiciją yra būtina turėti žinių apie moksliskai sukurtą spalvų spektro sąvoką arba prisiminti vaivorykštę. Gakas daro išva-dą, kad ši definicija ne mažiau enciklopedinė nei anksčiau minėtosios (ten pat). Jis teigia, kad enciklopedinė informacija praturtina žodyną ir šią mintį iliustruoja tokiu pavyzdžiu: prie žodžio *stebuklas* dažnai cituojamas posakis *Septyni pasaulio stebuklai*, kartais skliausteliuose nurodoma į piramidžių konstrukcijas Egipte, Aleksandrijos švy-turį ir t. t. (Gak 1988: 48). Kiek ir kokios enciklopedinės informacijos reikia žodyne, priklauso nuo žodyno tipo ir apimties. Gakas įsitikinęs, kad, pavyzdžiui, dvikalbis žodynas turi pateikti daugiau enciklopedinės informacijos apie šalies realijas nei bū-tina vienakalbiame žodyne (ten pat). Tokia nuomonė suprantama, nes viena dvikalbio žodyno funkcijų yra supažindinti ir su kultūra, ne tik su kalba.

Aptaręs pavyzdžius Gakas pateikia tokias išvadas:

- 1) ekstralingvistinės nuorodos žodynuose neišvengiamos;
- 2) tos nuorodos yra būtinos, ypač, kai kalbama apie socialines, istorines, nacionalines, religines ar mokslines realijas;
- 3) galiausiai, šios nuorodos yra pageidautinos, kadangi padaro žodyną patrauklesnį, įdomesnį skaityti ir tokiu būdu labiau naudojimą (1988: 48).

Prie šių teiginių galima būtų pridurti, kad enciklopedinė informacija žodyną padaro ne tik patrauklesnį, bet tiesiog naudingesnį vartotojui, nes suteikia jam daugiau ir įvairesnių žinių.

Šių žinių pateikimo ne žodyno straipsniuose aspektu rašiusi Cop (Cop 1989: 761) skiria jas į dvi kategorijas: 1) informacija, susijusi su žodyno naudojimu ir tokia informacija, kuri gali būti laikoma paties žodyno integralia dalimi; 2) informacija, kuri papildo pagrindinę žodyno dalį ir nebūtinai tiesiogiai siejasi su ja. Pirmajai kategorijai, pasak jos, priklauso įvadas, naudojimosi instrukcija¹², santrumpų sąrašas, o antrajai – gramatikos aprašai, vietovardžių sąrašai, užsienietiškų žodžių ir frazių, sinonimų, matų, pasaulio šalių piniginių vienetų, ženklų ir simbolių sąrašai ir t. t. Cop teisingai pastebi, kad kartais tokia informacija gali būti grynai komercinio pobūdžio. Mokslininkė teigia, kad turėtų būti didesnė koreliacija tarp informacijos, pateikiamos pačiame žodyne ir papildomos informacijos ir kad pastarąją informaciją svarbu atnaujinti (Cop 1989: 763).

Sandro Nielsenas (Nielsen 1994), analizavęs enciklopedines žinias dvikalbiuose teisės žodynuose (*Engelsk–dansk juridisk basisordbog*, 1993, *Juridisk ordbog dansk–tysk*, 1993, *Anglo–Scandinavian Law Dictionary*, 1977), taip pat teigia, kad jos turėtų papildyti, patiprinti žodyno straipsniuose esančią informaciją (Nielsen 1994: 89). Pasak jo, enciklopedinės žinios paprastai yra pateikiamos įvadinėje dvikalbių teisės žodynų dalyje (front matter), nes šios dalies funkcija yra supažindinti su informacija, pateikiama žodyne, tačiau esant tam tikroms aplinkybėms minėta informacija gali lygiai taip pat būti ir baigiamojoje žodyno dalyje (Nielsen 1994: 86). Autorius pabrėžia, kad enciklopedinės informacijos dalis žodyne gali būti lyginamojo pobūdžio ta prasme, kad supažindina ne tik su užsienio, bet ir su vartotojo šalies teisine sistema (Nielsen 1994: 86). Nielsenas taip pat teigia, kad žodyno straipsnyje gali būti pateikiama kryžminė nuoroda į enciklopedinės informacijos dalį žodyne (Nielsen 1994: 91). Kaip matyti, tiek Cop, tiek Nielsenas laiko si nuomonės, kad enciklopedinės žinios gali būti ir straipsniuose, ir prieduose.

Enciklopedinių žinių pateikimą Australijos anglų kalbos (Morris, 1898)¹³ ir Indijos anglų kalbos (Hobson-Jobson (Yule and Burnell, 1886))¹⁴ žodynuose tyrusios Valentyņa Skybina bei Nataliya Bytko (2015) konstatavo, kad juose enciklopedinės infor-

¹² Lietuviškai ši dalis vadinama *Žodyno sandara*.

¹³ A Dictionary of Australasian Words, Phrases and Usages (Morris, 1898).

¹⁴ Hobson-Jobson: A Glossary of Colloquial Anglo-Indian Words and Phrases, and of Kindred Terms Etymological, Historical, Geographical and Discursive (Yule and Burnell, 1886).

macijos daugiau nei lingvistinės. Jos susumavo, kad Australijos anglų kalbos žodyne leksems, žyminčios gamtą, užėmė 67,7 %; leksems, žyminčios žmones ir gyvenimo būdą – 24 %. Indijos anglų kalbos žodyne leksems, žyminčios gamtą, sudarė 18,4 %; leksems, žyminčios žmones ir gyvenimo būdą – 56,6 %; geografiniai terminai – 23 %. Tokia išvada nestebina, nes žodynai buvo skirti europiečiams, atvykusiems į naują aplinką, kurią reikėjo pažinti. Taigi šių žodynų autoriai ir stengėsi pateikti atvykėliams reikalingų žinių. Skybinos ir Bytko tyrimas remiasi apibrėžtyse esančia enciklopedinės informacijos analize, tačiau nieko nerašoma, ar tokia informacija buvo pateikiama kituose žodyno lygmenyse.

Enciklopedinės ir lingvistinės informacijos mastą šiuolaikiniuose anglų kalbos vėnakalbiuose žodynuose tyrė Piotras Wnėkas ir Brigita Bendoraitytė–Vnėk. Savo analizei jie pasirinko devynis leidinius: *BBC English Dictionary* (1993), *Cambridge Advanced Learner's Dictionary* (2008), *Collins English Dictionary Complete and Unabridged* (2003), *Collins Scrabble Dictionary* (2006), *Macmillan English Dictionary* (2002), *Random House Webster's Unabridged Dictionary* (1987), *The Oxford Universal Dictionary* (1964), *The New Encyclopedia Britannica* (1989), *Webster Universal Dictionary* (1975) ir priėjo išvadą, kad britų žodynuose enciklopedinės informacijos esama daugiau nei amerikiečių žodynuose (Wnėk, Bendoraitytė–Vnėk 2012: 82–89)¹⁵. Neabejotinai vertinga yra tai, kad autoriai apibrėžia, kas yra enciklopedinė informacija (žr. *Ivadą*), tačiau lyginami skirtingi leksikografiniai veikalai: žodynai ir enciklopedijos.

Melnikienė ir kt. (Melnikienė et al. 2018: 207–219) tyrimo objektu pasirinko tris skirtingų laikotarpių prancūzų kalbos žodynus (*Le Dictionnaire de la langue française d'Émile Littré* (1873–1874. Toliau – LT), *Le Petit Robert* (2003. Toliau – PR) ir *Le Robert micro* (1995. Toliau – RM) ir kiekybiškai bei kokybiškai analizavo enciklopedinės informacijos pateikimą juose, aptardamos keturių sričių (geografijos, istorijos, gamtos ir tikslųjų mokslų) leksemas. Autorės nustatė, kad enciklopedinės informacijos esama visuose analizuojamuose žodynuose, tačiau kiekybiniu požiūriu RM jos mažiausiai. PR yra daug informatyvesnis, tačiau pateikiamos informacijos gausa skiriasi priklausomai nuo vartojimo srities. Kokybiniu požiūriu RM duoda paprastesnes, konkretesnes, lengviau suprantamas enciklopedines sąvokas ir faktus, labiau susijusius su kasdieniu gyvenimu. PR ir LT pateikia daug paaiškinimų arba papildomų pastabų, o RM paaiškinimų pasigendama.

Viename seniausių su lietuvių kalba susijusių žodynų – Jokūbo Brodovskio žodyne *Lexicon Germanico–Lithvanicom et Lithvanico–Germanicom* taip pat esama enciklopedinių žinių. Leksikografinių metodų taikymą jame tyrusi Lina Plaušinaitytė (2010: 69–80) šią informaciją vadina „papildoma informacija“, nes, pasak jos, „terminas „enciklopedinis“ suponuoja tam tikrą teikiamos informacijos sistemingumą ir dalykiškumą. Brodovskio žodyne teikiamą papildoma enciklopedinio pobūdžio informacija nėra sisteminga, ji gana atsitiktinio pobūdžio (etnografinės nuotrupos, administraciniai

¹⁵ Enciklopedinės informacijos turiniui įvertinti autoriai tyrė: 1) iliustracijas, 2) vartosenos istoriją, 3) paaiškinimus, 4) specifines ir mokslines sąvokas, 5) sistematiką (Wnėk, Bendoraitytė–Vnėk 2012: 85).

vienetai, kai kurių vietovardžių platesni komentarai), ir ne visuomet ji dalykiška (giesmyno turinio perrašymas)“ (Plaušinaitytė 2010: 69). Plaušinaitytė išsamiai išanalizavo ir sugrupavo šią informaciją:

1. *Biblijos ir giesmyno turinys* (biblijos knygų sąrašas vokiečių ir lietuvių kalbomis bei giesmyno skyrių pavadinimų perrašas) (Plaušinaitytė 2010: 70–72).
2. *Geografinio-administracinio pobūdžio informacija* (Prūsijos bažnyčių ir bažnytkaimių sąrašas, pasaulio šalių sąrašas) (Plaušinaitytė 2010: 72–74).
3. *Mato vienetai ir aritmetikos pradmenys* (Plaušinaitytė 2010: 74).
4. *Žinios apie lietuvių papročius ir gyvenimo būdą* (lietuvių žaidimų, krikštynų papročių, senojo tikėjimo apraiškų, pastabų apie gyvenimo būdą ir pan.). (Plaušinaitytė 2010: 75–76).

Apibendrindama autorė teigia, kad Brodovskis laikėsi tuo metu paplitusio leksikografinio veikalo modelio, pagal kurį tokį veikalą sudarė ne vien kalbinė, bet ir šiočia tokia dalykinė informacija (Plaušinaitytė 2010: 79). Plaušinaitytės tyrimas atskleidė, kad Brodovskis papildomą informaciją pateikė ne prieduose, o integravo ją į abėcėlinį žodyno registrą (ten pat, 80). Tai siejasi ir su šių laikų tendencija – enciklopedinę informaciją įtraukti į žodyno korpusą.

Geografinių žinių pateikimas ir su jomis susiję antraštiniai žodžiai šiuolaikiniuose dvikalbiuose Lietuvoje leistuose žodynuose analizuoti Valančiauskienės (Valančiauskienė 2019: 1–7). Tyrimui pasirinkti keturi žodynai: Broniaus Piesarsko *Didysis lietuvių–anglų kalbų žodynas* (2006), Antano Lyberio *Lietuvių–rusų kalbų žodynas* (2015), Danguolės Melnikienės *Didysis lietuvių–prancūzų kalbų žodynas* (2012) ir Evaldos Jakaitienės bei Sturlos Berg-Olseno *Lietuvių–norvegų kalbų žodynas* (2016. Toliau – LNKŽ), įvertinta, kaip geografinė informacija pateikiama megastruktūroje, makrostruktūroje ir mikrostruktūroje. Nustatyta, kad LNKŽ pateikiamas svarbiausių Lietuvos vietovardžių sąrašas (po korpuso), kurį, manytina, derėtų papildyti svarbiausiais tiek Norvegijos, tiek pasaulio vietovardžiais. LRKŽ geografinių vardų sąrašas neduodamas, tačiau dalis geografinės informacijos pateikiama iliustraciniais pavyzdžiais. Tvirtinama, kad visuose žodynuose prie lemų esančios pažymos yra naudingos vartotojui, nes padeda jam orientuotis, kurioje srityje žodis vartojamas, ypač tais atvejais, kai tas pats žodis vartojamas keliose srityse, o žodynų informatyvumą ypač sustiprina vartosenos pavyzdžiai, atskleidžiantys žodžių reikšmes ir jų atspalvius, leksikos junglumo galimybes. Minėti žodynai tos pačios autorės tirti ir istorinių žinių pateikimo juose aspektu (Valančiauskienė 2021: 173–184). Nustatyta, kad daugiausia su istorija susijusių žodžių pateikia DLAKŽ, o mažiausiai – LNKŽ. Išvadose teigiama, kad kitoje kalboje nesant atitikmens, dvikalbiame žodyne derėtų pateikti aiškinamąsias glosas, o ne tik transliteruoti žodį. Įtraukiant iliustracinius pavyzdžius svarbu pateikti juos siejant su šalies realijomis. Taip pat siūloma atskirti istorines žodžių reikšmes nuo dabar vartojamų.

Aptarus, kaip enciklopedinė informacija pateikiama visuose žodynų lygmenyse, toliau analizuojamos žodynų dalys, pradedant bendrąja struktūra ir su ja susijusių terminų patikslinimu.

2.1. BENDROJI ŽODYNŲ STRUKTŪRA

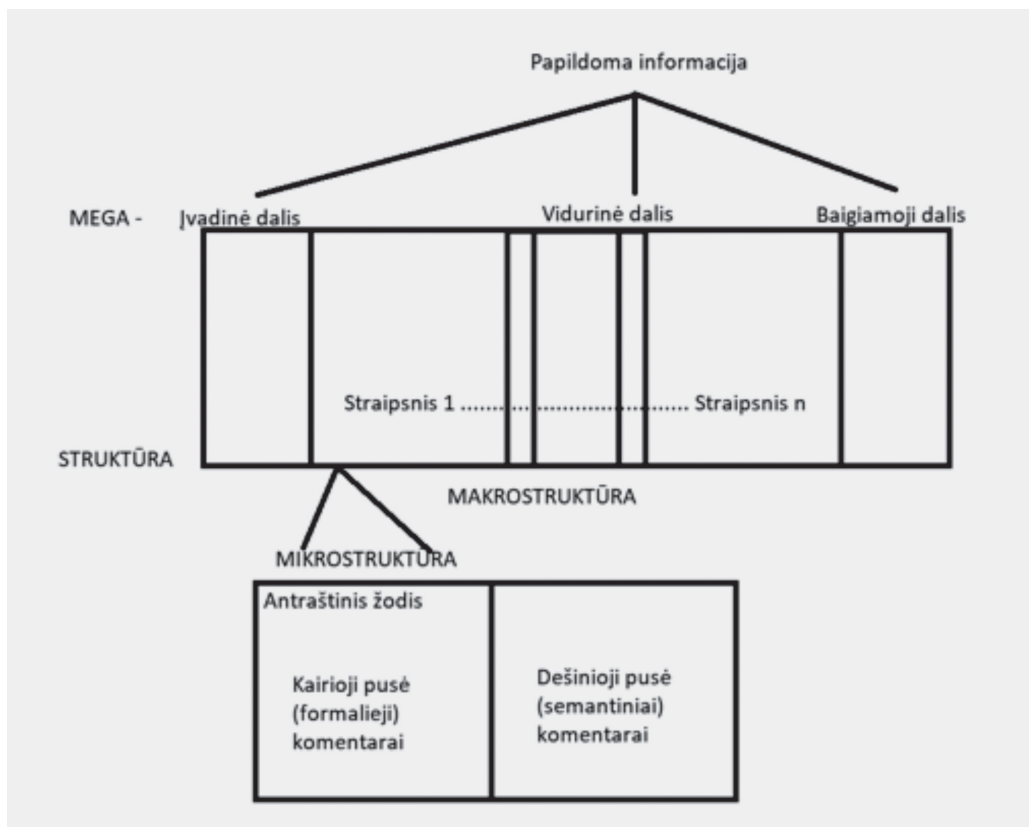
Bandydami apibrėžti šiuolaikinių žodynų (tiek vienakalbių, tiek dvikalbių) struktūrinius lygmenis, skirtingų šalių autoriai nėra vieningi. Vieni jų linkę leksikografinius darbus traktuoti kaip dvinarę, kiti – kaip trinarę struktūrą. Pirmuoju atveju manoma, kad žodynuose derėtų išskirti makrostruktūrą ir mikrostruktūrą, antruoju – megastrostruktūrą, makrostruktūrą ir mikrostruktūrą. Nors abiem atvejais, kaip matyti, yra sutariama dėl makrostruktūros, kiti du terminai iki šiol lieka diskusijų objektas. Pasak Jakaitienės, makrostruktūra yra bendroji žodyno sandara, didžiųjų jo dalių ir žodyno straipsnių išdėstymo tvarka (Jakaitienė 2005: 33). Tačiau, kaip pabrėžia Melnikienė (Melnikienė 2009a: 91), daugelyje šaltinių anglų, prancūzų ir rusų kalbomis makrostruktūra traktuojama ne kaip „bendroji žodyno sandara“, o kaip žodyno straipsnių išdėstymo principas jo korpuse (Rey-Debove 1971: 21, Hartmann 2001: 65, Берков 2004: 15, Rey-Debove 2005: 1). Vadinasi, makrostruktūros turinys šiuo atveju yra gerokai siauresnis, nes jis neapima žodyne esančių paratekstų, kuriuos Hartmannas ir Jamesas vadina „papildoma medžiaga“ (outside matter) (Hartmann, James 1998: 92). Dėl to mokslininkė siūlo žodyno sandarą sieti ne su dviem, kaip buvo įprasta lietuvių leksikografijoje, bet su trimis struktūriniais lygmenimis: viso leidinio, korpuso ir straipsnio bei atitinkamai vartoti tris Hartmanno (Hartmann 2001: 61) ir Berkovo (Берков 2004: 15) vartojamas sąvokas: megastrostruktūra, makrostruktūra ir mikrostruktūra¹⁶. Šiame darbe remiamasi trinare žodynų struktūra, kadangi ji tiksliau apibūdina visus žodyno sandus, apimdama visą juose pateikiamą informaciją.

Toliau ir bus aptariami trys struktūriniai žodyno sandai: mega-, makro- ir mikrostruktūra bei jų tarpusavio ryšiai.

2.1.1. MEGASTRUKTŪRA

Remiantis Hartmannu, žodyno megastrostruktūra laikoma visa apimanti tekstinė struktūra, kurioje jos centrinę dalį – makrostruktūrą (middle matter) įrėmina ir papildo prieš tai esanti dalis (front matter) bei po jos einanti baigiamoji dalis (back matter) (Hartmann 2001: 61). Berkovas megastrostruktūrą apibūdina labai panašiai: įprasčiausia megastrostruktūra arba rėminė struktūra susideda iš prieštekstinių dalių (įvado, naudojimosi taisyklių ir t. t.), korpuso ir baigiamojo teksto (įvairių priedų) (Берков 2004: 15). Hartmannas (Hartmann 2001: 61) megastrostruktūrai pavaizduoti pateikia tokią schemą (1 pav.). Kaip matyti 1-ame paveiksle, Hartmannas pateikia bendrąją žodyno struktūrą (megastrostruktūrą) ir kitus du struktūrinius lygmenis: makro- ir mikrostruktūrą. Paveiksle pavaizduota, kaip papildoma informacija (outside matter) žodyne gali būti prieš pagrindinį žodžių sąrašą (įvadinė dalis), gali būti įsiterpusi į sąrašą (vidurinioji

¹⁶ Bergenholtzas ir Tarpas šiuo atveju vartoja terminą *rėminė struktūra* (frame structure) (Bergenholtz, Tarp 1995: 16), tačiau šioje disertacijoje bus remiamasi anksčiau minėtų autorių siūlomais terminais.

1 pav. Bendroji žodyno struktūra, apimanti mega-, makro- ir mikrostruktūros lygmenis. (Hartmann, 2001: 59)

dalis) ir gali būti po sąrašo (baigiamoji dalis). Karpinska analizuodama anglų–latvių žodynus pastebi, kad prieš žodyno korpusą ir po jo esančios dalys gali būti sudarytos iš labai įvairių komponentų ir kad kai kurie komponentai, pavyzdžiui, santrumpų sąrašas, viename žodyne gali būti pateikti įvadinėje žodyno dalyje, kitame – baigiamojoje (Karpinska 2015: 52). Toliau pristatomos žodynų megastruktūros dalys: pratarinė, santrumpų, priedai, pateikiami po žodyno korpuso – t. y. tos dalys, kuriose daugiau ar mažiau esama enciklopedinės informacijos.

2.1.1.1. Pratarinė

Įvadinė dalis dažniausiai pradedama pratarine. Joje, be įvairios informacijos apie žodyną (žr. toliau), jo autorius išreiškia ir savo poziciją enciklopedinės informacijos žodyne atžvilgiu: ar makrostruktūroje pateikiama antraštinų žodžių, susijusių su įvairiomis sritimis, pavyzdžiui, medicina, gyvybės ir tiksliaisiais mokslais, religija, geografija, istorija, architektūra ir t. t.; kaip pateikiami tikriniai vardai, šalių gyventojų

vardai: atskirais sąrašais ar žodyno straipsniuose ir pan. Šiame skyriuje ir bus kalbama apie pratarmes, jų funkcijas bei enciklopedinių žinių pateikimą jose.

Pratarmę Hartmannas ir Jamesas *Leksikografijos žodyne*¹⁷ apibūdina lakoniškai ir gana abstrakčiai: „įvadinėje žinyno dalyje esanti vieta, kurioje leidėjai ir / ar redaktoriai išdėsto savo darbo tikslus ir numatytas funkcijas“ (Hartmann, James 1998: 111). Detaliau apie ją rašo Jakaitienė, Berkovas ir Bergenholtzas: „pratarmėje trumpai aiškinama, koks žodyno tipas ir paskirtis, pasakojama jo rengimo eiga, nurodoma, kas ir kokius darbus atliko, kas redagavo žodyną. Jei žodyno kalbos ar viena iš jų mažai težinomos, pratarmėje pateikiama duomenų iš tų kalbų istorijos“ (Jakaitienė 2005: 133); „daugeliu atvejų pratarmė užima nedaug vietos ir yra informacinio pobūdžio: joje nurodoma žodyno paskirtis, kas iš autorių (sudarytojų) kokius darbus atliko, kas redagavo ir kam reiškia padėka“ (Берков 2004: 192); pratarmėje „leksikografas gali pateikti informacijos apie žodyno funkciją, tikslą, apimtį ir pritaikymą“, taip pat ši dalis „turėtų informuoti apie apsiribojimus, jei jų yra“ (Bergenholtz, Tarp 1995: 168).

Mokslininkai mąno pratarmę esant būtina žodynų dalimi (Bergenholtz, Tarp 1995: 167). Valstybinė lietuvių kalbos komisija ją taip pat traktuoja kaip privalomą žodynų dalį¹⁸. Kai kuriais atvejais pratarmė gali būti neįkainojamas kalbos vystymosi, jos kitimo „metraštis“. Antai Melnikienė pateikia informaciją iš André Collino ir Francine Mazière monografijos „Pasirengęs kalbėti: žodynas“: remdamiesi septynių didžiųjų prancūzų kalbos žodynų, išleistų nuo 1690 iki 1986 metų¹⁹ pratarėmis, autoriai nuosekliai išstudijavo prancūzų bendrinėje kalboje vykusius pokyčius ir parodė, kaip palaipsniui kito pati jos samprata (Collinot, Mazière 1997: 55, cit. iš Melnikienė 2009a: 96–97).

Pratarmė yra vienas svarbiausių žodyno megastruktūros, jos įvadinės dalies sandų. Tačiau vienakalbiuose ir dvikalbiuose žodynuose jos svoris nėra toks pat. Dvikalbio žodyno, kuris rengiamas remiantis antriniais šaltiniais (t. y. jau išleistais žodynais), pratarmei leksikografai skiria mažiau dėmesio, jos „funkcijos siejamos ne su globalių vienės ar kitos kalbės vystymosi problemų gvildenimu, bet su paties leidinio, jo sukūrimo aplinkybių aprašymu, žodyne pateiktų dviejų kalbų gretinimo istorijos išdėstymu ir t. t.“ (Melnikienė 2009a: 97). Dvikalbiam žodynui paprastai nekeliamas reikalavimas būti „kalbos būklės archyvu“. Vis dėlto iš pratarmės galima sužinoti, kuo rėmėsi autorius sudarydamas žodyną, kuo žodynas skiriasi nuo ankstesnių (jei tokių buvo), kokia leksika – bendrinė, literatūrinė, šnekamoji – buvo panaudota žodyne. Kadangi neįmanoma parengti žodyno, kuris tiktų visiems vartotojams (Kubicka 2019: 84), pratarmėje labai svarbu apsibrėžti, kam būtent skiriamas žodynas, o kai kurie

¹⁷ Hartmann R. R. K., James G. 1998. *Dictionary of Lexicography*. London, New York: Routledge.

¹⁸ <http://www.vlkk.lt/programos/vertinimas/zodynu-reikalavimai>. Žiūrėta: 2020-12-04.

¹⁹ Dictionnaire universel de A. Furetière, préface de Bayle, 1690; Le Grand dictionnaire de l'Académie française, 1964; Dictionnaire de la langue française de E. Littré, préface 1876; Dictionnaire général de la langue française de A. Hatzfeld, A. Darmesteter et A. Thomas, introduction 1890–1900; Trésor de la langue française, préface de P. Imbs, 1971; Grand Larousse de la langue française, de L. Guilbert, R. Lagane, G. Niobey, préface, 1986; Grand Robert de la langue française, préface de A. Rey, 1984.

mokslininkai pataria tai padaryti dar prieš pradedant jį kurti (Rigual, Calvi 2014: 44). Kudaševs teigia, kad „paprastai pratarinė pradedama nuo konstatavimo ir / ar žodyno svarbumo, aktualumo pagrindimo bei jo skirtumų nuo ankstesnių ar konkuruojančių leidinių išvardijimo“ (Кудашев 2007: 341). Jis taip pat pabrėžia, kad pratarinėje svarbus punktas būtų apsiribojimų bei kompromisų nurodymas, paaiškinant to priežastis. Tokia informacija būtina tam, kad vartotojui nesusiformuotų nerealių lūkesčių. Kudaševs tvirtina, kad pratarinė yra vienintelė vieta žodyne, kurioje jo autorius gali „išsikalbėti“, o jos pabaigoje paprastai yra kvietimas vartotojams siųsti savo pastebėjimus ir komentarus autorių kolektyvui ar leidyklai (Кудашев 2007: 342–343). Kaip matyti, žodyno vartotojai taip pat gali tam tikru būdu įsitraukti į jo tobulinimą.

Nors pratarinė yra svarbi tiek vienakalbio, tiek dvikalbio žodyno dalis, ne visi autoriai jai skiria pakankamai dėmesio. Melnikienė (2009b), analizavusi trylikos dvikalbių didelės ir vidutinės apimties žodynų, išleistų Lietuvoje 1998–2006 metais, pratarinės, pateikia vos trijų sakinių jos pavyzdį, iš kurio beveik nieko neįmanoma sužinoti: nei kokiais pirmtakais rėmėsi žodynas; ar yra kitų, tas kalbas gretinančių panašių leidinių; kuo jis skiriasi nuo ankstesnių; iš kokios leksikos atrinkti žodžiai. Kad pratarinė būtų kuo naudingesnė vartotojui, autorė (2009b: 9) išvardija jos pragmatines funkcijas:

- a) pateikia duomenis apie adresatą, aprašomos leksikos klotus, žodyno apimtį;
- b) supažindina su žodyno projektu, įvertina jo pirmtakus ir naujojo leidinio išskirtinumą;
- c) išvardija projekto dalyvius ir išreiškia padėką prie žodyno prisidėjusiems;
- d) skatina žodyno vartotoją susipažinti su pateiktomis rekomendacijomis.

Skirtingai nuo kitų autorių, rašiusių apie pratarinės, Melnikienė (2009b: 9) pabrėžia, kad žodyno pratarinė turėtų būti siejama su tam tikrais stiliumi ypatumais, o tam, kad vartotojas susidomėtų šia dalimi, derėtų ją pateikti ne sausa, šabloniška, o leksikografo asmenybe, jo kūrybinės nuostatos atspindinčia kalba. Kaip vieną informatyvesnių, įdomesnių pratarinių galima paminėti šios autorės lietuvių ir prancūzų kalbomis parengtą LPKŽ pratarinę. Pratarinė viena kalba yra dvylikos puslapių apimties ir suskirstyta į šešias dalis, suteikiančias įvairiapusę informaciją ne tik apie paties žodyno ypatumus, jo adresatą, bet ir apie platesnį lietuvių dvikalbės leksikografijos kontekstą (plačiau apie šią pratarinę žr. 3.1.1. poskyryje). Šiuo pavyzdžiu neteigiama, kad visi žodynų rengėjai turėtų rašyti tokias išsamias pratarines, tačiau apibūdinti žodyno tipą, nurodyti jo adresatą, sukūrimo tikslą ir paskirtį, trumpai aprašyti jame pateikiamos leksikos klotus tikrai būtina, kad vartotojas būtų informuotas, ko galima tikėtis iš leidinio.

2.1.1.2. Santrumpų sąrašas

Nors vienas svarbiausių žodyno sandų yra pratarinė, turbūt nė vienas žodynas neišsiverčia be santrumpų, kurios pasitelkiamos taupant vietą žodynuose. Kalbant apie enciklopedines žinias dvikalbiuose žodynuose, jos svarbios tuo, kad iš jų galima spręsti

ti apie sritis, iš kurių buvo atrinkti žodžiai, taigi ir apie tai, kiek ir kokių enciklopedinių žinių galima rasti žodyne.

Derėtų pabrėžti, kad ši nuo dvikalbio žodyno neatsiejama informacijos dalis yra vadinama skirtingai. Pasak Ramunės Vaskelaitės (2011: 62), darbuose pastebima terminų *santrumpos* ir *sutrupinimai* vartosenos įvairovė. Žodynuose terminų *santrumpos* ir *sutrupinimai* vartojimas taip pat įvairuoja. Pavyzdžiui, *Didžiąjame lietuvių–prancūzų kalbų žodyne* (2012) ir *Tarptautinių žodžių žodyne* (2001) vartojamas terminas *santrumpos*; *Prancūzų–lietuvių kalbų žodyne* (2004) ir *Mokomajame lietuvių kalbos žodyne* (2010) – terminas *sutrupinimai*.

Lietuvių kalboje pagal trumpinimo būdą šiuo metu skiriamos tokios santrumpų rūšys (Lietuvių kalbos rašyba 2022: 165):

- 1) raidinės santrumpos: LRS (*Lietuvos Respublikos Seimas*), NT (*Nekilnojamasis turtas*), KU (*Klaipėdos universitetas*);
- 2) grafinės žodžių santrumpos: tel. (*telefonas*), al. (*alėja*), m–ja (*ministerija*);
- 3) simbolinės santrumpos²⁰: Š – šiaurė, h – valanda, USD – doleris.

Šiame darbe svarbi yra antroji grupė, *grafinės žodžių santrumpos*, tačiau darbe bus vartojamas trumpesnis terminas *santrumpos*. Santrumpas įprasta pateikti žodynuose atskiru sąrašu, dažniausiai prieš korpusą.

„Leksikografijos žodyne“ (Hartmann, James 1998: 1) rašoma, kad santrumpos dažnai vartojamos žodynuose apibrėžti žodžio gramatinę funkciją (pavyzdžiui, *v.* – *veiksmazodis*), morfologines savybes (pavyzdžiui, *vyr.g.* – *vyriškoji giminė*) arba pažymėti tam tikrą vartoseną (pavyzdžiui, *istor.* – *istorijos sritis*).

Mokslininkai santrumpoms kelia du reikalavimus: jos turėtų būti trumpos, bet suprantamos (Jakaitienė 2005: 134; Melnikienė 2009a: 117). Berkovas akcentuoja, kad santrumpos „iš esmės turėtų būti aiškos net nepažvelgus į sąrašą, kuriame atskleidžiamą jų reikšmę“ (Берков 2004: 195). Jakaitienės nuomone, reikėtų vengti tokių santrumpų, kurios gali būti suprastos nevienodai, pavyzdžiui, *arch.* – *architektūra* ar *archaizmas?*, *fiz.* – *fizika* ar *fiziologija*? Melnikienė nurodo tris santrumpų pateikimo būdus:

- 1) pateikiama po du sąrašus, kurių vienas skirtas lietuvių, o kitas – užsienio kalbės santrumpoms. Lietuviškųjų santrumpų reikšmės dešifruojamos lietuviškai, o užsienio kalbės – užsienio kalba, o kartais dar ir lietuviškai²¹;
- 2) duodamas vienas abiejų žodyne gretinamų kalbų santrumpų sąrašas, lietuviškųjų santrumpų reikšmės dešifruojamos lietuviškai ir išverčiamos į užsienio kalbą, užsienietiškų – užsienio kalba ir išverčiamos į lietuvių kalbą;
- 3) pateikiamas vienas santrumpų sąrašas, kuriame jos pateikiamos lotynų (o ne gretinamąja užsienio kalba) ir lietuvių kalbomis. Lotyniškų ir lietuviškųjų santrumpų reikšmės pateikiamos lietuviškai ir užsienio kalba (Melnikienė 2009a: 118).

²⁰ Simbolinius pavadinimus analizavo Ramunė Vaskelaitė mokslo studijoje *Simboliniai pavadinimai: samprata, grupės sudėtis, rašymas* (2019).

²¹ *attr* attributive – vartojama pažyminiu; *ger* gerund – gerundijus; *pl* plural – daugiskaita ir t. t.

Pirmasis būdas yra draugiškiausias vartotojo atžvilgiu, nes jam nereikia „persijunginėti“ iš vienos kalbos į kitą, kaip būtų skaitant vieną sąrašą abiem kalbomis (antras santrumpų pateikimo būdas). Sąrašas būtų dar patogesnis, jei „lietuviškų santrumpų reikšmės būtų išverčiamos į užsienio kalbą, o svetimų kalbės – į lietuvių“ (Melnikienė 2009a: 119). Aptarusi trečiąjį santrumpų pateikimo būdą (lotynų ir lietuvių kalbomis), autorė siūlo šalia lotyniškos santrumpos pateikti visą žodį ta kalba, nes vartotojui nėra lengva suvokti tokias lotyniškas santrumpas kaip *comp.* (=comparativus?), *car.* (=cardinalis?) ir t. t. (Melnikienė 2009a: 119–120). Vis dėlto abejotina, ar lotynų kalba pateikiamos santrumpos yra naudingos vartotojams, juk ne visi šiais laikais moka lotynų kalbą.

Berkovas atkreipė dėmesį ir į vietos ekonomiją. Jis siūlo, kur įmanoma, santrumpas pateikti kaip galima trumpiau ir be taško jų gale (Берков 2004: 195). Deja, toks siūlymas netinka lietuvių kalbai, nes prieštarauja jos rašybos ir skyrybos taisyklėms.

Manytina, kad dvikalbiuose žodynuose tinkamiausias santrumpų pateikimo būdas būtų parengiant du sąrašus: pagrindinė žodyno kalba ir gretinamąja. Siekiant lavinti vartotojus, galima lietuviškų santrumpų reikšmes išversti į užsienio kalbą, o pastarosios – į lietuvių kalbą.

2.1.1.3. Baigiamoji žodyno dalis

Šioje disertacijoje, analizuojant enciklopedinių žinių pateikimo būdus žodynuose, ypač svarbūs yra priedai, pateikiami žodynų gale. Tokia „papildoma“ medžiaga bendruosiuose žodynuose gali būti: „asmenvardžiai ir vietų pavadinimai; svoriai ir matai; kariniai laipsniai; cheminiai elementai; abėcėliniai ir skaitmeniniai simboliai; muzikos ženklai; citatos ir patarlės; rodyklė“ (Hartmann, James 1998: 12) – tai, kas, be jokių abejonių, gali būti įvardijama kaip enciklopedinė informacija. Deja, būtent dėl pateikimo vietos ši informacija gali likti vartotojo tiesiog nepastebėta (Cop 1989: 762). Iš tiesų, juk dėmesys labiau kreipiamas į tai, kas yra leidinio pradžioje, o ne gale.

Prieš pradėdant analizuoti po žodyno korpuso prieduose pateikiamą informaciją derėtų atkreipti dėmesį į patį jos pavadinimą. Užsienio leksikografų ji įvardijama kaip „papildomos informacijos šaltiniai“, „priedai-sąrašai“, „baigiamasis tekstas“, „baigiamoji medžiaga“, „pokorpusinė dalis“ (Hartmann, James 1998: 12, 92, Берков 2004: 206–207, Кудашев 2007: 347²²). Lietuvoje ši medžiaga tradiciškai vadinama priedais (Jankaitienė 2005: 134, Melnikienė 2009a: 140).

Melnikienė nurodo, kad 1990–2006 m. Lietuvoje leistuose dvikalbiuose žodynuose dažniausiai yra du priedai: toponimų (oikonomų ir hidronimų²³) ir dažniausiai užsienio kalboje vartojamų santrumpų sąrašai (Melnikienė 2009a: 140), o kartais į žodynų megastruktūrą atskirais sąrašais įtraukiami ir tautovardžiai, populiariausi lietuvių asmenvardžiai, informatikos terminų žodynėliai, sąrašai su Didžiosios Britanijos ir JAV matavimo vienetų išraiškos metriniais vienetais, Farenheito ir Celsijaus temperatūros

²² Берков: „приложения-списки“; Hartmann, James: „back matter“; Кудашев: „послекорпусная часть“.

²³ Jie paprastai žodynuose vadinami „geografiniais vardais“.

skalių palyginimų, atstumų nuo Vilniaus iki kai kurių pasaulio valstybių sostinių ar didžiausių miestų, artimiausių bei ryškiausių žvaigždžių sąrašai (Melnikienė 2009a: 141–142). Iš tiesų dėl kai kurių specifinių priedų reikalingumo kyla abejonių. Pavyzdžiui, ar daug kam kils mintis žodyne ieškoti atstumo nuo Vilniaus iki kai kurių pasaulio valstybių sostinių ar didžiausių miestų, artimiausių bei ryškiausių žvaigždžių pavadinimų? Tokie priedai, pasak rusų mokslininko Leonido Stupino, yra „reklaminio pobūdžio“, o „į žodyną įtraukiami tam, kad nepatyrusį vartotoją suviliotų iš pirmo žvilgsnio matoma informacijos gausa“ (Ступин 1985: 45). Tačiau yra tokių sąrašų, kurių informacija yra itin naudinga, pavyzdžiui, *Lietuvių–norvegų kalbų žodyne* (Jakaitienė, Berg-Olsen 2016) pateiktas populiariausių lietuviškų vardų ir svarbiausių Lietuvos vietovardžių sąrašas. Marellio pabrėžia, jog „labai svarbu, kad įvairūs tikriniai vardai būtų įtraukti į dvikalbį žodyną [...], nes jis aprašo ne vieną kalbą ir vieną kultūrą, kaip vienakalbis, bet sugretina dvi kalbas ir dvi kultūras. Išmesti tikrinius vardus kaip nepageidautino enciklopedinio turinio nešėjus reikštų nenoromis paneigti šią interkomunikacijos galimybę“ (Marellio 1989: 40).

Vienakalbių žodynų prieduose kartais būna ir kitokio pobūdžio informacijos, pavyzdžiui, *Oksfordo anglų kalbos žodyno*²⁴ gale galima rasti Didžiosios Britanijos ir Jungtinės Karalystės, Australijos, Kanados, Naujosios Zelandijos ir JAV ministrų pirmininkų bei prezidentų sąrašą, Anglijos ir Jungtinės Karalystės karalių ir karalienių sąrašą, Boforto vėjo intensyvumo skalę; *Oksfordo mokomajame mokančiųjų žodyne*²⁵ pateikiami spalvoti priedai „Oksfordo rašymo vadovas“, „Oksfordo kalbėjimo vadovas“ (Oxford Writing Tutor, Oxford Speaking Tutor). Žinoma, ne visi vienakalbiuose žodynuose randami priedai ar juose esanti informacija tinkama dvikalbiuose žodynuose, tačiau tam tikra informacija būtų tikrai labai naudinga, pavyzdžiui, pasak Melnikienės, įvairių rūšių antroponimai (žymių istorinių asmenybių, menininkų pavardės, slapyvardžiai, mitonimai), kurių vertimas sukelia nemažai sunkumų tiek pasyviajam, tiek aktyviajam vartotojui (Melnikienė 2009a: 144). Autorė tai aiškina dideliu originalo (arba gretinamėsios užsienio) ir lietuvių kalbų rašybos skirtumu ir pateikia tokius pavyzdžius: nemažai Prancūzijos karalių iš garsiosios Burbonų dinastijos buvo vardu Liudvikai. Tačiau šis vardas prancūziškai užrašomas ir ištariamas visiškai kitaip, nei lietuvių kalboje: *Louis* [lwi]. Kitas įsimintinas pavyzdys – žymiojo frankų karaliaus Karolio Didžiojo (742–814) vardas prancūziškai rašomas vienu žodžiu, t. y. *Charlemagne* [ʃarləmaɲ] (Melnikienė 2009a: 145). Akivaizdu, jog tam, kad antroponimai būtų teisingai suprantami bei išverčiami, reikėtų juos pateikti korpuse arba papildomuose sąrašuose.

Jakaitienės nuomone, kiekvienas rimtai parengtas žodynas turi tam tikrų priedų, kurie dvikalbiams žodynams daug reikalingesni nei vienakalbiams (Jakaitienė 2005: 133). Berkovas priedų pateikimą vertina nevienareikšmiškai: kuo daugiau priedų są-

²⁴ Oxford Dictionary of English. Second edition, 2003.

²⁵ Oxford Advanced Learner's Dictionary. A. S. Hornby. Oxford University Press.

rašų žodyne, tuo sunkiau juo naudotis: daug „įėjimų į žodyną“ padidina vidutinį laiką, reikalingą lemai surasti. Kita vertus, įvairi papildoma medžiaga padidina žodyno kaip informacijos priemonės vertę“ (Берков 2004: 206). Šiuolaikinėje metaleksikografijoje vis dėlto dažniau yra laikomasi kitokių nuomonių. Landau (2001: 149), Berkovas (Берков 2004: 206), Kudaševs (Кудашев 2007: 333), Reyus (Rey 2008: 124), aptardami žodynų pragmatikos problemas, teigia, kad juose pateikiama papildoma informacija turėtų būti integruota į patį žodyno tekstą. Vartotojas „arba randa tam tikrą informaciją prie jam reikalingo žodžio, arba jos nebeieško visai“ (Marello 1989: 46, cit. iš Melnikienė 2009a: 137), jis gali tiesiog nežinoti, kad kažkokią informaciją galima rasti ne žodyno tekste, tad vis dažniau linkstama atrinktas lemas įtraukti į antraštiną, tokiu būdu išvengiant priedų, kurie traktuojami kaip „nedraugiški“ potencialių vartotojų atžvilgiu (Landau 2001: 149; Atkins, Rundell 2008: 179). Taigi suprantama, kodėl šiuolaikiniuose žodynuose net tikriniai vardai nebepateikiami prieduose, o įtraukiami į žodyno tekstą (Atkins, Rundell 2008: 187). Kadangi nauji žodynai pastaruoju metu kuriami elektroninėje erdvėje, o senesni yra skaitmeninami, informacija, anksčiau randama žodynų gale esančiuose prieduose, turėtų būti integruojama į žodyno tekstą, tokiu būdu reikalingą informaciją pateikiant vienoje vietoje.

2.2. MAKROSTRUKTŪRA

Ankstesnėje dalyje, skirtoje megastruktūrai – bendrajai žodynų struktūrai – buvo nagrinėjamos įvadinės ir baigiamosios žodynų dalys bei jų pateikimo būdai. Šiame skyriuje bus aptariama vidurinioji, esminė žodyno dalis – makrostruktūra.

Apibrėžiant šią dalį mokslininkų nuomonės sutampa: makrostruktūra yra žodyno straipsnių išdėstymas pagal tam tikrą tvarką (Rey-Debove 1971: 21, Hartmann 2001: 65, Hausmann, Wiegand 2003 [1989]: 208, Берков 2004: 15, Rey-Debove 2005: 1). Įprasčiausias formatas Vakarų šalių žodynuose yra abėcėlinis žodžių sąrašas (nors gali būti ir kitų antraštinių žodžių pateikimo būdų, pavyzdžiui, pagal tematiką, chronologiją, dažnumą), sudarantis centrinį komponentą (Hartmann, James 1998: 91). Šis skyrius ir yra apie antraštyno sudarymo principus.

Teigiama, kad žodyno rengėjai, numatydami antraštyno apimtį, pirmiausia turi susidaryti pagrindinės kalbės žodžių sąvadą (Jakaitienė 2005: 137). Pasak Berkovo, tikrai objektyvių žodžių atrankos kriterijų dideliame dvikalbiame žodynu kol kas nėra (Берков 2004: 25), tad žodynų rengėjas „sudaro antraštiną, vadovaudamasis savo asmenine apibrėžtos kalbančiųjų klasės kalbės vizija“ (Collinot, Mazière 1997: 56), nes „jis yra tam tikros individų klasės, kuriai pats priklauso, ruporas“ (Collinot, Mazière 1997: 69). Antraštyno sudarymo procese, pasak Melnikienės, lemiamą vaidmenį [...] atlieka pats žodyno autorius, jo lingvistinė kompetencija, požiūris į gretinamas kalbas, pagaliau jo kalbinė intuicija [...]“ (Melnikienė 2009a: 181). Dvikalbių žodynų autoriams žodžių atranką gerokai palengvina jau esantys vienakalbiai žodynai, o dabar vis dažniau į pagalbą pasitelkiami tekstynai kaip autentiški, realią komunikacijos situaciją atspin-

dintys pavyzdžių šaltiniai. Jie pateikia naudingos informacijos apie žodžio (arba jo lemuotos formos) dažnumą, o tai padeda apsispręsti dėl jo įtraukimo į žodžių sąrašą, vartojimą tam tikroje srityje, socialinę, regioninę ar kitą įvairovę, rašybos variantiškumą, rašymą didžiosiomis raidėmis, sudurtinių žodžių rašymo būdus (Landau 2001; Atkins, Rundell 2008). Pastaruoju metu atsiranda žodynų, ištisai rengiamų tekstynų pagrindu (angl. *born digital*), kuriais remiantis siūloma atnaujinti tradiciniais metodais rengtus, bet vėliau suskaitmenintus žodynus, ypač antraštinių žodžių sąrašus, nes jie sensta akivaizdžiausiai (Petrauskaitė, Dadurkevičius 2021: 43). Mokslininkai, pasitelkę *Hunspell* platformą, leidžiančią generuoti visas žodžio formas pagal lemą ir jai priskirtas darybos taisykles (plačiau apie metodą žr. Petrauskaitė, Dadurkevičius 2021: 44–45), palygino, kiek sutampa leksika, pateikiama DLKŽe ir tekstiniuose ištekliuose ir parengė du sąrašus: žodyne pristatytos, bet tekстыne neaptiktos leksikos, ir žodyne nepateiktos, bet tekстыne dažnai vartojamos leksikos. Nustatyta, kad į DLKŽe nepateko nemažai dažnai vartojamų tarptautinių žodžių ar skolinių, išvestinių žodžių, santrumpų, dalelyčių, tačiau jame vis dar randama pasenusių žodžių (ten pat, 45–46). Šį metodą neabejotinai būtų galima panaudoti ir atnaujinant dvikalbių suskaitmenintų žodynų antraštinę.

Atrenkant antraštinius žodžius konkrečiam žodynui Atkins ([1992/1993] 2008: 40) siūlo vadovautis trimis kriterijais (autorė juos vadina *set of criteria*), kurių pirmasis susijęs su *leksiniu* antraštinių žodžių *tipu*: reikia apsispręsti, ar į žodyną bus įtraukiami tik vieno žodžio ar kelių žodžių antraštiniai žodžiai, santrumpos ir pan. Antrasis kriterijus siejasi su *morfologiniu* antraštinių žodžių *tipu*, apimančiu sprendimą, pateikti ar atmesti darybines formas, fleksines formas ir t. t. Mokslininkai pabrėžia, kad produktyvios darybos morfemos (ypač priešdėliai) turėtų būti įtraukiamos į žodyną kaip lemos²⁶ (Jakaitienė 2005: 139, Atkins, Rundell 2008: 165). Trečiasis kriterijus – *semantinis* antraštinių žodžių *tipas*, t. y. leksika, perteikianti enciklopedinę informaciją ir tie žodžiai, kurie priskiriami nekonvencinei leksikai (Atkins ([1992/1993] 2008: 40). Pasak Karpinskos (2012: 68), net dideliuose bendruosiuose žodynuose atsirenkama, kokius šios leksikos grupės vienetus dėti į antraštinę, o galutinis sprendimas priklauso nuo žodyno tipo ir vartotojų grupės. Ji pateikia dalykų, nuo kurių priklauso specialiųjų leksikos pateikimas, sąrašą: sritis (pvz., teisė, menas), regionas (pvz., Amerika, Kanados angliškai kalbančios vietovės), tarmė (pvz., Jorkšyro), registras (pvz., oficialus, neoficialus), stilius (pvz., literatūrinis, žurnalistinis), laikas (pvz., senamadiškas), slengas ir žargonas (pvz., jūrininkų), požiūris (pvz., menkinamasis, ironiškas), įžeidimai (pvz., rasistiniai žodžiai, keiksmažodžiai) (Karpinska 2012: 68). Į antraštinę įtraukiant tam tikrą specialiąją leksiką, tikrinius vardus (įvairių rūšių toponimus, antroponimus, mitonimus, švenčių pavadinimus, šalių gyventojų vardus ir t. t.) suteikiama įvairių žinių apie pasaulį, tad tokiu būdu plečiamas ir žodyno enciklopediškumas.

²⁶ Berkovas teigia, kad „dvikalbėje leksikografijoje visi darybiniai afiksai yra, taip sakant, niekieno žemė“, „nes jie paprastai nėra įtraukiami į žodyno korpusą“ (Берков 2004: 38).

2.3. MIKROSTRUKTŪRA

Ankstesniuose skyriuose buvo nagrinėjama megastruktūra ir makrostruktūra – du stambūs dvikalbių žodynų struktūriniai lygmenys. Trečioji, smulkiausia, bet pagrindinė žodynų dalis yra mikrostruktūra – leksikografinio leidinio straipsnio struktūra.

Parašyti žodyno straipsnį yra „mokslas ir menas“ (Lapinskas 2008: 86). Ši dalis apibūdinama kaip pateikianti „detalią informaciją apie antraštinį žodį su paaiškinimais apie jo formaliąsias (formal) ir semantines savybes (rašybą, tarimą, gramatiką, definiciją, vartojimą, etimologiją). Jei antraštinis žodis turi daugiau nei vieną reikšmę, informacija pateikiama kiekvienai jų“ (Hartmann, James 1998: 94). Panašiai straipsnio modelį nusako ir kiti mokslininkai: jis sietinas su tokiais duomenų laukais kaip lemos gramatinė kategorija, jos fonologinė charakteristika, etimologija, vartojimo sritis ir stilistinis atspalvis, lemos filiacija ir semantizacija, vartosenos pavyzdžiai, sinonimai (Béjoint, Thoiron 1996; Collinot, Mazière 1997; Берков 2004; Jakaitienė 2005; Pruvost 2006). Pasak Melnikienės, didžiuosiuose vienakalbiuose žodynuose paprastai randamos visos išvardytos straipsnio sandaros dalys (nors nei DLKŽe, nei BLKŽe antraštinių žodžių etimologija neaiškinama). Tačiau dvikalbiai žodynai, kurių tikslas – ne nuodugnai aprašyti vienos kalbos leksiką, bet pateikti jos optimalius atitikmenis svetimąja kalbą, struktūriniu požiūriu būna kur kas paprastesni. Juose dažniausiai nėra duomenų apie antraštinių žodžių etimologiją, ne tokia išsami ir nuosekli kaip vienakalbiuose žodynuose filiacija ir semantizacija ir ne tiek gausu vartosenos pavyzdžių (Melnikienė 2009a: 208). Nors dvikalbiame žodyne dažnai pateikiamas tik ekvivalentas verčiamąja kalba, vis dėlto apibrėžiant reikšmę įprasta papildyti ją enciklopedine informacija, ypač, kai ekvivalentai yra daliniai arba jų iš viso nėra (Svensén 2009: 291, 293). Rasti tinkamą ekvivalentą ne visada paprasta, tačiau kur kas daugiau sunkumų kyla pateikiant beekvivalentę leksiką. Toliau ir bus aptariamas šios leksikos įvardijimas bei pateikimas dvikalbiuose žodynuose.

2.3.1. BEEKVIVALENTĖ LEKSIKA

Pasak garsaus vengrų leksikografo ir metaleksikografo Thomo Szende, „visos žmogiškos būtybės gyvena vienoje planetoje, susiduria su dangaus ir žemės realybe, su šalčiu ir karščiu, su erdvės ir laiko sąvokomis“ (Szende 1996: 111). Šis bendras visiems pasaulis suponuoja ir panašų jo kategorizavimą įvairiose kultūrose. Kita vertus, kaip pabrėžia šis ir daugelis kitų autorių (Zgusta 1971, Wierzbicka 1997, Hartmann 1998, Берков 2006, Gudavičius 2009), pasaulio kalbose atsispindi ir nesusikaučiujama daugybė kultūrinių skirtumų, jose susiformuoja labai savitas ir originalus leksikos klodas. Ši leksika tampa tikru iššūkiu tiek bet kuriam svetimos kalbos besimokančiam žmogui, tiek profesionaliam vertėjui, tiek leksikografui, sudarinėjančiam dvikalbius žodynus, nes pastaruoju metu šiuose leidiniuose vis dažniau siekiama gretinti ne tik dvi kalbas, bet ir dvi kultūras, o „kalba yra labiausiai išsiskirianti kultūros savybė“ (Nida 2001:13).

Iš esmės mes bendraujame daugiausiai žodžiais, o „komunikacija reikalauja leksikos, sintaksės ir kultūrinės kompetencijos“ (Kavanagh 2000: 101). Neatsitiktinai beekvivalentės leksikos vertimo ir leksikografinio aprašo problemos vis dažniau tampa vertimo teoretikų ir metaleksikografų tyrinėjimo objektu. Šiame skyriuje trumpai apžvelgiami pagrindiniai Lietuvos ir užsienio tyrinėtojų darbai ir terminologija, susijusi su šios specifinės leksikos įvardijimu.

Anot Zgustos, net vidutinio kalbos vartotojo dėmesį patraukia kultūrinės realijos, kurias jis vadina *culture-bound words* („su kultūra susiję žodžiai“): „jei, tarkime, kokie nors augalai auga arba kokie nors dalykai egzistuoja tik areale, kur vartojama pagrindinė kalbà, bet ne visi jie yra verčiamosios kalbės areale, tai nėra tikrų, „paruoštų“ ekvivalentinių vienetų verčiamojame kalboje. Būtų klaidinga manyti, kad taip gali atsitikti, jei dvi kultūros yra visiškai skirtingos arba viena yra „egzotiška“ arba sena. Priešingai, tokia situacija gali susiklostyti bet kurioje kalbų poroje: Europoje nėra nieko panašaus į amerikietiška vaistinę (angl. *drug store*), tad Europos kalbose taip pat nėra ir tinkamo ekvivalentinio leksinio vieneto“ (Zgusta 1971: 294).

Skirtingi autoriai tokius žodžius vadina įvairiai: Sergejus Vlachovas ir Sideras Florinas, kalbėdami apie vertimo studijas, pirmieji pradėjo vartoti terminą *realijos*²⁷, Olimpija Armalytė, Irena Balčiūnienė, Aurelija Leonavičienė, Jurgita Mikutytė, Anželika Gaidienė ir Danutė Liutkevičienė juos vadina *žodžiais realijomis* arba tiesiog *realijomis* (Armalytė 1986: 5, Balčiūnienė 2005, Mikutytė 2005, Leonavičienė 2014 (a, b); Gaidienė, Liutkevičienė 2017), Aloyzas Gudavičius ir Lionginas Pažūsis – *beekvivalente leksika* (Gudavičius 2007: 89; Pažūsis 2014: 41), Danguolė Melnikienė – *ekvivalentų neturinčia leksika* arba *specifinėmis realijomis* (Melnikienė 2010 ir 2011), Daiva Staškevičiūtė ir Reda Baranauskienė, Janina Buitkienė, Diana Blažytė ir Vilmantė Liubiniienė – *kultūrinėmis realijomis* (Staškevičiūtė, Baranauskienė 2005, Buitkienė 2013, Blažytė, Liubiniienė 2016), Regina Kvašytė šį kalbos reiškinių vadina *tautinėmis realijomis* (Kvašytė 2009). Užsienio literatūroje tokie žodžiai įvardijami pabrėžiant jų ryšį su kultūra, pavyzdžiui, Hartmannas ir Jamesas tai vadina *culture-specific vocabulary* ir *culture-bound lexical items* („kultūrine specifika pasižymintis žodynas“ ir „su kultūra susiję leksiniai vienetai“) (Hartmann, James 1998: 33), Zgusta – *culture-bound words* („su kultūra susiję žodžiai“) (Zgusta 1971: 294.), Bensonas, Aixelá – *culture-specific items* („kultūrine specifika pasižymintys vienetai“) (Benson 1990, Aixelá 1996).

Gudavičius terminą *realijos* laiko netinkamu, nes realijos bendrinėje kalboje yra patys daiktai ar reiškiniai, o juk reikia įvardyti žodžius, pavadinančius realijas. Jis siūlo tokius žodžius vadinti *beekvivalente leksika*, *beekvivalentčiais žodžiais*, pavadinančiais specifines tautos realijas, kurių nėra kitos tautos kultūroje, vadinasi, ir neturinčiais ekvivalentų kitoje kalboje (Gudavičius 2007: 89). Terminą *beekvivalentė leksika* varto-

²⁷ 1980 m. jie išleido monografiją *Neperevodimoe v perevode. Realii*, skirtą realijoms ir jų vertimui. Ši monografija angliškai aptariama internete paskelbtame Bruno Osimo (*Bruno Osimo*) vertimo kurse (*Translation Course*). Prieiga internete: <http://courses.logos.it>. Žiūrėta: 2020-08-18.

ja ir Berkovas bei Manakinas (Берков: 2004: 155, Манакин 2004: 139). Pažūsis teigia beekvivalentę leksiką suvokiąs kiek plačiau nei realijas. Autorius realijoms priskiria žodžius ar jų junginius, kuriais įvardijami kuriai nors tautai būdingi materialinės ir dvasinės kultūros dalykai, pvz., nacionalinių valgių, pramogų ir tradicijų, folkloro žanrų pavadinimai, kuriai nors šaliai būdingi visuomeniniai reiškiniai, įstaigos, politiniai institutai (Pažūsis 2014: 41–44).

Aiškumo dėlei reikėtų apibrėžti realių santykį su beekvivalente leksika. Anot Jūratis Maksvytytės, realių pavadinimai sudaro 90 proc. beekvivalentės leksikos (Maksvytytė 2012: 53). Su beekvivalente leksika susijusi ir *lakunos* sąvoka. Kaip teigia Gudavičius, kartais šie terminai vartojami sinonimiškai. Autorius pabrėžia, kad šių reiškinių prigimtis skirtinga: „lakuna žymi žodžio nebuvimą vienoje kalboje kitos kalbės atžvilgiu, kai abiejų kalbų atspindimoje tikrovėje atitinkamas daiktas, reiškinys ir pan. egzistuoja. Taigi lakunų buvimo priežastis yra ne realiojo pasaulio įvairovė, o pasaulio kategorizacijos ypatumai kalboje“ (Gudavičius 2007: 93). Autorius pateikia pavyzdžių, iš kurių vienas yra lietuvių kalbos žodis „para“, anglų kalboje tai vadinama žodžių junginiais „day and night“ arba „24 hours“, nors pats reiškinys egzistuoja ir anglų, ir lietuvių kalbose.

Kvašytė, aptardama savos kalbos ir kitų kalbų požiūriu vartojamą terminiją, įvardijančią *tautinių realių* (Kvašytės vartojamas terminas) pavadinimus, vartoja terminus *etnografizmai* ir *egzotizmai*. Etnografizmais autorė vadina savos tautos realijas, o egzotizmais – žodžius svetimų kalbų specifiniams dalykams pavadinti. Mokslininkė patikslina, kad etnografizmas netinkamas tada, kai reikia apibūdinti, pavyzdžiui, savos tautos istorijos reiškinius, tautinius judėjimus ir pan., kurie taip pat priklauso tautinį savitumą išreiškiančiai leksikai. Tokia leksika laikytina istorine. Kalbėdama apie egzotizmus Kvašytė teigia, kad kitų kalbų realijoms pavadinti jie turi būti vartojami su tam tikromis išlygomis – artimiausių giminių kalbų ir kultūrų, pavyzdžiui, lietuvių ir latvių, realijas pavadinantiems žodžiams įvardyti terminas egzotizmas netinka, nes minėtų tautų realijos, nors ir yra nežinomos, nėra egzotinės tikrąja šio žodžio prasme. Be minėtų terminų, ji aptaria ir terminus *lakunos* arba *lakuninė leksika* – tai kurios nors kalbės leksiniai vienetai, neturintys tiesioginio leksinio semantinio atitikmens kitoje kalboje – ir *beekvivalentė* ir *neekvivalentė* leksika – originalo kalbos žodžiai ar žodžių junginiai, reiškiantys daiktus, procesus, reiškinius ar kitus gyvenimo faktus, neturinčius vertimo kalboje ekvivalentų (Kvašytė 2009: 58–63). Apibendrinama savo tyrimą autorė konstatuoja, kad savos kalbos ir svetimų kalbų tautinių realių klasifikavimo terminams būdinga įvairovė. Lietuvių kalbotyroje Kvašytė tinkamiausiu laiko terminą *beekvivalentė leksika*, nors pripažįsta, kad jis taip pat sąlygiškas, nes kiekvienu atveju ekvivalentą būtina rasti, tik nėra tiesioginio leksinio atitikmens kitą kalbą (Kvašytė 2009: 65).

Maksvytytė, apibendrinama atliktos sisteminės literatūros analizės rezultatus ir terminų *realija* ir *realijos pavadinimas* vartoseną lietuvių lingvistinėje literatūroje, daro išvadą, kad esama tam tikros realijos termino ir jo vartosenos problemos. Ji atskiria *realiją* nuo *realijos pavadinimo*. Anot jos, *realija* yra vadinamas tikrovės objektas, rei-

kinys, situacija ar faktorius, dėl savo unikalumo ir / ar laikmečio sąlygų būdingas vienai kultūrai ir yra svetimas (santykinai mažai žinomas ar visai nežinomas) kitai kultūrai; *realijos pavadinimas* – vienai kultūrai būdingo elemento (objekto, reiškinių, situacijos ar faktoriaus) pavadinimas, kuris dėl savo unikalumo ir / ar laikmečio charakteristikos neturi tiesioginio verbalizuoto atitikmens kitoje kalboje. Autorė spėja, kad dėl termino *realija* glaustumo ir trumpumo susiklostė tokia realijos pavadinimo vartojimo tradicija, gyvuojanti iki šiol (Maksvytytė 2012: 54–55).

Kaip matyti, beekvivalentė leksika sulaukia ir vertimo teoretikų, ir metaleksikografų dėmesio. Šios leksikos įvardijimas ir lietuvių, ir užsienio literatūroje pasižymi didele įvairove, tad reikia apsispręsti, kurį terminą vartoti. Terminams keliama nemažai reikalavimų²⁸, tarp kurių turbūt svarbiausias yra tikslumas. Todėl manytina, kad dvikalbėje leksikografijoje terminai *realijos*, *specifinės realijos*, *tautinės realijos* nėra labai tikslūs, kadangi realijos yra patys tikrovės objektai. Nors terminas *beekvivalentė leksika* taip pat sąlygiškas, nes ekvivalentą (nors ir netiesioginį) reikia pateikti, šiame darbe bus vartojamas terminas beekvivalentė leksika.

Ir beekvivalentė leksika, ir ekvivalentus turintys žodžiai turėtų būti iliustruojami pavyzdžiais, kurie parodo, kaip antraštinis žodis funkcionuoja kalboje, tad kitame poskyryje jie ir bus analizuojami.

2.3.2. ILIUSTRACINIAI PAVYZDŽIAI²⁹

LPKŽ pratarinėje cituojamas žymiausio Apšvietos amžiaus prancūzų rašytojo Voltero aforizmas, teigiantis, kad „žodynas be pavyzdžių tėra tik griaučiai“ (Melnikienė 2020: 36). Ščerba įsitikinęs, kad „gerais žodynais yra laikomi tie, kurie pateikia daug pavyzdžių“ (Щерба 1940), o „iš visų dvikalbio žodyno mikrostruktūros komponentų pavyzdžiai paprastai užima daugiau vietos nei visi kiti komponentai kartus sudėjus“ (Tooze 1996: 1). Aurelija Usonienė ir Nijolė Linkevičienė teigia savo studijų metais

²⁸ <http://www.vlkk.lt/aktualiausios-temos/terminija/terminu-zodynu-rengimo-bendrieji-reikalavimai>. Žiūrėta: 2020-12-11.

²⁹ Be iliustracinių pavyzdžių, žodynuose kartais pateikiama ir iliustracijų, kurios gali būti traktuojamos kaip enciklopedinė informacija. Iliustracijos yra „piešiniai, diagramos ar nuotraukos, kuriomis siekiama paaiškinti sąvokos apibrėžtį. Iliustracijos gali būti pavienių dalykų ar susijusių dalykų grupių, pateiktų diagramomis, lentelėmis, schemomis ar žemėlapiais“ (Hartmann, James 1998: 71). Teigiama, kad ryšys tarp pažymėtos dalies iliustracijoje ir atitinkamos straipsnio dalies nėra visada aiškiai apibrėžtas (ten pat). Prancūzų leksikologas Jeanas Pruvo, analizavęs iliustracijų pateikimą prancūzų kalbos žodynuose (nuo XIX a.), teigia, kad jos būna ne tik enciklopediniuose žodynuose, bet ir lingvistiniuose (Pruvost 1995: 263). Jis pamini tris žodynus: *Dictionnaire Quillet de la langue française* (1940), kuriame pateikiamos 74 iliustracijos, *Le Nouveau Dictionnaire français contemporain illustré* (1980), kuriame net 1062 iliustracijos ir *Dictionnaire de la langue française Lexis* (1979), turintį net 101 puslapį iliustracijų. Lietuvoje leidžiami lingvistiniai žodynai dažniausiai iliustracijų nepateikia, išskyrus *Mokomąją lietuvių kalbos žodyną* (2001).

žodynuose labiausiai pasigesdavusios vartosenos pavyzdžių, iliustruojančių žodžių tarpusavio leksinio junglumo galimybes ir kolokacijų struktūrinius ar vadinamuosius stilistinius ypatumus, iš kurių studentai patys būtų galėję spręsti, kaip ir kokiuose tekstų tipuose juos reikėtų vartoti (Usonienė, Linkevičienė 2009: 134). Kolokacijų nepakanamumą Atkins taip pat įvardija kaip vieną dvikalbių žodynų trūkumų (Atkins 1996: 8). Jakaitienė teigia, kad „šiandien, be abejo, visų vartotojų teigiamiau vertinami tie žodynai, kuriuose informacijos ir iliustracinių pavyzdžių yra daugiau“ (Jakaitienė 2020: 32). Tačiau „taip pat yra tiesa, kad kai kurie pavyzdžiai nepateikia nieko naudingo apie lemą“ (Tooze 1996: 2). Pasak Prinsloo ir Gouwso, funkcinis pavyzdžių įtraukimas, iliustruojantis kasdienį kalbos vartojimą, yra prioritetinis, nes prisideda prie žodyno kokybės ir padaro jį draugiškesnį vartotojo atžvilgiu (Prinsloo, Gouws 2000: 139).

Iliustraciniai pavyzdžiai prancūzų leksikografijoje pasirodė nuo XVII amžiaus Pierre Richeleto žodyne (1680)³⁰, anglų leksikografijoje – 1755 m. Samuelio Johnsono „Anglų kalbos žodyne“, arabų leksikografų jie buvo pateikiami jau nuo VIII amžiaus (Al-Kasimi 1977: 89, cit. iš Vrbinc ir kt., 2016: 297). Iliustracinių pavyzdžių svarbą pastebėjo ne vienas mokslininkas: „jie parodo ne tik žodžio semantikos įvairumą, išryškina atspalvius, reikšmės atsiskleidimo galimybes, bet kartais padeda lengviau parinkti reikiamą jų gramatinę formą ar kirčiavimo būdą“ (Jakaitienė 2005: 168); „pagrindinis iliustracinių pavyzdžių tikslas – parodyti, kaip antraštinis žodis ir jo formos funkcionuoja kalboje kartu su kitais žodžiais“ (Melnikienė, Jankauskaitė 2012: 80); „iliustracijos parodo leksemos semantinę ir sintaksinę junglumą, neretai jomis papildomas reikšmės aiškinimas“ (Murmulaitytė 2017: 146); „pavyzdžiai padeda atskirti daugiareikšmių žodžių reikšmes, taip pat, pateikiant antraštinį žodį atitinkamame kontekste, jie gali suteikti informacijos apie stilistinius, registro ir regioninius ypatumus“ (Atkins, Rundell 2008: 454–455). Pagal naujausią metodiką iliustracijų gali nebūti tik išimtiniais atvejais, pavyzdžiui, vulgarizmų ar retai vartojamų, bet dėl kitų priežasčių pateiktinų žodžių. Iliustruotina kiekviena leksema, t. y. kiekviena žodžio, žodžių junginio ar frazeologizmo reikšmė ar jos atspalvis – tiek aiškinant, tiek nurodant (Murmulaitytė 2017: 132). Nekyla jokių abejonių, kad pavyzdžiai žodyne yra būtini.

Pirmiausia reikėtų apibrėžti, kas būtent laikoma iliustraciniu pavyzdžiu. Jacobsenas ir kiti mokslininkai žodyno pavyzdžiu vadina „vertimo ekvivalento papildymą, teikiantį implicitinės informacijos apie antraštinio žodžio ekvivalentą“ (Jacobsen et al. 1991: 2784). Al-Kasimi (1977: 88, cit. iš Adamska-Sałaciak 2006: 161) teigia, kad pavyzdys žodyne yra „bet kokia frazė ar sakiny, kuris iliustruoja išversto vieneto vartoseną“, o „pagrindinė iliustracinių pavyzdžių funkcija yra parodyti antraštinį žodį „gyvame kon-

³⁰ Richelet, Pierre, 1680. *Nouveau dictionnaire françois, contenant les mots et les choses, plusieurs nouvelles remarques sur la langue françoise: Ses Expressions Propres, Figurées & Burlesques, la Prononciation des Mots les plus difficiles, les genres des Noms, le Regime des Verbes avec Les termes les plus connus des Arts & des Sciences, le tout tiré de l'usage et des bons auteurs de la langue françoise par P. Richelet*, A Geneve Chez Jean Herman Widerhold, 1680. <https://libguides.bodleian.ox.ac.uk/c.php?g=423078&p=2890869>. Žiūrėta: 2020-12-11.

tekste“ ir padėti vartotojui suvokti „gramatines ir semantines taisykles, kurios lemia (valdo) žodžio vartojimą, parodant, kaip tos taisyklės veikia“. Kita pavyzdžių funkcija – jie turi pateikti vartotojui naudingos informacijos apie kitą kultūrą (Al-Kasimi 1977: 91–92). Pasak Atkins ir Rundellio, pavyzdžiai gali parodyti antraštinio žodžio reikšmę, patikslinti tiesioginį (pažodinį) vertimą (pateikiamas vertimo ekvivalentas), taip pat papildyti arba net pakeisti tiesioginį (pažodinį) vertimą (Atkins, Rundell 2008: 508–511). Adamska-Sałaciak pavyzdžius vienkrypčiame dvikalbiame žodyne apibrėžia kaip „tipiškas, laisvas kombinacijas, apimančias lemą (K2–K1 dalyje) arba ekvivalentą (K1–K2 dalyje). Pavyzdžių kalba visada turi būti vartotojo K2 kalba: pagrindinė kalba K2–K1 dalyje ir verčiamoji kalba K1–K2 dalyje“ (Adamska-Sałaciak 2006: 158).

Atsižvelgdami į iliustracinių pavyzdžių kilmę, mokslininkai (Landau 2001: 207–211; Cowie 2002: 74–75; Atkins, Rundell 2008: 455–458; Svensén 2009: 283) išskiria tris pagrindinius žodynų pavyzdžių tipus:

- 1) citatos;
- 2) pavyzdžiai iš tekstynų;
- 3) sugalvoti pavyzdžiai.

Pirmieji du autentiški, o trečiajai grupei priklausančys pavyzdžiai sukurti paties žodyno autoriaus. Adamska-Sałaciak (2006: 169) teigia, kad vartotojas, „naudodamasis dideliu šiuolaikiniu žodynu, turi teisę tikėtis pavyzdžių, kurie yra kiek galima tikroviškesni (autentiškesni)“, ir kad pateikiami pavyzdžiai „turėtų būti grindžiami reprezentatyviais svetimšios kalbos tekstynais“. Pavyzdžiui, rengiant BLKŽe laikomasi nuomonės, kad žodyno straipsniuose pateikiami vartosenos pavyzdžiai turi būti maksimaliai informatyvūs ir autentiški, o ne sugalvoti žodynininko (Liutkevičienė 2006: 16). Tačiau autentiški pavyzdžiai ne visada yra geriausiai atsiskleidžiantys vartotojui (Rundell 1998: 334, cit. iš Karpinska 2012: 95). Karpinska (2012: 96) pateikia kelių mokslininkų (Rundell 1998: 334–335; Adamska-Sałaciak 2006: 177; Atkins ir Rundell 2008: 457; Svensén 2009: 284) nuomonę, kad galima nežymiai pakeisti autentiškus tekstynų sakinius tam, kad jie taptų tinkamesni žodynų pavyzdžiams. Su tuo tikrai galima sutikti, nes tekstynų pavyzdžiai kartais yra gana ilgi. Karpinska taip pat išvardija mokslininkų Rundellio (1998: 317), Atkins ir Rundellio (2008: 456), Svenséno (2009: 284) pastebėjus sukurtų pavyzdžių pranašumus: manoma, kad jie yra ekonomiškesni ta prasme, jog užima mažiau vietos nei autentiški pavyzdžiai, yra aiškesni, tikslūs ir vienu metu atlieka keletą funkcijų, tokiu būdu tampa gerais modeliais produkuoti taisyklingus sakinius verčiamąja kalbą (Karpinska 2012: 96). Tačiau yra ir trūkumų, pavyzdžiui, Hanksas (2005: 263, cit. iš Karpinska 2012: 96) perspėja, kad leksikografas, pateikdamas sugalvotus pavyzdžius, „rizikuoja suklaidinti vartotoją kaip modelį parodydamas tokius sakinius ir frazes, kurių tikrovėje realioje komunikacinėje situacijoje niekada nepasakytų tikras kalbėtojas“. Vis dėlto norėtusi suabejoti tokiu teiginiu, juk žodyno sudarytojas remiasi savo lingvistine kompetencija, kalbine intuicija, siūlydamas savo sugalvotus pavyzdžius gali patikrinti juos tekstynuose, tad sunkiai tikėtina, kad pavyzdžiai gali būti tokie, kurių nepasakytų tikras kalbėtojas.

Kalbant apie pavyzdžius labai dažnai priešinami leksikografų sugalvoti ir iš šaltinių paimti pavyzdžiai. Kaip teigia Melnikienė, ši priešprieša atsirado XVII amžiaus pabaiškoje (Melnikienė 2019: 97). Pasak Alaino Reyaus, „sugalvotas pavyzdys nereiškia, kad jis yra anoniminis“ (Rey, 2008: 75, cit. iš Melnikienė 2019: 98), nes kiekvienas gali naudotis neliteratūriniu tekstynu (užrašytais sakiniais, ištraukomis iš neutraliais laikomų tekstų), taigi nėra „jokios pragmatinės priežasties atskirti sukurtus pavyzdžius nuo pavyzdžių iš tekstynų“ (Rey, 2008: 75, cit. iš Melnikienė 2019: 98). Dvikalbių žodynų mikrostruktūroje retai pasitaiko citatų, bet dėl to negalima teigti, kad pavyzdžiai pateikiami skurdūs, vienodi, neverti metaleksikografinės analizės. Priešingai, pavyzdžiai dvikalbiuose žodynuose reprezentuoja išpūdingą morfosintaksinių tipų įvairovę (Rey, 2008: 75, cit. iš Melnikienė 2019: 98). Metaleksikografai vieningai pripažįsta pavyzdžių teikiamas galimybes, nes jie leidžia „pasiūlyti vertingos informacijos apie visas antraštinio žodžio briauneles (morfologines – pavyzdžiui, netaisyklingą daugiskaitą, sintaksines – pavyzdžiui, žodžių junglumą, veiksmazodžio rūšies pokyčius, leksines – pavyzdžiui, dalinį sutapimą, semantines – pavyzdžiui, skirtumus tarp antraštinio žodžio reikšmių, pragmatines – pavyzdžiui, kalbos modeliavimo aspektus“ (Blanco 1996: 103). Pasak Blanco, pavyzdys geriau iliustruoja kitomis kategorijomis pateiktą leksikografinę informaciją, tokiu būdu padėdamas vartotojui dekoduoti ją ir pavartoti tinkamai (Blanco 1996: 103), o Prinsloo ir Gouwsas teigia, kad iliustraciniai pavyzdžiai turėtų būti suprantami ir atkuriami (Prinsloo, Gouws 2000: 154).

Gėros užsienio kalbos žinios susijusios ne tik su atskirų žodžių ir gramatikos taisyklių mokėjimu, bet ir gebėjimu suprasti bei vartoti tipinius svetimosios kalbos žodžių junginius (Hausmann 2008: 6; cit. iš Plaušinaitytė, Volungevičienė 2016: 1). Žodžių junginiai dažniausiai skiriami į laisvuosius ir stabiliuosius žodžių junginius. Laisvieji – „tai žodžių junginiai, kurių nariai dėl savo sintaksinių savybių ir reikšmės gali sudaryti prasmingą junginį, bet nėra semantiškai ir leksiškai priklausomi vienas nuo kito ar vienas su kitu susiję (*raudonas paltas, pamatyti bendradarbį, išeiti į parduotuvę*)“ (Plaušinaitytė, Volungevičienė 2016: 4). Stabilių junginių – tai toje kalboje įprasti, mažiausiai dvinariai žodžių junginiai, tarp kurių narių yra nusistovėjęs stabilus ryšys. Pasak Marcinkevičienės, prie stabiliųjų žodžių junginių, frazių ir / ar sakinių be frazeologizmų derėtų priskirti patarles, priežodžius, mįsles, minkles, pasakų, žaidimų, skaičiuočių, mėgdžiojimų elementus, keiksmus, įvairių ritualų, apeigų, maldų žodžius, etiketo frazes ir kitas mandagybes, aforizmus, sentencijas, visiems žinomas citatas ar tų citatų aliuzijas, šūkius, perspėjimus, žodinius reklamų elementus [...], jei ir tik jie yra ganėtinai sustabarėję, visuotinai paplitę, atkuriami iš atminties, o jų trūkstamos grandys nesunkiai atspėjamos (Marcinkevičienė 2001: 83). Kai kurie autoriai išskiria trečiąją pavyzdžių tipą – kolokacijas – užimančias tarpinę padėtį tarp laisvųjų ir stabiliųjų žodžių junginių (Cop 1991: 2775, Marcinkevičienė 2010: 116, Melnikienė 2012: 179, Melnikienė, Jankauskaitė 2012: 79). Frazėologijos žinyne kolokacijos priskiriamos stabiliųjų junginių grupei (Plaušinaitytė, Volungevičienė 2016: 4).

Laisvųjų žodžių junginių užkodavimas ir dekodavimas nekelia didelių sunkumų

kalbos vartotojams, tačiau stabilijų žodžių junginių vartojimas yra kur kas sudėtingesnis ir reikalaujantis daugiau tiek žodyno rengėjo, tiek besimokančiojo pastangų. Pateikti žodyne įvairius junginius labai svarbu, nes „skirtingų kalbų žodžių junginiai neretai konstruojami skirtingai, skiriasi jų dalys ir dalių reikšmės, todėl vartotojui neužtenka mokėti junginio sudedamųjų dalių ekvivalentų užsienio kalba (Melnikienė, Jankauskaitė 2012: 82).

Dvikalbiame žodyne teikiami junginiai dar skiriami į grupes, kurios apibrėžiamos ne tiek stabilumo kriterijais, kiek atsižvelgiant į jų vaidmenį komunikacijos procese. Viena tokių grupių – vadinamosios pragmatemos arba pragmatinės frazemos (taip lietuviškame tekste jas įvardija Kovalevskaitė (2012: 22)). Šiai grupei priskirtini sustabarėję ir savarankiškai vartojami žodžiai ir ypač žodžių junginiai, kurių charakteringiausias bruožas – jų atliekama komunikacinė funkcija: jie padeda palaikyti socialinius ryšius (pvz., *Laba diena! Skanaus! Kaip sekasi? Būkit malonus*), spontaniškai reaguoti į kokią nors situaciją (*Nėra už ką! Eik jau! Neišsigalvok nesąmonių!*) bei padeda organizuoti, palaikyti ir struktūruoti verbalinės komunikacijos procesą (pvz., *Ką tu sakai! Taip sakant. Negali būti! Atvirai kalbant*) (Lüger 2007: 449–453, Ruusila 2011: 335–336, cit. iš Plaušinaitytė, Volungevičienė 2016: 6). Melnikienė taip pat atkreipia dėmesį į tokius junginius ir teigia, kad juos identifikuoti, aprašyti, užkoduoti ir dekoduoti yra iššūkis naujų dvikalbių žodynų rengėjams (Melnikienė 2019: 104). Xavieras Blanco ir Salahas Mejris (Blanco, Mejri 2018), išanalizavę pragmatemas prancūzų–anglų (*Grand Dictionnaire Hachette–Oxford*, 2007, Le Robert & Collins, 2010) ir ispanų–prancūzų leksikografijoje (*Diccionario Larousse Español–Francés*, 2003, *Diccionario Espasa Grand, español–francés*, 2000), atkreipė dėmesį, kad šių savarankiškų junginių ekvivalentai, pateikti žodynuose, dažniausiai yra apytiksliai ir neperteikia nei to paties semantinio turinio, nei yra tokioms pat struktūros. Labai svarbu, kad tokie komunikacijai palaikyti skirti junginiai būtų pateikiami dvikalbiuose žodynuose, nes besimokantiejiems kalbų jie yra labai reikalingi bendraujant su gimtakalbiais.

Kaip vieną iš būdų parodyti vartotojui leksemų jungimo galimybes, Melnikienė (2019: 103) dar siūlo pateikti sintagmas, lingvistinėje literatūroje vadinamas lotynišku žodžiu *cumulus* (lietuviškai tai reikštų „sankaupa“). Pavyzdžiui, norint iliustruoti veiksmažodį „užbaigti“, būtų galima vartosenos pavyzdžius pateikti taip: *užbaigti liūdnai, šlovingai, vargė, visų užmarštyje* ir pan.

Apibendrinant galima pasakyti, kad iliustracinių pavyzdžių vaidmuo dvikalbio žodyno mikrostruktūroje yra itin svarbus, atliekantis ne vieną funkciją, todėl kiekviena leksema turėtų būti iliustruojama, o atrinkti pavyzdžius reikėtų labai apgalvotai, siekiant, kad jie būtų informatyvūs, gerai atskleistų gretinamų kalbų skirtumus ir įvairius niuansus.

3. ENCIKLOPEDINĖS ŽINIOS DVIKALBIUOSE ŽODYNUOSE

3.1. MEGASTRUKTŪROS ANALIZĖ

Megastruktūros – bendrėsios žodyno struktūros – analizė pateikiama pagal teorinės dalies 2.1.1.1–2.1.1.3 poskyriuose aprašytas dalis: pratarinę, santrumpų sąrašą, baigiamąją žodyno dalį, taip pat aptariamas leksikografinių šaltinių sąrašas, nes ši dalis priklauso megastruktūrai. Analizė pradedama nuo pratarinių – svarbiausių įvadinės dalies komponentų – siekiant atskleisti jų turinį, iširti, kaip jos atlieka savo informacinę funkciją, o svarbiausia – kiek informacijos apie enciklopedines žinias jose pateikiama.

3.1.1. PRATARMĖS

Pasak Melnikienės (2009b: 9), pratarinė skaitytojui naudinga tada, kai atlieka tam tikras pragmatines funkcijas, t. y. pateikia duomenis apie adresatą, aprašomos leksikos klotus, žodyno apimtį, supažindina su žodyno projektu, įvertina jo pirmtakus bei naujo leidinio išskirtinumą ir pan. (plačiau žr. 3.1.1.2). Šiame darbe į pratarinės žiūrima ne tik vertinant, ar jos atitinka minėtus reikalavimus, bet ir kreipiamas dėmesys, ar / kaip jose atspindi autoriaus pozicija enciklopedinės informacijos pateikimo požiūriu.

LPKŽ pratarinė, pateikta ir lietuvių, ir prancūzų kalbomis, yra 12 puslapių ir suskirstyta į 6 dalis:

1. Dvikalbis žodynas – tiltas tarp dviejų kalbų ir dviejų kultūrų;
2. Trumpa dvikalbės leksikografijos Lietuvoje apžvalga;
3. Naujo žodyno projektas;
4. Žodynas – knyga apie žodžius ir apie pasaulį;
5. Žodyno žodžiai;
6. Keletas baigiamųjų pastabų.

Prieš pratarinę pateikiama žodyno paskirtį puikiai atskleidžianti Jeano ir Claude Dubois citata: „Žodynas yra veidrodis, kuriame skaitytojas turi atpažinti save kaip gimtakalbį ir kaip kultūros dalyvį“ (LPKŽ: 29).

Pirmojoje pratarinės dalyje iš pat pradžių stengiamasi sudominti skaitytoją informacija apie šiuolaikinių žodynų pirmtakus – prieš 3400 metų senovės Mesopotamijoje dantiraščiu užrašytas molines lenteles (LPKŽ: 29) – tokia informacija yra grynai enciklopedinio pobūdžio.

Antrojoje pratarinės dalyje trumpai pristatoma lietuvių dvikalbės leksikografijos istorija. Aptardama sovietmečio žodynus Melnikienė pabrėžia, kad nors jie suteikė galimybę „priartėti prie Vakarų Europos kalbų tiesiogiai, o ne per tarpines kalbas (lenkų, rusų)“ (Melnikienė 2020: 31), vis dėlto esama ir trūkumų, kurių vienas di-

džiausių tas, kad jie prieštaravo žodyno, „kaip bendravimo tarp skirtingų kalbinių bendruomenių instrumento“, (LPKŽ: 31) priedermei. Juk kitų kalbų, išskyrus rusų, „mokymasis ne ką skyrėsi nuo lotynų ar senosios graikų“, formuojant ne komunikacinę kompetenciją, o skaitymo ir vertimo įgūdžius (LPKŽ: 31). Autorė taip pat apžvelgia dvikalbių lietuvių–prancūzų ir prancūzų–lietuvių kalbų žodynus, leistus Lietuvoje, ir nuosekliai pereina prie trečiosios pratarmės dalies – naujojo žodyno projekto atsiradimo 2014 metais. Šioje dalyje autorė tiksliai apibrėžia, kas yra jo adresatas – žodynas skirtas „pakankamai gerai abi kalbas mokantiems dviejų kalbinių bendruomenių vartotojams – vertėjams, dėstytojams, mokytojams, studentams bei vyresniųjų klasių moksleiviams“ (LPKŽ: 34). Melnikienė nurodo šaltinius, kuriais buvo remiamasi kuriant žodyną, kuo šis žodynas skiriasi nuo ankstesnių žodynų.

Kitos pragmatinės funkcijos įvardijamos ketvirtojoje dalyje: nurodomas žodyno tipas – bendrasis lingvistinis žodynas, jo paskirtis – pateikti informaciją apie lietuvių ir prancūzų kalbos žodžius. Autorė konkrečiai įvardija, kokios enciklopedinės informacijos vartotojas gali rasti šiame žodyne: „nemažai vadinamųjų enciklopedinių, arba ekstralingvistinių, antraštinių žodžių, susijusių su įvairiomis sritimis, tokiomis kaip geografija, istorija, lingvistika, gyvybės ir tikslieji mokslai, architektūra ir t. t.“; priduria, kad „šio žodyno enciklopediškumą įtvirtina straipsniai, skirti tikriniams vardams [...], šalių gyventojų vardams“; o „norint praplėsti enciklopediškumo ribas, aprašant daugiareikšmius žodžius, buvo įtrauktos tos enciklopedinės reikšmės, kurių paprastai atsisakoma dvikalbiuose žodynuose“, kad „prie žodyno enciklopediškumo taip pat prisideda lotyniški augalų rūšių, gyvūnų pavadinimai“ (LPKŽ: 35). Šiais žodžiais autorė tarytum patvirtina Pruvo teiginį, kad „lingvistinį žodyną reikia praplėsti enciklopedinėmis žiniomis“ (Pruvost 2002: 77).

Mokslininkė pabrėžia šio žodyno išskirtinumą, o tai – iliustracinių pavyzdžių gausa ir įvairovė (LPKŽ: 35). Pasak jos, žodyne pateikiami kelių tipų pavyzdžiai: laisvieji žodžių junginiai (sakiniai ir sintagmos), frazeologizmai ir kolokacijos, kumuliacijos forma pateikiami pavyzdžiai (*finir glorieusement – baigti šlovingai; oublier de tous – visų pamirštam*), pragmatemos (*j sveikatą / À vos souhaits! Laikyti sausoje vietoje / Tenir à l'abri de l'humidité. Nepadėkite ragelio / Ne quittez pas*), sustabarėję, perkeltinę prasmę turintys junginiai arba frazeologizmai (LPKŽ: 37). Žodyno vartotojui labai naudinga tai, kad kiekvieno frazeologizmo reikšmė paaiškinta skliausteliuose, „nes kartais net gimtakalbis vartotojas gali apsirikti ir pavartoti vieną ar kitą posakį klaidingai“ (LPKŽ: 37).

Penktojoje pratarmės dalyje nurodoma žodyno apimtis – 30 000 antraštinių žodžių – „tokiūs apimties antraštyno Lietuvoje leistuose lietuvių–prancūzų kalbų žodynuose dar nėra buvę“ (LPKŽ: 38). Pasak autorės, be bendrinės kalbos žodžių, į žodyną įtraukta „nemažai vadinamosios diasisteminės leksikos, reprezentuojančios diachroninius, diastratinius, diatopinius, diatechninius kalbos variantus“. Vis dėlto, kaip teigia Melnikienė, pagrindinis tikslas buvo „tinkamai, išsamiai kiekvieną jų [žodžių] aprašyti, pateikiant vartotojui būtiną informaciją apie visus (morfologinius, leksinius, sintaktinius, semantinius, pragmatinius) jų aspektus“ (LPKŽ: 38). Žodyno vertė itin didina

leksemos, „kurios reiškia specifines lietuviškas realijas ir neturi atitikmenų prancūzų kalboje“ (LPKŽ: 38), taigi ieškodamas reikalingų žodžių, vartotojas sužino ne tik juos, bet susipažįsta ir su kita kultūra.

Baigdamą pratarinę autorė pabrėžia, kad nepaisant naujųjų technologijų, paralelinių tekstynų ar pakitusios žodynų formos, jie „išlieka be galo gyvybingi, nes be jų ryšiai tarp kalbų, tarp kultūrų, perėjimas nuo vieno prie kito, būtų kur kas sudėtingesni“ (LPKŽ: 40).

LRKŽ pirmą kartą išleistas 1962 metais, analizuojamas leidimas yra šeštasis, pasirodęs 2015 metais, praėjus 19 metų po autoriaus mirties (1996). XX a. viduryje lietuvių leksikografijoje pratarinės buvo rašomos neilgos, jomis nebuvo siekiama plačiai papasakoti apie žodyno kūrimą. Tai turbūt paaiškina, kodėl pratarinė labai trumpa – devynios eilutės. Vis dėlto joje informuojama, kad „palyginti su 1988 m. išleistu žodynu, [jis] papildytas ir pataisytas, apima per 65 000 žodžių“ (LRKŽ 2015: 5). Adresatas nurodytas gana aptakiai: „žodynas skiriamas ne tik lietuviams, besimokantiems rusų kalbos, bet ir nelietuviams, kurie domisi lietuvių kalba ar nori jos pramokti. Jis bus naudingas ir vertėjams, spaudos, mokslo, gamybos darbuotojams, kuriems tenka versti iš lietuvių į rusų kalbą“.

Kita LRKŽ pratarinės informacija skirta apibūdinti žodyno antraštyne esančią leksiką: „į žodyną sudėti pirmiausia šių dienų lietuvių bendrinės kalbos žodžiai. Pateikiama nemaža ir tarmybių, šnekamiosios kalbės, net senstelijusių žodžių, neretai dar pasitaikančių grožinėje literatūroje, taip pat nemaža specialių mokslo ir technikos terminų. Šie žodžiai pažymėti tam tikromis santrumpomis, rodančiomis vartojimo sritį“ (LRKŽ 2015: 5). Taigi galima teigti, kad enciklopediškumo požiūriu pratarinėje yra šiek tiek informacijos apie tai, kiek enciklopedinių žinių galima tikėtis žodyne.

Trečias analizuojamas žodynas – DLAKŽ, autorius – Bronius Piesarskas, žodynas išleistas 2006 metais. Jo pratarinė taip pat neilga – devyniolikos eilučių. Pirmiausia joje apibūdinamas žodyno adresatas: „žodynas skirtas vertėjams, mokslininkams, įvairių mokslo ir veiklos sričių specialistams, mokytojams, studentams ir visiems, kas savo darbe susiduria su anglų kalba“ [...]; juo „galės sėkmingai naudotis ir asmenys, kurie dėl vieno ar kito priežasčių yra primirę lietuvių kalbą, ar asmenys, kalbantys angliškai, bet norintys susipažinti su lietuvių kalba, mokytis jos“ (DLAKŽ 2006: 6). Kaip matyti, žodynas skiriamas įvairioms visuomenės grupėms, dviem kalbinėms bendruomenėms.

Kita pratarinėje pateikta informacija yra apie žodyno apimtį: „apie 100 000 lietuviškų žodžių ir posakių“ (DLAKŽ 2006: 6). Toliau papildoma, kad „šalia gausios medžiagos apie angliškus žodžius, jame pateikta daug informacijos apie lietuvių kalbos žodžius“ (DLAKŽ 2006: 6), taigi vėl galima numanyti, kad žodynas orientuotas į dvi kalbines bendruomenes. Autorius trumpai pristato, kaip pateikiami žodžiai: „jie sukirčiuoti, žodyno straipsnyje pateiktos kai kurios jų gramatinės formos, gramatinės ypatybės žymimos angliškais žymeniais. II ir III žodyno skyriuose angliškai aprašytos lietuviškų žodžių gramatinės ir fonetinės charakteristikos“ (DLAKŽ 2006: 6). Žodyno rengėjas primena vartotojams, kad „prieš naudojantis žodynu“ reikėtų „susipažinti su žodyno

II–IV skyriais ir ypač su „Žodyno sandara“ (DLAKŽ 2006: 6). Toks paraginimas yra tik šiame iš trijų analizuojamų žodynų. Įprastai informacija, kokie žodžiai įtraukti į antraštinę, pateikiama pratarmėje, tačiau DLAKŽ ji yra skyriuje „Žodyno sandara“: „žodyno vardynas³¹ aprėpia įvairius lietuvių kalbos leksikos sluoksnius – stilistiškai neutralią leksiką, šnekamosios kalbės žodžius, mokslo, technikos, sporto ir kitų žmogaus veiklos sričių terminus, tarptautinius žodžius, naujadarus, žargonizmus“. Autorius teigia, kad antraštynas „siekia atspindėti pirmiausia dabartinės lietuvių kalbos leksiką; tačiau žodyno vartotojas ras jame ir pasenusių žodžių, istorizmų bei nykstančių iš kalbos tarmybių, ypač jei jos sutinkamos ir mūsų XX a. literatūros klasikų [...] raštuose. Įtraukta į jį ir lietuviškų santrumpų, neteiktinų žodžių (su santrumpa *ntk.*)“ (DLAKŽ 2006: 6). Piesarskas nurodo, kad žodyne nėra daug tarptautinių žodžių–terminų, nes „tai yra specialių žodynų leksikografinio aprašymo objektas“ (DLAKŽ 2006: 6).

Apibendrinant galima teigti, kad daugiausia informacijos apie enciklopedinių žinių įtraukimą pateikiama LPKŽ pratarmėje, iš dalies – LRKŽ pratarmėje, o DLAKŽ su šia informacija supažindinama skyriuje „Žodyno sandara“.

3.1.2. LEKSIKOGRAFINIAI ŠALTINIAI

Pirmas lemų sąrašo kūrimo proceso etapas – šaltinių, iš kurių bus atrenkamos lemos, pasirinkimas (Hausmann, Wiegand 2003 [1989]: 220), nuo jų priklauso žodynų informacinis aktualumas ir patikimumas. Tad toliau bus aptariami leksikografiniai šaltiniai, kuriais naudojosi LPKŽ, DLAKŽ ir LRKŽ rengėjai. Vertinant leksikografinius šaltinius enciklopediškumo požiūriu pasakyтина, kad enciklopedinių žinių esama ir vienkaltbiuose, ir dvikaltbiuose žodynuose, tačiau specializuotuose leidiniuose tokios informacijos yra neabejotinai daugiau, tad manytina, kad naudojimasis tokiais leidiniais padidina žodynų enciklopediškumą.

LPKŽ nurodo 26 leksikografinius šaltinius, iš kurių paminėtinas *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*³², „atspindintis realiai funkcionuojančią kalbos leksiką, taisyklingą bendrinės kalbos žodžių vartoseną“³³. Kitas svarbus šaltinis – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*³⁴. Mokslininkai labai teigiamai vertina tekstyno duomenų panaudojimą rengiant žodynus, nes jie „pateikia naudingos informacijos apie žodžio (arba jo lemuotos formos) dažnumą, o tai padeda apsispręsti dėl jo įtraukimo į žodžių sąrašą, vartojimą tam tikroje srityje, socialinę, regioninę ar kitą įvairovę“ (Landau 2001; Atkins, Rundell 2008), taip pat realią vartoseną. Tai, kad autorė stengėsi panaudoti naujausius leidinius, liudija ir dar vienas šaltinis – *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas*³⁵. Dar vienas

³¹ DLAKŽ antraštynas vadinamas vardynu (DLAKŽ 2006: 6).

³² <http://bkz.lki.lt>.

³³ <http://bkz.lki.lt/?pg=c>. Žiūrėta 2021-01-20.

³⁴ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas>.

³⁵ <http://naujazodziai.lki.lt/>

lietuvių kalbos šaltinis – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*³⁶. Nors Melnikienė teigia, kad šis žodynas nėra labai patikimas dvikalbių žodynų sudarytojams, nes jame „nėra naujažodžių, dauguma vartosenos pavyzdžių ne itin siejasi su realiu gyvenimu, antraštyne pasigendama šnekamosios, ypač labai familiarišios ir vulgarišios kalbos žodžių“ (LPKŽ: 34), vis dėlto juo pasinaudota, matyt, dėl senesnių, tačiau literatūriniuose tekstuose pasitaikančių žodžių.

Kalbant apie enciklopedinę informaciją žodynuose atkreiptinas dėmesys, kad autorė naudojo *Lietuvos respublikos terminų banku*³⁷. Šią informacinę sistemą „sudaro nustatyta tvarka sutvarkytų ir internete pateiktų aprobuotų, teiktinų lietuvių kalbos terminų straipsnių rinkinių ir neteiktinų terminų visuma“³⁸, kuriant ją remiamasi teisės aktų terminais, terminų žodynų terminais, terminų standartų terminais, aukštyjų mokyklų vadovėlių terminais, mokslo terminais³⁹. Iš prancūziškų šaltinių paminėti *Le Dictionnaire culturel en langue française* (2005)⁴⁰, *Dictionnaire historique de la langue française en deux volumes* (2016)⁴¹, *Trésor de la langue française informatisé*⁴². Visi šie šaltiniai leidžia manyti, kad sudarant antraštiną buvo atsižvelgta tiek į pačius naujausius, tiek į laiko patikrintus leidinius, buvo stengiamasi praplėsti žodyno enciklopediškumą.

LRKŽ nurodo 21 leksikografinį šaltinį (LRKŽ 2015: 6). Kuriant šį žodyną naudota *Dabartinės lietuvių kalbos žodynu* (4-asis leid., 2000)⁴³, kuriuo, kol nebuvo pradėtas rengti BLKŽe (2013), paprastai buvo remiamasi rengiant dvikalbius žodynus; daugiautomiu, aiškinamuoju *Lietuvių kalbos žodynu* (1941–1999, t. 1–19)⁴⁴, apimančiu „visą lietuvių kalbos leksiką nuo seniausių laikų iki šių dienų“⁴⁵; *Tarptautinių žodžių žodynu* (1985)⁴⁶. Nemažai sąrašė vienakalbių bei dvikalbių terminų žodynų: *Rusų–lietuvių kalbų žemės ūkio terminų žodynas* (1971)⁴⁷, *Botanikos terminų žodynas* (1965)⁴⁸, *Botanikos vardų žodynas* (1998)⁴⁹, *Rusų–lietuvių kalbų politechnikos žodynas* (1984)⁵⁰, *Fizikos terminų*

³⁶ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>.

³⁷ Lietuvos respublikos terminų bankas, <http://terminai.vlkk.lt>.

³⁸ <http://terminai.vlkk.lt>. Žiūrėta: 2022-06-25.

³⁹ <http://terminai.vlkk.lt>. Žiūrėta: 2022-06-25.

⁴⁰ Rey Alain, *Le Dictionnaire culturel en langue française*, Paris, Éditions le Robert, 2005.

⁴¹ Rey Alain, *Dictionnaire historique de la langue française en deux volumes*, Paris, Éditions le Robert, 2016.

⁴² Trésor de la langue française informatisé. Dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècle (1789–1960), <http://www.atilf.fr/tlfi>, ATILF – CNRS & Université de Lorraine, <http://atilf.atilf.fr>.

⁴³ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, 4-asis leid., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.

⁴⁴ *Lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius: Mintis; Mokslo, 1941–1999, t. 1–19.

⁴⁵ <http://old.lkz.lt/dzl.php?1010>.

⁴⁶ *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.

⁴⁷ Anskaitis, V., Kilas, M. *Rusų–lietuvių kalbų žemės ūkio terminų žodynas*, Vilnius: Mintis, 1971.

⁴⁸ *Botanikos terminų žodynas*, Vilnius: Mintis, 1965.

⁴⁹ *Botanikos vardų žodynas*, Vilnius: Botanikos i-to l-kla, 1998.

⁵⁰ Daugėla, G. *Rusų–lietuvių kalbų politechnikos žodynas*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1984.

žodynas (1979)⁵¹, *Medicinos terminų žodynas* (1980)⁵², *Rusų–lietuvių kalbų meteorologijos terminų žodynas* (1975)⁵³, *Rusų–lietuvių–anglų kalbų skaičiavimo technikos terminų žodynas* (1975)⁵⁴, naudotasi Tado Ivanausko leidiniu *Lietuvos paukščiai* (1955–1959)⁵⁵. Iš šių šaltinių matyti, kad remtasi įvairiais to meto leidiniais, didelis dėmesys kreipiamas į specialiąją leksiką. Pirmasis LRKŽ leidimas pasirodė 1962 m., antrasis – 1971 m. Autorius mirė 1996 m., bet po jo mirties žodynas tebėra leidžiamas. Analizuojamas LRKŽ variantas yra šeštasis, pasirodęs 2015 m. Pratarinėje rašoma, kad žodynas, „palyginti su 1988 m. išleistu žodynu, papildytas ir pataisytas“, tačiau žvelgiant į leksikografinius šaltinius matyti, jog naujausias leidinys, kuriuo buvo remtasi, yra 2000-ųjų metų *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, o visi kiti yra iš praėjusio amžiaus. Tai, ko gero, pateisinama tuo, kad žodynas perleistas toks, koks buvo parengtas dar autoriui gyvam esant.

DLAKŽ saraše leksikografinių šaltinių tiek pat, kiek ir LRKŽ – 21 (2006: 12), tarp kurių toks fundamentalus darbas kaip dvidešimties tomų *Lietuvių kalbos žodynas* (1941–2002)⁵⁶, *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (2000)⁵⁷. Rengiant DLAKŽ remtasi naujausiais to meto dvikalbiais lietuvių–rusų, lietuvių–anglų, anglų–lietuvių, anglų–rusų, rusų–anglų žodynais⁵⁸, solidžiais ir patikimais angliškais šaltiniais: *Colins Cobuild English Dictionary* (1997)⁵⁹, *Encarta World English Dictionary* (1999)⁶⁰, *Hornby A. C. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* (1995)⁶¹, *Roget's International Thesaurus* (1962)⁶². Saraše taip pat yra *Tarptautinių žodžių žodynas* (2002)⁶³ – tokioje žodynuose pateikiama nemažai specifinių žodžių. Be šio leidinio, saraše nėra specialiųjų žodynų, tačiau puslapio pabaigoje mažesniu šriftu parašyta: „Be to, rengiant žodyną buvo naudotasi dvikalbiais ir aiškinamaisiais įvairių mokslo sričių ir technikos terminų žodynais“ (DLAKŽ 2006: 12). Vis dėlto konkrečiau nenurodoma, kokių sričių ir kokiais būtent žodynais naudotasi.

⁵¹ *Fizikos terminų žodynas*, red. P. Brazdžiūnas, Vilnius: Mokslas, 1979.

⁵² *Medicinos terminų žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1980.

⁵³ Mikalajūnas, M. *Rusų–lietuvių kalbų meteorologijos terminų žodynas*, Vilnius: Mintis, 1975.

⁵⁴ *Rusų–lietuvių–anglų kalbų skaičiavimo technikos terminų žodynas*, Vilnius: Mintis, 1975.

⁵⁵ Ivanauskas, T. *Lietuvos paukščiai*, Vilnius, 1955–1959, t. 1–3.

⁵⁶ *Lietuvių kalbos žodynas*. T. 1–20. V., 1941–2002.

⁵⁷ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. III pataisytas ir papildytas leidimas. V., 2000.

⁵⁸ Lyberis A., *Lietuvių–rusų kalbų žodynas*. II pataisytas ir papildytas leidimas V., 1988, Piesarskas B., *Didysis anglų–lietuvių kalbų žodynas*. IV leidimas. Leidykla „Alma littera“, V., 2002, Piesarskas B., *Mokomasis lietuvių–anglų kalbų žodynas*. 3-iasis pataisytas ir papildytas leidimas. Leidykla „Šviesa“, K., 2003, Piesarskas, B., Svecevičius, B. *Naujasis lietuvių–anglų kalbų žodynas*. Leidykla „Žodynas“, V., 2002, *Новый большой русско–английский словарь в трех томах*. Под общ. рук. П.Н. Макурова, М.С. Мюллера, В.Ю. Петрова. «Лингвистика», М., 1997, *Новый большой англо–русский словарь*. Под общ. рук. Ю.Д. Апресяна и Э.М. Медниковой. Изд. 4-е. М., 1999.

⁵⁹ *Collins Cobuild English Dictionary*. Editor in Chief J. Sinclair. Harper Collins Publishers, 1997.

⁶⁰ *Encarta World English Dictionary*. St. Martin's Press, New York, 1999.

⁶¹ Hornby A. C. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. 5th ed., Oxford, 1995.

⁶² *Roget's International Thesaurus*. 3rd ed. New York, 1962.

⁶³ Vaitkevičiūtė, V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Leidykla „Žodynas“, V., 2002.

Apibendrinant leksikografinių šaltinių analizę pasakytina, kad kiekybiniu požiūriu daugiausia šaltinių yra LPKŽ – 26, LRKŽ ir DLAKŽ – po 21. LPKŽ taip pat išsiskiria lietuviškų ir prancūziškų šaltinių naujumu. LPKŽ išleistas 2020 m., tad jo autorė galėjo naudotis pasirodžiusiais naujausiais leidiniais. LRKŽ 2015 m. perleistas šeštąjį kartą, o paskutinį kartą žodynas papildytas ir pataisytas 2001 m., tad suprantama, kad šio žodyno šaltinių sąrašas nelabai kito. DLAKŽ išleistas 2006 m., jame remtasi to meto naujausiais lietuviškais ir angliškais leidiniais. Vertinant leksikografinius šaltinius enciklopediškumo požiūriu daugiausia specialiais žodynais ar kitais specializuotais leidiniais naudotasi LRKŽ: 9 šaltiniai, LPKŽ: 4 šaltiniai, DLAKŽ: konkrečiai nurodytas 1 šaltinis, abstrakčiai informuojama, kad remtasi įvairių mokslo sričių ir technikos terminų žodynais.

3.1.3. SANTRUMPŲ SĄRAŠAI

Nors santrumpos dažniausiai užima tik 1–2 žodyno puslapius, iš jų galima spręsti apie keletą dalykų: žodžio gramatinę funkciją (pavyzdžiui, *trans. vks. – tranzityvinis veiksmazodis*), morfologines savybes (pavyzdžiui, *vyr. g. – vyriškoji giminė*), vartojimo sritis (pavyzdžiui, *med. – medicina, rel. – religija*). Kadangi darbo tikslas yra išnagrinėti enciklopedinių žinių pateikimo būdus pasirinktuose dvikalbiuose žodynuose, šiame skyriuje bus aptariamos tos santrumpos, kurios tiesiogiai susijusios su enciklopedine informacija, t. y. žyminčios sritis, iš kurių buvo atrenkami žodžiai.

DLAKŽ yra du santrumpų sąrašai: lietuviškas ir angliškas. Lietuviškame sąrašė⁶⁴ rastos 78 santrumpos – daugiausia iš visų analizuojamų žodynų. Jame pirmiausia pateikiama lietuviška santrumpa, tada – visas lietuviškas žodis, o po brūkšnio – angliškas atitikmuo, pavyzdžiui, *geol.* geologija – geology, *log.* logika – logic, *paleont.* paleontologija – paleontology ir t. t. Vartotojams patogu, kad šalia lietuviškos santrumpos yra jos atitikmuo anglų kalba, nes ne visada lietuviška santrumpa gali būti suprantama kitakalbiui, kaip, pvz., *sport*. Kai kurios santrumpos kartais gali būti neaiškios, nes pamatinis žodis lietuvių ir anglų kalba skiriasi, pvz., *men.* menas – art. Gausus lietuviškų santrumpų sąrašas leidžia teigti, kad į žodyną pateko žodžių iš įvairių sričių, pavyzdžiui, *anat.* anatomija, *chem.* chemija, *opt.* optika, *soc.* sociologija, *tekst.* tekstilė ir t. t. DLAKŽ neaiškių santrumpų nėra, pvz., *fiz.* – fizika, *fiziol.* – fiziologija.

LPKŽ santrumpos pateikiamos dviem sąrašais: prancūziškai ir lietuviškai, tačiau sąrašė prancūzų kalba yra tik gramatinius, stilistinius, kilmės ir pan. požymius nurodančios santrumpos. Įvairių sričių santrumpų paaiškinimai prancūzų kalba labai praverstų vartotojams, nes, pvz., būdvardis *bažnytinis* (santrumpa *bažn.*) prancūziškai verčiamas *ecclésial, ecclésiastique*, taigi neturi nieko panašaus su lietuvišku žodžiu. Iš santrumpų sąrašo galima spręsti, kad žodyne pateikiama žodžių iš įvairių sričių, pvz.,

⁶⁴ Santrumpų sąrašai gretinamomis kalbomis neaptariami, nes LPKŽ nepateikiamos mokslo, technikos, meno ir pan. santrumpos prancūzų kalba, o DLAKŽ ir LRKŽ tokios santrumpos pateikiamos šalia lietuviškų santrumpų.

bitin. – bitininkystė, *jūr.* – jūrinis, *meteor.* – meteorologija, *psichoan.* – psichoanalizė, *telek.* – telekomunikacija, *toksik.* – toksikologija ir pan. LPKŽ santrumpos pateikiamos aiškiai, nesusipratimų jas „šifruojant“ nekyla, pavyzdžiui, *arch.* – archaizmas, *archeol.* – archeologija, *archit.* – architektūra.

LRKŽ santrumpų yra mažiausiai: 49. Jos pateiktos vienu sąrašu, pirmiausia nurodant lietuvišką santrumpą, tada – visą lietuvišką žodį, o prie jo, skliausteliuose – rusišką atitikmenį, pavyzdžiui, *buh.* buhalterija (бухгалтерия), *istor.* istorija (история), *ž. ū.* žemės ūkis (сельское хозяйство). Skaitytojui patogiu, kad šalia lietuviško žodžio, paaiškinančio santrumpą, yra rusiškas atitikmuo, tačiau būtų dar patogiau, jei sąrašai būtų atskirti ir vartotojui nereikėtų „persijunginėti“ iš vienos kalbos į kitą. LRKŽ apima nemažai įvairių mokslo, meno ir technikos sričių, pvz., *glžk.* – geležinkelio terminas (железнодорожный термин), *lingv.* – lingvistika (лингвистика), *paleont.* – paleontologija (палеонтология), *teatr.* – teatro terminas (театральный термин) ir t. t. Šiame žodyne, kaip ir kituose, santrumpos pateikiamos aiškiai, nedviprasmiškai, pavyzdžiui, *fiz.* – fizika (физика), *fiziol.* – fiziologija (физиология).

3.1.4. BAIGIAMOJI DALIS

LPKŽ ir LRKŽ nėra baigiamosios dalies, tad šiame poskyryje aptariama tik DLAKŽ baigiamoji dalis. LPKŽ skyriuje apie žodyno sandarą (LPKŽ: 42) paaiškinama, kodėl atsisakyta įprastų tradicinių priedų: „įvairių rūšių toponimai, dabartinių ir istorinių valstybių, miestų gyventojų vardai, tikriniai vardai yra įtraukti į patį antraštiną“ (LPKŽ: 42). LRKŽ priedų nebuvo nė viename leidime (1962–2019).

DLAKŽ baigiamoji dalis gana didelė, apima 6 skyrius (II–VII), 78 puslapius. Joje pateikiama nemažai lietuvių ir anglų kalbų gramatikai skirtų priedų: „Kaip pasidaryti neįtrauktų į žodyno vardyną lietuviškų žodžių angliškus atitikmenis“ (DLAKŽ 2006: 1215–1223), „Anglišių žodžių gramatinės savybės“ (DLAKŽ 2006: 1224–1236), „Lietuviškų žodžių gramatinės savybės“ (DLAKŽ 2006: 1237–1256), angliškai rašoma apie lietuvių kalbos abėcėlę, kirtį ir garsus (DLAKŽ 2006: 1268–1270), taip pat yra geografinių vardų, tautovardžių ir kitų su enciklopedinėmis žiniomis susijusių priedų. Kadangi šiame darbe analizuojama enciklopedinė informacija, gramatikos ir fonetikos priedai nebus aptariami.

Priedai, perteikiantys nemažai enciklopedinės informacijos, yra paskutiniame (VII) DLAKŽ skyriuje. Jų yra 11:

- Geografiniai vardai (Geographical Names) (DLAKŽ 2006: 1271–1282);
- Tautovardžiai (Ethnonyms) (DLAKŽ 2006: 1283–1284);
- Pasaulio šalių piniginiai vienetai (Currency Units) (DLAKŽ 2006: 1285–1286);
- Tarptautinė matų sistema (Weights and Measures) (DLAKŽ 2006: 1287);
- Celsijaus ir Farenheito temperatūros skalių palyginimas (Celsius and Fahrenheit scales) (DLAKŽ 2006: 1288);

- Cheminių elementų ir jų simbolių abėcėlinis sąrašas (Chemical Elements) (DLAKŽ 2006: 1288–1289);
 - Saulės sistemos planetos (Planets) (DLAKŽ 2006: 1289);
 - Ryškiausios žvaigždės (The Brightest Stars) (DLAKŽ 2006: 1289);
 - Artimiausios žvaigždės (The Nearest Stars) (DLAKŽ 2006: 1289);
 - Zodiako ženklai (Signs of the Zodiac) (DLAKŽ 2006: 1290);
 - Kariniai laipsniai (Military Ranks) (DLAKŽ 2006: 1291–1292);
- Visi šie priedai apima 21 puslapį.

Geografiniai vardai – vienas iš dažniausių Lietuvoje leistų žodynų priedų. Tai patvirtina ir DLAKŽ (2006: 1271–1282). Vartotojo patogumui prieš geografinius vardus pateikiamos ir čia vartojamos santrumpos bei jų vertimai, pvz., *pus.* pusiasalis – peninsula, *sqs.* sąsiauris – strait(s), *up.* upė – river ir pan. Sąraše nurodomas kai kurių vietovardžių tarimas, pvz., Alma Atà Àlma-Atá [a:lma:a:tɑ:], Donėckas Dònėtsk [...dɒ'njɛtsk], Triėstas Triéste [tri'est]. Visi vietovardžiai sukirčiuoti. Sąrašas ilgas, 12 puslapių (DLAKŽ 2006: 1271–1282), jame puikiai atspindėta visa pasaulio geografija: valstybės ir valstijos (Angolà, Japònija, Maurìcijus, Prancūzija ir t. t.), miestai (Barse-lonà, Detròitas, Málrmė, Šanchājus ir t. t.), kalnai (Ándai, Monblānas, Džomolūngma, Tātrai ir t. t.), jūros (Geltonóji, Azòvo, Vidūržemio ir t. t.), ežerai (Eltònas, Hurònas, Ontārijas, Tanganikà ir t. t.), upės (Jukònas, Rūras, Sèna, Tìbras ir t. t.), salos (Šėtlan-do, Dodekanèsò, Karolīnų, Maljòrka ir t. t.), pusiasaliai (Sinājus, Jutlándija, Įstrija ir t. t.), sąsiauriai (Galìpolis, Bòsforas, Gibraltāro, Mesīnos ir t. t.); dykumos (Nùbijos, Gòbis ir t. t.), kyšuliai (Geròsios Viltiės, Hòrno, Kanāveralio ir t. t.), kanalai (Panāmos, Suèco ir t. t.). Sąraše esama ir istorinių pavadinimų (Mesopotāmija, Gālija, Livònija, Jugoslāvija, Prūsija ir t. t.), rastas vienas biblinis pavadinimas (Betliėjus). Kai kur esa-ma nevienodumų, pavyzdžiui, prie vietovardžio *Fudzijāma* nurodoma, kad tai yra ugnikalnis ir kalnas, o prie vietovardžio *Vezùvijus* nieko neparašyta; prie žodžio *Gòbis* nurodyta, kad tai yra dykuma, o prie vietovardžio *Sacharà* nenurodyta. Spėtina, kad autorius pasikliauja vartotojų išprusimu ir žinomesnių vietovardžių nepatikslina. Išstu-dijavus priedą atrodo, kad žodynas labiau orientuotas į lietuvių, stengiantis juos su-pažindinti su kitų šalių geografiniais objektais, nors pateikiama ir lietuviškų pavadini-mų, pvz, Bìrštonas, Klaipėda, Neris, Šiauliai ir t. t.

Kitas DLAKŽ priedas – tautovardžiai (DLAKŽ 2006: 1283–1284). Lentelėje, kurio-je jie pateikiami, nurodomi lietuviški, angliški tautovardžiai ir angliškas šalies pava-dinimas, pavyzdžiui, *aĩr||is*, *-ė*, *~ių*, Írishman, Írishwòman, Írish, Íreland; *bulgā||ras*, *~ų*, Bùlgárian, Bùlgária; *maltiēt||is*, *~čių*, Máltése, Málta; *tur||kas*, *~ų*, Turk, Túrkey ir t. t. Vartotojui patogiu, kad žodžio kamienas dviem lygiagrečiais brūkšniais atskirtas nuo kaitmens, toliau pateikiama vienaskaitos moteriškosios giminės forma (kai moterišką-ją ir vyriškąją giminę žymi skirtingi anglų kalbos daiktavardžiai), o po tildės ženklo – ir daugiskaitos kilmininko forma, taigi lengvai galima pasidaryti tokius junginius, kaip antai *bulgarų kalba*, *maltiečių kalba*, *turkų kalba* ir pan. Kadangi žodynas išleistas 2006 m., į jį nepateko susikūrusių naujų valstybių pavadinimai, pvz., Kosovas.

Po tautovardžių einantis priedas skirtas pasaulio šalių piniginiams vienetams (DLAKŽ 2006: 1285–1286). Lentelėje, kurioje jie pateikti, nurodomas lietuviškas ir angliškas piniginio vieneto pavadinimas bei šalis, kurioje tokie pinigai naudojami, pavyzdžiui, *bolivāras, bólivàr*, Venesuelà; *èuras, éurò*, Euròpos Sájungos šālys; *lāris, lári*, Grūzija; *šèkelis, shékel*, Izraèlis ir t. t. Šiame priede dar yra jau nebenaudojamos valiutos pavadinimų (žodynas išleistas 2006 m.), pavyzdžiui, *litas* (Lietuva; euras įvestas 2015 m.), *lātas*, (Latvija; euras pradėtas naudoti 2014 m.), *márké* (Vokietija; euras įvestas 2002 m.), *eskùdas* (Portugalija; euras įvestas 2002 m.) ir t. t.

Informacija apie matų sistemą (DLAKŽ 2006: 1287) taip pat pateikiama lentelėje: svorio / masės, ilgio, ploto, tūrio, skysčių tūrio vienetai, jų pavadinimai lietuvių ir anglų kalbomis bei anglų matų sistemos atitikmenys, pavyzdžiui, *1 kilogrāmas*, 1 kílo-grām = 2.205 pounds; *1 milimètras* (mm²), 1 mílimètre = 0.0392 inch; *100 m²* = 1 āras, 1 are = 119.6 square yards; *1 kùbinis centimètras*, 1 cúbic céntimètre = 0.06102 cúbic inch; *10 dl* = 1 lītras, 1 lítre = 1.76 pints ir t. t. Turint galvoje, kad anglakalbėse šalyse naudojami kitokie matai, ši informacija naudinga, tačiau abejotina, kad vartotojas jos ieškotų dvikalbiame žodyne.

Kitas priedas skirtas Celsijaus ir Farenheito temperatūrų skalėms palyginti (DLAKŽ 2006: 1288), pavyzdžiui 100° Celsijaus atitinka 212° Farenheito; 30° Celsijaus atitinka 86° Farenheito ir t. t. Prie skalės nurodomi virimo, užšalimo taškai, absoliutinio nulio temperatūra, o po skale pateikiamos formulės ir paaiškinimai, kaip Celsijaus laipsnius versti Farenheito laipsniais ir atvirkščiai.

DLAKŽ pateikiamas ir cheminių elementų bei jų simbolių abėcėlinis sąrašas (DLAKŽ 2006: 1288–1289), pavyzdžiui, *áuksas* gold [gəuld] Au; *cínkas* zink [ziŋk] Zn; *nātris* sodium ['səudiəm] Na; *platinà* platinum [plætínəm] Pt ir t. t.

Toliau išvardijamos Saulės sistemos planetos, ryškiausios žvaigždės, artimiausios žvaigždės (DLAKŽ 2006: 1289): *Jupìteris* Júpiter, *Žėmė* Earth, *Sáulė* Sun, *Vegà* Véga, *Kentáuras* Próxima Céntàuri ['pròksimə 'sentɔ:ir], *Sìrijus A* Sírius A ['siriəs] ir t. t.

Po šio priedo pateikiami Zodiako ženklai lietuviškai ir angliškai (DLAKŽ 2006: 1290): *Jáutis* Táurus, the Bull, *Liūtas* Léò, the Líon; *Svarstýklės* Líbra ['li:brə], the Scales ir t. t.

Paskutinis priedas – Lietuvos Respublikos, Didžiosios Britanijos ir JAV kariniai laipsniai (DLAKŽ 2006: 1291–1292), pateikiami lentelėje, suskirstius ją į tris dalis: *Sausumos pajėgos*, *Karinės oro pajėgos*, *Karinės jūrų pajėgos*, pavyzdžiui, *pulkininkas* (Sausumos pajėgų) Cólonel ['kə:nəl], *majōras* (Karinės oro pajėgų) Squádrón Léader (*DB*), *Máajor* (*JAV*), *leitenantas* (Karinės jūrų pajėgos) Mídshipman (*DB*), *Énsign* (*JAV*) ir t. t.

Kaip matyti, autorius pateikia gana daug enciklopedinės informacijos. Gali atrodyti, kad tokia informacijos gausa pakelia žodyno vertę, tačiau ar vartotojas dvikalbiame žodyne tikrai ieško ryškiausių žvaigždžių, artimiausių žvaigždžių sąrašų? Mažiau abejonių kelia geografinių vardų pateikimas, nes toks priedas įprastas dvikalbiuose žodynuose.

Kadangi priedai pateikiami tik DLAKŽ, LRKŽ jų niekada nebuvo, o LPKŽ jų atsakyta sąmoningai, galima įžvelgti baigiamosios dalies nykimo ženklų. Tai galima traktuoti

ir kaip perėjimo etapą prie elektroninių žodynų, kuriuose beveik išnyksta kiti struktūriniai lygmenys, o lieka tik mikrostruktūra. Tobulėjant technologijoms ir skaitmeninant išleistus žodynus arba rengiant naujus elektroninius žodynus informacija, anksčiau pateiktą įvairiuose prieduose, integruojama į žodyno tekstą, kad vartotojas lengviau ją rastų.

3.2. MAKROSTRUKTŪROS ANALIZĖ

Ankstesnėje, megastruktūrai skirtoje dalyje, buvo išanalizuotos įvadinė ir baigiamoji žodynų dalys bei jų pateikimo būdai. Šiame skyriuje bus aptariama vidurinioji žodyno dalis, t. y. makrostruktūra: jos tipai ir pagrindinės kalbos antraštynas.

3.2.1. MAKROSTRUKTŪROS TIPAI

Paprastai lemos žodynuose išdėstomos abėcėlės tvarka. Tai padeda vartotojui greitai surasti reikalingą žodį. Tačiau dėl „dėsnų darybinių ryšių kai kurie žodžiai dažnai pateikiami tame pačiame žodyno straipsnyje“ (Jakaitienė 2005: 55). Melnikienė teigia, kad kalbama ne apie „du lemų išdėstymo principus, o apie du makrostruktūros tipus – abėcėlinį ir lizdinį“ (Melnikienė 2009a: 171). Pasak jos, pastaruoju metu pasaulinėje leksikografijoje pastebimas laipsniškas perėjimas nuo lizdinės makrostruktūros prie abėcėlinės. Toliau bus apžvelgiama, koks makrostruktūros tipas pasirinktas LPKŽ, LRKŽ ir DLAKŽ.

LPKŽ skyriuje *Žodyno sandara* yra paaiškinimas apie jo makrostruktūrą. Jame rašoma, kad „žodyno makrostruktūra yra abėcėlinė. Savarankiškais antraštiniais žodžiais yra laikomos ne tik lemos (duona, saulė, eiti, gražus, jis, lėtai), bet ir savarankišką reikšmę turinčios ar sudėtingai / sunkiai dekoduojamos nelemuotos formos (man, gražiausias, jį) bei darybos formantai (ap-, pa-, su-). Visi jie sudaro atskirus žodyno straipsnius“ (LPKŽ: 41).

DLAKŽ kiekvienas žodis pateikiamas savarankiškai atskirame žodyno straipsnyje ar straipsnelyje abėcėlės tvarka (DLAKŽ 2006: 6).

LRKŽ teigiama, kad „antraštiniai lietuviški žodžiai išdėstyti abėcėlės tvarka“, tačiau „taupant vietą giminingi antraštiniai žodžiai jungiami į nedidelius lizdus. Tais atvejais žodžio dalis, bendra visiems lizdo žodžiams, yra atskiriama dviem statiniais brūkšneliais (||). Toliau šią bendrą žodžių dalį atstoja tildė (~), po kurios dedamos nebendros giminingų žodžių dalys, pvz.: *aid|as* (3) эхо; *~ėjimas* (*skaityk*: *aidėjimas*) (1), *~esys* (*skaityk*: *aidesys*) (3^b) звучание“ (LRKŽ: 7). Vartotojui nėra labai sunku prie žodžio *aidas* rasti žodį *aidėjimas*, tačiau, pavyzdžiui, lema *pusiáujas* šiame žodyne pateikiama lemai *pusiáu||dienis* skirtame straipsnyje. Kitas pavyzdys – lema *žiedlapis* pateiktas prie žodžio *žied|iškas*. Kažin ar skaitytojas ieškos žodžio *pusiaujas* prie lemos *pusiaudienis*, o lemos *žiedlapis* lemai *žiediškias* skirtame straipsnyje. Spėtina, kad jis šių lemų išvis nerastų. Kad žodžių paieška būtų paprastesnė, vienas iš leksikografo uždavinių – sukurti patogų vartotojui leidinį, o tam geriausiai tinka abėcėlinė žodyno makrostruktūra.

3.2.2. PAGRINDINĖS KALBOS ANTRAŠTYNAS

Sudarant žodžių antraštiną leksikografui tenka nelengva užduotis – apsispręsti, kuriuos žodžius iš didžiulio leksikos lobyno įtraukti, kurių galima atsisakyti. Pastaruoju metu į pagalbą vis dažniau pasitelkiami tekstynai, tačiau, kaip jau minėta anksčiau, nesant objektyvių žodžių atrankos kriterijų, žodynų rengėjas antraštiną sudaro dažniausiai remdamasis savo lingvistine kompetencija ir intuicija, požiūriu į gretinamas kalbas.

Išanalizuoti visą kiekvieno žodyno antraštiną būtų neįmanoma dėl didžiulės medžiagos apimties (LPKŽ yra daugiau kaip 30 000, LRKŽ – 65 000, DLAKŽ – apie 100 000 žodžių ir posakių), tad enciklopedinių žinių įtraukimo aspektu buvo apsispręsta antraštynus peržiūrėti remiantis tomis pačiomis teminėmis grupėmis, pagal kurias analizuojami atrinkti žodžiai, t. y. botanikos, geografijos, istorijos, karybos, muzikos, religijos, sporto, zoologijos sričių žodžiais, taip pat beekvivalenčių žodžių grupėmis. Primintina, kad žodžiai pirmiausia buvo atrinkti iš lietuvių kalbos leksikos mokymosi sąsiuvinį⁶⁵, į temines grupes buvo suklasifikuoti pagal DLKŽe esančias vartojimo pažymas (tyrimui pasirinktos 8 gausiausios – nuo 30 iki 97 – žodžių grupės), o beekvivalenčiai žodžiai atrinkti remiantis Gudavičiaus skyrimu (Gudavičius 2007: 89). Žodžių skaičius pagal grupes yra toks: botanika: 77, geografija: 30, istorija: 40, karyba: 54, muzika: 36, religija: 73, sportas: 67, zoologija: 97, beekvivalentė leksika: 71 žodis. Iš viso: 545 žodžiai.

Botanikos srities žodžių rasta 77. Į DLAKŽ antraštiną įtraukti visi šie žodžiai. LPKŽ ir LRKŽ nėra žodžio *avokadas*. Šis vaisius, anksčiau buvęs egzotiškas, dabar parduodamas visuose prekybos centruose, patiekalų su juo siūloma kavinėse ir restoranuose, tad jis tikrai turėtų būti įtrauktas į žodyną.

Geografijos srities žodžių, remiantis pagal DLKŽe susidarytu sąrašu, rasta 30. Tie patys žodžiai yra ir DLAKŽ. LPKŽ nėra žodžio *plynaukštė*. Į LRKŽ antraštiną nepateko lema *šelfas*.

Istorijos teminėje grupėje yra 30 žodžių. DLAKŽ antraštyne yra visi šio sąrašo žodžiai. LPKŽ antraštyne nerasta žodžių *alkas*, *tarejas*. Nors žodis *alkas* gal ir nėra dažnai vartojamas kasdienėje kalboje, tačiau šaltiniuose apie ikikrikščionišką lietuvių religiją jis tikrai būtų neretas. Pasirinkimą neįtraukti kai kurių senų žodžių autorė paaiškina pratarinėje: „Lietuvių–prancūzų kalbų žodynas yra sinchroninis, pirmenybę teikiantis mūsų laikų žodžiams“ (LPKŽ 2020: 38). LRKŽ antraštyne nėra žodžio *kuratorius*, kuris vartojamas ne tik kalbant apie praeitį, pvz., *mokymo, mokyklų kuratorius*, bet labai dažnai ir šių dienų kontekste, pvz., *parodos, galerijos, festivalio kuratorius, meninis kuratorius*⁶⁶.

⁶⁵ Bingelienė, R. 2014. *Kad nepritrūktų žodžių* (I dalis). B2 / C1 lygių lietuvių kalbos leksikos mokymosi sąsiuvinis. Vilnius: VU leidykla; Bingelienė, R. 2014. *Kad nepritrūktų žodžių* (II dalis). B2 / C1 lygių lietuvių kalbos leksikos mokymosi sąsiuvinis. Vilnius: VU leidykla.

⁶⁶ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas>. Žiūrėta: 2022-06-25.

Karybos srities žodžių rasta 54. DLAKŽ antraštyne yra visi šie žodžiai. Į LPKŽ neįtraukti žodžiai *tankistas*, *poligonas*. Pastarojo žodžio DLKT rasta labai daug atvejų – 846⁶⁷, Lietuvos žiniasklaidoje neretai pasirodo informacijos apie Rūdninkų, Kairių, Kazlų Rūdos, Gaižiūnų poligonus, taigi šį žodį būtų svarbu įtraukti į žodyną. LRKŽ nėra žodžių *piketas*⁶⁸, *demobilizuoti*.

Muzikos teminėje grupėje rasti 36 žodžiai. Analizuojamuose žodynuose pastebėtas nenuoseklumas įtraukiant šios srities žodžius, pvz., LPKŽ ir LRKŽ nėra *kontraltas*, *mecosopranas*, nors yra žodžiai *altas*, *sopranas*, nėra *diskantas*, LPKŽ nėra *trio*, LRKŽ nėra žodžių *kvintetas*, nors yra *kvartetas*, *seksketas*, nėra *penklinė*. DLAKŽ antraštyne yra visi žodžiai iš sąrašo.

Kalbant apie religijos srities žodžius taip pat pastebimas nenuoseklumas, pvz., LPKŽ ir LRKŽ nėra žodžio *Devintinės*, nors įtraukti žodžiai *Šeštinės*, *Sekminės*. Nei viename žodyne nėra žodžių *arkivyskupija*, *Arkikatedra*. DLAKŽ ir LRKŽ nėra *regula*, LRKŽ nėra *bazilika*, *sielovada*. Pastarojo žodžio nebuvimą LRKŽ turbūt galima paaiškinti tuo, kad žodynas nuo 2001 m. nebuvo atnaujintas, o žodis *sielovada* lietuvių kalboje nėra senas. LPKŽ nėra žodžių *nekrikštas*, *išrišti*.

Sporto srities žodžių pagal teminę grupę rasta 67. DLAKŽ yra visi, išskyrus žodį *tritaškis*, kuris labai dažnai vartojamas kalbant apie Lietuvoje populiariausią sportą – krepšinį. Šio žodžio nerasta ir LRKŽ. LPKŽ nėra žodžių *spetynkovė*, *dešimtkovė* (nors yra *penkiakovė*, *daugiakovė*). Galbūt žodžio *dešimtkovė* neįtraukimas galėtų būti pateisintas tuo, kad tai nėra labai dažnai vartojamas žodis, DLKT jo rasta 39 atvejai, tačiau žodis *penkiakovė* DLKT pavartotas 258 kartus⁶⁹. LPKŽ ir LRKŽ antraštynuose nėra žodžių *konkūras*, *vienuolikė*. Pastarasis žodis labai dažnai vartojamas kalbant apie futbolo komandą, jis DLKT pavartotas 834 kartus⁷⁰. LPKŽ nėra *ekipa*, *setas*, LRKŽ nėra *brasas*, *ralis*.

Visi zoologijos srities žodžiai iš sąrašo rasti DLAKŽ ir LRKŽ. LPKŽ pasigesta tik žodžio *spragtukas*, kuris iš pirmo žvilgsnio atrodo neturintis nieko bendra su zoologijos sritimi. Tačiau tai yra viena žiogų rūšių, *paprastasis spragtukas*⁷¹, paplitusi ir Lietuvoje. Šis žodis vartojamas ir kita, *mygtuko*, kuris *spaudžiamas suspragsi*, reikšme⁷².

Beekivalentės leksikos sąrašė yra 71 žodis. LRKŽ nėra žodžių *daudytė*, *kraujienė*, *skrabalai*, DLAKŽ – *abrakinė*, *geinys*, *rytagonė*, *tribradis*, *uorė*, nemažai šios grupės žodžių nepateko į LPKŽ: *blezdingėlė*, *džigūnas*, *klumpakojis*, *raliuoti*, *valiuoti*, *didvakaris*, *pražvalgos*, *atgrąžtai*, *kalėdoti*, *abrakinė*, *auksinas*, *biržyti*, *daudytė*, *džukuoti*, *geinys*,

⁶⁷ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas>. Žiūrėta: 2022-06-25.

⁶⁸ Žodis *piketas* vartojamas ne tik įvardijant streikininkus ar protestuojus, piketu vadinta 18–19 a. Europos valstybių kariuomenių saugos sudėtinė dalis. <https://www.vle.lt/straipsnis/piketas-3>. Žiūrėta: 2022-06-25.

⁶⁹ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search>. Žiūrėta: 2022-06-25.

⁷⁰ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search>. Žiūrėta: 2022-06-25.

⁷¹ <https://www.vle.lt/straipsnis/ziogai>. Žiūrėta: 2022-06-25.

⁷² <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/spragtukas?paieska=SPRAGTUKAS&i=f273b490-b745-4558-b7f4-a587ee383712>. Žiūrėta: 2022-06-25.

kapsai, kraujienė, rytagonė, paviržis, skrabalai, tribradis, uorė, zanavykai, žemaičiuoti. Didžioji dalis šių žodžių beveik nevartojami kasdienėje kalboje ir tikrai nebūtina jų pateikti dvikalbiame žodyne, tačiau, pvz., *kalėdoti* vartojamas ir šiais laikais. Tai įrodo pavyzdžiai iš interneto puslapių, pvz., *šiandien hospise kalėdojo mūsų kapelionas*⁷³ (2022 m.); *kunigai kalėdoti pradeda anksčiau*⁷⁴ (2021 m.), *pandemija pakeitė kalėdojimo tradicijas*⁷⁵ (2021 m.).

Nors analizė ir neapima viso antraštyno, iš jos galima įžvelgti kiekvieno autoriaus žodžių atrankos tendencijas. Peržiūrėjus antraštynus pagal pasirinktų žodžių sąrašus matyti, kad DLAKŽ rasti beveik visi žodžiai, išskyrus 4, LPKŽ neįtraukti 22 žodžiai, LRKŽ – 21 žodis. Beveik visi beekvivalentės leksikos sąrašo žodžiai (išskyrus 3) įtraukti į LRKŽ antraštiną, DLAKŽ pasigesta 5, o LPKŽ – 24 žodžių. Taigi, remiantis pasirinktų žodžių pagal grupes sąrašais, galima teigti, kad kiekybiniu požiūriu analizuojamų grupių leksika plačiausiai aprėpiama DLAKŽ, o kalbant apie beekvivalentę leksiką pasakytina, kad ji labiausiai atspindima LRKŽ, mažiausiai – LPKŽ. Vis dėlto svarbu pabrėžti, kad daugelis sąraše esančių beekvivalentių žodžių nebevartojama šiuolaikinėje kalboje, tad ir jų neįtraukimas į dvikalbius žodynus nėra vertintinas kaip didelis tų žodynų trūkumas. Žinoma, ši analizė turi ribotumą, kadangi remiamasi tik 10 grupių žodžiais, tačiau ir maža dalis gali perteikti visumos vaizdą.

3.3. MIKROSTRUKTŪROS ANALIZĖ

Ankstesniuose skyriuose buvo aptarti du dvikalbių žodynų struktūriniai lygmenys: megastruktūra (t. y. bendroji žodyno sandara) ir makrostruktūra (t. y. žodyno straipsnių išdėstymo korpuse principai). Trečioji dalis skiriama smulkiausiai žodyno struktūrinei grandžiai – mikrostruktūrai (t. y. leksikografinio leidinio straipsnio struktūrai). Paprastai straipsnyje pateikiama detali informacija apie lemą (gramatinė kategorija, fonologinė charakteristika, etimologija, vartojimo sritis ir stilistinis atspalvis, lemos filiacija ir semantizacija, vartosenos pavyzdžiai, sinonimai) (Берков 2004, Jakaitienė 2005). Kai kurių kalbų žodynuose pateikiama ir rašyba. Didelės apimties vienakalbiuose žodynuose galima rasti beveik visas paminėtas straipsnio sandaros dalis. Tačiau dvikalbių žodynų tikslas ne aprašyti kalbos leksiką, o pateikti jos atitikmenis svetimąja kalba, tad struktūriniu požiūriu jie daug paprastesni. Dvikalbiuose žodynuose neiškinama žodžių etimologija, filiacija ir semantizacija būna ne tokia išsami, pateikiama mažiau vartosenos pavyzdžių.

⁷³ <https://www.hospisas.lt/kaledojimas-a-d-2022>. Žiūrėta: 2022-06-25.

⁷⁴ <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000184636/kunigai-kaledoti-pradeda-anksciau-rupesti-kelia-nazinomybe-del-pandemines-situacijos>. Žiūrėta: 2022-06-25.

⁷⁵ <https://jp.lt/pandemija-pakeite-kaledojimo-tradicijas-panevezio-rajono-kunigai-lanko-parapijiecious-saugiai>/<https://jp.lt/pandemija-pakeite-kaledojimo-tradicijas-panevezio-rajono-kunigai-lanko-parapijiecious-saugiai>. Žiūrėta: 2022-06-25.

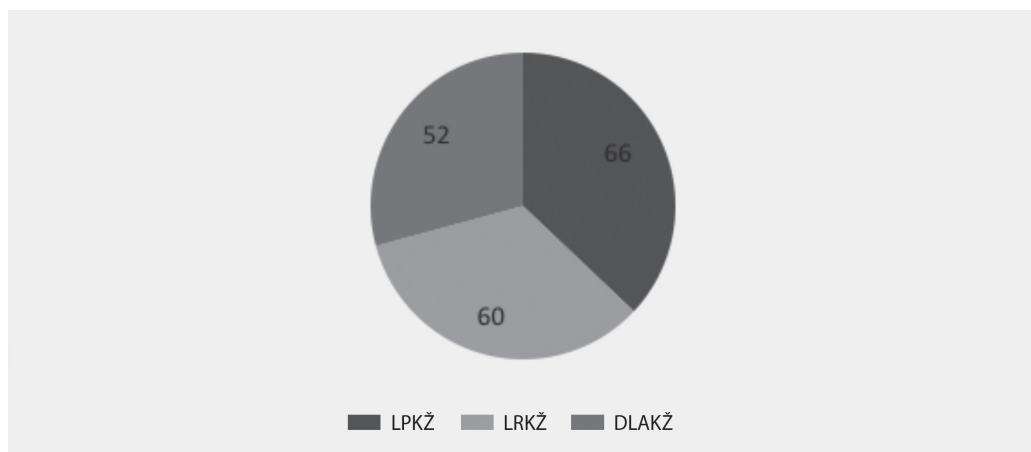
3.3.1. TEMINĖS PAVYZDŽIŲ GRUPĖS

Toliau bus apžvelgiami LPKŽ, LRKŽ ir DLAKŽ straipsniai enciklopedinės informacijos pateikimo juose aspektu. Analizuojamų trijų žodynų mikrostruktūros apžvalgai pasirinkta po 10 botanikos, geografijos, istorijos, karybos, muzikos, religijos, sporto, zoologijos srities žodžių ir po 10 materialiosios kultūros dalykų pavadinimų bei dvasinės kultūros reiškinių pavadinimų; iš viso po 100 žodžių iš kiekvieno žodyno.

3.3.1.1. Botanikos žinios

Kaip matyti antrame paveiksle, daugiausia lemu su pažyma *bot.* yra LPKŽ – 66, LRKŽ jų yra 60, o DLAKŽ mažiausiai – 52 (DLKŽe rasta 77 lemos). Pateikiant pažymą pasigendama nuoseklumo: pavyzdžiui, prie lemos *liepa* pažymos nėra, o prie lemos *beržas* ji pateikiama (LRKŽ); lema *cinamonas* pateikiama su pažyma *kul.*, o *vanilė* – su pažyma *bot.* (DLAKŽ), prie lemos *rožė* pažymos nėra, o prie lemos *narcizas* ji pateikiama (LPKŽ).

Kalbant apie antraštinius žodžius, susijusius su tokiais mokslo sritimis kaip botanika, medicina, zoologija, neišvengiamai susiduriama su lotynų kalbos svarba. Ši kalba neabejotinai yra ta *lingua franca*, kuri leksikografui padėtų išvengti apmaudžių klaidų. Juk neretai „liaudiškasis“ tokių žodžių vartojimas gali suklaidinti, paskatinti pasirinkti netinkamą ekvivalentą. Kaip pavyzdį būtų galima pacituoti botanikos srities žodį *akacija*. Regis, augalas šiuo pavadinimu yra plačiai žinomas, tad neturėtų kelti rūpesčių: taip Lietuvoje vadinamas ir vasaros pradžioje geltonai žydintis krūmas, ir baltais ar rausvais žiedais pasipuošiantis medis. Tačiau iš tiesų krūmas moksliškai vadinamas ne *akacija*, o *paprastąja karagana* (lot. *Caragana arborescens*), o baltai ar rausvai žydintis medis – *baltažiede* ar *rausvažiede robinija* (lot. *Robinia pseudoacacia*). Įdomiausia tai, kad tikroji

2 pav. Lemos su pažyma *bot.*

akacija (lot. *Acacia*) – pupinių (fabaceae) šeimos *Mimosoideae* pošeimio augalų genties augalas apskritai Lietuvoje neauga. Tikrąją akaciją, kurios geltonais spurgais aplipusios šakelės pavasarį atvežamos iš šiltųjų kraštų, mūsų kraštuose vadina *mimoza*. Kaip matyti, šiuo atveju būtent lotynų kalba gali suteikti straipsniui patikimumo ir tikslumo.

Deja, tik vienas iš analizuotų žodynų – LPKŽ – prie botanikos, medicinos, zoologijos srities antraštinių žodžių visur pateikia lotyniškus pavadinimus. DLAKŽ lotynų kalba pavartota vieną kartą, aprašant žodį *baravykas*. LRKŽ lotynų kalba nevartojama.

Žodžiai, atrinkti botanikos informacijos pateikimo analizei, yra šie: **avižà**, **ąžuolas**, **baravýkas**⁷⁶, **bùlvė**, **čiobrėlis**, **mėlynė**, **narcizas**, **pálmė**, **pipìras** ir **pomidòras**.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
avižà <i>dkt. m.</i> (3 b) <i>bot.</i> (<i>Avena</i> , <i>grūdinė kultūra</i>) <i>avoine n. f.</i> ° duoti avižų arkliams donner de l'avoine aux chevaux ° avižų dribsniai flocons <i>n. m. pl.</i> d'avoine	aviž a (3 ^b) 1. <i>bot.</i> овёс; ~ ų laukas овсяное поле; 2. <i>dgs.</i> (<i>grūdai</i>) овёс <i>kuop.</i> ; ~ ų dribsniai геркулес; ~ ų košė овсянка	avižà <i>n bot.</i> oat; (avižos) <i>pl</i> (<i>grūdai</i>) oats

Pažymas pateikia visi žodynai. LRKŽ šis žodis skaidomas reikšmėmis, apibrėžtis pateikiama prie antrosios reikšmės (*grūdai*). LPKŽ ir DLAKŽ reikšmių neskiria, tačiau iš LPKŽ apibrėžties *grūdinė kultūra* galima numanyti abi – augalo ir jo grūdo – reikšmes. LPKŽ pateikiamas ir lotyniškas šio augalo pavadinimas. DLAKŽ yra ir šio žodžio daugiskaitos forma su paaiškinimu *grūdai*. Palyginus šio žodžio aprašą DLKŽe matyti, kad jis neskaidomas reikšmėmis, straipsnyje nurodoma, kad tai yra jėvas ir jo grūdai, pvz., *aviž||à* (3b) *bot.* *vasarinis pašarinis varpinių šeimos jėvas (Avena); jo grūdai*⁷⁷. DLAKŽ straipsnį vertėtų papildyti pavyzdžiais *avižų dribsniai*, *avižų košė*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
ąžuolas <i>dkt. v.</i> (3a) <i>bot.</i> (<i>Quercus</i> , <i>labai kietas medis</i>) <i>chêne n. m.</i> ° kamštinis q. (<i>Quercus suber</i>) <i>chêne-liège n. m.</i> ° q., šventas medis le chêne, arbre sacré ° qžuolo masyvo knygų lentyna bibliothèque <i>n. f.</i> en chêne massif ° būti tvirtam kaip qžuolui ° être fort comme un chêne	ąžuol as (3b) дуб; ~ ų lapai дубовые листья	ąžuol as <i>n</i> oak (tree); ~ ų giraitė óak-gròve ~ ų lāpai oak leaves

Išsamiausi enciklopediniai duomenys pateikiami LPKŽ: pažymima vartojimo sritis, nurodoma lotyniškas pavadinimas, apibrėžtis, įtraukiama vartosenos pavyzdžių. LPKŽ pateiktas vienės ąžuolų rūšies pavadinimas *kamštinis qžuolas*. Atkreiptinas dėmesys į

⁷⁶ Darbe analizuojamuose žodynuose lema *baravykas* priskiriama botanikos sričiai, tačiau, remiantis *Visuotine lietuvių enciklopedija*, grybai priskirtini mikologijos sričiai, plg. mikològija (miko... + gr. *logos* – mokslas), biologijos šaka, tirianti grybus, jų įvairovę, savybes, reikšmę. <https://www.vle.lt/straipsnis/mikologija>. Žiūrėta: 2022-04-27.

⁷⁷ <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/mie%C5%BEis?paieska=mie%C5%BEis&i=-98742d4f-ae3f-4188-8675-93b9b7fa0ce4>. Žiūrėta: 2022-06-18.

pavyzdį *qžuolas*, *šventas medis*, kuris perteikia ažuolo reikšmę ne tik lietuvių tikėjime. Pasak Liberto Klimkos, ažuolo mitologizavimas nėra tik baltų kultūros reiškiny, neabejotinai tai ateina iš indoeuropiečių proistorės (Klimka 2010: 72)⁷⁸, tad toks pavyzdys atrodo prasmingas ir reikalingas. LPKŽ pateikiamas ir lietuvių kalboje dažnas palyginimas *būti tvirtam kaip qžuolui*. Šio žodžio junginio vartosenos dažnumą patvirtina ir DLKT, pavyzdžiui:

[...] *Bus vyras kaip qžuolas* [...]

[...] *vyras kaip qžuolas* [...]

[...] *tvirtas it qžuolas* [...]

[...] *šalia stovi vyras kaip qžuolas* [...]⁷⁹

Manytina, kad tokį palyginimą būtų pravartu įtraukti į šiai lemai skirtus straipsnius LRKŽ ir DLAKŽ.

LRKŽ nėra pažymos, yra vienas pavyzdys (*qžuolų lapai*). DLAKŽ nėra vartojimo pažymos, pateikiami du pavyzdžiai (*qžuolų lapai*, *qžuolų giraitė*). Pavyzdžiai atrodo tinkami. Straipsnius galima būtų papildyti junginiu *qžuolų [qžuolo] vainikas*, nes šio medžio lapų vainikais dažnai pagerbiami nusipelnę asmenys, per Jonines jais apdovanojami Jonai ir Janinos, plg. pavyzdžius iš DLKT:

[...] *Grižtantys čempionai sutinkami su qžuolų vainikais* [...]

[...] *Jonas Jonys buvo apjuosti qžuolų vainikais* [...]

[...] *Padėsiu jo papėdėj qžuolo vainiką* [...].⁸⁰

Jei nėra vietos ribojimų, pvz., elektroniniame žodyne, galima būtų įtraukti tokį pavyzdį: *Seniausias qžuolas Lietuvoje – Stelmužės qžuolas*, tokiu būdu suteikti daugiau enciklopedinės informacijos.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
baravỹkas <i>dkt. v. (2) bot. (Boletus, vertingas valgomas grybas) cėpe n. m. ° tikrinis b. (Boletus edulis) cėpe n. m. de Bordeaux ° kartusis b. (Tylopilus felleus) bolet n. m. amer., bolet n. m. de fiel ° eiti (rinkti) baravykų aller aux cėpes, chercher, cueillir descėpes ° švieži, konservuoti baravykai cėpes frais, en conserve ° t. p. → baravykienė</i>	baravỹk as (2) <i>bot. белый гриб, боровик; šilinis b. маслёнок; aitrusis b. горький гриб; b. lepšė подберёзовик; raudonviršis b. подосиновик; geltonasis b. моховик</i>	baravỹkas <i>n bot. cep, édible bolétus (Boletus edulis lot.)</i>

⁷⁸ Klimka L. 2010. Ažuolas mitologijoje ir istorinėje atmintyje. In: *Ažuolas folklore ir kultūroje* (sud. Stasys Skrodenis). Šilalė [i.e. Vilnius]: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, p. 67-81. Žiūrėta: 2022-01-15.

⁷⁹ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=%C4%85%C5%BEuolas&corpus=Gro&corpus1=Gro%C5%BEin%C4%97%20literat%C5%ABra&hitsPerPage=100&size=149&count=15765554>. Žiūrėta: 2021-04-22. Žiūrėta: 2022-06-25

⁸⁰ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search>. Žiūrėta: 2022-06-25.

Visi trys žodynai pateikia pažymas, LPKŽ ir DLAKŽ – ir lotyniškus pavadinimus. Kadangi pastarajame žodyne lotyniški pavadinimai nėra pateikiami, manytina, kad jo įtraukimas tik prie lemos *baravykas* aiškintinas tuo, kad pavadinimu *Boletus* įvardijama labai daug baravykų rūšių, kurioms atskirti ir prireikia lotynų kalbos. DLAKŽ straipsnyje nėra pavyzdžių; jie galėtų būti rūšių pavadinimai, baravykų paruošimo būdai: *troškinti, marinuoti, džiovinti baravykai*⁸¹, *trinta baravykų sriuba*⁸². LRKŽ straipsnis išsiskiria baravykų rūšių gausa: pateikiamos net penkios jų rūšys. LPKŽ taip pat pateikiama pora rūšių, yra apibrėžtis ir pavyzdžių. Klasių ar rūšių pateikimas padidina žodyno enciklopediškumą, praplečia vartotojų žinias apie grybus.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
būlvė <i>dkt. m. (1) 1. (Solanum tuberosum, šakniagumbinė daržovė) pomme n. f. de terre</i> ° kasti bulves arracher les pommes de terre 2. (to augalo vaisius) pomme n. f. de terre, fam. patate n. f. ° šviežios bulvės pommes de terre nouvelles ° vandenyje, garuose virtos bulvės pommes de terre cuites à l'eau, à la vapeur ° bulvės su lupenomis pommes de terre en robe des champs ° bulvių košė pommes de terre mousseline ° žlėgtainis su bulvėmis steak <i>n. m. aux pommes</i> ° tarkuotos bulvės pommes de terre râpées ° bulvių krakmolos fécula <i>n. f. de pommes de terre</i>	bulv ė (1) 1. bot. картофель; 2. (šakniagumbis) картофелина; картошина šnek.; dgs. картофель (-я) kuor., картошка kuor. šnek.; virtos ~ės отварной картофель; neskustos [neluptos] ~ės картофель в кожуре; skusti ~es чистить картофель; ~ių košė картофельная каша	būlv ė <i>n</i> potátò; spud šnek.; táter amer. šnek.; kėptos ~ės fried potátòes; virtos ~ės boiled potátòes; nėluptos, aĩ sũ lùpenomis, ~ės potátòes boiled in (their) skins / jáckets, jácket potátòes; ~ių laũkas potátò plot

Pažyma pateikiama tik LRKŽ. LPKŽ duodamas lotyniškas šio augalo pavadinimas. LPKŽ ir LRKŽ šį žodį pateikia dviem reikšmėmis: augalo ir jo šakniagumbio. LPKŽ šakniagumbis vadinamas *vaisiumi*, turbūt siekiant apibrėžti padaryti kuo suprantamesnę, tačiau tai nėra tikslu, plg. DLKŽ: **vaĩs||ius** (2) **1. iš vaismedžių ir vaiskrūmių žiedo išaugęs valgomas audinys**, o bulvė yra daržovė, ne vaiskrūmis ar vaismedis. Taigi LPKŽ reikėtų patikslinti antrąją reikšmę nurodant, kad tai yra *to augalo gumbas*⁸³. DLAKŽ reikšmių neskiria. Visi žodynai pateikia pavyzdžių: *virtos bulvės, bulvės su lupenomis, neskustos / neluptos bulvės* (LPKŽ, LRKŽ, DLAKŽ), *bulvių košė* (LPKŽ, LRKŽ), *keptos bulvės* (DLAKŽ), *tarkuotos bulvės, kasti bulves* (LPKŽ). Vartotojui naudingas LPKŽ esantis pavyzdys *šviežios bulvės*, nes prancūzų kalboje tokios bulvės vadinamos *naujomis* bulvėmis. Žodynų rengėjams būtų verta pasvarstyti, ar nereikėtų įtraukti junginio *bulvių traškučiai* – juk šis užkandis yra vienas populiariausių daugelyje šalių.

⁸¹ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=baravyk%C5%B3&corpus=Pub&corpus1=Publicistika&hitsPerPage=100&size=137&count=86497837>. Žiūrėta: 2022-06-18.

⁸² <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=baravyk%C5%B3&corpus=Pub&corpus1=Publicistika&hitsPerPage=100&size=137&count=86497837>. Žiūrėta: 2022-06-18.

⁸³ <https://ekalba.lt/bendrines-lietuviu-kalbos-zodynas/bulv%C4%97?paieska=bulv%C4%97&i=2699e193-76e4-4236-bf50-36f36585e7b9>. Žiūrėta: 2022-06-26.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
čiobrelis <i>dkt. v. (2) bot. (Thymus, vaistinis, prieskoninis augalas) thym n. m. ° paprastasis č. (Thymus serpyllum) thym bâtard, thym sauvage, serpolet n. m. ° čiobrelių arbata</i> tisane <i>n. f. de thym</i>	čiobrelis (2) <i>bot. чабрец, тимьян; vaistinis č. тимьян обыкновенный</i>	čiobrelis <i>n bot. thyme [t-]</i>

DLAKŽ yra tik atitikmuo. Visi žodynai pateikia pažymą, o LPKŽ – apibrėžtį ir lotynišką pavadinimą. Taip pat pateikiami rūšių pavadinimai: *paprastasis čiobrelis* (LPKŽ), *vaistinis čiobrelis* (LRKŽ). LPKŽ yra junginys, įvardijantis Lietuvoje mėgstamą gėrimą – *čiobrelių arbata*. Šį junginį siūlytina įtraukti ir į kitus žodynus.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
mėlynė <i>dkt. m. (2) 3. bot. (Vaccinium myrtillus, pelkių uogakrūmis; jo uoga) myrtille n. f. ° mėlyninių uogienė</i> confiture <i>n. f. de myrtilles ° valgyti mėlynės</i> manger des myrtilles ° <i>šukos mėlynėms braukti</i> peigne <i>n. f. à myrtilles</i>	mėlyn ė (2) 3. <i>bot. черника; 4. (uoga) ягода черники; dgs. черника kuop.; ~ių kisielių</i> черничный кисель;	mėlyn ė <i>n 2 (augalas, uoga) bilberry; huckleberry amer.</i>

Prie šio žodžio pažymą pateikia LRKŽ ir LPKŽ. DLAKŽ yra apibrėžtis ir atitikmenys. LPKŽ randama daugiausia informacijos: apibrėžtis, lotyniškas augalo pavadinimas bei trys pavyzdžiai. Pastebėtina, kad LPKŽ ir DLAKŽ apibrėžtys skiriasi: LPKŽ apibūdinama tiksliau – *pelkių uogakrūmis*, nurodant augimo vietą ir krūmo rūšį; DLAKŽ apibrėžiama abstrakčiau – *augalas, uoga*. LRKŽ nenurodo, kad tai augalas (pažymima, kad tai uoga). Pavyzdys *mėlynių kisielių* keistinas kitu, labiau paplitusiu pavyzdžiu, pvz., DLKT nerasta nė vieno tokio junginio, tad LRKŽ ir DLAKŽ straipsnį derėtų papildyti iliustraciniais pavyzdžiais *mėlynių uogienė, mėlynių džemas, rinkti mėlynės* ar pan.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
narcizas <i>dkt. v. (2) bot. (Narcissus, darželio gėlė) narcisse n. m. ° poetinis n. (Narcissus poeticus) narcisse des poètes ° geltonasis n. (Narcissus pseudonarcissus) narcisse jonquille, jonquille n.</i>	narcizas (2) <i>bot. нарцисс</i>	narcizas <i>n 1 bot. narcissus (pl–ssi), dáffodil; geltonasis n. Lent líly [...'r-]; žonkiliinis n. jónquil 2 (N.) mit. Nàrcíssus</i>

Visuose trijuose žodynuose prie šios lemos yra pažyma. Enciklopedinė informacija praplečiama pateikiant lotynišką pavadinimą (LPKŽ), narcizų rūšių pavadinimus (LPKŽ, DLAKŽ). LPKŽ pateikta ir apibrėžtis. Minimaliausias straipsnis yra LRKŽ – pažyma ir atitikmuo. DLAKŽ straipsnis papildytas pasitelkiant mitologiją ir pateikiant žodį didžiąja raide – *Nàrcíssus*⁸⁴. Vis dėlto vien tik pavadinimas be jokios definicijos

⁸⁴ Narcizas (gr. Narkissos), sen. graikų mitologijos personažas – jaunuolis, pamilęs savo atvaizdą šaltinyje, nuo tos meilės sunykęs ir dievų paverstas gėle. Tarptautinių žodžių žodynas (TŽŽ) <https://tzz.lt/n/narcizas>. Žiūrėta: 2021-04-26.

kelia abejonių: ar kiekvienas žodyno vartotojas žino graikų mitologiją ir supras, kodėl šis žodis pateikiamas didžiąja raide ir ką jis reiškia. Manytina, kad čia būtinai reikėtų apibrėžties, o iliustruoti būtų galima tokiu pavyzdžiu: *Narcizas mylėjo tik save*. Mitologijos pavyzdys su apibrėžtimi galėtų praturtinti ir kitus žodynus.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
pálmė <i>dkt. m. (1) bot. (Palma, šiltųjų kraštų medis)</i> palmier <i>n. m. ° palmės šakelė</i> palme <i>n. f. ♦ Auksinė palmės šakelė</i> (Kanų kino festivalio apdovanojimas) ♦ La Palme d'or ♦ Aka-deminės palmės šakelė (apdovanojimas akademinei visuomenei) ♦ Palmes académiques	pálm ė (1) <i>bot. пальма; kokosinė p. кокосовая пальма; □ ~ės šakelė</i> пальмовая ветка	pálm ė <i>n bot. palm (tree)</i> [pa:m...]; kokosinė p. cócò (tree); p. nykštukė dwarf palm; vėduoklinė p. fan palm ♦ ~ės šakelė (taikos simbolis) olive-branch [-a:-]

Daugiausia enciklopedinės informacijos esama LPKŽ: pažyma, apibrėžtis, lotyniškas pavadinimas ir ypač pavyzdžiai, pateikti po rombo ženklo: *Auksinė palmės šakelė, Akademinės palmės šakelė*. Šios kolokacijos duoda svarbių enciklopedinių žinių: *Auksinė palmės šakelė* – aukščiausias Kanų tarptautinio kino festivalio apdovanojimas (įsteigtas 1955), skiriamas geriausia ilgametražiam ir trumpametražiam filmams⁸⁵, *Akademinės palmės šakelė* – nacionalinis Prancūzijos apdovanojimas, skiriamas akademikams ir dėstytojams už jų nuopelnus universitetui, švietimui ir mokslui. LRKŽ ir DLAKŽ taip pat pateikia pažymas, enciklopedinių žinių suteikiama pavyzdžiais *kokosinė palmė* (LRKŽ, DLAKŽ), *palmė nykštukė, vėduoklinė palmė* (DLAKŽ). Visuose žodynuose yra ir kolokacija *palmės šakelė*. DLAKŽ prie šio pavyzdžio yra paaiškinimas, kad tai – taikos simbolis. Vis dėlto šaltiniuose kaip taikos simbolis dažniau minima *alyvmedžio šakelė*.⁸⁶

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
pipiras <i>dkt. v. (2) bot. (šiltųjų kraštų prieskoninis augalas, jo vaisius): juodasis p. (Piper nigrum)</i> poivrier <i>n. m. noir ° kvapusis p. (Pimenta dioica)</i> piment <i>n. m. de la Jamaïque, poivre n. m. de la Jamaïque ♦ duoti pipirų (barti)</i> fam. assaisonner qqn ♦ į pipirų žemę išsiųsti (išvyti) ♦ ☉ envoyer qqn balader, promener	pipir as (2) 1. <i>перец; juodieji ~ai</i> чёрный перец; pabarsyti ~ais наперчить; 2. <i>prk. (mažylis) малыш(ка), карапуз juok.; □ gauti ~ų</i> получить нахлобучку; duoti kam ~ų задать кому-л. перцу; parodyti, kur ~ai auga показать, где раки зимуют	pipir as <i>n pépper déti ~ų</i> pépper; ánkštinis p. cápsicum; kvapusis p. állspice; ~o grūdėlis péppercörn; sù ~ais péppery; trintì ~ai white pépper ♦ dúoti kám ~ų, paródyti kám, kuř ~ai áuga give* it smb hot; pépper smb; bóllock sl.; gáuти ~ų get* it hot

⁸⁵ <https://www.vle.lt/straipsnis/kanu-festivalis/>. Žiūrėta: 2022-06-18.

⁸⁶ <https://www.vle.lt/straipsnis/alyvmedis/>. Žiūrėta: 2022-06-18; <https://ekalba.lt/bendrinės-lietuvių-kalbos-zodynas/alyvmedis?paieska=ALYVMEDIS&i=d389de29-4647-44eb-967c-ddf5f25a5bbe>. Žiūrėta: 2022-06-18.

Kad šis žodis priklauso botanikos sričiai, nurodo tik LPKŽ. Šis žodynas pateikia apibrėžtį, pipirų rūšis (*juodasis, kvapusis*), jų lotyniškus pavadinimus. LRKŽ taip pat pateikia pipirų rūšį (*juodieji pipirai*), įtraukia antrąją reikšmę mažam vaikui pavadinti, kuri išties vartojama, plg. DLKT:

[...] Ar pusės metų **pipiras** jau supranta, kas yra draugas? [...]

[...] O gal jūsų **pipiras** sveikas kaip reta [...]

[...] Paguldytas ant pilvuko 4 mėn. **pipiras** kelia krūtinę [...] ⁸⁷

DLAKŽ straipsnyje yra pipirų rūšių pavadinimai (*ankštinis, kvapusis*), kiti pavyzdžiai. Dėl pavyzdžio *trinti pipirai* kyla abejonių, pvz., DLKT nerasta nė vieno tokio junginio. Šį pavyzdį siūlytina keisti junginiu *malti pipirai*, plg.:

[...] įvairūs **malti pipirai** [...]

[...] Ilgai laikomi **malti pipirai** netenka dalies aromato ⁸⁸.

Visi trys žodynai pateikia frazeologizmų, o tai labai naudinga besimokantiejiems lietuvių kalbos. Tačiau jų pateikimas žodynuose įvairuoja: LPKŽ jie yra paaiškinami, tuo palengvinant vartotojams frazeologizmų supratimą, o LRKŽ ir DLAKŽ pateikiami jų atitikmenys gretinamomis kalbomis.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
pomidòras <i>dkt. v. (2) bot. (Solanum lycoper-sicum, daržovė) tomate n. f. ° vyšniniai pomidorai</i> tomates cerises ° pomidorai su šakelėmis tomate grappe ° pomidorų salotos salade <i>n. f. de tomates</i> ♦ parausti kaip pomidorui ♦ rougir comme une tomate	pomidor as (2) 1. <i>bot.</i> помидор; 2. (<i>vaisius</i>) помидор, томат; ~ ų sunka помидорный [томатный] сок	pomidòr as <i>n</i> tomátò [-ma:-]; ~ ų tỳrė [sùl-tys] tomátò paste [juice] [...pei- dʒu:s] sg; ~ ų pàdažas ketchup

Kaip matyti, pažymos yra LPKŽ ir LRKŽ. LPKŽ pateikia apibrėžtį, keletą pavyzdžių, iš kurių vienas yra palyginimas *parausti kaip pomidorui*. Pažymėtina, kad lotyniškas pavadinimas *Solanum lycoper-sicum* pasenęs, jį reikėtų keisti *Lycopersicon chilense, Solanum chilense* ⁸⁹. LRKŽ yra vienas pavyzdys *pomidorų sunka*. DLKT nerasta nė vieno tokio junginio (yra junginių *aviečių sunka, mėlynių sunka, kopūstų sunka, vyšnių sunka, vynuogių sunka, morkų sunka* ir pan.), tad manytina, kad derėtų įtraukti dažniau vartojamų pavyzdžių *pomidorų sultys* arba *pomidorų padažas*.

Toliau pateiktoje lentelėje matyti, kaip pateikiama botanikos informacija.

⁸⁷ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=pipiras&corpus=Pub&corpus1=Publicistika&hitsPerPage=50&size=136&count=86497837>. Žiūrėta: 2021-04-26.

⁸⁸ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=malti&corpus=Pub&corpus1=Publicistika&hitsPerPage=100&size=106&count=86497837>. Žiūrėta: 2022-04-30.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos terminų bankas. <http://terminai.vlkk.lt/paiska?search=pomidoras>. Žiūrėta: 2021-07-08.

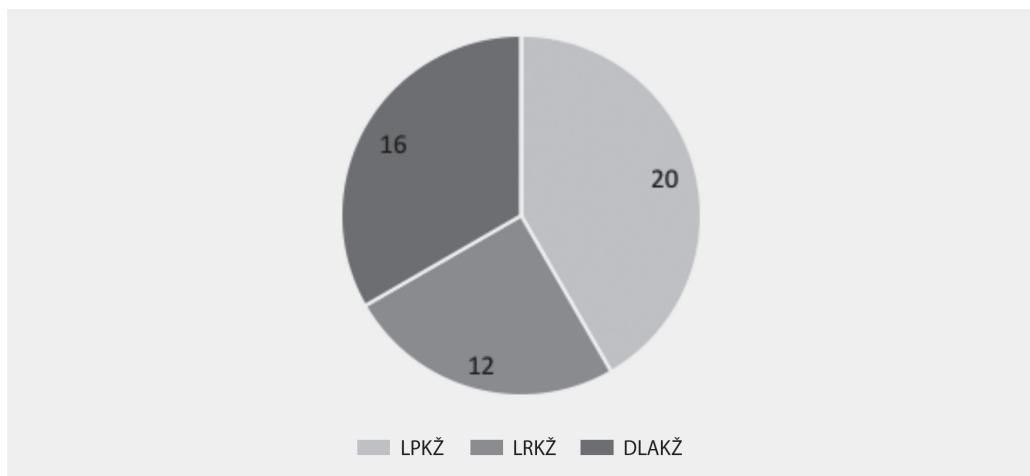
Lema	Pažyma			Apibrėžtis			Pavyzdžiai		
	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
aviža	+	+	+	+	+	–	+	+	–
ąžuolas	+	–	–	+	–	–	+	+	+
baravykas	+	+	+	+	–	–	+	+	–
bulvė	–	+	–	+	+	–	+	+	+
čiobrelis	+	+	+	+	–	–	+	+	–
mėlynė	+	+	–	+	+	+	+	+	–
narcizas	+	+	+	+	–	–	+	–	+
palmė	+	+	+	+	–	+	+	+	+
pipiras	+	–	–	+	–	–	+	+	+
pomidoras	+	+	–	+	+	–	+	+	+

Remiantis lentele ir straipsnių analize teigtina, kad išsamiausiai enciklopedines žinias perteikia LPKŽ. Šiame žodyne beveik visur (išskyrus vieną atvejį) pateikiamos vartojimo pažymos, visur yra apibrėžtys, pavyzdžiai: ne tik laisvieji žodžių junginiai, bet ir įvairios kolokacijos, kaip antai apdovanojimai *Auksinė palmės šakelė*, *Akademinių palmės šakelė*. Pažymėtina, kad labai svarbu, kad LPKŽ randami ir lotyniški pavadinimai, padedantys tiksliau įvardyti žodžius bei juos suprasti. LRKŽ ne prie visų lemu pateikia pažymas: jų nėra prie lemu *pipiras* ir *ąžuolas*. LRKŽ ne prie visų lemu yra pavyzdžiai: jų pasigendama prie lemos *narcizas*. Apibrėžtys pateikiamos keturiuose straipsniuose. DLAKŽ nenuosekliai pateikia pažymas (jų nėra prie lemu *ąžuolas*, *bulvė*, *mėlynė*, *pipiras*, *pomidoras*) ir pavyzdžius (pavyzdžių pasigendama pateikiant lemas *aviža*, *baravykas*, *čiobrelis*, *mėlynė*). DLAKŽ apibrėžtys yra dviejuose straipsniuose. DLAKŽ enciklopedinė informacija atsispindi pavyzdyje iš mitologijos *Narcizas*, tačiau straipsnyje trūksta apibrėžties. Botanikos žinios gausiausiai iliustruojamos LPKŽ – 38, LRKŽ – 23, DLAKŽ – 24 pavyzdžiai.

3.3.1.2. Geografijos žinios

DLKŽe su pažyma *geogr.* buvo rasta 30 lemu. Pasirinktuose dvikalbiuose žodynuose tokios lemos pasiskirsto taip: daugiausia LPKŽ – 20, DLAKŽ – 16, mažiausiai – LRKŽ – 12 (3 pav.).

Geografinių žinių pateikimo analizei pasirinktos šios lemos: **ašigalis**, **atógrąža**, **įlanka**, **ištaka**, **kyšulys**, **nerijà**, **pusiáujas**, **sąsiauris slėnis** ir **žemumà**. DLKŽe prie visų jų yra pažyma *geogr.* Pastebėtina, kad pažymos teikiamos nenuosekliai: LPKŽ lema *įlanka* yra su pažyma, o *tarpeklis* – be pažymos; DLAKŽ prie lemos *platuma* pažyma pateikiama, o lema *lygiagretė* yra be pažymos; LRKŽ lema *platuma* yra su pažyma, o prie lemos *ištaka* ji nepateikiama.

3 pav. Lemos su pažyma *geogr.*

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
ašigalis <i>dkt. v. (1) geogr. (dangaus kūno ašies galas) pôle n. m. ° Šiaurės a. pôle Nord ° Pietų a. pôle Sud ° ašigalių užkariavimas la conquête des pôles ° t. p. → polius 1.</i>	ašigal is (1) полюс Šiaurės ašigalis Северный полюс	ašigal is <i>n pole; Šiaurės a. North pole; Pietų ~ io attr àntárctic</i>

LPKŽ pateikia pažymą ir tikslią apibrėžtį. Visuose žodynuose yra pavyzdys *Šiaurės ašigalis*, LPKŽ pateikia daugiau pavyzdžių: *Pietų ašigalis*, *ašigalių užkariavimas*, nurodoma, kad žodis sietinas su žodžiu *polius*. DLAKŽ yra ir pavyzdys su atributine reikšme *Pietų ašigalio*. Manytina, kad junginį *Pietų ašigalis* būtų svarbu įtraukti į LRKŽ, kad vartotojas žinotų ir kito ašigalio pavadinimą. Nesant vietos ribojimų straipsnius (pvz., elektroniniuose žodynuose) galima būtų papildyti pavyzdžiais *ašigalių tyrinėjimai*, *ašigalių ledynai*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
atogrąža <i>dkt. m. (1) geogr. 1. (Žemės pietų ar šiaurės platumos 23° 26' 22" lygiagrečių) tropique n. m. ° Vėžio a. (šiaurės pusrutulis) tropique du Cancer (hémisphère nord) ° Ožiaragio a. (pietų pusrutulis) tropique du Capricorne (hémisphère sud) 2. dgs. (Žemės rutulio juosta tarp šių lygiagrečių): atogražų saulė</i> <i>soleil n. m. des tropiques</i>	atogrąž a (1) тропик	atogrąž a <i>n 1 geogr., astr. trópic 2 (~os) pl. ~ų šalys the trópics; ~ų klīmatas</i> <i>tropical climate [...klar-].</i>

LPKŽ šis žodis pateikiamas su pažyma ir apibrėžtimi bei trimis iliustraciniais pavyzdžiais: *Vėžio atogrąža*, *Ožiaragio atogrąža*, *atogražų saulė*. Pavyzdžiai *Vėžio atogrąža*, *Ožiaragio atogrąža* vartotojui suteikia enciklopedinių – tiek geografinių, tiek istorinių – žinių, nes tokius pavadinimus maždaug prieš 2300 metų vartojo senovės graikų astronomai⁹⁰.

⁹⁰ Tada per vasaros ir žiemos saulėgrįžas Saulė būdavo atitinkamai Vėžio ir Ožiaragio žvaigždynuose. Visuotinė lietuvių enciklopedija. <https://www.vle.lt/straipsnis/atograzos>. Žiūrėta: 2021-07-08.

LRKŽ nėra pažymos. Nors kai kuriuose žodynuose pažymos ir nepateikiamos (pvz., elektroniniame *Lietuvių–anglų kalbų žodyne*⁹¹), manytina, kad jos padėtų žodyno vartotojui kitakalbiui geriau suprasti, kokiose srityse žodis vartojamas. Tai ypač svarbu, kai žodis yra daugiareikšmis. LRKŽ trūksta pavyzdžių, kurie galėtų būti *Vėžio, Ožiaragio atogrąža, atogražų klimatas, atogražų šalys, atogražų miškai*.

DLAKŽ pateikia pažymą ir siūlo du trumpus pavyzdžius su daugiskaitos forma: *atogražų šalys, atogražų klimatas*, kurie taip pat suteikia žodyno vartotojui enciklopedinės informacijos, susijusios su geografijos sritimi.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
įlanka <i>dkt. m. (1) geogr. (į sausumą įsiterpusi vandenyno, jūros ar ežero dalis) golfe n. m. ° Suomių, Meksikos į. golfe de Finlande, du Mexique ° Persų į. le Golfe ° Persų įlankos nafta</i> le pétrole du Golfe	įlank a (1) 1. <i>geogr. залив, бухта; júros į. морской залив; laivas ~oje nulėjo iškarą</i> корабль бросил якорь в бухте	įlanka n 1 <i>geogr. bay, bight; gulf; (siaura, gili) firth (ypač škot.)</i>

LPKŽ prie žodžio yra pažyma ir vartosenos pavyzdžiai su keturiais geografiniais pavadinimais (*Suomių, Meksikos, Persų įlanka; Persų įlankos nafta*) – tokia informacija praplečia žodyno enciklopediškumą.

LRKŽ prie lemos pateikiama pažyma *geogr.* ir atitikmuo, vartosenos pavyzdys parodo leksinio junglumo galimybes: *laivas įlankoje nulėjo iškarą* корабль бросил якорь в бухте.

DLAKŽ taip pat yra vartojimo srities pažyma. Lema verčiama keliais atitikmenimis, skliaustuose pateikiant papildomų aiškinamųjų žodžių, tačiau nėra jokių pavyzdžių, leidžiančių pamatyti šio žodžio aplinką.

Daugiausia enciklopediškumo yra LPKŽ: pažyma, apibrėžtis ir pavyzdžiai, LRKŽ – pažyma ir pavyzdys; DLAKŽ – tik pažyma. LRKŽ ir DLAKŽ galima būtų papildyti pavyzdžiais su geografiniais pavadinimais, pvz., *Aliaskos įlanka, Rygos įlanka*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
ištaka <i>dkt. m. ppr. dgs. (1) 1. geogr. (upės pradžia) source n. f. ° Šešupės ištakos yra Lenkijoje</i> La Šešupė prend sa source en Pologne 2. prk. (kilimo vieta) fig. source n. f. ° sugrįžimas prie ištakų retour <i>n. m. aux sources</i>	ištak a (1) 1. <i>исток; ūpės i. исток реки; civilizacijos ~os</i> прк. истоки цивилизации	ištak a n (<i>pradžia, šaltinis</i>) <i>source [sɔ:s]; origin; ūpės į. head / source of the river [hed... 'rɪ-]</i>

Pažyma pateikiama LPKŽ, kituose žodynuose jos nėra. LPKŽ ir DLAKŽ pateikiamos tinkamos apibrėžtys. LPKŽ pavyzdys *Šešupės ištakos yra Lenkijoje* informuoja vartotoją apie du dalykus: pateikia ketvirtos pagal ilgį Lietuvos upės pavadinimą ir nurodo šalį, kurioje ji prasideda. LPKŽ ir LRKŽ pateikiama ir perkeltinė šio žodžio reikšmė: *sugrįžimas prie ištakų, civilizacijos ištakos*.

⁹¹ <https://ekalba.lt/lietuviu-anglu-kalbu-zodynas>. Žiūrėta: 2021-07-08.

LRKŽ ir DLAKŽ yra trumpas pavyzdys *upės ištaka*, kurį būtų galima praplėsti įtraukiant kokią nors realiją, pvz., *Nemuno ištakos yra Baltarusijoje*, taip suteikiant informacijos apie ilgiausią Lietuvos upę. Perkeltinė reikšmė galėtų būti iliustruojama junginiais *demokratijos, šventės ištakos*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
kyšulys <i>dkt. v. (3b) 2. geogr. (į vandens telkinį įsikišusi sausuma) cap n. m., (kalnuotas) promontoire n. m., géogr. bec n. m. ° Gerosios Vilties k. le cap de Bonne Espérance ° apiplaukti kyšulį dépasser, doubler un cap</i>	kyšulys (3 ^b) <i>geogr. мыс; k. toli išsišáuna į jūrą мыс далеко выступает в море</i>	kyšulys <i>n 2 geogr. cape, headland ['hed-], promontory</i>

Pažymos yra visuose žodynuose. LPKŽ pateikiama apibrėžtis, iliustraciniai pavyzdžiai, tarp kurių yra geografinės informacijos suteikiantis žodžių junginys *Gerosios Vilties kyšulys le cap de Bonne Espérance*. Toks pavyzdys supažindina su viena piečiausių Afrikos žemyno vietų⁹².

LRKŽ taip pat yra pažyma, po atitikmens pateikiamas gana ilgas pavyzdys: *kyšulys toli išsišáuna į jūrą мыс далеко выступает в море*, kuris padeda geriau suprasti žodžio reikšmę.

DLAKŽ nėra pavyzdžių. DLAKŽ ir LPKŽ būtų galima papildyti pavyzdžiais su žinoma pavadinimais *Gerosios Vilties kyšulys, Žaliasis kyšulys*. Siekiant supažindinti su lietuviškomis realijomis būtų verta įtraukti pavyzdžius *Kuršių marių pakrančių kyšuliai*⁹³, *Ventės kyšulys*. Vis dėlto pastaroji vieta dažniau vadinama *Ventės ragu*, pvz., DLKT rasta 147 pavyzdžiai su šiuo junginiu, o junginys *Ventės (iš)kyšulys* pasitaikė tik du kartus:

[...] ties **Ventės iškyšuliu** vyrauja suaugę šių dvigeldžių individai [...]

[...] Minija su savo intakais, Kniaupės įlanka, **Ventės kyšulys** [...] ⁹⁴

Tokiu atveju siūlytinas toks pavyzdys: *žymiausias Lietuvos kyšulys – Ventės ragas*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
nerijà <i>dkt. m. (3 b, 2) geogr. (smėlio juosta, vienu galu susijungusi su krantu) isthme n. m. ° Kuršių n. isthme de Courlande</i>	nerijà (2, 3 ^b) <i>geogr. коса пересыпь (-и)</i>	nerijà <i>n geogr. spit, neck (of land) tongue [tʌŋ]</i>

LPKŽ yra pažyma *geogr.*, apibrėžtis ir pavyzdys *Kuršių nerija*. LRKŽ nėra jokių pavyzdžių, nors nurodoma, kad tai geografinis terminas. DLAKŽ nurodo, kad tai yra geografijos srities žodis ir pateikia du atitikmenis, tačiau be vartosenos pavyzdžių. LRKŽ ir DLAKŽ vertėtų įtraukti unikalų Lietuvos geografijos objektą įvardijantį junginį *Kuršių nerija*.

⁹² <https://www.vle.lt/straipsnis/gerosios-vilties-kyšulys>. Žiūrėta: 2022-04-15.

⁹³ <https://www.vle.lt/straipsnis/kyšulys>. Žiūrėta: 2022-04-15.

⁹⁴ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search>. Žiūrėta: 2022-04-15.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
pusiáujas <i>dkt. v. (1) 2. geogr. (Šiaurę ir Pietus skirianti linija) équateur n. m. ° žemės, dangaus p. équateur terrestre, équateur céleste ° P. yra vienodu atstumu nuo ašigalių</i> L'équateur est situé à égale distance des poles	pusiáu dienis (1) полдень (–дня) ~ jas (1) 1. geogr. экватор	pusiáu as <i>n</i> 1 <i>geogr. équator; (~o) attr équatorial</i>

LPKŽ yra pažyma, tiksli apibrėžtis, pateikiama keletas vartosenos pavyzdžių, kurie vartotojui suteikia papildomos enciklopedinės informacijos, t. y. jis sužino, kad yra žemės ir dangaus pusiaujaus, kad pusiaujaus yra vienodai nutolęs nuo ašigalių. Šiuos pavyzdžius arba pavyzdį *pusiaujaus – įsivaizduojama linija aplink žemės vidurį* vertėtų įtraukti į LRKŽ ir DLAKŽ.

LRKŽ makrostruktūra yra lizdinė, tad ir ši lema pateikiama lemai *pusiáu||dienis* skirtame straipsnyje. Lizdinės makrostruktūros trūkumai jau buvo aptarti 3.2.1. skyriuje, bet šis atvejis puikiai iliustruoja tokio žodžių pateikimo pažeidžiamumą. Visiškai neįtikėtina, kad žodyno vartotojas ieškotų lemos *pusiaujaus* prie lemos *pusiaudienis*.

DLAKŽ yra tik atitikmuo, nepateikiama jokių vartosenos pavyzdžių.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
sąsiauris <i>dkt. v. (1) geogr. (siauras vandens ruožas, jungiantis du didesnius vandens telkinius) détroit n. m. ° Gibraltar, Bosforo s. détroit de Gibraltar, du Bosphore ° Lamanšo s. La Manche</i>	sąsiauris (1) пролив; Bèringo s. Берингов пролив	sąsiauris <i>n geogr. strait(s) (pl) sound</i>

LPKŽ pažymima, kad tai geografijos srities žodis, jis iliustruojamas keliais geografiniais pavadinimais: *Gibraltar, Bosforo, Lamanšo sąsiauris*. Pastarasis pavyzdys nadingas ir dėl rašybos, nes prancūziškai rašoma dviem žodžiais: *La Manche*. Šį pavyzdį būtų pravartu įtraukti ir į DLAKŽ, nes anglų kalba šis sąsiauris vadinamas visiškai kitaip: *English Channel*. Kaip jau minėta anksčiau, tokie pavyzdžiai itin reikalingi, nes galima pamatyti žodžio aplinką, taip pat susipažinti su geografiniais objektais ir kaip jie perteikiami lietuvių kalba. LRKŽ nėra pažymos *geogr.*, bet pavyzdyje yra geografinis pavadinimas: *Bèringo sąsiauris*. DLAKŽ yra pažyma *geogr.*, pateikiamas lemos atitikmuo, bet vartosenos pavyzdžių nėra.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
slėnis <i>dkt. v. (2) vallée n. f. ° Nemuno, Luaros s. vallée du Niémen, de la Loire ° Silicio slėnis (JAV informacinių technologijų lopšys) Silicon Valley n. f.</i>	slėn is (2), slėnys (4) долина; kalnų s. горная долина; ~ io upėlis ; долинный ручей	slėnis <i>n, slėnys n</i> <i>válley; vale poet.; (kalnų) dip; miškingas s. dell knyg.</i>

LPKŽ šįkart nepateikia pažymos apie vartojimo sritį, tačiau įtraukia du vartosenos pavyzdžius, susijusius tiek su lietuviškomis, tiek su prancūziškomis realijomis: *Nemuno, Luaros slėnis*. Trečiojo pavyzdžio – *Silicio slėnis* – reikšmė patikslinama skliausteliuose, o tai suteikia vartotojui papildomų žinių apie slėnio buvimo vietą ir paskirtį. Jis susijęs su šių laikų realija, su kuria neabejotinai susiduria abiejų kalbinių bendruomenių nariai.

LRKŽ taip pat nepateikia pažymos. Duodami du trumpi pavyzdžiai: *kalnų slėnis* горная долина; *slėnio upėlis* долинный ручей. DLAKŽ pateikiami atitikmenys, o du iš jų yra su pažymomis *poet. (vale)* ir *knyg. (dell)*, taip pat duodamas žodis kalnų slėnio apibūdinimui (*dip*), taigi vartotojas iš šio straipsnio gauna nemažai informacijos. LRKŽ ir DLAKŽ skaitytojams praverstų pavyzdžiai su realijomis, pvz., *Dainų slėnis*, *Nemuno slėnis*.

Kaip matyti, nei vienas žodynas prie šio žodžio nepateikia pažymos, kuri leistų žodyno vartotojui orientuotis, kurioje srityje žodis vartojamas.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
žemumà <i>dkt. m. (3 b) geogr. (žema lyguma)</i> <i>bassesterres n. f. pl. ° Amazonės upės ž.</i> <i>bassin n. m. amazonien</i>	žem umà (3b) <i>geogr.</i> низменность (-и)	žemumà <i>n geogr. lówland</i> [ˈləu-], <i>depréssion</i>

Pažymos pateikiamos visuose žodynuose. LPKŽ yra trumpa ir aiški apibrėžtis, vartosenos pavyzdys *Amazonės upės žemuma*, pristatantis didžiausią pasaulyje žemumą. Toks pavyzdys arba pavyzdžiai *Reino žemuma*, *Užnemunės žemuma* galėtų iliustruoti LRKŽ ir DLAKŽ, taip vartotojas žodynuose rastų enciklopedinės informacijos apie šį geografijos objektą.

Geografinės informacijos pateikimui iliustruoti toliau pateikiama lentelė.

2 lentelė. Geografijos žinios

Lema	Pažyma			Apibrėžtis			Pavyzdžiai		
	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
ašigalis	+	–	–	+	–	–	+	+	+
atogrąža	+	–	+	+	–	–	+	–	+
įlanka	+	+	+	+	–	–	+	+	–
ištaka	+	–	–	+	–	+	+	+	+
kyšulys	+	+	+	+	–	–	+	+	–
nerija	+	+	+	+	–	–	+	–	–
pusiaujas	+	+	+	+	–	–	+	–	–
sąsiauris	+	–	+	+	–	–	+	+	–
slėnis	–	–	–	–	–	–	+	+	+
žemuma	+	+	+	+	–	–	+	–	–

Iš lentelės matyti, kad enciklopedinės informacijos, susijusios su geografijos sritimi, daugiausia pateikia LPKŽ: prie visų analizuotų žodžių (išskyrus lemą *slėnis*) nurodoma vartojimo sritis, žodžių vartoseną iliustruojama pavyzdžiais, iš kurių vartotojas gauna informacijos ne tik apie lemos junglumo galimybes, bet ir apie su ja susijusį enciklo-

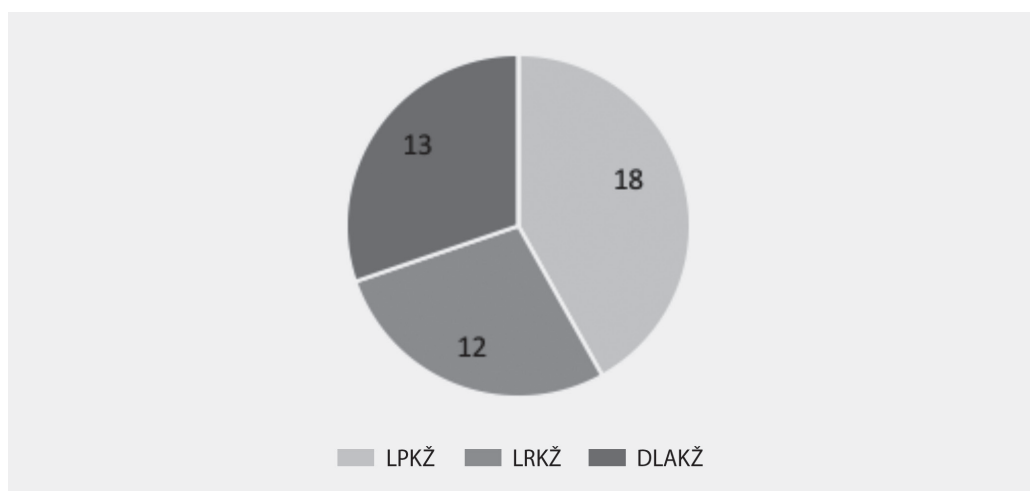
pedinį kontekstą, devyniais atvejais yra pateikiamos apibrėžtys. LRKŽ vartojimo srities pažymos pateikiamos pusėje analizuojamų straipsnių, niekur nėra apibrėžčių, daugeliu atvejų pateikiama pavyzdžių (šešiuose straipsniuose iš dešimties). DLAKŽ pažymos yra septyniuose straipsniuose, mažai vartosenos pavyzdžių (keturiuose straipsniuose iš dešimties), viename straipsnyje yra apibrėžtis. Suskaičiavus pavyzdžius matyti, kad daugiausia jų yra LPKŽ – 25, LRKŽ – 8, DLAKŽ – 6. Pažymėtina, kad LRKŽ ir DLAKŽ būtų naudinga pateikti pavyzdžių prie visų lemu, įtraukti daugiau enciklopedinės informacijos ir tokiu būdu padidinti žodyno informacinę vertę.

3.3.1.3. Istorijos žinios

Nemažai enciklopedinės informacijos analizuojamuose žodynuose yra straipsniuose, pateikiančiuose istorinių žinių. Jos bus aptariamoms analizuojant lemas **atgimimas, cėchas, imperatorius, kunigaiškis, magistras, ordinas, piliakalnis, prūsas, vėtis ir žalgiris**.

Iš leksikos mokymosi sąsiuvinį atrinktas leksemas peržiūrėjus DLKŽe, buvo rasta 40 istorijos srities lemu. Analizuojamuose dvikalbiuose žodynuose daugiausia jų buvo LPKŽ – 18, LRKŽ – 12, DLAKŽ – 13 (4 pav.). Visuose žodynuose pasigendama nuoseklumo teikiant pažymas, pvz., prie lemos *kinematografas* pažyma yra, o prie lemos *turnyras* ji nepateikiama (LRKŽ), lema *rikis* yra su pažyma, o *kuratorius* be pažymos (LPKŽ), prie lemos *olimpiada* pažyma pateikiama, o prie lemos *turnyras* jos nėra (DLAKŽ).

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
atgimimas <i>dkt. v. (2): lietuvių tautinis atgimimas XIX amžiuje</i> le réveil national lituanien au XIX e siècle ° <i>menų, literatūros a. renaissance n. f. des arts, des lettres</i> ° t. p. → renesansas	atgimim as (2) возрожде- ние; <i>Atgimimo epocha</i> istor. эпоха Возрождения	atgimimas <i>n</i> 2 (A.) <i>ist. the</i> Renáissance

4 pav. Lemos su pažyma istor.

Pažymos pateikiamos LRKŽ ir DLAKŽ. LPKŽ yra nuoroda į žodį *renesansas*, tad vartotojas gali rasti daugiau informacijos kitame straipsnyje. LPKŽ pateikia enciklopedinės informacijos apie Lietuvai svarbų laikotarpį: nurodo amžių ir pavadinimą: *lietuvių tautinis atgimimas XIX amžiuje*, taip pat porą laisvųjų junginių: *menų, literatūros atgimimas*. LRKŽ pateikia atitikmenį ir vieną junginį: *Atgimimo epocha istor. эпоха Возрождения*, leidžiantį skaitytojų sužinoti, kaip vadinamas svarbus Europos laikotarpis. DLAKŽ yra tik atitikmuo. Šį žodyną galima būtų papildyti pavyzdžiais *tautinis atgimimas, gamtos atgimimas*.

Kalbant apie žodžio *atgimimas* pateikimą dvikalbiuose žodynuose pažymėtina, kad būtų pravartu atskirti reikšmes *atgimimas* ir *Renesansas (Atgimimas)*, nes pirmuoju atveju įvardijamas veiksmas, o antruoju – epocha. *Atgimimas* lietuviams taip pat asocijuojasi ir su Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo laikotarpiu maždaug nuo 1988 m. iki Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo 1990 m. Tokia informacija papildytų žodynus, supažindintų kitakalbius su svarbiu Lietuvos laikotarpiu.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
cèchas <i>dkt. v. (2) 1. istor. (tuo pačiu amatu besiverčiančių amatininkų luominė organizacija) corps n. m. de métier, guilde n. f., corporation n. f.</i>	cèch as (2) цех; įrankių c. инструментальный цех	cèch as <i>n 2 ist. guild [gild], corporation</i>

Pažymos pateikiamos LPKŽ ir DLAKŽ, LPKŽ yra ir apibrėžtis. LRKŽ pateikiama tik gamybinio padalinio reikšmė ir ją iliustruojantis pavyzdys *įrankių cech*. DLAKŽe ir BLKŽe kaip pirmąją pateikia su istorija susijusią reikšmę, tad manytina, kad LRKŽ taip pat reikėtų įtraukti šią reikšmę.

Visuose trijuose žodynuose siūlytina įtraukti pavyzdžių, iliustruojančių su istorija susijusią reikšmę. Jie galėtų būti *auksakalių cech*, *stiklių, siuvėjų cech* ar pan., o nesant vietos ribojimų siūlytini ir ilgesni junginiai, pvz., *Vilniaus auksakalių cech* 1495–1893⁹⁵, *Pirmieji Lietuvoje 1495 įsikūrę Vilniaus auksakalių cech* ir *Siuvėjų cech*⁹⁶. Tokie pavyzdžiai suteiktų informacijos apie Lietuvoje veikusius amatininkų susivienijimus ir jų veikimo laikotarpį.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
imperatorius, imperatorė <i>dkt. (1) empereur n. m., impératrice n. f. ° imperatorius Karolis Didysis empereur Charlemagne ° Japonijos imperatorius Empereur du Japon ° Sisi, Austrijos imperatorė Sisi, Impératrice d'Autriche ° paskutinis imperatorius le dernier empereur</i>	imperatorinis (2), imperator iškas (1) императорский; ~ius, -ė (1) император, -трица; ~iaus įsakas императорский указ	imperatorius <i>n émpereur</i>

⁹⁵ <https://www.vle.lt/straipsnis/vilniaus-auksakaliu-cechas>. Žiūrėta: 2022-04-17.

⁹⁶ <https://www.vle.lt/straipsnis/cechai>. Žiūrėta: 2022-04-17.

Pažymos nepateikiamos nė viename žodyne. LPKŽ ir LRKŽ yra abiejų giminių formos, DLAKŽ moteriškoji forma pateikiama atskirame straipsnyje (*imperātor*||ė, n, ~ienė n émpress). Vis dėlto vartotojui būtų patogiau abi formas matyti vienoje vietoje. LPKŽ daug kur pateikiamos apibrėžtys, tačiau prie šios lemos jos nėra. Iš LPKŽ pavyzdžio *imperatorius Karolis Didysis* ir jo atitikmens vartotojas sužino, kad prancūziškai jis rašomas labai skirtingai nuo lietuvių kalbos: vienu žodžiu *Charlemagne*. Junginys *Sisi, Austrijos imperatorė* iliustruoja moteriškosios formos vartoseną ir pristato vieną Austrijos valdovių. LRKŽ yra tik vienas pavyzdys – *imperatoriaus įsakas*, tačiau vartotojui, manytina, būtų naudingiau sužinoti kokio nors žinomesnio Rusijos (kadangi verčiamoji kalba yra rusų) *imperatoriaus* vardą, pvz., *Pirmasis Rusijos imperatorius buvo Petras I*. DLAKŽ nėra jokių pavyzdžių. Iliustruoti šią lemą galima būtų pristatant garsiausius imperatorius, pvz., *Prancūzijos imperatorius Napoleonas Bonapartas* ir pan.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
kunigáikštis <i>dkt. v. (1) 1. istor. (karo vadas ir srities valdovas) duc n. m. ° Didysis Lietuvos k. Grand-duc de Lituanie 2. istor., mod. (aukštas bajorų titulas) prince n. m., duc n. m. ° Orleano k. duc d'Orléans</i>	kunigáikštis (1) князь (-я); <i>didysis k.</i> великий князь; ~čio <i>titulas</i> княжеский титул	kunigáikš tis (-čio) <i>n</i> prince; duke; <i>didýsis k.</i> ist. grand duke; the Great Duke [...greit...]

LPKŽ straipsnyje pateiktos dvi reikšmės: *karo vadas ir srities valdovas* bei *aukštas bajorų titulas*. Prie abiejų yra pažymos *istor.*, duodama pavyzdžių, susijusių su Lietuvos ir Prancūzijos realijomis: *Didysis Lietuvos kunigaikštis*, *Orleano kunigaikštis*. LRKŽ ir DLAKŽ ši lema iliustruojama vienu pavyzdžiu: *didysis kunigaikštis*. Šis junginys svarbus ir gramatiškai, nes jame pateikiama įvardžiutinė forma, kurią kitakalbiui būtų sunku pasidaryti pačiam. Įprastai išmokstamas yra būdvardis *didelis*, -ė, tačiau įvardžiutinė forma *didysis*, *didžioji* daroma iš *didis*, -ė, kuris mažai bevartojamas⁹⁷.

DLAKŽ pažymima, kad tai istorijos srities žodis, LRKŽ tokios pažymos nėra.

Visų trijų žodynų enciklopediškumą padidintų, jei prie junginio *Didysis Lietuvos kunigaikštis* būtų pridėtas koks nors kunigaikščio vardas, pvz., *Vytautas*. Juk būtent jo valdymo metais Lietuva tapo viena didžiausių Europos valstybių, lietuviai didžiuojasi šiuo valdovu, tad būtų tikslinga supažindinti su šia svarbia istorine Lietuvos asmenybe.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
magīstras, magīstrė <i>dkt. (2) 1. istor. (riterių ordino viršininko titulas): ordino M., Didysis M.</i> Maître, grand Maître d'un ordre	magīstr as (2) <i>ju. reikš.</i> магистр <i>Kalavijuočių ordino m.</i> магистр Ордена меченосцев; <i>kryžiuočių ~o titulas</i> магистерский титул у крестоносцев	magīstras <i>n</i> 2 ist. máster; <i>kryžiūočių ordino m.</i> the Máster of crūsaders; <i>ordino m.</i> the Máster of the Órder

⁹⁷ Dabartinės lietuvių kalbos gramatika. 1997. Ambrazas V., Vilnius. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Pažymos *ist.*, *istor.* pateikiamos LPKŽ ir DLAKŽ, o LRKŽ nurodoma, kad žodis vartojamas įvairiomis reikšmėmis. LPKŽ pateikiama tiksli apibrėžtis. Visi trys žodynai pateikia pavyzdžių: *ordino magistras* (LPKŽ, DLAKŽ), *Didysis magistras* (LPKŽ), *Kalavijuočių ordino magistras*, *kryžiuočių ordino titulas* (LRKŽ), *kryžiuočių ordino magistras* (DLAKŽ) – tokia istorinė informacija apie viduramžiais Vakarų Europoje egzistavusius riterių organizacijų titulus ar juos turinčius asmenis yra svarbi ir reikalinga ir neabejotinai papildo žodynus enciklopedinėmis žiniomis.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
ordinas II <i>dkt. v.</i> (1) 1. <i>bažn. (katalikų vienuolių bendruomenė) ordre n. m.</i> ° Maltos o. Ordre de Malte ° Jėzuitų o. Ordre des Jésuites, la Compagnie de Jésus 2. <i>istor. (karinė katalikų vienuolių riterių organizacija) ordre n. m.</i> ° Kryžiuočių ordinas Ordre teutonique ° Kalavijuočių o. Chevaliers <i>n. m. pl.</i> Porte Glaive, Frères <i>n. m. pl.</i> de l'Épée	ordinlas (1) <i>iv. reikš.</i> орден; Li-vonijos o. Ливонский орден; Jėzuitų o. Орден иезуитов	ordinas II <i>n</i> (<i>organizacija</i>) órder; jėzuitų o. órder of the jésuits [...-z-]; kryžiuočių ð. <i>ist.</i> órder of the knights of the cross

Pažymos yra visuose žodynuose. LPKŽ pateiktos dvi pažymos: *bažn.* ir *istor.* LRKŽ nėra pažymos *istor.*, tačiau nurodoma, kad žodis vartojamas įvairiomis reikšmėmis. DLAKŽ pateikia du pavyzdžius. Visų žodynų pavyzdžiai (*Maltos*, *kryžiuočių*, *kalavijuočių*, *jėzuitų ordinas*) pateikia enciklopedinės informacijos, kuri siejasi ir su istorija, ir su šių dienų gyvenimu: Vilniaus jėzuitų kolegiją, kuri buvo reorganizuota į universitetą, 1570 m. įkūrė jėzuitai, iš istorijos žinomos lietuvių kovos su Kryžiuočių ir Kalavijuočių ordinais, o Maltos ordinas, įkurtas 1099 m.⁹⁸, šių dienų visuomenėje garsėja savo labdaringa veikla. Pavyzdžiu *Maltos ordinas* būtų galima papildyti LPKŽ ir DLAKŽ.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
piliakalnis <i>dkt. v.</i> (1), piliakalnis (1) <i>istor. (kalnas, ant kurio stovėjo pilis) colline n. f. fortifiée</i> ° Kernavės piliakalniai collines fortifiées de Kernavė	pil(ia)kalnis (1), piliakalnis (1) 1. <i>žr.</i> pilkapis; 2. <i>istor.</i> городище pilkapis (1) <i>istor.</i> курган	piliakalnis <i>n</i> mound

LPKŽ straipsnyje yra pažyma apie vartojimo sritį, apibrėžtis ir pavyzdys su Lietuvos realija (*Kernavės piliakalniai*), kuri pažintiniu požiūriu svarbi kitakalbiui.

LRKŽ ši lema pateikta su dvejopu kirčiavimu: *pil(ia)kalnis* ir *piliakalnis*. Šio žodyno autorius žodžiui *piliakalnis* pateikia dvi reikšmes: *городище* ir *курган*, nurodoma, kad žodžio *piliakalnis* reikšmės reikia ieškoti prie žodžio *pilkapis*. Vis dėlto tie žodžiai reiškia skirtingus dalykus: *pilkapis* (1) *istor. kalnelis, senovėje supiltas laidojant* (DLKŽe); *pilkapis* sm. (1) NdŽ; EncIX677 *pagonybės laikų kapas, ant kurio supiltas kalnelis* (LKŽe), o *piliakalnis* – *istor. kalnas, kur stovi ar stovėjo pilis, pilies kalnas* (DLKŽe), tad LRKŽ esančią informaciją derėtų patikslinti.

⁹⁸ <https://www.vle.lt/straipsnis/maltos-ordinas>. Žiūrėta: 2022-06-20.

DLAKŽ straipsnis šiai lemai yra minimalus, tik su atitikmeniu. To neužtenka, nes anglų kalboje *mound* reiškia ir tiesiog pylimą, kauburį, kalvą, tad nepateikus pavyzdžių vartotojas nesužino, kuo skiriasi paprasta kalva nuo piliakalnio.

Apibendrinant galima teigti, kad išsamiausiai lema *piliakalnis* aprašyta LPKŽ, kuriame taip pat nurodyta ir vartojimo sritis. DLAKŽ ir LRKŽ straipsnius būtų galima papildyti iliustraciniais pavyzdžiais, pvz., *Kernavėje yra penki piliakalniai*, pateikti pažymą, o LRKŽ reikėtų atskirti žodžius *pilkapis* ir *piliakalnis*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
prūsas, prūsė <i>dkt.</i> (1) 1. <i>istor. (baltų tautos atstovas)</i> Prussien, Prussienne <i>n.</i> ° prūsų kalba l'ancien prussien, le vieux prussien ° iš prūsų kalbos kilę žodžiai mots <i>n. m. pl.</i> issus du vieux prussien 2. <i>istor. (Prūsų valstybės asmuo)</i> Prussien, Prussienne <i>n.</i> ° prūsų armija armée <i>n. f.</i> prussienne	prūs as, -ė (1) 1. <i>istor.</i> прусс; ~ ų kalba прусский язык; 2. (<i>vokeitis – Prūsijos gyventojas</i>) пруссак, -ачка	prūsas, -ė <i>n ist.</i> Prussian [-[n]

Šis etnonimas visuose žodynuose pateikiamas su pažyma. LPKŽ yra ir apibrėžtis, kurią būtų galima patikslinti nurodant, kad tai yra *išnykusios baltų tautos atstovas*, nes šiuo metu gyvuoja tik dvi baltų tautos – lietuviai ir latviai. LPKŽ ir LRKŽ išskiriamos dvi reikšmės: *baltų tautos atstovas* ir *Prūsijos valstybės gyventojas*. Tokią informaciją, atskiriant tautą ir valstybę, pravartu būtų pateikti ir DLAKŽ. Antroji apibrėžtis (LPKŽ, LRKŽ) nurodo istorinės valstybės gyventoją. Pavyzdžių pirmajai reikšmei iliustruoti yra tik du: *prūsų kalba* (LPKŽ, LRKŽ), *iš prūsų kalbos kilę žodžiai* (LPKŽ). Prie antrosios reikšmės duodamas pavyzdys *prūsų armija* (LPKŽ). Norint papildyti žodyną enciklopedine informacija ir nesant vietos ribojimų galima būtų pateikti tokius pavyzdžius: *Didysis prūsų sukilimas 1260–74 (prieš Vokiečių ordiną)*⁹⁹ (pirmajai reikšmei iliustruoti), *Prūsijos valstybę panaikino 1945 Potsdamo konferencija*¹⁰⁰ (prie antrosios reikšmės).

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
vytis I <i>dkt.</i> (2) 1. <i>istor. (raitas senovės karžygys)</i> chevalier <i>n. m.</i> 2. (<i>didžiųjų raide: Lietuvos valstybės herbas</i>) Vytis (chevalier blanc des armoiries de la Lituanie)	vytis (-čio) (2) 1. <i>istor.</i> витязь (-я), богатырь (-я); 2. герб Литвы	vytis II (-čio) <i>n ist.</i> (raitas pasiuntinys) dispáтч ríder 2 (<i>karžygis</i>) knight 3 Vytis (<i>State emblem of Lithuania</i>)

Visi žodynai pateikia pažymas. LPKŽ ir LRKŽ išskiria dvi reikšmes – karžygio ir Lietuvos herbo, DLAKŽ yra dar viena reikšmė – raito pasiuntinio. Manytina, kad DLAKŽ remiamasi DLKŽe, kuriame taip pat nurodytos trys reikšmės. Būtų galima patikslinti DLAKŽ antrąją apibrėžtį pridėdant, kad tai yra *raitas karžygys*, taip pat

⁹⁹ Visuotinė lietuvių enciklopedija. Prieiga internete: <https://www.vle.lt/straipsnis/didysis-prusu-sukilimas>. Žiūrėta: 2022-06-16.

¹⁰⁰ Visuotinė lietuvių enciklopedija. Prieiga internete: <https://www.vle.lt/straipsnis/prusija>. Žiūrėta: 2022-06-16.

reikėtų pataisyti rašybą (*karžygys*, ne *karžygis*). Vartotojui svarbu ir naudinga, kad LPKŽ ir DLAKŽ prie antrosios reikšmės – *Lietuvos herbas* – pateikiamas ir žodis didžiąja raide *Vytis*. Nė viename žodyne nėra pavyzdžių, kurie galėtų būti tokie: *Lietuvoje išleistos eurų monetos yra su Vyčio simboliu; Lietuvos valstybės istorinė vėliava yra su Vyčio simboliu; Lietuvos valstybės herbas – baltas Vytis raudoname lauke*.¹⁰¹

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
žalgiris <i>dkt. v. (1) 1. geogr., istor. (didžiąja raide, vieta Lenkijoje, kurioje vyko Žalgirio mūšis); Žalgirio mūšis (1410 metų liepos 15) bataille n. f. de Grunwald, première bataille de Tannenberg (le 15 juillet 1410)</i>	žalgiris (1) красно-лесье, бор, хвойный лес	žalgiris <i>n</i> green / pine fórest [...'fɔ-]; gréenwood [-wud]

LPKŽ pateikiamos dvi pažymos: *geogr.* ir *istor.* Tai atrodo pagrįsta, nes *žalgiris* yra ir vieta, ir istorinis įvykis. Taip pat atskiriamos dvi reikšmės: miško ir vietos. Apibrėžtyje nurodoma įvykio vieta, o pavyzdyje – tiksli mūšio data. LRKŽ ir DLAKŽ pateikiama tik viena – miško – reikšmė. Manytina, kad į pastaruosius žodynus vertėtų įtraukti ir šio Lietuvai svarbaus, lietuviams pasididžiavimą keliančio istorinio įvykio reikšmę, iliustruoti ją pavyzdžiais *Žalgirio mūšis vyko 1410 arba Žalgirio mūšio vieta yra dabartinėje Lenkijoje*.

Apibendrinti istorinės informacijos pateikimą galima štai tokia lentelė:

3 lentelė. Istorijos žinios

Lema	Pažyma			Apibrėžtis			Pavyzdžiai		
	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
atgimimas	–	+	+	–	–	–	+	+	–
cechas	+	–	+	+	–	–	–	–	–
imperatorius	–	–	–	–	–	–	+	+	–
kunigaikštis	+	–	+	+	–	–	+	+	+
magistras	+	+	+	+	–	–	+	+	+
		<i>įv.reikš.</i>							
ordinas	+	+	+	+	–	+	+	+	+
		<i>įv.reikš.</i>							
piliakalnis	+	+	–	+	–	–	+	–	–
prūsas	+	+	+	+	+	–	+	+	–
vytis	+	+	+	+	–	+	–	–	–
žalgiris	+	–	–	+	–	–	+	–	–

Kaip matyti, istorinė informacija geriausiai atspindima LPKŽ: aštuoniuose straipsniuose iš dešimties pateikiama pažyma *istor.* ir apibrėžtys, vartosenos pavyzdžiai (iš-

¹⁰¹ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=Vytis&corpus=Adm&corpus1=Administracin%C4%97%20literat%C5%ABra&hitsPerPage=50&size=62&count=13625715>. Žiūrėta: 2022-06-16.

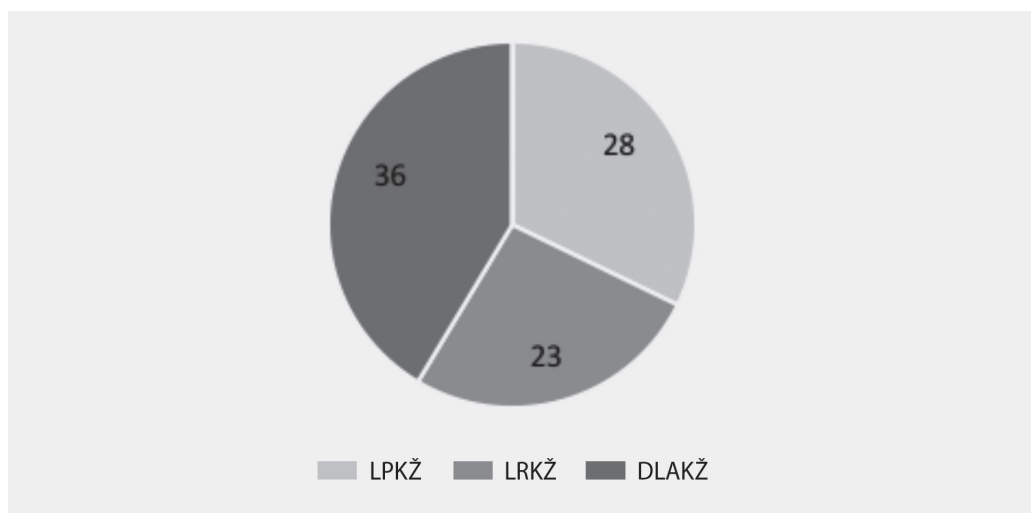
skyrus du straipsnius). LRKŽ pažymos ir pavyzdžiai pateikiami šešiuose straipsniuose iš dešimties, apibrėžtis yra tik viename straipsnyje. DLAKŽ pažymos aptinkamos septyniuose straipsniuose, dviejuose straipsniuose pateikiamos apibrėžtys, pavyzdžių esama trijuose straipsniuose. Daugiausia iliustruojami LPKŽ straipsniai – 18 pavyzdžių, LRKŽ – 9, DLAKŽ jų mažiausiai – 5. Kaip jau buvo minėta anksčiau, dvikalbiuose žodynuose būtų naudinga pateikti prie žodžių pažymas, padedančias vartotojams susiorientuoti, kurioje srityje žodis vartojamas. Labai svarbu iliustruoti kiekvieną lemą, o įtraukiant pavyzdžius sieti juos su šalies realijomis. Kai kur reikėtų patikslinti apibrėžtis (pvz., *prūsas* – *išnykusios baltų tautos atstovas*, o ne tiesiog *baltų tautos atstovas*), pridėti reikšmių (pvz., prie lemos *žalgiris* pridėti *Žalgirio mūšio* reikšmę).

3.3.1.4. Karybos žinios

Kaip matyti 5 skritulinėje diagramoje, su karybos informacija susijusių lempų daugiausia rasta DLAKŽ – 36; LPKŽ – 28, mažiausiai LRKŽ – 23 (DLKŽe rastos 54 lemos). Peržvelgus minėtas lemas pastebėtas nenuoseklumas pateikiant pažymas, pavyzdžiui, prie lemos *kuopa* yra pažyma *kar.*, o prie lemos *batalionas* jos nėra (LRKŽ); lema *majoras* pateikiama su pažyma, o lema *leitenantas* – be pažymos (LRKŽ, LPKŽ, DLAKŽ).

Karybos žinių pateikimo apžvalgai pasirinktos šios lemos: **âpkasas**, **atakà**, **automâtas**, **gynýba**, **kâras**, **péstininkas**, **pul̃kas**, **šaulýs**, **štâbas** ir **tânkas**.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
âpkasas <i>dkt. v. (3 b) kar. (griovys su pylimu, pritaikytas šaudyti)</i> tranchée <i>n. f.</i> ° <i>kasti apkasą</i> creuser une tranchée ° <i>apkasų karas</i> guerre <i>n. f.</i> des tranchées	âpkas as (3 ^b) окоп; iškasti ~us выкопать окопы; ~ų linija окопная линия	âpkas as <i>n kar.</i> trench, entrénchment; (<i>kulkosvaidžiui</i>) machine-gûn emplacement [-'ʃi:n-...]; ~ų kâras trench wârfâre; ~ų lî-nija trench line, trénches <i>pl</i> ; kâsti ~us dig* / ópen trénches; trench (<i>about, around</i>)

5 pav. Lemos su pažyma *kar.*

LPKŽ ir DLAKŽ straipsniuose pateikiamos pažymos. LPKŽ yra apibrėžtis ir du vartosenos pavyzdžiai. LRKŽ pateikia atitikmenį ir du pavyzdžius. DLAKŽ dar yra ir reikšmės patikslinimas bei trys pavyzdžiai.

Pateikti pavyzdžiai *kasti apkasą, -us* (LPKŽ, DLAKŽ), *iškasti apkasus* (LRKŽ), *apkasų linija* (LRKŽ, DLAKŽ), *apkasų karas* (LPKŽ, DLAKŽ) yra tipiški, tad vartotojui tikrai naudingi, plg. DLKT rastus pavyzdžius:

[...] Pakrūmėje **išsikasiau** gilų **apkasą** [...]
 [...] kaip reikia **iškasti** vienvietį **apkasą** [...]
 [...] Kareiviai **kasė apkasą** stebėjimo punktui [...] ¹⁰²
 [...] spygliuota viela saugojo **apkasų linijas** [...]
 [...] ir toliau truko vangus **apkasų karas** [...] ¹⁰³

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
atakà <i>dkt. m. (2) attaque n. f., (šturmas) assaut n. m.</i> ° atremti ataką repousser une attaque ° durtuvų a. assaut à la baïonnette ° staigi a. attaque soudaine	atakà (2) атака; tankų a. танковая атака; atremti ataką отразить атаку	atakà <i>n kar. at-</i> táck (<i>ir sport.</i>); assáult

Pažyma yra tik DLAKŽ. Šiame žodyne pateikiamas papildomas reikšmės aiškinimas, nurodantis, kad žodis gali būti pavartotas kalbant ir apie sportą. LPKŽ ir LRKŽ pažymų nėra, tačiau yra pavyzdžių: *durtuvų, staigi ataka* (LPKŽ), *tankų ataka* (LRKŽ). Pavyzdį *atremti ataką* (LPKŽ, LRKŽ) galima būtų pratęsti pridėdant kitų veiksmažodžių *pradėti, (su)rengti, nutraukti ataką*. DLAKŽ vertėtų papildyti bent vienu iš minėtų pavyzdžių, o į visus žodynus pravartu būtų įtraukti junginį *oro ataka*, šių laikų aktualijas atspindintį pavyzdį *informacinė ataka*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
automātas <i>dkt. v. (2) 2. kar. (pats užsitaissantis automatinis ginklas)</i> pistolet-mitrailleur <i>n. m.</i> , trump. P. M., mitraillette <i>n. f.</i>	automātis (2) 2. (<i>rankinis kulkosvaidis</i>) автомат; šaudyti iš ~o стрелять из автомата	automātas <i>n 2 kar. (rankinis kulkosvaidis)</i> sub-máchine gun [-'ji:n...]; máchine cárbine <i>amer.</i> ; tómmey gun <i>šnek.</i>

Pažymos pateikiamos LPKŽ ir DLAKŽ. Visi trys žodynai pateikia apibrėžtis: LRKŽ ir DLAKŽ jos nesiskiria (*rankinis kulkosvaidis*), LPKŽ ji yra ilgesnė: *pats užsitaissantis automatinis ginklas*. Siūlytina pastarąją apibrėžtį patikslinti *pats užsitaissantis šaunamasis ginklas* arba *automatinis šaunamasis ginklas*¹⁰⁴. LPKŽ ir DLAKŽ nėra pavyzdžių. LRKŽ pateikiamas vienas pavyzdys *šaudyti iš automato*, kuris galėtų būti įtrauktas į

¹⁰² <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=apkas%C4%85&corpus=Pub&corpus1=Publicistika&hitsPerPage=100&size=13&count=86497837>. Žiūrėta: 2021-10-12.

¹⁰³ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=apkas%C5%B3&corpus=Pub&corpus1=Publicistika&hitsPerPage=100&size=153&count=86497837>. Žiūrėta: 2021-10-12.

¹⁰⁴ <http://www.mond.gov.lt/download/49633/enciklopedinis%20karybos%20zodynas,%202008.pdf>. Žiūrėta: 2022-06-18.

LPKŽ ir DLAKŽ. Straipsniuose galima būtų pateikti pavyzdžių *paleisti seriją iš automato*, iššauti iš automato, automato buožė, plg. su pavyzdžiais iš DLKT:

[...] ir nei iš šio, nei iš to, dar *paleido seriją iš automato* [...]

[...] kartą ar du leido *iššauti iš automato* [...]

[...] trenkė jam per galvą *automato buožė* [...]¹⁰⁵

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
gynýba <i>dkt. m. (1) 1. kar. (puolimo sulaikymas) défense n. f. ° miesto, šalies g. défense de la ville, du pays ° nacionalinė g. defense nationale ° priešlėktuvinė g. défense contre avions (DCA)</i>	gynýb a (1) защита, оборона; prieštankinė g. противотанковая оборона; stiprinti ~q крепить оборону	gynýb a n geriausia g. – puolimas best <i>défence is offence 2 kar. défences pl</i>

Pažyma pateikiama LPKŽ ir DLAKŽ (prie antrosios reikšmės). LPKŽ yra ir tiksliai apibrėžtis. LPKŽ pavyzdžiai ir vienas LRKŽ pavyzdys įvardija įvairias gynybos rūšis (*miesto, šalies, prieštankinė, priešlėktuvinė*). LRKŽ taip pat yra junginys su veiksmažodžiu *stiprinti gynybą*, o DLAKŽ straipsnį iliustruoja dažnai vartojamas posakis *geriausia gynyba – puolimas*, kuris galėtų papildyti LPKŽ ir DLAKŽ straipsnius.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
kāras <i>dkt. v. (4) guerre n. f. ° paskelbti karą déclarer la guerre ° karo stovis état n. m. de guerre ° karo pabaiga fin n. f. de la guerre ° karo nusikaltimai crimes n. m. pl. de guerre ° karo belaisvis prisonnier n. m. de guerre ° karo ligoninė hôpital n. m. militaire ° karo laivas navire n. m. de guerre ° karo aviacija aviation n. f. de guerre ° Pirmasis, Antrasis pasaulinis k. la Première, la Seconde (Deuxième) Guerre mondiale ° atominis k. guerre nucléaire ° pilietinis k. guerre civile ° religiniai karai guerres de religion ° ideologinis k. guerre idéologique ° eiti į karą aller à la guerre, en guerre ° mirti, žūti kare mourir, tomber à la guerre, ♦ au champ d'honneur ° sugrįžti iš karo revenir de la guerre ° laimėti karą gagner la guerre ♦ šaltasis k. (agresyvi politika) ♦ guerre froide ° pat. nori taikos, ruoškis karui loc. prov. si tu veux la paix, prépare la guerre</i>	kār as (4) война; Antrasis pasaulinis k. Вторая мировая война; pilietinis k. гражданская война; ~o laukas поле битвы; ~o belaisvis военнопленный; ~o laivas военный корабль; ~o uostas военная гавань; ~o veiksmai военные действия; ~o prievoli-ninkas военнообязанный; ~o lauko teismas военно-полевой суд; muity k. prk. таможенная война	kār as n war; (kariavimas) wárfare; branduolinis [piliētinis] k. nuclear [cívil] war; muity k. prk. customs-wàr; Antrasis pasaulinis k. World War II; pradėti ~q go* to war; paskelbti k. declare war (on); ~o metu in (the) wártime; prasidėjo k. war broke out; ~o nuālintas wár-wèary; wár-wòrn; ~o ātveju in the évént of war

¹⁰⁵ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=automato&corpus=Gro&corpus1=Gro%C5%BEin%C4%97%20literat%C5%ABra&hitsPerPage=100&size=185&count=15765554>. Žiūrėta: 2022-04-25.

Kaip matyti, vartojimo pažymės nėra nė viename žodyne. Įprastai LPKŽ yra apibrėžtys, tačiau prie šios lemos jos nėra. Būtų galima pateikti apibrėžtį iš BLKŽe: *ginkluotas susidūrimas tarp valstybių ar visuomenės sluoksnių, grupių*¹⁰⁶. LPKŽ straipsnis išsiskiria pavyzdžių gausa – jų yra net 21, LRKŽ ir DLAKŽ taip pat nemažai – po 10. Pavyzdžiais įvardijami karo tipai: *atominis, religinis, ideologinis* (LPKŽ), *pilietinis* (LPKŽ, LRKŽ, DLAKŽ), *branduolinis* (DLAKŽ), vykę pasauliniai karai: *Pirmasis pasaulinis karas* (LPKŽ), *Antrasis pasaulinis karas* (LPKŽ, LRKŽ, DLAKŽ), su karu susiję veiksmai: *paskelbti karą* (LPKŽ, DLAKŽ), *eiti į karą*; *žūti, mirti kare*; *sugrįžti iš karo*; *laimėti karą* (LPKŽ), *pradėti karą* (DLAKŽ); būsenos: *karo stovis, pabaiga*; įvardijama daug kitų su karu susijusių dalykų: *karo belaisvis, karo laivas* (LPKŽ, LRKŽ), *karo aviacija, karo nusikaltimai, karo ligoninė* (LPKŽ), *karo uostas, karo prievolinkas, karo veiksmai* (LRKŽ), *karo nualintas, karo atveju, karo metu* (DLAKŽ). Žodynų informatyvumą didina ir perkeltinės reikšmės posakiai *šaltasis karas* (LPKŽ), *muitų karai* (LRKŽ, DLAKŽ), patarlė *nori taikos, ruoškis karui* (LPKŽ), frazeologinis posakis prancūzų kalba *mourir au champ d'honneur* (LPKŽ), kuris pažodžiui reiškia *mirti šlovės lauke*. Galima teigti, kad iš šio straipsnio vartotojas gauna daug ir įvairios enciklopedinės informacijos. Siejant su šių laikų realijomis galbūt verta būtų į visus žodynus įtraukti pavyzdį *informacinis karas*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
pėstininkas, pėstininkė <i>dkt. ppr. vyr. (1) 1. kar. (pėsčiosios kariuomenės karys) soldat d'infanterie, fantassin n. m., pop. Biffin n. m.</i>	pėstinink as (1) 1. <i>kar. пехотинец; ~ai пехота; ~ų pulkas пехотный полк</i>	pėstinink as <i>n 1 kar. ínfantryman*, foot sòldier [fut 'səuldʒə]; (~ai) pl collect ínfantry sg; the foot sg; jūrų ~ai the marínes [...-ri:nz]</i>

Visi trys žodynai pateikia pažymas. LPKŽ yra tiksli apibrėžtis. LRKŽ ir DLAKŽ pateikiama pavyzdžių: *pėstininkų pulkas* ir *jūrų pėstininkai*. Junginys *pėstininkų pulkas* supažindina su karinio dalinio pavadinimu, o pavyzdys *jūrų pėstininkai* – su viena pėstininkų grupe. LPKŽ nepateikiama jokių pavyzdžių. Straipsnius būtų galima praplėsti junginiais, nurodančiais karinius vienetus: *pėstininkų divizija / korpusas*, kitas pėstininkų grupes, pvz., *motorizuotieji pėstininkai, mechanizuotieji pėstininkai*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
pulkas <i>dkt. v. (4) 2. kar. (kariuomenės dalis) régiment n. m. ° kavalerijos, šaulių p. régiment de cavalerie, de chasseurs ° prisijungti prie savo pulko rejoinde son régiment</i>	pulk as (4) 2. <i>kar. полк; šaulių p. стрелковый полк; ~o vėliava полковое знамя</i>	pulk as <i>n 4 kar. régiment; ~o štābas [vėliava] régiméntal héa-dquárters [còlours] pl ['hed- 'kaɫ-]</i>

Pažymos yra visuose žodynuose. Šis daugiareikšmis žodis skaidomas reikšmėmis. Karo reikšmė kaip antroji nurodoma LPKŽ ir LRKŽ, o DLAKŽ ji pateikiama kaip ketvirtoji. Straipsniuose pateikiami junginiai, įvardijantys šį kariuomenės vienetą: *ka-*

¹⁰⁶ <https://ekalba.lt/bendrinės-lietuvių-kalbos-zodynas/karas?paieska=karas&i=cad19e77-3bb4-45eb-ad78-6f5dc04ebe15>. Žiūrėta: 2022-06-14.

valerijos (LPKŽ), *šaulių pulkas* (LPKŽ, LRKŽ). Kiti pavyzdžiai nurodo pulko valdymo organą ir būstinę: *pulko štabas* (DLAKŽ), emblemą: *pulko vėliava* (LRKŽ, DLAKŽ). LPKŽ pateikiamas ir ilgesnis pavyzdys *prisijungti prie savo pulko*. Šiuolaikinėje Lietuvos kariuomenėje yra *Mokomasis pulkas*¹⁰⁷, tad tokiu junginiu galima būtų papildyti ir dvikalbių žodynų straipsnius.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
šaulys, šaulė <i>dkt.</i> (4) 1. (<i>kas moka šaudyti</i>) <i>tireur, tireuse n. f.</i> ° Lietuvos Šaulių sąjunga <i>Union n. f. des Tireurs de Lituanie (organisation n. f. paramilitaire d'autodéfense)</i> 2. <i>astrol. (Zodiako ženklas)</i> <i>Sagittaire n. m.</i>	šaulys (4) стрелок; ~ <i>ių batalionas</i> стрелковый батальон	šaul ys <i>n</i> 2 <i>kar.</i> rifleman*; (~ <i>iai</i>) <i>pl</i> rifles; ~ <i>ių giūklai</i> small arms 3 (Š.) <i>astr.</i> Sagittarius ♦ Šaulių Sąjunga <i>National Guard (voluntary organization in Lithuania)</i>

Pažyma pateikiama tik DLAKŽ. LPKŽ yra trumpa ir aiški apibrėžtis. DLAKŽ ir LPKŽ pateikiami svarbias Lietuvos realijas atspindintys pavyzdžiai *Lietuvos šaulių sąjunga*, *Šaulių sąjunga*. Abu minėti žodynai pateikia ir astrologinę reikšmę – tai irgi svarbu, nes prancūzų ir anglų kalbose, skirtingai nei lietuvių kalboje, Zodiako ženklui įvardyti vartojamas kitas žodis (*Sagittaire*, *Sagittarius*). Minimaliausias straipsnis yra LRKŽ – atitikmuo ir vienas pavyzdys. Į šį žodyną vertėtų įtraukti ir antrąją reikšmę – Zodiako ženklo pavadinimą, pavyzdį *Lietuvos šaulių sąjunga*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
štābas <i>dkt. v.</i> (4, 2) 1. <i>kar. (ginkluotųjų pajėgų valdymo institucija)</i> l'étatmajor <i>n. m.</i> ° būti iškvieštam, eiti į štabą être convoqué, aller à l'étatmajor	štāb as (2) штаб; generālinis š. генеральный штаб; ~ o karininkas штабист, штабной (офицер)	štābas <i>n</i> <i>kar.</i> staff, headquarters ['hed-] <i>pl</i> ; H. Q. <i>sutr.</i> ; generālinis š. Armed Forces Staff; (<i>sausumos kariuomenės</i>) Général staff

Prie šios lemos pažymos pateikiamos LPKŽ ir DLAKŽ. LPKŽ yra ir apibrėžtis, kurią būtų galima sutrumpinti: *kariuomenės valdymo institucija*. Pavyzdžių yra visuose žodynuose: DLAKŽ pateikiama, kaip vadinamas *sausumos kariuomenės štabas* (*Général staff*), LRKŽ ir DLAKŽ siūlomas pavyzdys *generalinis štabas* yra tipiškas, kurį siūlytina įtraukti ir į LPKŽ. LPKŽ pavyzdys pateikia junginį su veiksmažodžiu *būti iškvieštam, eiti į štabą*. Tokį pavyzdį galima būtų įtraukti į LRKŽ ir DLAKŽ.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
tānkas <i>dkt. v.</i> (1) <i>kar. (ginkluota šarvuota vikšrinė mašina)</i> char blindé <i>n. m.</i> , char d'assaut ° tan-<i>ku</i> divizija division <i>n. f.</i> blindée	tānkas (1) <i>kar.</i> танк; sunkusis t. тяжёлый танк; ~ ų kolona танковая колонна; ~ ų kariuomenė танковые войска; ~ ų gamyba танкостроение	tānk as <i>n</i> 1 <i>kar.</i> tank; t. amfībija amphibious tank; sunkieji ~ai heavy tanks ['he-...]

¹⁰⁷ Enciklopedinis karybos žodynas, 2008. https://kmilc.lka.lt/data/PDF-leidiniai/2006-2010/2008-Cio-cys-karybos_enciklopedinis_zodynas.pdf. Žiūrėta: 2022-06-25.

Visur pateikiamos pažymos. LPKŽ yra ir apibrėžtis, kuri tinkamai apibūdina šį žodį. Daugiausia pavyzdžių esama LRKŽ – 4, DLAKŽ – 2, LPKŽ – 1. Pavyzdžiais įvardijamos tankų rūšys (*tankas amfibija, sunkieji tankai*), pateikiami daiktavardiniai junginiai, kuriais įvardijamas tankų išdėstymas (*tankų kolona*), kelis pulkus ar brigadas turintis junginys (*tankų divizija*), taigi vartotojas gauna, nors ir ne itin daug, su šia karine mašina susijusių žinių.

Toliau pateikiamoje lentelėje matyti, kaip enciklopedinė informacija, susijusi su karybos sritimi, pateikiama aptariamuose žodynuose.

4 lentelė. Karybos žinios

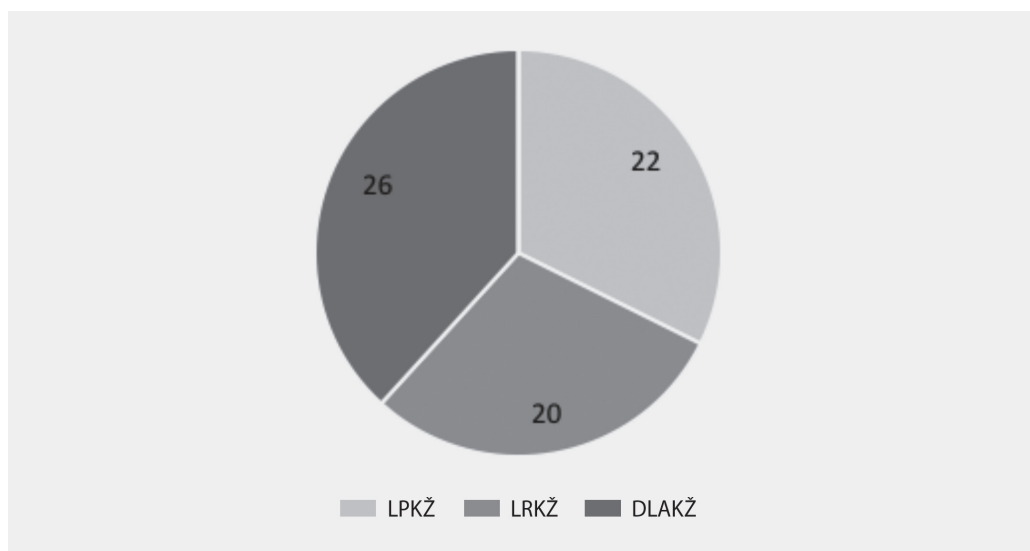
Lema	Pažyma			Apibrėžtis			Pavyzdžiai		
	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
apkasas	+	–	+	+	–	–	+	+	+
ataka	–	–	+	+	–	–	+	+	–
automatas	+	–	+	+	+	+	–	+	–
gynyba	+	–	+	+	–	–	+	+	+
karas	–	–	–	–	–	+	+	+	+
pėstininkas	+	+	+	+	–	–	–	+	+
pulkas	+	+	+	+	–	–	+	+	+
šaulys	–	–	+	+	–	–	+	+	+
štabas	+	–	+	+	–	–	+	+	+
tankas	+	+	+	+	–	–	+	+	+

Reguliariausiai vartojimo srities pažymos pateikiamos DLAKŽ – jos yra prie devynių (iš dešimties) analizuotų lemu. LPKŽ be pažymos rastos trys lemos. Mažiausiai pažymų yra LRKŽ – trys iš dešimties. LPKŽ beveik visur (išskyrus vieną straipsnį) pateikiamos apibrėžtys; DLAKŽ – dviejuose straipsniuose, LRKŽ – tik viename straipsnyje. Šios teminės grupės žodžiai gausiai iliustruojami: daugiausia pavyzdžių yra LPKŽ – 37, LRKŽ – 28 (visuose nagrinėjamuose straipsniuose), DLAKŽ – 22. Pavyzdžių pasigendama LPKŽ straipsniuose, skirtuose lemons *pėstininkas* ir *automatas*, DLAKŽ – straipsniuose, skirtuose lemons *ataka* ir *automatas*. Vis dėlto enciklopedinės informacijos, susijusios su karyba, esama visuose žodynuose ir gana nemažai.

3.3.1.5. Muzikos žinios

Toliau pateiktoje skritulinėje diagramoje matyti, kaip lemos su vartojimo pažyma *muz.* pasiskirsčiusios žodynuose: daugiausia jų yra DLAKŽ – 26, LPKŽ – 22, LRKŽ – 20 (DLKŽe rastos 36 lemos).

Teikiant pažymas prie lemu, susijusių su muzikos žiniomis, pastebimas nenuoseklumas, pavyzdžiui, lemos *sopranas*, *baritonas* yra su pažymomis, o lemos *kontraltas* ir *mecosopranas* – be jų (LRKŽ, DLAKŽ). LPKŽ prie lemu *baritonas*, *bosas* pateikia pažymas, o lema *tenoras* yra be jos.

6 pav. Lemos su pažyma muz.

Muzikos žinių pateikimo žodynuose apžvalgai pasirinktos šios lemos: **ārija, dūdà, kvartėtas, melòdija natà, rāktas, rečitālis, simfōnija, tēnoras** ir **vargōnai**.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
ārija <i>dkt. m.</i> (1) <i>muz. (vokalinis numeris) air n. m., aria n. f.</i> ° <i>operos a. air d'opéra</i> ° garsios Verdžio operų arijos <i>airs cėlèbres des opéras de Verdi</i>	ārija (1) <i>muz. ария; a. iš operos</i> <i>ария из оперы</i>	ārija <i>n muz. air, ária</i> ['ɑ:-] <i>it.</i>

Visuose žodynuose pateikiamos pažymos. LPKŽ yra ir apibrėžtis. Pavyzdžių pateikiama LRKŽ ir LPKŽ. Pastarajame žodyne enciklopedinė informacija praplečiama pavyzdžiu, kuriame paminėta garsaus italų kompozitoriaus *Džiuzepės Verdžio* (*it.* Giuseppe Fortunino Francesco Verdi) pavardė ir jo sukurtos arijos. Tokie pavyzdžiai supažindina vartotojus su žinomais kūrėjais ir jų vardų rašyba. DLAKŽ yra tik atitikmuo. LRKŽ ir DLAKŽ galima būtų papildyti pavyzdžiais su žinomų kompozitorių pavardėmis ir jų kūriniiais, pvz., *Toreadoro arija iš Bizė operos „Karmen“* ar pan.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
dūdà <i>dkt. m.</i> (2, 4) (<i>muzikos instrumentas</i>): (<i>medinė</i>) <i>flūte n. f. champêtre, (vairinė) trompette n. f.</i> ° groti d. <i>jouer de la trompette</i> ° dūdų orkestras <i>fanfare n. f.</i> ♦ dūdas paleisti (<i>pradėti verkti</i>) ♦ <i>éclater en sanglots</i> ♦ pagal kieno dūdą (<i>pagal kieno valių</i>) ♦ <i>sous la houlette de qqn</i> ♦ į vieną dūdą pūsti (<i>sutarti</i>) ♦ <i>ne faire entendre qu'une seule voix</i>	dūd à (2) <i>дудка; труба; pūsti dūdą</i> <i>играть на дудке; dūdų orkestras</i> <i>духовой оркестр; □ paleisti ~as šnek.</i> <i>распустить нюни šnek., расплакаться; į vieną dūdą pūsti šnek.</i> <i>дуть в одну дудку, петь на один лад šnek.</i>	dūd à n 1 <i>muz. brass instrument 2 (dūdelė) pipe; dūdų orkestras</i> <i>brass band</i> ♦ Labanóro d. = dūd-maišis; palėisti dūdàs (<i>imti verkti</i>) <i>sníve</i> [-i-], <i>slóbbber; whímpe; šókti pagal kienō dūdą</i> $\cong$ <i>dance to smb's tune</i>

Prie šios lemos pažymą pateikia tik DLAKŽ. LPKŽ yra apibrėžtys, reikšmės patikslinimai. Neaišku, kodėl DLAKŽ kaip antroji reikšmė pateikiamas deminutyvas *dūdelė* (su atitikmeniu), ir ypač po jo einantys pavyzdžiai, kurie iš tikrųjų iliustruoja pirmąją reikšmę *dūda*. Visi trys žodynai pateikia laisvuosius junginius *dūdų orkestras*, frazeologizmus *paleisti dūdas*; LPKŽ ir DLAKŽ – frazeologizmą (*šokti*) *pagal kieno dūdą*; LPKŽ ir LRKŽ – frazeologizmą *į vieną dūdą pūsti*. Visi jie dažnai vartojami ir kitakalbiui pravartu juos žinoti. DLAKŽ dar yra pavyzdys su Rytų Lietuvos krašto muzikos instrumento pavadinimu *Labanoro dūda* – toks junginys supažindina vartotoją ir su Lietuvos vietoje, ir su vienu Lietuvos regionui būdingu muzikos instrumentu. Šis pavyzdys galėtų būti įtrauktas į LPKŽ ir LRKŽ.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
kvertetas <i>dkt. v. (2) 1. muz. (kūrinys keturiems atlikėjams) quatuor n. m. ° Klodo Debiusi k. styginiams</i> Le Quatuor à cordes de Claude Debussy 2. muz. (keturių atlikėjų ansamblis) quatuor n. m. ° styginis k. quatuor à cordes ° vokalinis k. quatuor vocal ° džiazo k. quartette <i>n. m., anglic. quartet n. m.</i>	kvertetas (2) <i>muz.</i> квартет; styginių k. струнный квартет	kvertetas <i>n muz.</i> quàrtet(te); styginis k. stringquàrté(te)

Ši lema visuose žodynuose pateikiama su pažyma. LPKŽ išskiriamos dvi muzikinės reikšmės: *kūrinys keturiems atlikėjams* ir *keturių atlikėjų ansamblis*. LPKŽ ir DLAKŽ pateikia pavyzdį *styginis kvartetas*; labai panašus pavyzdys yra ir LRKŽ, tik čia jis reiškiamas daugiskaitos kilmininko linksniu (*styginių kvartetas*). Viena LPKŽ pavyzdyje paminėtas garsus prancūzų kompozitorius Klodas Debiusi (Claude Debussy), tokiu būdu žodyno vartotojai supažindinami su tam tikrais kultūriniais (taigi ir enciklopediniais) reiškiniiais. LPKŽ taip pat pateikia keletą kvartetų rūšių (*styginis, vokalinis, džiazo*). LRKŽ ir DLAKŽ straipsniai minimalūs – juose yra tik po vieną pavyzdį, įvardijantį muzikinį ansamblį pagal instrumentus. Kiti pavyzdžiai galėtų būti susiję su Lietuvos muzikiniu pasauliu, pvz., *Čiurlionio kvartetas, Vilniaus kvartetas*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
melodija <i>dkt. m. (1) muz. (garsų seka su įsimenančiomis meninės išraiškos intonacijomis) mélodie n. f. ° melodijos motyvas</i> motif <i>n. m. d'une mélodie ° linksma m.</i> mélodie gaie ° niūniuoti melodiją fredonner une mélodie	melòd ija (1) мелодия	melòdija <i>n</i> melody, tune; (<i>varpų, kurantų ir pan. skambesys</i>) chime

Pažyma yra tik LPKŽ. LRKŽ ir DLAKŽ pateikiami tik atitikmenys. DLAKŽ straipsnyje prieš trečią atitikmenį dar yra patikslinimas, kad tai – varpų ir kurantų skleidžiamas garsas (*chime*). LPKŽ pateikiama gana ilga apibrėžtis. Nėra lengva apibūdinti, kas yra melodija, tačiau remiantis VLE apibrėžti galima patrumpinti, pvz., *garsų visuma, išreiškianti muzikos mintį*¹⁰⁸.

¹⁰⁸ <https://www.vle.lt/straipsnis/melodija>. Žiūrėta: 2022-06-18.

LPKŽ pavyzdžiai nurodo ritminį melodijos vienetą (*melodijos motyvas*), apibūdina melodiją (*linksmà*), įvardija dainavimą be žodžių pro nosį (*niūniuoti*). Šie ir kiti pavyzdžiai, pvz., *smuiko, dainos, liūdna melodija* galėtų papildyti LRKŽ ir DLAKŽ straipsnius.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
natà <i>dkt. m. (4) muz. (gaida)</i> note <i>n. f.</i> ° žema, aukšta <i>n.</i> note basse, haute ° mokėti skaityti natas <i>savoir lire ses notes</i>	natà (4) <i>muz. нота;</i> dainuoti, groti iš natų <i>петь, играть по нотам</i>	nat à <i>n muz. note; sveikóji n. sémibrève;</i> whole note <i>amer.; ketvirtinė n. cróchet;</i> quárter note <i>amer.; aštuntinė n. quáver;</i> eighth note <i>amer.; see also pùsinė</i>

Visuose žodynuose yra vartojimo pažymos, o LPKŽ – ir apibrėžtis, kurią būtų galima pakeisti junginiu *garso ženklas*, nes tokia apibrėžtis būtų labiau suprantama kitakalbiamis nei žodis *gaida*. LPKŽ pateikiami du pavyzdžiai, kuriais įvardijamos natos (*aukšta, žema*), suteikiama informacijos, kaip vadinamas gebėjimas dainuoti iš natų (*mokėti skaityti natas*). Panašų pavyzdį matome ir LRKŽ: *groti, dainuoti iš natų*. Toks pavyzdys galėtų praplėsti ir DLAKŽ. DLAKŽ enciklopediškumas reiškiamas išvardijant keletą natų rūšių (*sveikoji, ketvirtinė, aštuntinė, pusinė*). Ši informacija galėtų praturtinti LPKŽ ir LRKŽ straipsnius.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
rãktas <i>dkt. v. (2) 4. muz. (ženklas, rodantis natų aukštumą): smuiko r.</i> clef <i>n. f., clé n. f. de sol</i> ° boso r. <i>clef n. f., clé n. f. de fa</i>	rãkt as (2) <i>įv. reikš. ключ</i> boso, smuiko r. <i>muz. басовый, скрипичный ключ</i>	rãkt as <i>n 3 muz. key, clef;</i> bôso r. <i>bass clef [beis...];</i> smuiko rãktas <i>tréble clef</i>

Visuose žodynuose pažymima, kad žodis gali būti vartojamas ir muzikos srityje. LPKŽ ir DLAKŽ reikšmės numeruojamos, LRKŽ nurodoma, kad žodis gali būti pavartotas įvairiomis reikšmėmis; muzikos reikšmė pateikiama paskutinė. LPKŽ yra tiksli apibrėžtis. Pavyzdžiai visuose žodynuose yra tie patys: *smuiko, boso rãktas*, ir jų pakanka.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
rečítàlis <i>dkt. v. (2) muz. (vieno atlikėjo koncertas) ré-</i> <i>cital n. m.</i> ° Jos pirmasis r. <i>Son premier réctal</i>	rečítàlis (2) <i>muz.</i> <i>сольный концерт</i>	rečítàlis <i>n muz. re-</i> <i>cítal</i>

Pažymos yra visuose žodynuose. LPKŽ pateikiama apibrėžtis, padedanti geriau suprasti lemos reikšmę. Visų žodynų straipsniai labai trumpi: pavyzdys yra LPKŽ, o LRKŽ ir DLAKŽ pateikiami tik atitikmenys. Pastarųjų žodynų straipsnius galima būtų praplėsti junginiais *surengti rečitalį, pirmasis rečitalis, pianisto, -ės rečitalis* ir pan.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
simfònija <i>dkt. m. (1) 1. muz. (didelis kūrinys orkestrui) symphonie n. f.</i> ° devynios Bethoveno simfonijos <i>les neuf symphonies de Beethoven</i>	simfòni ja (1) <i>muz.</i> <i>симфония</i>	simfònija <i>n symphony</i>

Du žodynai – LPKŽ ir LRKŽ – pateikia pažymas ir po vieną pavyzdį. Atkreiptinas dėmesys, kad LPKŽ pavyzdys sustiprina pačioje lemoje *simfonija* užkoduotą enciklopediškumą – jame paminima ne tik vieno garsiausių vokiečių kompozitorių Liudviko van Bethoven (Ludwig van Beethoven) pavardė, bet ir jo sukurtos devynios simfonijos. DLAKŽ straipsnyje tik minimali informacija – atitikmuo. LRKŽ ir DLAKŽ straipsnius būtų galima praplėsti žymiausių simfonijų kūrėjų pavardėmis ir žinomų simfonijų pavadinimais, pvz., Haidno *Atsisveikinimo simfonija* arba Mocarto *Prahos simfonija*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
tėnoras <i>dkt. v.</i> (1) <i>ténor n. m.</i> ◦ gražus tenoro balsas <i>belle voix n. f. de ténor</i>	tėnor as (1) <i>muz.</i> тенор	tėnoras <i>n muz.</i> <i>ténor</i> ['te-]; dainuoti ~ u have* a <i>ténor</i> voice

Pažymas pateikia du žodynai: LRKŽ ir DLAKŽ, o pavyzdžių yra LPKŽ ir DLAKŽ. Nebūdinga, kad LPKŽ nėra apibrėžties, kuri galėtų būti tokia: *aukštas vyrų balsas*¹⁰⁹. LRKŽ pateikia tik atitikmenį. Pastarojo žodyno straipsnį būtų naudinga papildyti junginiu *dainuoti tenoru*, *tenoro balsas* arba *garsus tenoras*. Norint pristatyti Lietuvos muzikinę kultūrą galima būti įtraukti pavyzdžių su garsių Lietuvos solistų vardais, pvz., *Lietuvos tenorai Kipras Petrauskas (1885–1968), Virgilijus Noreika (1935–2018)*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
vargōnai <i>dkt. v. dgs. (2) muz. (dumplinis, klavišinis instrumentas)</i> <i>orgue n. m.</i> ◦ didieji katedros v. <i>grand orgue de la cathédrale</i> ◦ elektriniai v. <i>orgue électrique</i>	vargōn ai <i>dgs. (2) muz.</i> орган; ~ ais groti играть на органе; ~ ų muzika органная музыка	vargōn ai <i>n pl muz.</i> órgan sg; gróti ~ ais play the órgan sg

Visi žodynai pateikia pažymas, o LPKŽ – ir apibrėžtį. Pavyzdžių taip pat esama visuose žodynuose: *didieji katedros, elektriniai vargonai* (LPKŽ), *vargonais groti, vargonų muzika* (LRKŽ), *groti vargonais* (DLAKŽ). Atkreiptinas dėmesys į junginį *groti vargonais*, *vargonais groti* – rusų ir anglų kalbose vartojamas tas pats žodis, kaip ir *žaisti (uzpam̃ ir play)*, tad iš pavyzdžio besimokantysis gali sužinoti, kad kalbant apie muziką lietuvių kalboje yra vartojamas kitas veiksmas žodis. LPKŽ pavyzdžiais informuojama, kokių gali būti vargonų rūšių (*elektriniai, didieji*).

Toliau esančioje 5 lentelėje matyti, kaip enciklopedinė informacija, susijusi su muzikos sritimi, pateikiama aptariamuose žodynuose.

Kaip matyti, enciklopedinės informacijos esama visuose žodynuose, nors ir nedaug. DLAKŽ straipsniuose, skirtuose lemons *melodija, simfonija, rečitalis, arija*, yra tik atitikmuo. Pažymos pateikiamos ne visai reguliariai: prie lemos *dūda* jų nėra LPKŽ ir LRKŽ; prie lemos *tenoras* – LPKŽ, prie lemos *melodija* – LRKŽ ir DLAKŽ, prie lemos *simfonija* – DLAKŽ. Apibrėžtys yra LPKŽ, išskyrus lemą *tenoras*, ir viename DLAKŽ straipsnyje. LPKŽ prie kiekvienos lemos pateikiama pavyzdžių; LRKŽ ir DLAKŽ –

¹⁰⁹ <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/tenoras?paieska=tenoras&i=b7fc992a-a783-4a3c-b0a5-8c98f90284d6>. Žiūrėta: 2022-04-25.

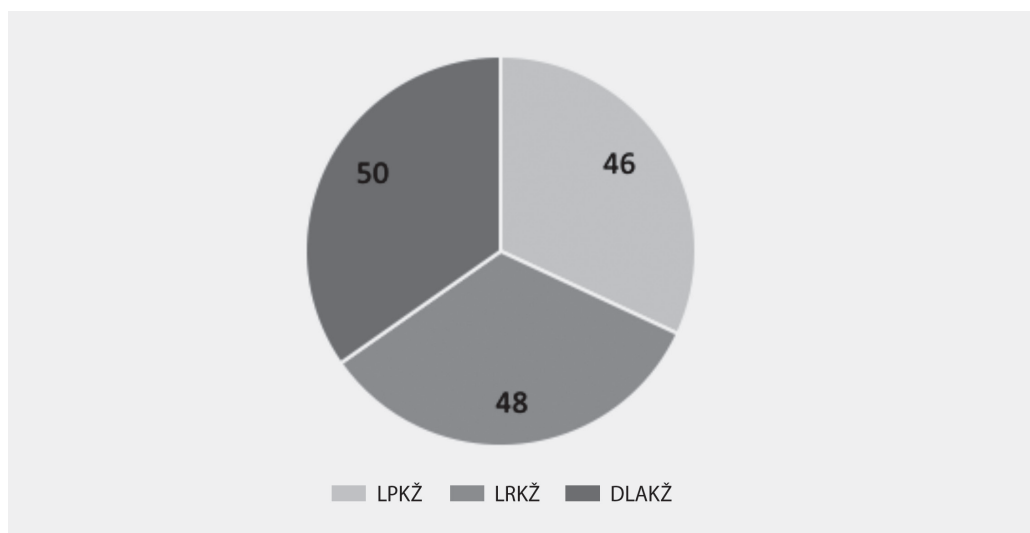
Lema	Pažyma			Apibrėžtis			Pavyzdžiai		
	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
arija	+	+	+	+	–	–	+	+	–
dūda	–	–	+	+	–	–	+	+	+
kvartetas	+	+	+	+	–	–	+	+	+
melodija	+	–	–	+	–	+	+	–	–
nata	+	+	+	+	–	–	+	+	+
raktas	+	+	+	+	–	–	+	+	+
rečitalis	+	+	+	+	–	–	+	–	–
simfonija	+	+	–	+	–	–	+	–	–
tenoras	–	+	+	–	–	–	+	–	+
vargonai	+	+	+	+	–	–	+	+	+

šešiuose straipsniuose iš dešimties. Pažymėtina, kad LPKŽ enciklopedinė informacija praplečiama pateikiant garsių kompozitorių – Liudviko van Bethoven, Klodo Debiusi, Džiuzepės Verdžio – pavardes, taip žodyno vartotojams pristatant svarbų su šiomis lemomis susijusį kultūrinį kontekstą. Enciklopedinei informacijai sustiprinti DLAKŽ pateikiamas pavyzdys su Rytų Lietuvos krašto muzikos instrumento pavadinimu *Labanoro dūda*, kuris patikslinamas daliniu sinonimu *dūdmaišis*. Gausiausiai pavyzdžių pateikiama LPKŽ – 23, DLAKŽ – 13, LRKŽ – 12.

3.3.1.6. Religijos žinios

Žodžiai, atrinkti religijos srities informacijos pateikimo analizei, yra šie: **apāstalas, kalėdāitis, katekizmas, Kūčios, maldā, mīšios, nuodēmē, pāsninkas, prāgaras** ir **rōžinis**. DLKŽe, kuriuo remtasi pirminiame medžiagos rinkimo etape, prie šių lemu pateikiamos pažymos *bažn.* LRKŽ iš viso nėra santrumpos *relig.*, ir visi šie žodžiai yra su pažyma *bažn.* DLAKŽ ir LPKŽ teikiamos abi pažymos, pvz., LPKŽ lemos *mišios, malda* yra su pažyma *bažn.*, o *Kūčios, nuodēmē, pragaras* – su pažyma *relig.*; DLAKŽ prie lemos *rojus, nusidėjėlis* pateikiama pažyma *rel.*, o prie lemu *apaštalas, kalėdaitis, malda* – pažyma *bažn.* Taigi lieka neaišku, koku pagrindu žodžiai priskiriami religijos ar bažnyčios sričiai, plg. DLAKŽ *nuodēmē* yra su pažyma *bažn.* o, *nusidėjėlis* – su pažyma *rel.*, LPKŽ *Adventas* pateikiamas su pažyma *bažn.*, o *Kūčios* – su pažyma *relig.* Žodynų sudarytojams derėtų apsvarstyti, kuo remiantis lemas priskirti vienai ar kitai sričiai ir gal net parašyti apie tai pratarmėje.

Analizuojamuose dvikalbiuose žodynuose lemos su pažyma *relig.* ar *bažn.* pasiskirsčiusios labai panašiai: LPKŽ – 46, LRKŽ – 48, DLAKŽ – 50 lemu (7 pav.). DLKŽe rastos 73 lemos su pažyma *bažn.*

7 pav. Lemos su pažyma rel.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
ap̄štalas dkt. v. (1) bašn. (kuris iš dvylikos Kristaus mokinių) ap̄tre n. m. ° a. Petras ap̄tre Pierre ◇ dvylika ap̄štalų ◇ les douze ap̄tres, ellipt. les Douze	apaštal as (1) bašn. апостол (ir prk.)	ap̄štalas n bašn. ap̄stle (ir prk.)

Kaip matyti, pažymos yra visuose žodynuose, tačiau pavyzdžiai – tik LPKŽ. Jie parinkti apgalvotai, pvz., apaštalo Petro vardas prancūziškai rašomas labai skirtingai nuo lietuviško vardo – *Pierre*. Svarbu, kad pateikiamas ir junginys *dvylika ap̄štalų*, nes prancūziškai galima praleisti žodį *apaštalų* (ap̄tres), vartojant tiesiog *les Douze*. Tokius pavyzdžius, taip pat pavyzdį su kurio nors apaštalo vardu, pvz., *apaštalas Paulius*, būtų naudinga įtraukti į LRKŽ ir DLAKŽ, taip suteikiant svarbios informacijos, susijusios su krikščionių teologija. Be to, angliškai *dvylika ap̄štalų* gali būti pavadinami ir *Twelve Disciples*¹¹⁰, tad lietuvių vartotojui būtų svarbu tai žinoti.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
kalėdaitis dkt. v. (1) bašn. (pašventintas Kalėdų paplotėlis) feuille n. f. d'ostie rectangulaire utilisée à Noël comme pain béni	kalėd a (2) bašn. коляда, дар; ~ aitis (1) рождественский хлебец	kalėdaitis (–čio) n bašn. cónsecrated thín-flàt cake (used at Christmas Eve supper)

Visi trys žodynai pateikia pažymas *bašn.*, taigi galima sakyti, kad minimalios enciklopedinės informacijos esama. LPKŽ yra apibrėžtis, kurią derėtų patikslinti: *pašventin-*

¹¹⁰ Cambridge Dictionary. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/disciple?q=the+Disciples>. Žiūrėta: 2022-04-22.

tas paplotėlis, kuriuo pradedama Kūčių vakarienė (ne Kalėdų paplotėlis). Aiškinamoji glosa LPKŽ *stačiakampė ostija, valgoma per Kalėdas kaip švęsta duona* taip pat tikslinti, nes ji valgoma ne per Kalėdas, o Kūčių vakarą. LRKŽ aiškinama, kad tai yra *Kalėdų duona*, kas taip pat yra netikslu. LRKŽ šią informaciją reikėtų keisti, pvz., *святая прямоугольная облатка, которую едят вместе в начале рождественского ужина*.

DLAKŽ šiai lemai pateikia aiškinamąją glosą, o skliaustuose – patikslinimą, padedančią vartotojui suprasti ne tik lemos reikšmę, bet ir kada valgomas šis pašventintas paplotėlis. Siūlytina žodynų straipsnius praplėsti junginiu *laužyti kalėdaitį*, plg. pavyzdžius iš DLKT:

[...] susikaupę **laužiam kalėdaitį** [...]

[...] Per Kūčių vakarienę, **laužydami kalėdaitį** ir dalydamiesi juo [...]

[...] Jie **laužia kalėdaitį** [...] ¹¹¹

Minėtas pavyzdys suteiktų papildomos kultūrinės informacijos apie iki šiol gyvas lietuviškas tradicijas.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
katekizmas <i>dkt. v. (2) catéchisme n. m., abrév. fam. caté</i> ° <i>katekizmo pamoka</i> <i>leçon n. f. de catéchisme</i> ° Mažvydo „Katekizmas“; pirmoji lietuviška knyga «Le catéchisme» de Mažvydas, le premier livre lituanien	katekizmas (2) <i>bažn. катехизис</i>	katekizmas <i>as n. bažn. catéchisme [-k-]</i> mokyti <i>ti ~o catéchize [-kaiz]</i>

Kaip matyti, vartojimo srities pažyma yra LRKŽ ir DLAKŽ; LPKŽ jos nepateikia. LRKŽ straipsnyje matome tik atitikmenį. DLAKŽ yra vienas pavyzdys *mokyti katekizmo*. Tokį pavyzdį pravartu būtų pateikti ir LRKŽ, nes tai tipiškas junginys, plg. su DLKT:

[...] Vyskupas Valančius nurodė kunigams **mokyti katekizmo** lietuviškai [...]

[...] žmonės raginami **mokytis katekizmo** [...] ¹¹²

LPKŽ įtraukia du pavyzdžius, kurių antrasis yra ypač vertingas, susijęs su Lietuvai labai svarbiu leidiniu – pirmąja lietuviška knyga ir jos autoriumi. Taigi galima teigti, kad LPKŽ straipsnyje *katekizmas* enciklopedinės informacijos yra daugiausia.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
Kūčios <i>dkt. m. dgs. (2) relig. 1. (Kalėdų išvakarių diena) réveillon n. m. de Noël</i> ° Kūčių vakaras, naktis <i>le soir, la nuit de réveillon de Noël</i> 2. (<i>per Kūčias valgoma vakarienė</i>) <i>dîner n. m. du réveillon</i> ° dvylika Kūčių patiekalų <i>douze plats n. pl. du réveillon</i>	Kūčios <i>dgs. (2) bažn. канун рождества, сочельник</i>	Kūčios <i>n pl. bažn. 1 Chrístmas Eve [-sməs...]</i> <i>sg 2 (vakarienė) supper at Chrístmas Eve sg</i>

¹¹¹ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=kal%C4%97dait%C4%AF&corpus=Pub&corpus1=Publicistika&hitsPerPage=100&size=36&count=86497837>. Žiūrėta: 2021-12-15.

¹¹² <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=katekizmo&corpus=Neg&corpus1=Negro%C5%BEin%C4%97%20literat%C5%ABra&hitsPerPage=100&size=194&count=19322341>. Žiūrėta: 2022-06-18.

Kaip matyti, LRKŽ ir DLAKŽ nurodo, kad tai bažnytinis terminas, o LPKŽ pateikia pažymą *relig.* Pavyzdys *dvylika Kūčių patiekalų* (LPKŽ) labai naudingas besimokant lietuvių kalbos ir norint susipažinti su lietuvių tradicijomis – Vakarų pasaulyje ši tradicija neegzistuoja. Galbūt minint Kūčių patiekalus dar reikėtų patikslinti, kad jie visi turi būti pasninko valgiai. Šis patikslinimas taip pat būtų svarbus anglų ar prancūzų vartotojui, kurių gimtosiose šalyse pasninko Kūčių vakarą nėra laikomasi. LRKŽ pateikia tik šventės reikšmę, nėra informacijos, kad tai ir vakariene (LPKŽ ir DLAKŽ tai nurodo). Pavyzdžiai galėtų būti *sėsti prie Kūčių stalo, dvylika Kūčių valgių*¹¹³, *Kūčių vakaras, Kūčių vakariene*¹¹⁴.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
maldà <i>dkt. m. (4) bašn. (kreipimasis į dievybę žodžiais ar mintimis) prière n. f. ° kalbėti maldas</i> faire, réciter ses prières ° m. prašant Dievo sveikatos prière pour demander à Dieu la santé ° maldose prašyti demander qqch dans ses prières ° Dievas buvo kurčias jų maldoms Dieu était sourd à leurs prières	maldà (4) <i>bašn.</i> молитва; моление; kalbėti [skaityti] maldą читать [творить] молитву	maldà <i>n bašn.</i> prayer (præ); (<i>prieš valgi ir po valgio t. p.</i>) grace; (su) kalbėti, skaityti maldą say* one's prayers; say grace

Visuose trijuose žodynuose yra pažymos *bašn.* LPKŽ pateikia aiškią ir tikslią apibrėžtį bei keturis pavyzdžius, padedančius kitakalbiams išmokti ne tik atskirus žodžius, bet ir posakius. LRKŽ ir DLAKŽ yra po vieną beveik analogišką pavyzdį: *kalbėti [skaityti] maldą; (su)kalbėti, skaityti maldą*. Panašus pavyzdys yra ir LPKŽ (*kalbėti maldas*) – tokie junginiai vartotojui neabejotinai naudingi, nes, pavyzdžiui, prancūzų kalboje analogiškame junginyje vartojamas veiksmažodis „daryti“. DLAKŽ prieš antrą atitikmenį dar pateikiamas reikšmės aiškinimas, suteikiantis vartotojui informacijos, kad anglų kalboje skirtingai įvardijama apskritai *malda* ir *malda prieš ar po valgio*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
mišios <i>dkt. m. dgs. (4) 1. bašn. (svarbiausios krikščionių pamaldos) messe n. f. ° laikyti, aukoti mišias</i> célébrer, sacrifier la messe ° patarnauti mišioms servir la messe ° klausyti mišių entendre la messe ° skaitytinės, giedotinės <i>m. messe lue, chantée 2. muz. (bažnytinis muzikinis kūrinys) messe n. f. ° m. vargonams</i> messe pour orgue	mišios dgs. (4) <i>bašn.</i> обедня, месса; gedulingos m. заупокойная месса [обедня]	miš ios <i>n pl bašn.</i> Mass [mæs] sg; aukóti / laikýti mišiàs say* Mass

Visuose trijuose žodynuose randama nuoroda į vartojimo sritį – *bašn.* Tačiau LPKŽ esantis straipsnis akivaizdžiai skiriasi nuo kitų. Leksema *mišios* čia aprašoma kaip dau-

¹¹³ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=K%C5%AB%C4%8Di%C5%B3&corpus=Gro&-corpus1=Gro%C5%BEin%C4%97%20literat%C5%ABra&hitsPerPage=50&size=154&count=15765554>. Žiūrėta: 2022-06-18.

¹¹⁴ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=K%C5%AB%C4%8Di%C5%B3&corpus=Pub&corpus1=Publicistika&hitsPerPage=100&size=806&count=86497837>. Žiūrėta: 2022-06-18.

giareikšmis žodis, semantizuojamas kaip *svarbiausios pamaldos* ir kaip *bažnytinis muzikinis kūrinys*. Šios abi reikšmės iš tiesų yra labai svarbios, viena kitą papildančios, tad būtų naudinga jas abi įtraukti ir į kitus dvikalbius žodynus. Prie pirmosios reikšmės kaip vartosenos pavyzdžiai yra pateikiami keturi žodžių junginiai, kurių vienas įtraukiamas *cumulus* forma (*laikyti, aukoti mišias* cėlėbrer, sacrifier la messe). Ta pačia *cumulus* forma pateikiamas pavyzdys ir DLAKŽ (*aukoti / laikyti mišiàs* say Mass). LRKŽ pateikiamas vienintelis pavyzdys *gedulingos mišios*. Pažymėtina, kad teologai yra pasirinkę variantą *gedulinės mišios*¹¹⁵. LRKŽ straipsnį būtų tikslinga papildyti veiksmažodiniais žodžių junginiais *aukoti, laikyti, užsakyti mišias*, nurodančiais lemos junglumą, o praplečiant straipsnius enciklopedine informacija galima įtraukti pavyzdį *Bernelių [Piemenėlių] mišios*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
núodėmė <i>dk. m. (1) 1. relig. (nusidėjimas) péché n. m.</i> ° <i>prigimtinė n.</i> péché originel ° <i>gyventi nuodėmėje</i> vivre dans le péché ° <i>išpažinti nuodėmes</i> confesser ses péchés ° <i>atgailauti dėl savo nuodėmių</i> se repentir de ses péchés ° <i>atleisti kam nors nuodėmes</i> absoudre, remettre les péchés de qqn ◇ <i>mirtina n.</i> ◇ péché mortel ◇ <i>lengva n.</i> ◇ péché véniel ◇ <i>septynios didžiosios nuodėmės</i> ◇ les sept péchés capitaux 2. prk. (<i>yda, trūkumas</i>) défaut <i>n. m.</i> ° <i>kiekvienas turi savo nuodėmių</i> chacun a ses défauts ° <i>jis neturi nuodėmių, jis tobulas, tai – šventasis</i> Il n'a pas de défauts, il est parfait, c'est un saint	núodėm ė (1) 1. bažn. грех; ~ <i>ių atleidimas</i> отпущение грехов; 2. prk. порок; изъян; <i>tas arklys be ~ės</i> та лошадь без изъяна	núodėm ė n 1 bažn. sin; <i>mirtinà [pirmoji] n.</i> mórtal / déadly ['de-...] [orígal] sin; <i>išpažinti ~es</i> conféss one's sins; <i>išpirkti ~es</i> do* / perform pénance; ~ <i>ių atleidimas</i> remission / àbsolútion of sins 2 (yda) flaw 3 (nusižengimas) offénce (<i>against</i>); trésspass

Kad tai yra su enciklopedine informacija susijęs žodis, pirmiausia parodo pažymos: LPKŽ pateikia pažymą *relig.*, LRKŽ ir DLAKŽ – *bažn.* Išsamiausias ir daugiausia enciklopedinės informacijos pateikiantis straipsnis yra LPKŽ: po apibrėžties yra nemažai pavyzdžių, tarp kurių – trys kolokacijos ir perkeltinė žodžio reikšmė. Pavyzdžiais vartotojui parodomi veiksmažodžiai, su kuriais sudaromi įvairūs su lema *nuodėmė* susiję junginiai (*atleisti, išpažinti nuodėmes, atgailauti dėl nuodėmių, gyventi nuodėmėje*), taigi vartotojas mato žodžio aplinką, jo junglumą. Kolokacija *septynios didžiosios nuodėmės* laikytina ypač „enciklopediška“, informuojančia vartotoją, kad pagal krikščionybę tokių nuodėmių yra septynios ir jos vadinamos didžiosiomis. LRKŽ straipsnis trumpas, jame yra atitikmuo su pavyzdžiu *nuodėmių atleidimas*, nurodoma perkeltinė reikšmė, prie kurios taip pat yra pavyzdys. DLAKŽ pateikia keturis pavyzdžius ir du perkeltinės reikšmės žodžius. Kaip ir LPKŽ, pavyzdžiai *išpirkti, išpažinti nuodėmes* vartotojui pateikia junginius, reikalingus su nuodėme susijusiems veiksams įvardyti, kurie anglų kalba gali būti kitokie, pvz., *išpirkti kaltes* – do, perform penance.

¹¹⁵ <https://vlkk.lt/konsultacijos/9719-gedulingas-gedulinis>. Žiūrėta: 2022-06-18.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
pāsninkas <i>dkt. v. (1) jeūne n. m. ° laikytis pasninko</i> pratiquer, observer le jeūne ° <i>gavēnios p.</i> jeūne du carême ° <i>pasninko dienos</i> jours <i>n. m. pl.</i> de jeūne	pāsnink as (1) <i>bažn. пост</i>	pāsnink as <i>n bažn. fast;</i> (<i>prieš šventes</i>) <i>vīgil; ~o</i> <i>dienā</i> fast day

Prie šios lemos LRKŽ ir DLAKŽ pateikia pažymas *bažn.*, LPKŽ jos nėra. Į LPKŽ straipsnį įtraukiama daugiausia pavyzdžių – trys, DLAKŽ – vienas, o LRKŽ pavyzdžių visai nėra. Pavyzdžiai pateikia vartotojui gatavus junginius, iš kurių jis sužino, kad kalbant apie pasninkavimą lietuvių kalboje vartojamas veiksmazodis *laikytis* su kilmininko linksniu (LPKŽ), kad įvardijant pasninko laikotarpį reikia vartoti kilmininko linksnį (LPKŽ, DLAKŽ), kad vienas pasninko laikotarpių vadinamas *gavēnios pasninku* (LPKŽ). LPKŽ įprasta pateikti apibrėžtis, tačiau prie šio žodžio jos nėra. Siūlytina tokia apibrėžtis: *susilaikymas nuo kai kurių valgių ir gėrimų dėl religinių motyvų*¹¹⁶. LRKŽ straipsnį galima būtų papildyti pavyzdžiais *laikytis pasninko, pasninko metas, pasninko valgiai* ir pan.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
prāgaras <i>dkt. v. (3 b) 1. relig. (kančių vieta po mirties) enfer n. m. ° eiti į pragarą</i> aller en enfer ° <i>pragaro kančios, siaubai</i> peines, horreurs de l'enfer ° <i>pat. Gerais norais p. grįstas</i> prov. L'enfer est pavé de bonnes intentions 2. prk. (kančių, siaubo vieta) fig. enfer n. m. ° Jo gyvenimas yra tikras p. Sa vie est un véritable enfer	prāgar as (3 ^b) 1. bažn. ад, пекло <i>šnek.</i> , преисподняя <i>psn.</i> , tikras p. namuose <i>prk. сущий</i> [крошешный, настоящий] ад в доме; 2. b. šnek. обжора <i>šnek.</i> ; ° -o akmenėlis <i>šnek. ляпис; -o mašina (sprogdinamasis įtaisas)</i> адская машина	prāgar as <i>n 1 hell, inférnò (ir prk.) kęsti ~q žemėje</i> suffer hell on earth [...:θ]; tikras p.! sheer hell! 2 (kančia) anguish; <i>kęsti ~q sieloje</i> be* in anguish 3 mit. Hádēs [-i:z], néther world / régions ['neðə...] pl 4 šnek. (rijūnas) glutton ♦ <i>gerais norais (ir) p. grįstas</i> hell is paved with good intentions; ~ o akmenėlis <i>šnek. lúnar cáustic; ~o mašinà</i> <i>psn. inférnal machine [...-'fi:n]; ~o kančiōs</i> fire and brimstone <i>knyg.</i>

Prie šios lemos pažymą pateikia LPKŽ (*relig.*) ir LRKŽ (*bažn.*), DLAKŽ vartojimo srities nenurodo. LPKŽ išskiria dvi reikšmes: religinę ir perkeltinę; prie abiejų reikšmių yra pavyzdžiai ir apibrėžtys. Pavyzdys *pragaro kančios, siaubai* pateikiamas *cumulus* forma. Perkeltinei reikšmei iliustruoti pasitelkiamas visas sakinytis. LRKŽ šį antraštinį žodį taip pat pateikia kaip dvi reikšmes turinčią leksemą. Tačiau jos antroji reikšmė siejama jau ne su perkeltine reikšme, bet su, anot autoriaus, šnekamojoje kalboje vartojama reikšme *rijūnas* (обжора). Apie šio žodžio vartoseną perkeltine reikšme – *kančių, siaubo vietą; kančių* – LRKŽ vartotojas gali sužinoti tik iš pavyzdžio (*tikras pragaras namuose prk. сущий* [крошешный, настоящий] ад в доме), prie kurio aptinkama pažyma *prk.* Pateiktų reikšmių gausa pasižymi DLAKŽ – šiame žodyne jos net keturios. Be pirmų dviejų, tiesioginės ir perkeltinės, sutampančių su LPKŽ esančiomis reikšmėmis, DLAKŽ, kaip ir LRKŽ, išskiria šnekamosios kalbos reikšmę *rijūnas*

¹¹⁶ <https://www.vle.lt/straipsnis/pasninkas>. Žiūrėta: 2022-06-18.

(glútton). Dar viena reikšmė, kurios nėra kituose analizuojamuose žodynuose – tai su graikų mitologija susijęs mirusiųjų pasaulio pavadinimas *Hadas*.¹¹⁷ Nors iš pirmo žvilgsnio ši reikšmė atrodo itin „enciklopediška“, tiek dėl jos išskyrimo, tiek dėl leksikografinio aprašo derėtų suabejoti. Pirma, jei *Hadas* yra traktuojamas kaip krikščioniškojo pragaro analogas, tai jis visiškai tiktų prie pirmosios, pagrindinės reikšmės. Antra, prie šio mitologinio vardo vertėtų įtraukti ir lietuvišką paaiškinimą, kuris galėtų padėti vartotojui lengviau įsisavinti enciklopedinę informaciją. Abejonių kelia ir LRKŽ antroji bei DLAKŽ ketvirtoji reikšmė, traktuojama kaip šnekamoji. Tokia reikšmė – *ri-jūnas, besotis* – pateikta ir DLKŽe¹¹⁸, tačiau pastaroji nėra vartojama dabartinėje kalboje – tai patvirtina tekstyno analizė. LRKŽ ir DLAKŽ pateikia įdomius su enciklopedine informacija susijusius pavyzdžius *pragaro akmenėlis, pragaro mašina*. Tačiau LRKŽ tik prie junginio *pragaro mašina* paaiškinama reikšmė (*sprogdinamasis įtaisas*), o *pragaro akmenėlis* lieka mįsle vartotojui. Juk turbūt retas žino, kad taip vaistinėms vadindavo sidabro nitratą. Netyčia užtiškęs ant odos jis ją nudažydavo juodai kelioms savaitėms, kol ši vėl neataugdavo. DLAKŽ nepaaiškinamas nė vienas posakis. Taigi galima teigti, kad ši enciklopedinė informacija sunkiai pasiekia vartotoją arba iš viso jo nepasiekia. Straipsnius praturtina LPKŽ ir DLAKŽ įtrauktas ir gerai tarptautiniu mastu žinomas posakis *gerais norais (iř) prāgaras grįřtas*, kuris LPKŽ pateikiamas su pažyma *pat.* (patarlė), o DLAKŽ – po neužpildyto rombo ženklų.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
rōžinis I <i>dkt. m.</i> (1) <i>bažn. 1. (karoliukų vėrinys su kryželiu) chapelet n. m. ° pašventinti rožinį</i> faire bénir un chapelet 2. (<i>daugkartinių maldų junginys</i>) chapelet n. m. ° kalbėti rožinį dire, réciter son chapelet	rožančius (2) <i>bažn. чет-ки (-ток)</i>	rōžinis II <i>n</i> = rožančius rožanč ius <i>n</i> <i>bažn. rósa-ry</i> [ˈr əuz-]; beads <i>pl; kal-bėti ~ių tel*</i> <i>one's róсары</i>

Šis žodis pateikiamas nevienodai: LRKŽ tebėra neteiktina svetimybė *rožančius*¹¹⁹; ji yra ir DLAKŽ, tačiau šiame žodyne ji nurodyta kaip žodžio *rožinis* sinonimas. Visuose žodynuose yra pažymos, kad tai – bažnyčios srities žodis. LRKŽ yra tik atitikmuo. LPKŽ atskiriamos *vėrinio* ir *maldų junginio* reikšmės, prie kiekvienos jų pateikiant pavyzdį (*pašventinti rožinį, kalbėti rožinį*) ir aiškus apibrėžtis. LRKŽ siūlytina įtraukti *maldų junginio* reikšmę, abi reikšmės iliustruoti; DLAKŽ pateikti pavyzdį prie *karoliukų vėrinio su kryželiu* reikšmės. Pavyzdžiai galėtų būti (*su*)*kalbėti rožinį, pašventinti, dovanoti rožinį*.

Toliau lentelėje matyti, kaip pateikiama bažnytinė informacija.

¹¹⁷ Hadas – senovės graikų mirusiųjų karalystės valdovas, mirusiųjų pasaulis (Visuotinė lietuvių enciklopedija). <https://www.vle.lt/paieska/?mact=Search%2Ccntnt01%2Cdosearch%2C0&cntnt01returnid=100&cntnt01origreturnid=1&cntnt01passCustomParam=onlyTitle&cntnt01searchinput=Hadas>. Žiūrėta: 2021-03-23.

¹¹⁸ 3.b.šnek.rijūnas,besotis.<https://ekalba.lt/paieska/detalioji/?paieska=PRAGARAS&p=1&d=50&i=144ecccc-49a3-4b0c-a499-d6a867acc75a>. Žiūrėta: 2021-03-23.

¹¹⁹ <http://www.vlkk.lt/konsultacijos/3765-rozancius-rozinis-roziny>. Žiūrėta: 2022-04-22.

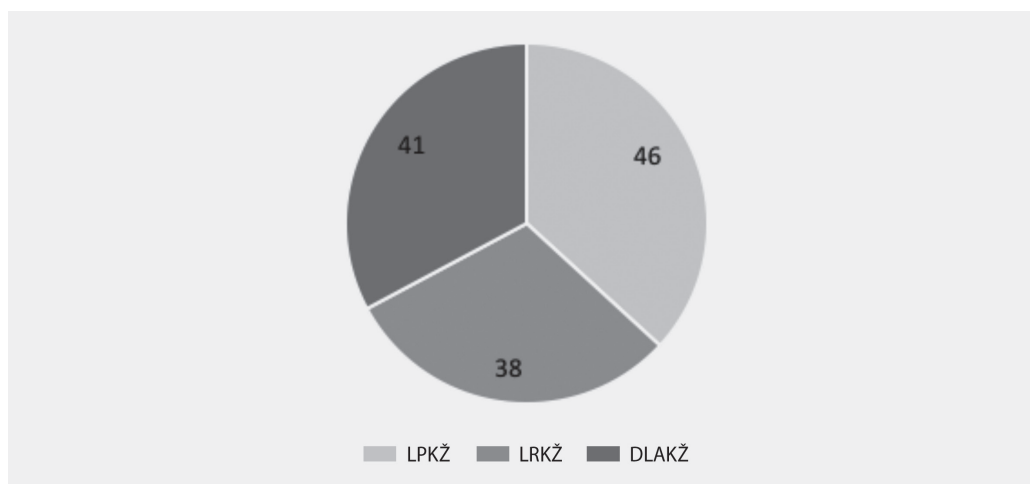
Lema	Pažyma			Apibrėžtis			Pavyzdžiai		
	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
apaštalas	+	+	+	+	–	–	+	–	–
kalėdaitis	+	+	+	+	–	–	–	–	–
katekizmas	–	+	+	–	–	–	+	–	+
Kūčios	+	+	+	+	–	+	+	–	–
malda	+	+	+	+	–	–	+	+	+
mišios	+	+	+	+	–	–	+	+	+
nuodėmė	+	+	+	+	–	+	+	+	+
pasninkas	–	+	+	–	–	–	+	–	+
pragaras	+	+	–	+	+	–	+	+	+
rožinis	+	+	+	+	–	–	+	–	+

Aptarus, kaip pateikiama religinė informacija dvikalbiuose žodynuose ir įvertinus informaciją lentelėje, galima teigti, kad enciklopediškumas reiškiamas pažymomis, apibrėžtimis ir pavyzdžiais. Pažymos LRKŽ yra visuose straipsniuose, DLAKŽ – devyniuose, LPKŽ – aštuoniuose straipsniuose. LPKŽ aštuoniais atvejais iš dešimties duodamos apibrėžtys, tokiu būdu padedant vartotojui geriau suprasti žodžio reikšmę. DLAKŽ apibrėžčių pateikiama dviejuose straipsniuose, LRKŽ – viename. LPKŽ beveik visur (išskyrus vieną straipsnį iš dešimties) pateikia pavyzdžius. DLAKŽ pavyzdžių randama septyniuose straipsniuose iš dešimties, o LRKŽ jų yra mažiausiai – keturiuose straipsniuose iš dešimties. Daugiausia enciklopediškumo yra LPKŽ (pavyzdžiui, *septynios didžiosios nuodėmės*, *Mažvydo „Katekizmas“*). Tam tikro enciklopediškumo randama ir DLAKŽ, pavyzdžiui, *Hadas*, tačiau prie šios lemos trūksta paaiškinimo. LRKŽ enciklopediškumas dažniausiai reiškiamas pažymomis. Žiūrint statistškai, daugiausia šią sritį iliustruojančių pavyzdžių pateikiama LPKŽ – 38, DLAKŽ – 19, o LRKŽ jų tik 8. Pavyzdžiais reikėtų iliustruoti kiekvieną lemą, o ypač beekvivalenčius žodžius, pvz., *Kūčios*, tokiu būdu supažindinti kitakalbius su lietuvių švenčių tradicijomis.

3.3.1.7. Sporto žinios

Daugiausia žodžių su pažyma *sport.* yra LPKŽ – 46, DLAKŽ jų 41, o LRKŽ – 38 (DLKŽe rastos 67 lemos). Ne visada pateikiant pažymas laikomasi nuoseklumo, pavyzdžiui, DLAKŽ žodis *mačas* yra su pažyma, o *rungtynės* – be pažymos; LRKŽ prie lemos *varžybos* pažyma pateikiama, o prie lemos *rungtynės* jos nėra; LPKŽ lema *rutulys* yra su pažyma, o *tramplinas* – be pažymos.

Sporto žinios žodynų straipsniuose analizuojamos pasirinkus šiuos pavyzdžius: **gynėjas**, **įvartis**, **lėgiosios**, **olimpiadà**, **pražangà**, **riėdlentė**, **rungtynės**, **startas**, **taurė** ir **tėnisas**.

8 pav. Lemos su pažyma *sport*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
gynėjas, gynėja <i>dkt.</i> (1) 3. <i>sport.</i> (žaidėjas, užtikrinantis gynybą) <i>défenseur n. m.</i> ° prancūzų komandos g. <i>défenseur de l'équipe de France</i>	gynėjas, -a (1) <i>защитник, -ица; kal-tinamojo g.</i> <i>защитник обвиняемого; taikos g.</i> <i>поборник мира; tu mano vienintelis g.</i> <i>ты мой единственный защитник [заступник]</i>	gynėjas <i>n</i> 3 (<i>futbole</i>) <i>back; fúll-bàck</i>

Pažymą prideda tik LPKŽ. LPKŽ ir DLAKŽ kaip trečiąją pateikia sporto reikšmę, tačiau DLAKŽ skliaustuose pridėtas aiškinimas apsiriboja tik futbolu, o juk gynėjas yra ir kituose sportiniuose žaidimuose, pvz., beisbole, krepšinyje, tad DLAKŽ straipsnį reikėtų papildyti. LRKŽ šio žodžio neskaido reikšmėmis. LRKŽ pavyzdžiuose matyti skirtingos reikšmės, tačiau nėra pavyzdžio iš sporto srities. Toks pavyzdys yra LPKŽ. Visų žodynų straipsnius būtų galima praplėsti pavyzdžiais iš DLKT, pvz.: *Lietuvos rinktinės gynėjas*, „Žalgirio“ *gynėjas*, „Lietuvos ryto“ *gynėjas*¹²⁰ ar trumpesniais junginiais *rinktinės gynėjas*, *komandos gynėjas* ir pan.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
įvartis <i>dkt.</i> <i>v.</i> (1) <i>sport.</i> (<i>kamuolio ir pan. įlėkimas į sportinių žaidimų vartus</i>) <i>but n. m.</i> ° įmušti, praleisti įvartį <i>marquer, manquer un but</i>	įvart is (1) <i>sport.</i> гол; įmušti ~ į <i>забить гол</i>	įvartis (-čio) <i>n</i> goal; (<i>regbyje</i>) <i>tóuchdòwn</i> ['tətʃ-]; įmušti ~ į <i>score a goal; išlyginamasis</i> ~ į <i>équilizer; į</i> ~ <i>nebùvo įskaitýtas</i> the goal was disallowed [...aud]

Ši lema su pažyma pateikiama LPKŽ ir LRKŽ, DLAKŽ ji be pažymos. LPKŽ yra ir apibrėžtis. Visi trys žodynai pateikia pavyzdžių, daugiausia jų DLAKŽ. Pastarajame žo-

¹²⁰ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=gyn%C4%97jas&corpus=Pub&corpus1=Publicistika&hitsPerPage=50&size=343&count=86497837>. Žiūrėta: 2022-04-23.

dyne pateikiamas ir patikslinimas, koks žodis vartojamas kalbant apie regbį (touchdown). Pavyzdį *išlyginamasis įvartis* (DLAKŽ) būtų naudinga įtraukti ir į kitus žodynus kaip sporto terminą. Visuose trijuose žodynuose esantis pavyzdys *įmušti įvartį* (LPKŽ dar ir *praleisti įvartį*), be abejonės, naudingas, mokantis kitakalbius pavartoti tinkamą veiksmažodį su šiuo daiktavardžiu. Siūlytina junginį *praleisti įvartį* pateikti LRKŽ ir DLAKŽ.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
lygiosios <i>dkt. m. dgs. sport. (lygus rungtynių rezultatas) match n. m. nul</i> ° baigti lygiosiomis <i>faire match nul</i>	lygiosios (-iųjų) <i>dgs. sport. ничья</i>	lyg iosios , (-iųjų) <i>n pl sport. draw sg, drawn game sg; (tenise) deuce; nulinės l. góales less draw sg; sužaisti lygiòsiais draw*; rungtynės baigėsi lygiòsiais the match ended in a draw / tie</i>

Visi trys žodynai pateikia pažymas. LPKŽ pateikia vieną pavyzdį, DLAKŽ – tris. Pavyzdžiai *baigti lygiosiomis* (LPKŽ), *sužaisti lygiosiomis*, *rungtynės baigėsi lygiosiomis* labai naudingi – besimokančiam lietuvių kalbos kitakalbiui būtų tikrai nelengva iš įvardžiuotinio būdvardžio daugiskaitos vardininko linksnio pasidaryti tokią formą, be to, vargu ar jis gali žinoti, kad čia reikia įnagininko linksnio. DLAKŽ pateikia dar vieną pavyzdį – *nulinės lygiosios*, kuris angliškai įvardijamas labai skirtingai – *goalless draw*; šiame žodyne pateikiama, kaip toks rezultatas vadinamas kalbant apie tenisą (deuce). LRKŽ nepateikia jokio pavyzdžio. Minėtus pavyzdžius būtų verta įtraukti ir į LRKŽ.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
olimpiadà <i>dkt. m. (2) 1. sport. (kas ketveri metai rengiamos kompleksinės varžybos) olympiade n. f., plus cour. jeux olympiques n. m. pl.</i> ° žiemos, vasaros o. <i>jeux olym piques d'hiver, d'été</i>	olimp iadà (2) <i>олимпиада</i>	olimpiadà n 1 <i>sport. the Olýmpic Games pl, the Olýmpics pl</i>

Vartojimo sritis nurodoma LPKŽ ir DLAKŽ. LKPKŽ yra apibrėžtis, iš kurios vartotojas gali sužinoti, kad olimpiada vyksta kas ketveri metai. Šiame žodyne taip pat yra ir pavyzdžių, įvardijančių skirtingas olimpiadas (*žiemos, vasaros olimpiada*), kuriais būtų galima papildyti LRKŽ ir DLAKŽ straipsnius. Galbūt verta būtų įtraukti junginį *dalyvauti olimpiadoje, atstovauti Lietuvai olimpiadoje*.¹²¹

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
pražangà <i>dkt. m. (3 b) sport. (trenerio ar komandos nusižengimas taisyklėms) penalty n. m.</i> ° Jo p. pirmojo kėlinio pabaigoje buvo lemiama <i>Son penalty en fin de première partie était décisif</i>	pražangà (3 ^b) <i>sport. фол, ошибка; techninė p. техническая ошибка</i>	pražangà n <i>sport. foul; tūčinė p. profesional foul; padaryti prāžangą foul</i>

¹²¹ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=olimpiadoje&corpus=Neg&corpus1=Negro%C5%BEin%C4%97%20literat%C5%ABra&hitsPerPage=50&size=146&count=19322341>. Žiūrėta: 2022-04-23.

Pažymos pateikiamos visuose žodynuose. LPKŽ, kaip įprasta, yra ir apibrėžtis. Visi žodynai pateikia pavyzdžių, daugiausia jų yra DLAKŽ: *tyčinė pražanga, padaryti pražangą*. LPKŽ išsiskiria ilgu viso sakinio pavyzdžiu. LRKŽ pavyzdys *techninė pražanga*, kaip ir DLAKŽ *tyčinė pražanga*, pateikia vartotojui junginius, reikalingus apibūdinti pražangų rūšis. Junginys *padaryti pražangą* anglakalbiui taip pat yra svarbus, nes anglų kalboje tai reiškia vienu žodžiu *foul*. LPKŽ būtų galima įtraukti junginius *asmeninė, techninė, tyčinė pražanga, padaryti pražangą*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
riėdlentė <i>dkt. m. (1) planche n. f. à roulettes</i> ° <i>važinėtis riedlente</i> faire de la planche à roulettes	riėdlentė (1) <i>sport. поли-ковая доска, скейтборд</i>	riėdlent ė <i>n sport. skateboard</i>

Prie šio žodžio pažymos pateikiamos dviejuose žodynuose: LRKŽ ir DLAKŽ. LPKŽ iš kitų žodynų išsiskiria tuo, kad beveik visi žodžiai yra apibrėžiami, tačiau šiuo atveju apibrėžties pasigendama. Ji galėtų būti tokia: *lenta su keturiais ratukais stačiam važinėti*. Pavyzdys yra tik LPKŽ: *važinėti riedlente*, iš kurio vartotojas sužino, koks veiksmazodis vartojamas norint apibūdinti judėjimą šia priemone ir kokį linksnį pasirinkti. Toks pavyzdys galėtų būti įtrauktas ir į LRKŽ ir DLAKŽ, taip pat galima būtų pateikti pavyzdžius, nurodančius riedlenčių tipus: *ilgoji, klasikinė riedlentė*, tokiu būdu straipsnius papildyti su sportu susijusiomis žiniomis.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
rungtynės <i>dkt. v. dgs. (2) sport. (žaidėjų arba komandų rungimasis) compétition n. f. (sportive), abrėv. fam. compė, compėt, match n. m. ° futbolo, krepšinio r. match de football, de basket</i>	rungtyn ės <i>dgs. (2) соревнования, состязание; матч; draugiškos r. товарищеские соревнования; šaudymo r. соревнования по стрельбе; čiuožimo r. соревнования по конькобежному спорту; tinklinio r. волейбольный матч; eiti ~ių состязаться, соревноваться</i>	rungtynės <i>n pl còmpe-tition sg; còntest sg; (tarp komandų t. p.) match sg; game sg; krepšinio r. básket-bàll game / match sg; pakartotinos r. rématch sg</i>

Vartojimo pažyma prie šio žodžio pateikiama tik LPKŽ; po jos – apibrėžtis ir du pavyzdžiai su, ko gero, populiariausiomis sporto šakomis Lietuvoje: futbolu ir krepšiniu. LRKŽ gausu pavyzdžių (net penki), atspindinčių kelias sporto šakas, taigi vartotojas, atsivertęs šiai lemai skirtą straipsnį, gauna daug įvairios su rungtynėmis susijusios informacijos. DLAKŽ patikslinama reikšmė, yra du pavyzdžiai, vienas kurių pateikia sporto šakos pavadinimą (*krepšinio rungtynės*), kitas – terminą (*pakartotinos rungtynės*). Beje, būdvardį *pakartotinos* derėtų keisti *pakartotinės*¹²², nes pasakymas *pakartotinos rungtynės* reiškia, kad įvykusias rungtynes reikia dar kartą pakartoti, o juk norima pasakyti, kad rungtynės vyksta ne pirmą kartą, kartojasi.

¹²² <http://www.vlkk.lt/konsultacijos/2043-pakartotines-varzybos>. Žiūrėta: 2022-03-28.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
stártas <i>dkt. v. (1) sport. (greičio varžybų pradėjimas)</i> départ <i>n. m.</i> ° duoti startą donner le départ ° Bėgikai išsirikiuoja startui Les coureurs s'alignent pour le départ ° starto linija ligne <i>n. f.</i> de départ ° starto signalas signal <i>n. m.</i> de départ	stárt as (1) <i>sport. crapr</i>	stárt as n 1 <i>sport. start; mark; dúoti ~q</i> start, give* the signal to start; priešlaikinis s. false start [fo:ls...]; s. iš priėkinės pozicijos hédstart ['hed-]

Visuose trijuose žodynuose yra vartojimo pažyma. LPKŽ yra ir apibrėžtis. Pavyzdžiai pateikiami LPKŽ (keturi) ir DLAKŽ (trys); vienas jų *duoti startą* yra abiejuose žodynuose. Pateikti tokį junginį dvikalbiuose žodynuose tikrai verta, kad besimokantysis matytų, su koku veiksmažodžiu vartojamas šis daiktavardis. Svarbus junginys *priešlaikinis startas* (DLAKŽ), nes anglų kalboje jis vadinamas *netikru startu* (false start). LRKŽ straipsnyje yra tik atitikmuo; straipsnį būtų galima papildyti junginiais *duoti startą*, *starto linija* ir pan.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
taurė <i>dkt. m. (4, 2) 2. (sporto varžybų apdovanojimas)</i> coupe <i>n. f.</i>	taur ė (4) 2. sport. кубок; pereinamoji t. переходящий кубок; ~ės varžybos соревнования на кубок	taur ė 2 <i>sport. cup; pot šnek.; pereinamoji t. challenge cup; Euròpos t. Européan Cup; taurės finàlas</i> Cup Fínal

LRKŽ ir DLAKŽ yra pažyma; LPKŽ yra ir apibrėžtis. Daugiausia pavyzdžių yra DLAKŽ – trys; LRKŽ – du. Atkreiptinas dėmesys į junginį *pereinamoji taurė*, kurį pateikia LRKŽ ir DLAKŽ – vartotojui patogu, kad yra toks pavyzdys, nes lietuvių kalboje vartojama įvardžiutinė forma, o anglų kalba – junginys *challenge cup*, pažodžiui reiškiantis „iššūkio, sunkumų taurė“. LPKŽ nepateikia pavyzdžių, jo straipsnį galėtų papildyti pavyzdžiai *Pasaulio taurės varžybos*, *Europos taurės varžybos*, *pereinamoji taurė* ir pan.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
tėnisas <i>dkt. v. (1) sport. (sportinis porinis žaidimas)</i> tennis <i>n. m. invar.</i> ° stalo t. tennis de table ° žaisti tenisą jouer au tennis ° teniso kortas court <i>n. m.</i>	tėnis as (1) <i>sport. теннис; stalo t. настольный теннис; ~o aikštėlė</i> теннисный корт	tėnis as n <i>sport. ténnis; laũko t. lawn ténnis; stàlo t. táble ténnis, píng-pòng; žaisti ~q</i> play ténnis; ~o aikštėlė [kamuoliukas] ténnis court [ball] [...k ɔ:t...]

Kaip įprasta, LPKŽ pateikia apibrėžtį. Pažymos pateikiamos visuose trijuose žodynuose. Visi žodynai įtraukia pavyzdį *stalo tenisas*, tačiau tik DLAKŽ yra ir kita teniso rūšis – *lauko tenisas*. Tokį pavyzdį vertėtų įtraukti ir į LPKŽ bei LRKŽ, o į LRKŽ – ir junginį *žaisti tenisą*. LPKŽ ir DLAKŽ skirtingai nurodo vietas, kur galima žaisti tenisą: *teniso kortas* ir *teniso aikštėlė*. Abu junginiai vartojami¹²³, plg.:

¹²³ <https://vlkk.lt/konsultacijos/4983-kortas-aikste-aikstele>. Žiūrėta: 2022-06-21.

[...] skirtų papildomą plotą prie jau esamų atvirų **teniso aikštelių** [...]

[...] Ar eidamas į **teniso kortą** drauge su verslininku [...].¹²⁴

Kaip pateikiamos sporto žinios, apibendrinama toliau esančioje lentelėje.

7 lentelė. Sporto žinios

Lema	Pažyma			Apibrėžtis			Pavyzdžiai		
	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
gynėjas	+	–	–	+	–	–	+	–	+
įvartis	+	+	–	+	–	–	+	+	+
lygiosios	+	+	+	+	–	–	+	–	+
olimpiada	+	–	+	+	–	–	+	–	–
pražanga	+	+	+	+	–	–	+	+	+
riedlentė	–	+	+	–	–	–	+	–	–
rungtynės	+	–	–	+	–	–	+	+	+
startas	+	+	+	+	–	–	+	–	+
taurė	–	+	+	+	–	–	–	+	+
tenisas	+	+	+	+	–	–	+	+	+

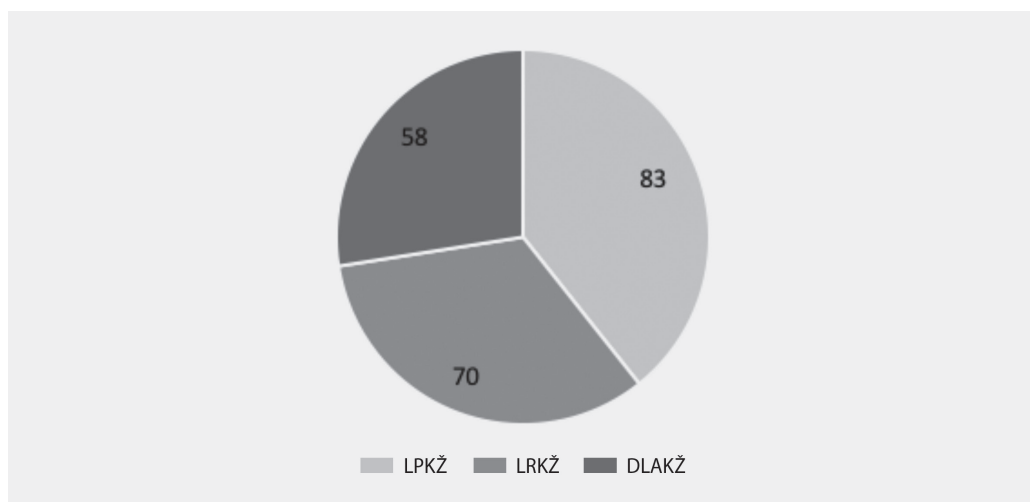
Pažvelgus į lentelę matyti, kad enciklopedinės informacijos daugiausia yra LPKŽ: pažymos yra aštuoniuose, apibrėžtys ir pavyzdžiai – devyniuose straipsniuose (iš dešimties). LRKŽ ir DLAKŽ apibrėžčių nėra. LRKŽ ir DLAKŽ pažymos yra septyniuose straipsniuose. LPKŽ pateikiama 17 pavyzdžių, jų trūksta lemai *taurė* aprašančiame straipsnyje. Daugiausia pavyzdžių yra DLAKŽ – 21, tačiau lemos *olimpiada*, *riedlentė* ir *gynėjas* neilustruojamos. LRKŽ yra 14 pavyzdžių, tačiau jų trūksta prie lemos *lygiosios*, *riedlentė*, *olimpiada*, *startas*. Pastebėtina, kad pastarajame žodyne lemai *gynėjas* skirtame straipsnyje nėra pavyzdžių, iliustruojančių sporto reikšmę.

3.3.1.8. Zoologijos žinios

Žodžiai, atrinkti zoologinių žinių pateikimo analizei, yra šie: **bītė**, **erėlis**, **ežys**, **gañdras**, **gulbė**, **katė**, **liūtas**, **varlė**, **vilkas** ir **žaltys**. Pastebėta, kad žodynai ne visada nuosekliai teikia pažymas, pavyzdžiui, LRKŽ prie lemos *žaltys* yra pažyma, o prie lemos *gyvatė* jos nėra; prie lemos *liūtas* pažyma yra, o prie lemos *tigras* ji nepriėdėta (LPKŽ); lema *žvirblis* yra su pažyma, o lema *balandis* – be jos (DLAKŽ).

Analizuojamuose dvikalbiuose žodynuose lemos su pažyma *zool.* pasiskirsčiusios taip: LPKŽ – 83, LRKŽ – 70, DLAKŽ – 58 (9 pav.). DLKŽe rastos 97 lemos.

¹²⁴ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=teniso&corpus=Pub&corpus1=Publicistika&hitsPerPage=50&size=674&count=86497837>. Žiūrėta: 2022-03-28.

9 pav. Lemos su pažyma zool.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
bitė <i>dkl. m. (2) zool. (Apis, medų nešantis vabzdys)</i> abeille <i>n. f.</i> ° bičių spiečius <i>essaim n. m.</i> ° b. darbininkė <i>abeille ouvrière, abeille travailleuse</i> ° bičių motina <i>reine n. f. des abeilles</i> ° bičių koriai <i>rayons n. m. pl. de miel</i> ° bitės geluonis <i>dard n. m., aiguillon n. m. d'une abeille</i> ° bičių duonelė <i>pain n. m. d'abeille</i> ° Bitės dūzgia <i>Les abeilles bourdonnent</i> ◇ darbštus kaip b. ◇ <i>laborieux comme un castor</i>	bit ė (2) <i>zool. пче-</i> ла; bičių motina пчелиная матка; bi- čių medus <i>пчели-</i> ный мёд; bičių spie- čius <i>пчелиный рой</i>	bit ė <i>n bee b.</i> darbiniškė <i>wórker</i> bee; bičių šeimà hive; bičių pie- nėlis <i>róyal jélly</i>

LPKŽ prie žodžio pateikta pažyma, skliaustuose – lotyniškas pavadinimas ir tiksli apibrėžtis, nemažai dažnai vartojamų pavyzdžių (*bitė darbininkė, bičių spiečius, bitės geluonis* ir t. t.), o pabaigoje po neužpildyto rombo ženkle¹²⁵ yra stabilusis žodžių junginys – palyginimas *darbštus kaip bitė*. Svarbus pavyzdys *bitės dūzgia* – vartotojas iš jo sužino, kaip įvardinti bičių skleidžiamą garsą.

LRKŽ taip pat yra pažyma, keletas pavyzdžių (*bičių motina, bičių medus, bičių spiečius*). DLAKŽ pažymės nepateikia, prie lemos yra trys pavyzdžiai, kurių vienas kartojasi visuose trijuose žodynuose (*bitė darbininkė*).

Pavyzdžiai *bičių duonelė* (LPKŽ), *bičių pienelis* (DLAKŽ) supažindina vartotoją su bičių produktais, taigi suteikia tam tikros enciklopedinės informacijos.

Iš visų straipsnių LPKŽ straipsnis išsiskiria tuo, kad pateikia lotynišką pavadinimą, apibrėžtį ir palyginimą. Šio žodyno straipsnyje taip pat yra daugiau pavyzdžių nei LRKŽ ar DLAKŽ.

¹²⁵ ◇ – tokiu ženklu LPKŽ žymimi mažiau ar daugiau sustabarėję sakiniai ar sintagmos kaip kolokacijos ir pragmatemos (LPKŽ: 46).

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
erēlis <i>dkt. v. (2) 1. zool. (Aquila, didžiulis plėšrusis paukštis) aigle n. m. ° e. žuvininkas (Pandion haliaetus) balbuzard n. m. pêcheur ◊ erelio akis turėti (būti labai akylam) ◊ avoir un regard d'aigle ♦ ☉ menk. kelių e. (piktybiškas vairuotojas) fam. chauffard n. m. 2. (heraldinis simbolis) aigle n. m. ° dvigalvis e. aigle bicéphale, aigle à deux têtes</i>	erėl is (2) <i>zool. орёл; ~io sparnai орлиные крылья; ~io patėlė орлица; jūrinis e. орлан; kilnusus e. беркут</i>	erėl is <i>n zool. éagle; kalnų e. moutain éagle; éagle of the heights; [...hairs]; ~io patėlė shé-éagle; female éagle ['fi:-...]; e. žuvininkas ósprey</i>

LPKŽ pateikia pažymą, lotynišką pavadinimą ir apibrėžtį, pavyzdžių, iš kurių *erelis žuvininkas* nurodo paukščių šeimą. Straipsnį praturtina frazeologizmas *erelio akis turėti* ir šiais laikais dažnai vartojamas posakis *kelių erelis*. Šis junginys pateikiamas po užpildyto rombo ženklo, su jausmaženkliau ir su pažyma *menk.*, tad sužinoma, kad tai yra frazeologizmas ir kad jis vartojamas kalbant ironiškai, menkinamai. LPKŽ taip pat išskiria antrąją reikšmę (*heraldinis simbolis*), pateikia pavyzdį. Enciklopedinė informacija šio žodžio straipsnyje perteikiama pažyma, lotynišku pavadinimu ir apibrėžtimi.

LRKŽ taip pat yra pažyma, o pavyzdžiai nurodo gentį (*jūrinis erelis*) ir rūšį (*kilnusus*), taigi supažindina su mokslinė klasifikacija.

DLAKŽ straipsnyje pateikiama pažyma ir keletas pavyzdžių, iš kurių *erelis žuvininkas* taip pat perteikia enciklopedinę informaciją: nurodo paukščių šeimą.

Kaip matyti, nei LRKŽ, nei DLAKŽ nėra išskirta heraldinio simbolio reikšmė. Šią reikšmę, kaip ir šių dienų šnekamosios kalbos posakį *kelių erelis*, būtų pravartu įtraukti į žodynus.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
ežys <i>dkt. v. (4) 1. zool. (Erinaceus europaeus, spygliais apaugęs gyvūnas) hėrisson n. m. ° Artinantis pavojui, e. susiriečia į kamuolį À l'approche du danger le hėrisson se roule en boule ° zool. jūros e. (Echinoidea) oursin n. m., hėrisson n. m. de mer, châtaigne n. f. de mer 2. prk. (pikčiurna) hėrisson n. m. ° Tai tikras e. C'est un vrai hėrisson</i>	ežys (4) <i>zool. ёж; ežio spygliai ежовые иглы</i>	ež ys <i>n zool. hėdgehòg; ~ė female hedgehog</i>

Prie pirmosios reikšmės LPKŽ nurodyta, kad tai yra zoologijos srityje vartojamas žodis. Pavyzdys *jūrų ežys*, lotyniškai *ežio* ir *jūrų ežio* pavadinimai (*Erinaceus europaeus, echinoidea*) parodo skirtingas gyvūnų klases. LPKŽ pateikiama aiški apibrėžtis (*spygliais apaugęs gyvūnas*), vartosenos pavyzdys (*Artinantis pavojui, ežys susiriečia į kamuolį*). Nors paprastai dvikalbiuose žodynuose iliustruojant žodžių reikšmes pirmenybė atiduodama trumpesniems pavyzdžiams – sintagmoms – šiuo atveju pasitelkiamas visas sakiny. Į straipsnį įtraukta ir antroji reikšmė – *pikčiurna*, prie kurios yra ir iliustracinis pavyzdys *Tai tikras ežys*.

LRKŽ taip pat nurodo vartojimo sritį (*zool.*), pateikia trumpą ir aiškų vartosenos pavyzdį (*ežio spygliai*).

DLAKŽ, kaip ir kiti žodynai, pateikia vartojimo sritį (*zool.*), atitikmenį, tačiau jame nėra vartosenos pavyzdžių. Skirtingai nuo LPKŽ ir LRKŽ, šiame žodyne nurodyta ir moteriškoji lemos *ežys* giminė *ežė*.

Lyginant šių trijų žodynų straipsnius matyti, kad jie gana nevienodi: daugiausia informacijos sužinome iš LPKŽ: lotyniškus pavadinimus, apibrėžtį, vartojimo sritį, pavyzdžius, taip pat ir vartojimą perkeltine reikšme. LRKŽ pateikia kiek mažiau informacijos: vartojimo sritį, trumpą pavyzdį. Mažiausiai informacijos esama DLAKŽ straipsnyje – vartojimo sritis ir atitikmuo. LRKŽ ir DLAKŽ vertėtų įtraukti pavyzdžių *ežys pukši, ežys susirietė į kamuolį*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
gañdras <i>dkt. v. (4, 2) zool. (Ciconia, stambus paukštis) cigogne n. f. ° baltasis g. (Ciconia ciconia) cigogne blanche ° juodasis g. (Ciconia nigra) cigogne noire ° g. kleketuoja la cigogne claquette, craquette, glottore</i>	gandr akójis, -ė (2) человек с длинными (как у журавля) ногами; gandr as (2, 4) <i>zool. айст; baltasis g. белый айст; juodasis g. чёрный айст</i>	gañdras <i>n zool. stork</i> baltasis g. (white) stork; juodasis g. (black) stork

LPKŽ straipsnyje, skirtame gandrui apibūdinti, enciklopediškumas reiškiamas pažyma, lotynišku pavadinimu, apibrėžtimi, vartosenos pavyzdžiu, taip pat pateikiant dviejų populiariausių gandrų rūšių pavadinimus. Manytina, kad pavyzdys *gandras kleketuoja* labai reikalingas, nes kitakalbiui sunku būtų pačiam sugalvoti, kokį žodį derėtų vartoti norint apibūdinti gandro skleidžiamą garsą. LRKŽ lema *gandras* pateikiama prie lemos *gandrakojis*. Jau buvo minėta, kad lizdinė makrostruktūra apsunkina žodžio paiešką žodyne. Juolab kad žodis *gandrakojis* retai vartojamas lietuvių kalboje, pavyzdžiui, DLKT nėra nė vieno pavyzdžio, o leksema *gandras*, įvardijanti Lietuvai svarbų paukštį, labai dažna. Be pažymos, dar pateikiami tų pačių kaip ir LPKŽ rūšių pavadinimai. DLAKŽ prie lemos pateikiama pažyma ir tų pačių rūšių, kurios įtrauktos į LPKŽ ir LRKŽ, pavadinimai. Nesant vietos ribojimų galima būtų straipsnius papildyti tokia informacija: *juodasis gandras įrašytas į Lietuvos raudonąją knygą*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
guľbė <i>dkt. m. (2) zool. (Cygnus, stambus vandens paukštis) cygne n. m. ° juodoji g. (Cygnus atratus) cygne noir ° g. giesmininkė (Cygnus cygnus) cygne chanteur ° gurbės pūkai duvet n. m. de cygne ° gurbės baltumas blanchetur n. f. de cygne ° Čaikovskio baletas „Gulbių ežeras“ «Le Lac des cygnes», ballet n. m. de Tchaïkovski ♦ gurbės giesmė (paskutinis tobulas kūrinys) ♦ chant n. m. du cygne ♦ gurbės kaklas (labai gracingas, baltas) ♦ cou n. m. de cygne</i>	guľb ė (2) лебедь (-я); baltas kaip g. белый как лебедь; g. giesmininkė лебедь-кликун; g. nebylė лебедь-шипун; □ ~ės giesmė лебединая песня	guľb ė <i>n swan; (patelė) pen; (jauniklė) cýgnet; baltas kaip g.</i> as white as a swan; g. giesminiñkė whooper swan; g. nebylė mute swan ♦ jám tūk ~ės píeno trúks-ta ≅≅ he has got all but pigeon's milk

LPKŽ pateikia pažymą, lotynišką pavadinimą ir apibrėžtį, LRKŽ ir DLAKŽ to nėra. Visi trys žodynai pateikia rūšių pavadinimus: *gulbė giesmininkė* (LPKŽ, LRKŽ, DLAKŽ), *juodoji gulbė* (LPKŽ), *gulbė nebylė* (LRKŽ, DLAKŽ). LPKŽ praturtina žodyno straipsnį dar ir kita enciklopedine informacija: garsaus muzikinio kūrinio autoriaus pavardė ir jo kūrinio pavadinimu (Piotro Čaikovskio baletas „Gulbių ežeras“). Tokiu pavyzdžiu galima būtų papildyti LRKŽ ir DLAKŽ. Visuose trijuose žodynuose išskiriamas išorinis požymys – *gulbės baltumas* (LPKŽ), *baltas kaip gulbė* (LRKŽ, DLAKŽ). Žodynai įtraukia ir stabilijų žodžių junginių: *gulbės giesmė* (LPKŽ ir LRKŽ), *gulbės kaklas* (LPKŽ), *jam tik gulbės pieno trūksta* (DLAKŽ). DLAKŽ skliaustuose pridedama papildomų aiškinamųjų žodžių: (*patelė*) pen; (*jauniklė*) cygnet, o tai taip pat papildoma straipsnį enciklopedine informacija.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
katė <i>dkt. m.</i> (4) <i>zool.</i> (<i>Felis silvestris catus</i>, <i>naminis gyvūnėlis</i>) <i>chat n. m., chatte n. f.</i> ° k. atsivedė kačiukų <i>la chatte a mis bas</i> ◇ meili kaip k. ◇ <i>caressante comme une chatte</i> ° susiriesti į kamuoliuką kaip katei <i>se pelotonner comme un chat</i> ◇ katės ir pelės (<i>žaidimas</i>) ◇ <i>chat perché</i> ♦ pirkti katę maiše (<i>įsigyti ką neapžiūrėjus</i>) ♦ <i>acheter chat en poche</i> ♦ parduoti katę maiše (<i>neparodant prekės</i>) ♦ <i>vendre chat en poche</i> ♦ sutikti kaip šuniui su kate (<i>nuolat pyktis</i>) ♦ <i>s'entendre comme chien et chat</i> ♦ naktį visos katės juodos (<i>patamsyje lengvai supainioti</i>) <i>la nuit, tous les chats sont gris</i> ° <i>t. p.</i> → <i>katinas</i>	katė (4) <i>кошка</i>; katės vikrumas <i>кошачья ловкость</i>; □ kačių koncertas <i>кошачий концерт</i>; k. perbėgo <i>кошка пробежала</i>; pirkti katę maiše <i>купить кота в мешке</i>; katei džiaugsmas, o pelei verksmas <i>кошке игрушки, а мышке слёзки</i>	kat ė <i>n</i> 1 <i>cat</i>; puss 2 (~čių) <i>attr cātlike; zool. féline</i> ◇ ... ~čių koncertas (<i>kniaukimas</i>) <i>cāterwaul</i> žaišti kaip katei sū pelė <i>play cat and mouse</i> [...-s]; katei juokai, pelei verksmai $\cong \cong$ <i>what is good for the cat is bad for the rat</i>; <i>one man's meat is another man's poison</i> [...-zn]

Kad žodis yra zoologijos srities, nurodo LPKŽ ir DLAKŽ; LRKŽ pažymos nepateikia. LPKŽ dar pateikia lotynišką pavadinimą ir apibrėžtį. LPKŽ straipsnis gana ilgas, yra daug vartosenos pavyzdžių (aštuoni), frazeologiniai junginiai paaiškinami. Atkreiptinas dėmesys, kad laisvasis žodžių junginys *katė atsivedė kačiukų* labai reikalingas mokantis kalbos: kitakalbiai sužino, kad apie katę sakoma *atsivedė kačiukų*, o ne *katė pagimdė kačiukus*. Šiame žodyne gana daug stabilijų žodžių junginių (su tiksliais paaiškinimais), dažnai vartojamų lietuvių kalboje, tad jų pateikimas žodyne didina jo vertę ir padeda vartotojui išmokti ne tik atskirus žodžius, bet ir posakius.

LRKŽ pateikia penkis pavyzdžius su atitikmenimis. DLAKŽ pateikiami trys pavyzdžiai su atitikmenimis. Labai naudingi stabilieji žodžių junginiai, pateikti po kvadratinio ženklo (LRKŽ) ir po neužpildyto rombo ženklo (DLAKŽ). LRKŽ esanti sintagma *katė perbėgo* tikslintina *juoda katė perbėgo*. Šiuo dažnai vartojamu frazeologizmu galima būtų papildyti LPKŽ ir DLAKŽ.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
liūtas, liūtė <i>dk.</i> (2) <i>zool.</i> (<i>Panthera leo</i> , <i>didžiausias plėšrūnas</i>) lion <i>n. m.</i> , lionne <i>n. f.</i> ° L. riaumoja Le lion rugit ° žvėryno, cirko l. de ménagerie, de cirque ° liūtų narvas cage <i>n. f.</i> aux lions ° pliušinis l. lion en peluche ° <i>zool.</i> šiaurinis jūrų l. (<i>Eumetopias jubatus</i>) lion marin, lion de mer ♦ stiprus kaip l. ♦ fort comme un lion ° ♦ blaškytis kaip liūtui narve ♦ tourner comme un lion en cage ♦ liūto dalis (<i>didžioji, geriausiaji ko dalis</i>) ♦ la part du lion 2. astr. (<i>žvaigždynas</i>): Liūto žvaigždynas le Lion ° Liūto (<i>Zodiako</i>) ženklas le signe du Lion	liūt as (2) <i>zool.</i> лев; ~o nasrai лъви-ная пасть; □ jūrų l. мор-ской лев; ~ė (2) лъвица	liūt as n 1 líon ~ė lío-ness 2 (<i>zodia-ko ženklas</i>) Léò, Líon ♦ jūrų l. <i>zool.</i> sea líon

Daugiausia enciklopedinės informacijos yra LPKŽ: pažyma, skliaustuose – lotyniškas pavadinimas, apibrėžtis. Kaip būdinga šiam žodynui, duodama daug pavyzdžių (*liūtas riaumoja, žvėryno, cirko liūtas, liūtų narvas, šiaurinis jūrų liūtas*). Pavyzdžių naudingumas nekelia abejonių: pvz., laisvasis žodžių junginys *liūtas riaumoja* pateikia vartotojui veiksmazodį, įvardijantį liūto leidžiamą garsą. Straipsnio pabaigoje po neužpildyto rombo ženklo vartotojui siūlomi palyginimai (*stiprus kaip liūtas, blaškytis kaip liūtui narve*), po užpildyto rombo ženklo – frazeologizmas *liūto dalis* bei astronomijos srities pavyzdys *liūto žvaigždynas*, Zodiako ženklas *Liūtas*.

LRKŽ šis žodis yra su pažyma ir dviem pavyzdžiais: *liūto nasrai, jūrų liūtas*.

DLAKŽ pastebimas nenuoseklumas: prie pirmosios reikšmės pažymės nėra, tačiau prie pavyzdžio *jūrų liūtas* ji atsiranda. Kaip antroji pateikiama Zodiako ženklo reikšmė, skliaustuose pridodant papildomą aiškinimą. Šio žodyno straipsnį vertėtų papildyti pavyzdžiais *liūtas riaumoja, zoologijos sodo liūtas, liūto nasrai, liūto dalis* ar pan.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
varlė <i>dk.</i> <i>m.</i> (4) 1. zool. (<i>beuodegis varliagyvis</i>) grenouille <i>n. f.</i> ° didžioji kūdrinė v. (<i>Pelophylax kl. esculentus</i>) grenouille verte, grenouille comestible, rainette <i>n. f.</i> ° ežerinė v. (<i>Pelophylax ridibundus</i>) grenouille rieuse ° pievinė v. (<i>Rana temporaria</i>) grenouillerosse ° v. kvak-si la grenouille coasse ° valgyti varlių šlauneles manger des cuissesde grenouilles 2. juok. (<i>mažas vaikas</i>) <i>fam.</i> mioche <i>n. m.</i>	varl ė (4) <i>zool.</i> лягушка; žalioji v. зелёная лягушка; medinė v. древес-ная лягушка, дре-весница; v. skrai-duolė летучая ля-гушка	varlė n zool. frog; žalioji v. green frog; mėdžių v. tree frog; v. skrai-duolė flying frog; v. kvarkuolė bull-frog [,bu-].

Visi trys žodynai pateikia pažymą *zool.* LPKŽ duoda apibrėžtį, lotyniškus rūšių pavadinimus, du vartosenos pavyzdžius, vienas kurių įvardija varlės leidžiamą garsą (*kvak-si*), kitas pateikia prancūzų virtuvei svarbų pavyzdį (*valgyti varlių šlauneles*). LPKŽ taip pat įtraukiama pajuokiamoji šio žodžio reikšmė kalbant apie mažą vaiką. Iš visų žodynų galima sužinoti įvairių varlių rūšių pavadinimų: *didžioji kūdrinė, ežerinė, pievinė, žalioji, medinė / medžių, varlė; varlė skraiduolė, varlė kvarkuolė* ir jų atitikmenis verčiamąja kalba. Pavadinimas *medinė varlė* (LRKŽ) klaidinantis, nes „daiktavardiniai priesagos -inis, -ė būdvardžiai dažniausiai išskiria daiktus bei žymi jų rūšį pagal tokias konkrečias dary-

bines reikšmės: a) padarytas iš pamatiniu žodžiu pasakyto daikto ar su tuo daiktu, susideda iš jo¹²⁶, taigi *medinė varlė* reiškia, kad ji padaryta iš medžio. DLAKŽ esantis pavadinimas *medžių varlė* taip pat netikslus. VLE medvarlinių šeimos varliagyvių gentys įvardijamos *medvarlėmis*, pvz., *sterblinės medvarlės*¹²⁷, *lapsukės medvarlės*¹²⁸, taigi LRKŽ ir DLAKŽ esantys pavadinimai *medinė varlė*, *medžių varlė* keistini pavadinimu *medvarlė*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
vilkas dkt. v. (4) zool. (<i>Canis lupus</i> , <i>plėšrus žvėris</i>) loup n. m. ° <i>vilky gauja</i> meute n. f. de loups ° <i>vienišas v.</i> loup solitaire ° <i>vilko irštva</i> tanière n. f. du loup, liteau n. m. ♦ <i>vilko apetitas</i> (<i>nepasotinamas</i>) ♦ une faim de loup ♦ <i>jūros v.</i> (<i>senas, patyręs jūreivis</i>) ♦ vieux loup de mer ° pat. <i>Vilką mini, v. čia</i> Qu- and on parle du loup, on voit la queue ° pos. <i>Žmogus žmogui – v.</i> L'homme est un loup pour l'homme	vilk as (4) zool. волк; ~ų <i>medžioklė</i> охота на волков; ~ų <i>kaukimas</i> волчий вой; ~ų <i>bijai, neik miškan folk.</i> волков бояться — в лес не ходить; <i>ir v. sotus, ir avis sveika folk.</i> и волк сыт, и овца цела; □ <i>jūrų v.</i> (<i>senas jūrininkas</i>) морской волк; <i>v. avies kailiu</i> (<i>apsimetėlis, apgavikas</i>) волк в овечьей шкуре; <i>bičių v.</i> zool. (<i>vabzdys</i>) филант	vilk as n zool. wolf* [wu-]; <i>vilke</i> shé-wolf, bitch wolf; <i>prerijų v.</i> cónyote ♦ <i>v. aviės kailiu</i> (<i>apsimetėlis, apgavikas</i>) wolf* in sheep's clothing [...əu-]; <i>vienas kaip vilkas</i> a lone wolf; <i>sėnas v.</i> ≅≅ old fox / bird; (<i>prityręs žmogus</i>) old hand; <i>jūrų v.</i> (<i>senas jūrininkas, prityręs žmogus</i>) sea dog, old salt; <i>bijai ~o, neik į mišką flk.</i> if you are afraid of wolwes, don't go to the wood [...wud]; ≅≅ nothing-véntured, nothing gained; ~q <i>mini, vilkas čia</i> speak* / talk of the dévil and he is sure to appear [...juə...]; <i>nuo vilko bėgo, ant meškės užbėgo flk.</i> out of the fryng-pan into the fire

Enciklopedinės žinios LPKŽ straipsnyje, skirtame šiam žodžiui, perteikiamos vartojimo srities pažyma, lotynišku gyvūno pavadinimu ir apibrėžtimi. Vartosenos pavyzdžiai parinkti tikslingai ir apgalvotai. Tai laisvieji žodžių junginiai, sintagmos ir stabilieji žodžių junginiai – frazeologizmai, patarlės ir posakiai. Frazeologizmai, pažymėti užpildytu rombo ženklu, skliausteliuose paaiškinami ir į prancūzų kalbą verčiami taip pat frazeologizmais (tai parodo užpildyto rombo ženklas prieš atitikmenį). Lietuviškiems patarlei ir posakiui prancūzų kalboje rasti tikslūs atitikmenys.

LRKŽ taip pat pateikiama vartojimo srities pažyma, nemažai naudingų pavyzdžių (patarlių, posakių, frazeologizmų ir jų atitikmenų rusų kalba). Stabilieji žodžių junginiai šiame žodyne pažymimi kvadrato ženklu. Posakis *vilky bijai, neik miškan* atrodo labiau knyginiis, regis, dažniau vartojamas *bijai vilko – neik į mišką*, plg. su pavyzdžiais iš DLKT:

[...] o be to, *bijai vilko, neik į mišką!* [...]

[...] p. *Bijai vilko – neik į mišką* [...]¹²⁹

¹²⁶ *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. 1997. Trečiasis pataisytas leidimas (red. Ambrazas V.). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 210.

¹²⁷ <https://www.vle.lt/straipsnis/sterblines-medvarles>. Žiūrėta: 2022-04-18.

¹²⁸ <https://www.vle.lt/straipsnis/lapsukes-medvarles>. Žiūrėta: 2022-04-18.

¹²⁹ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=vilko&corpus=Neg&corpus1=Negro%C5%BE-in%C4%97%20literat%C5%ABra&hitsPerPage=100&size=270&count=19322341>. Žiūrėta: 2021-03-12.

LRKŽ straipsnis įdomus tuo, kad jame pateikiamas pavyzdys *bičių vilkas*, įvardijantis žinomiausią rausiančiųjų vapsvų genties rūšį¹³⁰. Juo būtų galima praturtinti ir kitus analizuojamus straipsnius, taip sustiprinant juose pateikiamą enciklopedinę informaciją.

DLAKŽ prie žodžio pateikiama vartojimo srities pažyma, vartosenos pavyzdžių – sustabarėjusių žodžių junginių – frazeologizmų, posakių (jie pažymėti neužpildytu rombo ženklų). Kai kurių frazeologizmų reikšmės paaiškinamos lietuviškai.

Visuose trijuose žodynuose pateikiami pavyzdžiai yra dažnai vartojami. Tačiau peržiūrėjus tekстыne esančius pavyzdžius su žodžiu *vilkas*, buvo rasta nemažai pavyzdžių su Lietuvos kariuomenės mechanizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ pavadinimu:

[...] Kai kurie grįžo iš „**Geležinio vilko**“ brigados padalinių [...]

[...] „**Geležinio vilko**“ brigados štabo viršininkas [...]

[...] Į pratybas buvo pakviesti kariai iš „**Geležinio vilko**“ brigados [...]¹³¹

Naujų žodynų rengėjams, ypač elektroninių, kai nėra vietos ribojimų, vertėtų pasvarstyti, ar toks dabartinės Lietuvos realijas atspindintis pavyzdys nebūtų naudingas ir dvikalbiame žodyne.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
<i>žaltys</i> <i>dkt. v.</i> (3, 4) 1. zool. (<i>Natrix natrix</i> , <i>nenuodingas roplys</i>) couleuvre <i>n. f.</i> à collier, couleuvre helvétique ° Ž. yra nenuodingas ir nepavojingas žmogui Le couleuvre est non venimeux et inoffensive pour l'homme ° lietuvių pasaka „Eglė žalčių karalienė“ conte <i>n. m.</i> lituanien «Eglė, la reine des couleuvres (des serpents)» ♦ gudrus kaip ž. ♦ malin comme un singe 2. prk. (<i>suktas žmogus, vartojamas kaip keiksmazodis</i>) malin, maligne <i>n., fam.</i> démerdard <i>n. m.</i>	žaltys (3) <i>zool.</i> уж; paprastasis ž. обыкновенный уж; gudrus kaip ž. хитрый, как уж	žaltys (žalčio) <i>n. zool.</i> grass snake; adder amer. (cómmon) grass snake; gudrūs kaip ž. as sly / cunning as a grass snake

Pažymas pateikia visi trys žodynai. LRKŽ ir DLAKŽ straipsniai beveik nesiskiria, juose pateikiamas rūšies pavadinimas ir palyginimas. LPKŽ straipsnis daug išsamesnis: jame duodamas lotyniškas pavadinimas ir apibrėžtis, pateikiamos dvi reikšmės (tiesioginė ir perkeltinė). Enciklopedinę informaciją praplečia vienas iš pavyzdžių – lietuvių pasaka „Eglė žalčių karalienė“. Kadangi iš tiesų ši pasaka yra viena žinomiausių lietuvių tautosakoje, jos pavadinimą būtų pravartu įtraukti į lietuvių ir užsienio kalbas gretinantį žodyną, nes jis susijęs ne tik su informacija apie pagrindinės kalbos tautosakos lobyną. Ši pasaka nuolat suranda atgarsių ir šiuolaikinių menininkų kūryboje: pagal ją sukurta poema (autorė Salomėja Nėris), roko opera (kompozitorius Laimis Vilkončius; libreto autorius Sigitas Geda), skulptūra (skulptorius Robertas Antinis),

¹³⁰ Visuotinė lietuvių enciklopedija. <https://www.vle.lt/straipsnis/biciu-vilkai>. Žiūrėta: 2022-06-25.

¹³¹ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=vilko&corpus=Pub&corpus1=Publicistika&hitsPerPage=100&size=302&count=86497837>. Žiūrėta: 2021-03-12.

baletas (kompozitorius Eduardas Balsys), vaidybinis filmas (režisierė Jadvyga Janulevičiūtė), animacinis filmas (režisierius Algirdas Selenis). Visi žodynai pateikia palyginimą *gudrus kaip žaltys* su atitikmenimis.

Kaip pateikiama zoologinė informacija, iliustruoja toliau esanti lentelė.

8 lentelė. Zoologijos žinios

Lema	Pažyma			Apibrėžtis			Pavyzdžiai		
	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
bitė	+	+	–	+	–	–	+	+	+
erelis	+	+	+	+	–	–	+	+	+
ežys	+	+	+	+	–	–	+	+	–
gandras	+	+	+	+	–	–	+	+	+
gulbė	+	–	–	+	–	–	+	+	+
katė	+	–	+	+	–	+	+	+	+
liūtas	+	+	+	+	–	+	+	+	–
varlė	+	+	+	+	–	–	+	+	+
vilkas	+	+	+	+	+	+	+	+	+
žaltys	+	+	+	+	–	–	+	+	+

Apibendrinant zoologines žinias pažymėtina, kad daugiausia enciklopedinės informacijos esama LPKŽ: be atitikmenų prancūzų kalba, jame pateikiami lotyniški gyvūnų pavadinimai, visur yra apibrėžtys ir pažymos. Žodyną praturtina pavyzdžiai: laisvieji žodžių junginiai, frazeologizmai, palyginimai, taip pat perkeltinės ar šnekamojoje kalboje vartojamų žodžių ir žodžių junginių reikšmės bei jų paaiškinimai, kurie padeda geriau juos suprasti. Labai svarbu, kad į LPKŽ įtraukiama šalies realijas atspindinčių pavyzdžių.

LRKŽ pažymas pateikia nenuosekliai: pavyzdžiui, prie lemos *gandras* ji pateikiama, o prie lemos *gulbė* jos nėra; prie lemos *vilkas* ji yra, o prie lemos *katė* – ne. Nei LRKŽ, nei DLAKŽ nėra išskirta lemos *erelis* heraldinio simbolio reikšmė. Šią reikšmę, kaip ir pastaruoju metu dažnai vartojamą posakį *kelių erelis*, būtų pravartu įtraukti į žodynus. DLAKŽ taip pat pasigendama nuoseklumo teikiant pažymas: prie lemos *bitė*, *gulbė* jos nepateikiamos. LRKŽ apibrėžčių yra viename straipsnyje, DLAKŽ – trijuose straipsniuose. Visi žodynai pateikia daug pavyzdžių: LPKŽ – 60, LRKŽ – 33, DLAKŽ – 28. Du LPKŽ pavyzdžiai (*Liūto žvaigždynas*, *Liūto ženklas*) iliustruoja kitas sritis. Norint žodynų straipsnius dar labiau praplėsti enciklopedine informacija, žodynų rengėjams vertėtų pasvarstyti, ar nebūtų pravartu prie lemos *vilkas* įtraukti su Lietuvos realija susijusį pavyzdį *brigada* „Geležinis vilkas“.

3.3.2. BEEKVIVALENTĖ LEKSIKA

Beekvivalentė leksika disertacijoje analizuojama remiantis Gudavičiaus skyrimu: 1) materialinės kultūros dalykų pavadinimai ir 2) dvasinės kultūros reiškinių pavadinimai (Gudavičius 2007: 89). Autorius priduria, kad griežtos ribos tarp jų nėra (ten pat). Tai, matyt, ir paaiškina, kodėl žodis *skerstuvės* atsidūrė dvasinės kultūros reiškinių sferoje, nors jį galima būtų priskirti materialinės kultūros dalykų pavadinimams, o *pabaigtuvės*, *radybės* yra materialinės kultūros dalykus įvardijančioje grupėje. Anksčiau autorius išskyrė dar vieną grupę – istorinės praeities realių pavadinimus (Gudavičius 1985: 68), tačiau vėlesnėje publikacijoje jis teigia, kad istorizmai taip pat priklauso arba materialiajai, arba dvasinei kultūrai (Gudavičius 2007: 89). Analizuojant beekvivalentę leksiką žodynuose pastebėtas nenuoseklumas pateikiant vartojimo pažymas, pavyzdžiui, LRKŽ prie lemos *komjaunuolis* yra pažyma *psn.*, tačiau prie lemos *penkmetis* jos nėra; prie žodžio *skilandis* yra pažyma *kul.*, o prie žodžių *kastinys*, *vėdaras* jos nėra. LPKŽ prie lemos *penkmetis* taip pat nepateikia jokios pažymos, nors prie lemos *komjaunuolis* yra pažyma *istor.*; prie žodžio *dzūkas* yra pažyma *etn.*, o prie žodžio *žemaitis* ji nepateikiama. Nuoseklumo trūksta ir DLAKŽ: žodis *kraujienė* pateikiamas su pažyma *kul.*, tačiau žodžiai *skilandis*, *vėdaras* tokios pažymos neturi.

Tolesniuose poskyriuose aptariama 10 materialinės kultūros dalykų pavadinimų ir 10 dvasinės kultūros reikšminių pavadinimų.

3.3.2.1. Materialinės kultūros dalykų pavadinimai

Anot Gudavičiaus (Gudavičius 2007: 89), labiausiai krentantys į akis specifiniai materialiosios kultūros daiktai – tai valgiai, gėrimai, liaudies muzikos instrumentai, drabužiai, apavas, namų apyvokos daiktai, tradiciniai darbo įrankiai. Materialinės kultūros dalykų pavadinimai analizuojami aptariant šiuos žodžius: **birbŷnė**, **karvōjus**, **kastinys**, **klūmpė**, **nūometas**, **pabaigtūvės**, **radybės**, **skilādis**, **skudūtis** ir **vēdaras**.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
birbŷnė <i>dkt. m. (2) muz. (pučiamasis lietuvių liaudies instrumentas) instrument n. m. àvent lituanien en forme de chalumeau</i>	birbŷn ė (2) свирель (-и), бирбине; pūsti ~ė играть на свирели; □ paleisti ~ė šnek. начать плакать [кричать], распустиť горло	birbŷn ė <i>n</i> pipe, réed (-pīpe); fife ◇ palēisti ~ė šnek. start crýing

Vartojimo srities pažyma yra tik LPKŽ. Jame taip pat apibrėžiama, koks tai instrumentas (*pučiamasis*) ir patikslinama, kad tai lietuvių liaudies instrumentas. Kadangi prancūzų kalboje šio žodžio atitikmenų nėra, jis apibūdinamas pasitelkiant aiškinamąją glosą, iš kurios galima gerai suprasti, koks instrumentas pristatomas straipsnyje. LPKŽ ir DLAKŽ straipsnius būtų galima praplėsti junginiu *groti / griežti birbyne* arba *pūsti birbynę*, nes prancūzų ir anglų kalbose grojimui muzikos instrumentu ar tiesiog žaidimui nusakyti vartojamas vienas žodis (*jouer* ir *play*), taigi svarbu kitakalbiui pa-

rodyti, kad lietuvių kalboje tam įvardyti vartojami skirtingi žodžiai. LRKŽ pateikiamas atitikmuo, žodis transliteruojamas. LRKŽ yra pavyzdys *pūsti birbynę* ir frazeologizmas *paleisti birbynę*. DLAKŽ straipsnyje yra atitikmenys ir toks pat frazeologizmas.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
karvòjus <i>dkt. (2) kul., etn. (didelis svočios pyragas) grand gâteau n. m. de marieuse</i>	karvòjus (2) <i>etnogr. большой свадебный пирог, каравай</i>	karvòjus <i>n etnogr. large wédding-tàrt</i>

Visi trys žodynai pateikia pažymą *etn.* arba *etnogr.*; LPKŽ aptinkama dar viena pažyma – *kul.*, kuri kartu su pažyma *etn.* tiksliau nurodo vartojimo sritį. LRKŽ ir DLAKŽ aiškinamosios glosos tapačios: *didelis vestuvių pyragas*, LRKŽ yra ir atitikmuo. LPKŽ pateikiama apibrėžtis tikslesnė, nurodoma, kad tai yra ne šiaip *didelis vestuvių pyragas*, o *didelis svočios pyragas*. Visuose žodynuose trūksta pavyzdžių; jie galėtų būti tokie: (*iš*)*kepti karvojų, ragauti karvojų, vaišinti karvojumi*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
kastinỹs <i>dkt. v. (3 b) kul. etn. (žemaičių patiekalas iš pašildytos, išsuktos grietinės) plat n. m. samogitien, préparé à base de crème fraîche battue et réchauffée</i>	kastinỹs (3b) „кас-тинис“, кушанье из взболтанной сме-таны	kastinỹs <i>n tarm. 1 dish made of béaten cream 2 = dīdžiasviestis</i>

LPKŽ pateikiamos dvi pažymos – *kul.* ir *etn.* (jau minėta, kad dviejų pažymų pateikimas patikslina vartojimo sritį), apibrėžtis bei aiškinamoji glosa, iš kurių sužinoma, kad tai yra žemaičių patiekalas. VLE ir BLKŽe nurodo, kad kastinys yra *Kuršo ir Žemaitijos valstiečių valgis*¹³², tad manytina, kad LPKŽ informaciją derėtų patikslinti. LRKŽ žodis transliteruojamas, toliau pateikiama aiškinamoji glosa, pažymos nepateikiamos. DLAKŽ yra pažyma *tarm.*, aiškinamoji glosa ir dvi reikšmės. Abejotina, ar pažyma *tarm.* šiuo atveju tinkama, nes ji nurodo žodžio priklausymą tarmei, o žodis *kastinys* šiuo metu vartojamas visoje Lietuvoje, ne tik vienoje jos teritorijoje, šį produktą galima įsigyti prekybos centruose visoje Lietuvoje. DLKŽe, BLKŽe pateikiamos pažymos *etnogr.*¹³³, tad ir DLAKŽ siūlytina pažyma *etnogr.* DLAKŽ prie antrosios reikšmės esantis lygybės ženklas nurodo į kitą lietuvišką žodį *dīdžiasviestis*, kuris žodyne išverčiamas taip: *ne iki galo sumuštas sviestas (underchurned butter)*. *Lietuvių kalbos* žodyne prie lemos *kastinys* taip pat yra antroji reikšmė *didžiasviestis*, kuris paaiškinamas kitame, žodžiui *didžiasviestis* skirtame straipsnyje: *prastai sumuštas, iš grietinės gerai neišsiskyręs sviestas, didysis sviestas*¹³⁴. Tokia reikšmė nenurodyta nei BLKŽe, nei

¹³² <https://ekalba.lt/bendrinės-lietuvių-kalbos-zodynas/kastinys?paieska=kastinys&i=351dc2c5-4bd5-4e3b-965d-99782c8f4c53>; <https://www.vle.lt/straipsnis/kastinys>. Žiūrėta: 2022-06-19.

¹³³ <https://ekalba.lt/bendrinės-lietuvių-kalbos-zodynas/kastinys?paieska=kastinys&i=351dc2c5-4bd5-4e3b-965d-99782c8f4c53>; <https://ekalba.lt/dabartinės-lietuvių-kalbos-zodynas/kastinys?paieska=kastinys&i=7e151dcc-6dd7-45f5-b8a2-2809d74dbd63>. Žiūrėta: 2022-01-12.

¹³⁴ <http://www.lkz.lt/?zodis=did%C5%BEiasviestis&id=06037260000>. Žiūrėta: 2022-01-12.

DLKŽe; abejotina, ar dvikalbiame žodyne reikėtų ją pateikti, juolab kad ir DLKT rastas tik vienas toks pavyzdys, pavartotas grožinėje literatūroje¹³⁵. Daugiausia enciklopedinės informacijos yra LPKŽ – pažymos ir apibrėžtis. LRKŽ ir DLAKŽ straipsniai ne tokie informatyvūs, vartotojas iš jų nesužino, kuriame Lietuvos regione paplitęs šis valgis. Žodynų straipsnius galima būtų praplėsti pavyzdžiais *daryti / gaminti kastinį, kastinys valgomas su bulvėmis* ir pan.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
klūmpė <i>dkt. m. (1) sabot n. m. ° gaminti klumpes</i> fabriquer des sabots ° kaukšėti klumpėmis faire claquer des sabots ♦ iš klumpių iškristi (<i>pargriūti</i>) ♦ <i>tomber les quatre fersen l'air</i>	klūmp ės <i>dgs. (1) деревянные башмаки, клумпы; □ iš ~ių išvirsti</i> <i>šnek. свалить с ног</i>	klūmp ė <i>n wóodenshoe</i> ['wudn ju:], clog, sábot [sæbəu] <i>pr. ♦ iš ~ių iškristi / išvirsti</i> (<i>labai nuvargti</i>) <i>be* on one's last legs, be* dóg-tired / déad- tired [...ded-]</i>

Pažymų prie šio žodžio nėra nė viename žodyne. LRKŽ ir DLAKŽ yra aiškinamosios glosos, padedančios geriau suprasti pateiktą lemą. Daugiausia pavyzdžių pateikia LPKŽ. Visi trys žodynai pateikia frazeologizmą *iš klumpių iškristi* (LPKŽ), *iš klumpių išvirsti* (LRKŽ), *iš klumpių iškristi / išvirsti* (DLAKŽ), tačiau skirtingai: LPKŽ teigiama, kad tai reiškia *pargriūti*; LRKŽ pateikiamas rusiškas atitikmuo, DLAKŽ aiškinama, kad tai reiškia *nuvargti*. Frazeologijos žodyne rasti tokie paaiškinimai: **iš klūmpių iškristi** 1. *labai pavargti: Jis kasmet per rugiapjūtę iškrenta iš klumpių Pjv.* 2. *apsirgti: Dirbo dirbo, kol iš klumpių iškrito Pjv.* 3. *mirti: Šeimininkas ėmė ir iškrito iš klumpių Smn.*¹³⁶. DLKŽe dar pateikiama reikšmė *pasigerti: iš klumpių iškristi (išvirsti) (labai nuvargti; pasigerti)*¹³⁷. DLKT pavyzdžiai rodo reikšmės *pargriūti, pargriauti* vartoseną: *Motiejus taip užvažiavo per sprandą – būtų net iš klumpių išvirtęs, jeigu jo nebūtų prilaikęs; strėlė šmiaukšt ir išverčia iš klumpių nekenčiamą kaimyną*¹³⁸. Taigi žodynų autoriams vertėtų peržiūrėti frazeologizmo paaiškinimą, o LRKŽ ir DLAKŽ įtraukti junginių *daryti / gaminti klumpes*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
núometas <i>dkt. v. (1): ilgas nuotakos n. voilen n. f. longue de mariée</i>	núomet as (1) <i>etnogr. старинный женский головной убор; повойник</i>	núometas <i>n etnogr. married wóman's headdress [...'wu- 'hed-] (in Lithuania)</i>

Pažymos prie šio žodžio pateikiamos dviejuose žodynuose: LRKŽ ir DLAKŽ, tačiau nėra pavyzdžių. LPKŽ nėra pažymos, bet yra šių laikų pavyzdys *ilgas nuotakos nuo-*

¹³⁵ Į ką panašios jo spirios. Va matot, išpūstos kaip **didžiasviestis**, praskydusios. Arklio išmata turi būt pailga. Žiūrėta: 2021-07-13.

¹³⁶ <https://lkiis.lki.lt/frazeologizmu>. Žiūrėta: 2021-05-12.

¹³⁷ <https://lkiis.lki.lt/>. Žiūrėta: 2021-05-12.

¹³⁸ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=klumpi%C5%B3&corpus=Gro&corpus1=Gro%C5%BEin%C4%97%20literat%C5%ABra&hitsPerPage=100&size=21&count=15765554>. Žiūrėta: 2022-06-20.

metas. Remiantis VLE, nuometas yra *senovinis rankšluosčio pavidalo ištekęsios moters galvos apdangalas*¹³⁹, tačiau šis galvos apdangalas per vestuves dėvimas ir šiais laikais, plg. DLKT rastus pavyzdžius (1999 ir 2004 m.):

[...] rankoj – žvarbaus vėjo plaikstomas **nuometas**, už parankės – mama [...] ¹⁴⁰

[...] Vakare, kai **nuometas** bei jaunojo gėlytė simboliškai buvo persegti [...] ¹⁴¹

[...] kad jis sušnibždės, kaip nuostabiai man tinka **nuometas** [...] ¹⁴².

Galbūt būtų verta atskirti dvi reikšmes, vieną pateikiant su pažyma *etnogr.*

LRKŽ aiškinamąją glosą galima būtų patikslinti pridedant, kad tai yra ištekęsios moters galvos apdangalas (DLAKŽ jis taip ir apibūdinamas). DLAKŽ straipsnyje šiek tiek klaidinantis yra patikslinimas, kad toks apdangalas buvo dėvimas Lietuvoje. Kaip teigiama VLE¹⁴³, jis ryšetas daugelyje Europos tautų. Prie etnografinės reikšmės pravartu būtų pateikti pavyzdžius *ryšėti, užrišti nuometą*, o kitą, šių dienų reikšmę, iliustruoti pavyzdžiais *už(si)dėti / nuimti nuometą, pakelti nuometą* ir pan.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
pabaigtūvės <i>dkt. m. dgs. (2) 1.</i> (svarbesnio darbo pabaigimas) achèvement <i>n. m. des travaux 2. (vaišės ta proga): statybų p. ♦</i> le bouquet final ° projekto pabaigtuvių šventė une fête pour marquer l'achèvement d'un projet	pabaigtūvės <i>dgs. (2) 1.</i> окончание (какой-л. работы); 2. (vaišės) угощение (по поводу окончания какой-л. работы); пожинки <i>tarm.</i>	pabaigtūv <i>és n pl 1</i> (darbo pabaigimas) finishing <i>sg; complétion sg; iškelti ~ių vainiką</i> top out 2 (vaišės) feast <i>sg; mérrymàking (after a kind of hard work has been completed) sg; derliaūs nuėmimo p.</i> hārvest-hóme

Visuose trijuose žodynuose pateikiamos dvi šio žodžio reikšmės: *darbo pabaigimas* ir *vaišės darbo pabaigimo proga*, yra tikslios aiškinamosios glosos. Pavyzdžių yra LPKŽ ir DLAKŽ. LPKŽ pavyzdys *projekto pabaigtuvių šventė* labai šiuolaikiškas. LPKŽ enciklopedinė informacija praplečiama atitikmeniu iš šnekamosios kalbos (perkeltine reikšme), reiškiančiu „galutinė puokštė“. Atkreiptinas dėmesys į DLAKŽ pavyzdį *iškelti pabaigtuvių vainiką* – ši sena tradicija, susijusi su statybų pabaiga, Lietuvoje gyvuoja iki šiol. Kiti pavyzdžiai: *statybų pabaigtuvės* (LPKŽ), *derliaus nuėmimo pabaigtuvės* (DLAKŽ) suteikia informacijos, su kokiais žodžiais ši lema gali sudaryti junginius. Minėti pavyzdžiai galėtų būti pateikti ir LRKŽ.

¹³⁹ <https://www.vle.lt/straipsnis/nuometas>. Žiūrėta: 2022-04-26.

¹⁴⁰ <http://tekstynas.vdu.lt/>. Nurodoma, kad pavyzdys yra iš savaitraščio *Dainavos žodis*, 2004. Žiūrėta: 2021-05-14

¹⁴¹ <http://tekstynas.vdu.lt/>. Nurodoma, kad pavyzdys yra iš žurnalo *Cosmopolitan* 1999. Žiūrėta: 2021-05-14.

¹⁴² <http://tekstynas.vdu.lt/>. Nurodoma, kad pavyzdys yra iš žurnalo *Cosmopolitan* 1999. Žiūrėta: 2021-05-14.

¹⁴³ *núometas*, *senovinis rankšluosčio pavidalo ištekęsios moters galvos apdangalas*. Ryšetas daugelio Europos tautų moterų. <https://www.vle.lt/straipsnis/nuometas>. Žiūrėta: 2021-05-12.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
radýbos <i>dkt. m. dgs. (1) récompense n. f. ° gauti radybų</i> obtenir sa récompense pour avoir récupéré une chose	radýb os <i>dgs. (1) вознаграждение за находку</i>	radýb os <i>n pl rewárd (for returning a found thing) sg, fínder's reward sg</i>

Kadangi kitose kalbose nėra šio žodžio atitikmens, visuose žodynuose pateikiamos tikslios aiškinamosios glosos, o LPKŽ – ir vienas pavyzdys *gauti radybų*, kuris galėtų atsirasti ir LRKŽ bei DLAKŽ. Taip pat galėtų būti įtraukti ir pavyzdžiai *kas man radybų, kiek duosi radybų*, plg.:

[...] *padėjo paketą ant Kristinos kelių. – Kas man radybų? [...]*¹⁴⁴

[...] *Radau tavo pinigų, tai kiek duosi radybų?*¹⁴⁵

Vartosenoje tokie junginiai gana įprasti ir kitakalbiui būtų pravartu žinoti, kaip įvardyti atlygio už radybas gavimą.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
skilándis <i>dkt. v. (1) kul. (rūkytas gaminyš iš kapotos mėsos, prikimštos į kiaulės skrandį, pūslę) estomac n. m., vessie n. f. de porc farcis de viande hachée, fumé à froid et séché pendant une longue période</i>	skilándis (1) <i>kul. скиландис, начинённый свиной желудок</i>	skilándis (-džio) <i>n kind of Lithuanian smoked sausage [...sɔs-] (the belly of a pig stuffed with minced chopped / finely cut and spiced meat)</i>

Du žodynai – LPKŽ ir LRKŽ – pateikia pažymas *kul.* LPKŽ yra detali apibrėžtis. LRKŽ žodis transliteruojamas, pateikiama aiškinamoji glosa, kurią būtų galima tikslinti pridėdant, kad gaminyš rūkytas ir prikimštas kapotos kiaulienos. DLAKŽ nurodoma, kad tai lietuviškas gaminyš, pateikiama išsami aiškinamoji glosa. Manytina, kad žodynų straipsnius būtų galima praplėsti pavyzdžiais *ragauti skilandį, prapjauti skilandį, papjaustyti skilandžio* ir pan., o norint papildyti enciklopedine informacija ir nesant vietos ribojimų galima įtraukti tokius pavyzdžius: *Lietuvoje skilandis minimas 16–17 a. dvarų inventoriuose*¹⁴⁶, *vasaros darbams buvo saugoma mėsa, ypač skilandis*¹⁴⁷.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
skudūtis <i>dkt. v. (2) 1. muz. (liaudies pučiamasis instrumentas) flûte n. f. de Pan</i>	skudūt ininkas, -ė (1) <i>свирельщик, -ица; играющий, -ая на скудучай; ~is (2) 1. muz. скудутис, дудка, свирель (-и)</i>	skudūčiai – <i>n pl muz. pánpîpes</i>

¹⁴⁴ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=radyb%C5%B3&corpus=Gro&corpus1=Gro%C5%BEin%C4%97%20literat%C5%ABra&hitsPerPage=100&size=7&count=15765554>. Žiūrėta: 2022-04-30.

¹⁴⁵ <https://ekalba.lt/lietuviu-kalbos-zodynas/radybos?paieska=radybos&i=87c1eb84-f6ce-4cce-a57e-cf-b42b886544>. Žiūrėta: 2022-04-30.

¹⁴⁶ Visuotinė lietuvių enciklopedija. Prieiga internete: <https://www.vle.lt/straipsnis/skilandis>. Žiūrėta: 2022-06-17.

¹⁴⁷ <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=skilandis&corpus=Pub&corpus1=Publicistika&hitsPerPage=100&size=22&count=86497837>. Žiūrėta: 2022-06-17.

Visuose žodynuose pateikiama pažyma, LPKŽ – ir apibrėžtis, kurią derėtų patikslinti nurodant, kad tai – *lietuvių* liaudies pučiamasis instrumentas¹⁴⁸. LRKŽ šis žodis yra prie žodžio *skudutininkas*, tad vartotojui ne iškart gali pavykti jį rasti. LRKŽ žodis transliteruojamas, pateikiami du jo atitikmenys. DLAKŽ yra tik atitikmuo. Visuose žodynuose pasigendama iliustracinių pavyzdžių, pvz., *groti skudučiais, pūsti skudučius*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
vėdaras <i>dkt. v. (3 a) 1. kul. (kepama dešra): (kraujinė, iš kruopų) boudin n. m., (tarkuotų bulvių) tripes n. f. pl. farcies de pommes de terre</i>	vėdar as (3a) кол-баса (начинённая картофелем, кру-пой)	vėdaras <i>n 1</i> kind of sausage [...sɔs-] (<i>made of grated potatoes or cereals steeped in blood and baked in the oven</i>) 2 šnek. = vėdaraĩ

Tiksliausiai šis valgis apibūdinamas DLAKŽ: nors nėra pažymės, aiškinamąja glosa reikalinga informacija perteikiama tiksliai (*dešra, padaryta iš tarkuotų bulvių arba kraujyje mirkytų kruopų, kepama orkaitėje*).

LPKŽ yra pažyma *kul.*, apibrėžtis ir reikšmių patikslinimai. Apibrėžtis *kepama dešra* nėra visai tiksli, juk kepti galima ir keptuvėje, kepsninėje arba grilyje, o vėdarai kepami orkaitėje. Reikšmių patikslinimais nurodomos vėdarų rūšys. LRKŽ straipsnyje pasigendama patikslinimo, kad vėdaras yra kepamas ir gali būti su krauju. Visuose žodynuose trūksta vartosenos pavyzdžių, pvz., *kimšti vėdarus, vakarienei valgysime vėdarus* ir pan.

Toliau esančioje lentelėje matyti, kaip enciklopedinė informacija, susijusi su materialinės kultūros dalykų pavadinimais, pateikiama aptariamuose žodynuose.

9 lentelė. Materialinės kultūros dalykų pavadinimai

Lema	Pažyma			Apibrėžtis			Pavyzdžiai		
	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
birbynė	+	–	–	+	–	–	–	+	+
karvojus	+	+	+	+	–	–	–	–	–
kastinys	+	–	+	+	–	–	–	–	–
klumpė	–	–	–	–	–	–	+	+	+
nuometas	–	+	+	–	–	–	+	–	–
pabaigtuvės	–	–	–	+	+	+	+	–	+
radybos	–	–	–	–	–	–	+	–	–
skilandis	+	+	–	+	–	–	–	–	–
skudutis	+	+	+	+	–	–	–	–	–
vėdaras	+	–	–	+	–	–	–	–	–

Iš lentelės matyti, kad ši sritis menkai iliustruota. Vartojimo sritį nurodančios pažymos pateikiamos ne prie visų lemy: LPKŽ yra šešios pažymos, LRKŽ – keturios,

¹⁴⁸ <https://www.vle.lt/straipsnis/skuduciai>. Žiūrėta: 2022-06-17.

DLAKŽ – keturios iš dešimties atvejų. Apibrėžtys taip pat pateikiamos ne visur: LPKŽ jų yra septyniuose straipsniuose, LRKŽ ir DLAKŽ – viename straipsnyje iš dešimties. Ypač pasigendama pavyzdžių: LPKŽ pateikia 7 pavyzdžius (keturiuose straipsniuose), DLAKŽ – 4 pavyzdžius (trijuose straipsniuose), o LRKŽ – 3 pavyzdžius (dviejuose straipsniuose). Straipsnius būtų galima praplėsti kad ir tokiais pavyzdžiais: *groti birbyne, skudučiais, užsidėti nuometą, pasipuošti nuometu, švęsti pabaigtuves, ragauti skilandį, bulvės su kastiniu, kepti / kimšti vėdarus, vaišinti karvojumi* ir pan. Kai kuriuos straipsnius derėtų patikslinti, pvz., *karvojus* – *svočios pyragas* (ne vestuvių), *iš klūmpių iškristi* – nuvargti, apsirgti, mirti, pargriūti, *nuometas* – ištekėjusios moters galvos apdangalas, o ne tiesiog moters galvos apdangalas; *vėdarai* gali būti kraujiniai su kruopomis ir bulviniai; *kastinys* – Kuršo ir Žemaitijos valgis.

3.3.2.2. Dvasinės kultūros reiškinių pavadinimai

Dvasinės kultūros reiškinių sferoje, anot Gudavičiaus (2007: 91), išsiskiria liaudies šokių, muzikos, dailės kūrinių, mitologinių būtybių pavadinimai, tradicijas, ritualus, liaudies šventes įvardijantys žodžiai.

Dvasinės kultūros reiškinių analizei pasirinktos šios lemos: **aitvaras, Gabijà, koplýtstulpis, krìvis, laùmė, romuvà, rūpintojėlis, skerstùvės, suktìnis** ir **sutar-tinë**.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
aitvaras <i>dkt. v. (3 a) 1. (mitinė namų dvasia) génie n. m. familier</i>	aitvaras (3 ^a) <i>1. folk. до-мовой</i>	aitvaras <i>n 1 brównie</i>

Pažyma yra tik LRKŽ. LPKŽ pateikiama apibrėžtis, kurią galima būtų tikslinti pridedant, kad tai yra ne šiaip namų dvasia, o *turtus nešanti mitinė būtybė*¹⁴⁹. Visuose žodynuose trūksta pavyzdžių, kurie galėtų būti: *jam aitvarai turtus krauna / pinigų neša*. Pavyzdys padeda geriau suprasti pateikiamą lemą, ypač, jei nėra apibrėžties.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
Gabijà <i>dkt. m. (3 b) mit. (ugnies deivė) Gabija, divinité balte du feu</i>	Gabijà (2) <i>1. mit. священный огонь домашнего очага; 2. prk. святиныя; 3. psn. восковая свеча</i>	gabijà <i>n 1 mit. goddess of sacred home fire 2 prk. sacred holy thing 3 psn. wax candle [wæ-...]</i>

Visi žodynai nurodo, kad žodis yra iš mitologijos srities, pateikiamos aiškinamosios glosos. LPKŽ yra ir apibrėžtis. Remiantis VLE¹⁵⁰ galima teigti, kad apibrėžtis (LPKŽ) ir aiškinamosios glosos (LPKŽ, DLAKŽ) tiksliai perteikia informaciją. LRKŽ ir DLAKŽ pateikia dar ir kitas reikšmes: *vaško žvakė* (su pažyma *psn.*) ir *šventenybė* (su pažyma

¹⁴⁹ <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/aitvaras?paieska=aitvaras&i=182c629e-0149-4560-9953-d984f9c4de37>. Žiūrėta: 2022-03-28.

¹⁵⁰ Gabijà, lietuvių ugnies deivė. <https://www.vle.lt>. Žiūrėta: 2021-05-13.

prk.). Peržiūrėjus šio žodžio vartojimą DLKT, rasta nemažai pavyzdžių, patvirtinančių jo vartojimą ugnies, ugnies deivės reikšme, pvz.:

[...] klausydama, ką spraga židinyje **Gabija** [...]
 [...] kur gyvenanti ugnies deivė **Gabija** [...]
 [...] Namų židinio ugnies globėja buvo deivė **Gabija** [...]
 [...] Ugnį pavadino **Gabija**. Tai ugnies deivė [...] ¹⁵¹

Nerasta nė vieno pavyzdžio *žvakės, šventenybės* reikšme, tad kyla abejonių, ar tokias reikšmes reikėtų įtraukti į dvikalbius žodynus.

BLKŽe taip pat pateikiamos dvi reikšmės:

Gabijà dkt. vns. (3^b), Gābija (1) 1. lietuvių pagonių ugnies, namų židinio deivė: *Melstis Gābijai. Senovėje žmonės gārbino dievaitę Gābiją*. 2. (ppr. rašoma mažąja raide) šventa namų ugnis: *Dėga ugnėlė, dėga gabijà* ¹⁵².

Manytina, kad LPKŽ ir DLAKŽ straipsnį būtų tikslinga papildyti namų ugnies reikšme, o LRKŽ – ugnies deivės reikšme.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
koplýtstulpis dkt. v. (1) <i>etn., relig.</i> (<i>stulpas su ant jo pritvirtinta kopolytėle</i>) bildstock <i>n. m.</i> , (Belgijoje) borne <i>n. f.</i> potale, croix <i>n. f.</i> de chemin à piédestal	koplýtstulpis (1) (при-дорожное) резное изображение святого	koplýtstulpis <i>n</i> ródasìde pole with a stàtuétte of a saint (<i>woodcarving</i>)

Prie šio žodžio LPKŽ pateikiamos dvi pažymos: *etn., relig.* ir apibrėžtis. Visuose žodynuose yra aiškinamosios glosos, iš kurių tikslesnės yra LPKŽ ir DLAKŽ. LRKŽ būtų galima patikslinti, kad tai ne apskritai *išdrožtas šventasis*, o *stulpas su ant jo pavaizduotu šventuoju (kopolytėle)*. Deja, nė viename žodyne nėra pavyzdžių. Žodynų straipsnius būtų galima praplėsti junginiais *statyti, kurti kopolytstulpį* arba *koplystulpiai statomi prie kryžkelių, sodybų, kapinių, pakelėse* – pastarasis pavyzdys suteiktų daugiau informacijos apie šių paminklų statymo vietas.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
krìvis dkt. v. (2) <i>istor. (senovės lietuvių religijos dvasininkas)</i> prêtre <i>n. m.</i> des Lituaniens préchrétiens	krìvis (2) <i>istor.</i> (литовский) языческий жрец	krìvis <i>n ist.</i> Lìthuánian págan priest [...pri:st]

Prie šios lemos visuose žodynuose pateikiamos pažymos. Kadangi nėra atitikmenų, reikšmė aiškinama apibrėžtimi (LPKŽ) ir aiškinamosiomis glosomis (LPKŽ, LRKŽ, DLAKŽ). Visuose žodynuose tikslintina, kad tai buvo ne tik lietuvių, bet visų baltų

¹⁵¹ <http://tekstynas.vdu.lt/>. Žiūrėta: 2021-05-13.

¹⁵² <https://ekalba.lt/bendrinės-lietuvių-kalbos-zodynas/Gabija?paieska=gabija&i=25816030-1e76-48a7-a06a-437c446a1332>. Žiūrėta: 2021-05-13.

dvasininkas, plg., *krivis*, *baltų vyriausiasis žynys*¹⁵³. Nesant vietos ribojimų siūlytina straipsnius papildyti pavyzdžiu *krivis Lizdeika išaiškino Gedimino sapną*¹⁵⁴, kuris supažindintų su legendose ir Lietuvos metraščiuose minimu vyriausiuoju Lietuvos kriviu ir vienu iš garsiausių Lietuvos valdovų.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
laūmė <i>dkt. m. (2) 1. (mitologinė būtybė) fée n. f. ♦ laumės juosta (vaivorykštė) arcenciel n. m. ♦ laumės plaukai (nusidriekę laukuose voratinkliai) ♦ fil n. m. de la vierge ♦ laumės šluota (amalas) gui n. m. 2. prk. (negraži moteris) laideron n. m.</i>	laūm ė (2) ведьма; □ ~ės juosta радуга; ~ės šluota оме́ла; ~ės pirštas [spenys] громовая стрела, белемнит	laūm ė n 1 <i>flk. witch 2 (apie negražią moterį) hag</i> ♦ ~ės júosta ráin-bow; ~ės pirštas / spenys bélemnite; thúnder-bòlt

Pažyma pateikiama tik DLAKŽ. Palyginus su DLKŽe¹⁵⁵ matyti, kad, jame yra pažyma *mit.*, o ne *flk.*, kaip DLAKŽ. Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje¹⁵⁶ taip pat tvirtinama, kad laumė yra mitologinė būtybė, tad manytina, kad DLAKŽ pažymą derėtų patikslinti. LPKŽ yra apibrėžtis (mitologinė būtybė). Du žodynai – LPKŽ ir DLAKŽ – pateikia dvi reikšmes: *ragana / mitologinė būtybė* ir *negraži moteris*; pastarąją reikšmę reikėtų įtraukti ir į LRKŽ. Visuose žodynuose yra frazeologinis junginys *laumės juosta*, LPKŽ – dar ir *laumės plaukai*, *laumės šluota*; LRKŽ ir DLAKŽ – *laumės pirštas / spenys*. Pastarasis frazeologinis junginys perteikia ir įdomų etnokultūrinį kontekstą: parodo, kad senovėje žmonėms belemnitai buvo panašūs į didžiulius pirštus, kurių savininkės – laumės. Kreivi arba nutįsę laumių pirštai buvo siejami su viena pagrindinių jų funkcijų – verpimu¹⁵⁷.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
romuvà <i>dkt. m. (3 b) 1. istor. (baltų šventykla) temple n. m. balte 2. mouvement n. m. religieux néopaïen</i>	romuvà (3 ^b) <i>istor. святилище [культовый центр] древних балтийских племён</i>	romuvà <i>n ist. sanctuary of the pàgan Balts</i>

Visuose žodynuose nurodoma vartojimo sritis, pateikiamos aiškinamosios glosos. LPKŽ yra ir apibrėžtis, kurią būtų galima patikslinti: ne *baltų šventykla*, o *senovės baltų šventykla*. LPKŽ pateikia ir šių dienų realijas atspindinčią reikšmę: religinis

¹⁵³ Visuotinė lietuvių enciklopedija. <https://www.vle.lt/straipsnis/krivis>. Žiūrėta: 2022-04-16.

¹⁵⁴ DLKT pavyzdys: [...] *Kodėl krivis Lizdeika taip išaiškino Gedimino sapną?*[...] <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=Lizdeika&corpus=Neg&corpus1=Negro%C5%BEin%C4%97%20literat%C5%ABra&hitsPerPage=50&size=11&count=19322341>. Žiūrėta: 2022-04-16.

¹⁵⁵ <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/laum%C4%97?paieska=laum%C4%97&i=-22da0551-7211-4ca7-848f-03ef36d6bbf6>. Žiūrėta: 2021-05-13.

¹⁵⁶ <https://www.vle.lt/straipsnis/laume>. Žiūrėta: 2021-05-13.

¹⁵⁷ Jasiūnaitė, B. 2009. Kai kurie frazeologiniai belemnito pavadinimai. In: *Kalbotyra* 54 (2), 133–139. Žiūrėta: 2021-05-13.

naujųjų pagonių judėjimas. Nė viename žodyne nėra pavyzdžių, kurie galėtų būti *tiksliai Romuvos vieta nenustatyta*¹⁵⁸; 1992 įregistruojama „Romuva“ – baltų tikėjimo bendruomenė.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
rūpintojėlis <i>dkt. v. (2) relig. (sėdinčio Kristaus statulėlė)</i> Christ de pitié, Christ aux liens, Christ assis ° medinis r. Christ de pitié en bois	rūpin imasis, ~tojėlis (2) <i>etnogr.</i> резное изображение скорбящего Христа (<i>на придорожных столбах</i>); придорожный Иисус	rūpintojėlis <i>n etnogr.</i> wooden statuette of Christ ['wudn...], Pensive / Sorrowful Christ

Žodynai pateikia skirtingas pažymas: *relig.* (LPKŽ), *etnogr.* (LRKŽ ir DLAKŽ). BLKŽe ir DLKŽe straipsniuose taip pat yra pažyma *etnogr.* Nors rūpintojėlis yra Jėzaus Kristaus ikonografinis tipas ir jį galima sieti su religija, bet nuo 19 a. Europoje sutinkamas daugiausia liaudies mene¹⁵⁹, tad pažyma *etnogr.* būtų tinkamesnė. LPKŽ, kaip įprasta, yra apibrėžtis, kurią būtų galima šiek tiek patikslinti: *sėdinčio ir liūdinčio / susimąsciusio / susirūpinusio Kristaus statulėlė*. LRKŽ ir DLAKŽ pateikiamos tikslios aiškinamosios glosos. Vartotojui nepatogu, kad LRKŽ rūpintojėlis pateikiamas prie žodžio rūpinimasis – tai apsunkina žodžio paiešką. Trumpą pavyzdį (*medinis rūpintojėlis*) pateikia tik LPKŽ. Straipsnius papildyti būtų galima pavyzdžiais (*su*)kurti, išdrožti rūpintojėlį.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
skerstūvės <i>dkt. m. dgs. (2) 1. (skerdimas): kiaulės s.</i> égorgement <i>n. m.</i> ° skerstuvų ritualas le rituel de l'égorgement 2. (mėsa, duodama skerdikui, kaimynui) viande <i>n. f.</i> traditionnelement offerte aux parents, aux voisins après l'égorgement du cochon	skerstūvės <i>dgs. (2) 1. (skerdimas)</i> закалывание свиньи; 2. угощение по случаю закалывания свиньи	skerstūv ės <i>n pl 1</i> kílling a pig sg 2 feast on kílling a pig sg fresh meat sg (<i>given to neighbours on killing a pig</i>)

LPKŽ pateikiamos dvi reikšmės: *kiaulės skerdimas* ir *mėsa, duodama skerdikui, kaimynui*. LRKŽ reikšmės taip pat dvi: *kiaulės skerdimas* ir *vaišės kiaulės skerdimo proga*. DLAKŽ pateikiamos trys reikšmės: *kiaulės skerdimas*, *vaišės kiaulės skerdimo proga* ir *skerdimo proga kaimynams duodama šviežia mėsa*. Remiantis DLKŽe, kuriame taip pat pateikiamos trys reikšmės¹⁶⁰, galima teigti, kad tiksliausiai žodis apibrėžiamas DLAKŽ. LPKŽ galima būtų papildyti dar viena – *vaišių* – reikšme, o LRKŽ – reikšme *mėsa, duodama skerdikui, kaimynui*. Enciklopedinė informacija perteikiama apibrėžtimis ir pavyzdžiais (LPKŽ), aiškinamosiomis glosomis (LRKŽ ir DLAKŽ). Pas-

¹⁵⁸ <https://ekalba.lt/bendrines-lietuviu-kalbos-zodynas/Romuva?paieska=romuva&i=1afe46c2-1db1-4ec3-ad95-70de2961834a>. Žiūrėta: 2022-06-18.

¹⁵⁹ <https://www.vle.lt/straipsnis/rupintojelis>. 2022-06-18.

¹⁶⁰ *skerstūv||ės* *dgs. (2) 1. skerdimas* (ppr. *kiaulės*); *skerdimo laikas*. **2. vaišės, daromos paskerdus**. **3. mėsa, duodama skerdikui ar kaimynui**: Nunešk kaimynui ~ių. <https://lkiis.lki.lt/>. Žiūrėta: 2021-05-13.

taruosius žodynus galima būtų papildyti pavyzdžiais *skerstuvų metas, skerstuvų mėsa, nunešti / duoti skerstuvų*.

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
suktìnīs I <i>dkt. v. (2) etn., choreogr. (greitas lietuvių liaudies šokis) danse n. f. rapide traditionnelle</i>	suktìn is (2); 2. <i>dkt. (liaudies šokis) „суктинис“</i>	suktìn is II n „Suktìnīs“ (<i>Lithuanian folk dance</i>)

LPKŽ pateikiamos dvi pažymos *etn.* ir *choreogr.* leidžia geriau suprasti vartojimo sritį. Apibrėžtys yra LPKŽ ir LRKŽ. LPKŽ apibrėžtis tikslesnė, nurodanti, kad tai *greitas lietuvių liaudies šokis*; DLAKŽ paaiškinama, kad tai *lietuvių liaudies šokis*; LRKŽ apibrėžiama dar lakoniškiau ir abstrakčiau – *liaudies šokis*, nenurodant, koks būtų šokis ir kokios liaudies. Tikslinant reikšmę galima pasitelkti DLKŽe, kuriame šis šokis apibrėžiamas taip: *porinis greitas dainuojamasis šokis su sukiniais vietoje*¹⁶¹. Galbūt tokios ilgos apibrėžties dvikalbiame žodyne ir nereikia, tačiau pridėti patikslinimą „porinis“ būtų pravartu. LRKŽ šis žodis transliteruojamas. Visuose žodynuose pasigendama pavyzdžių, kurie galėtų būti *šokti / groti suktinį*, o nesant vietos ribojimų galima įtraukti pavyzdį *tautinių šokių ansamblis „Suktinis“*¹⁶².

LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
sutartinė <i>dkt. m. (2) muz. (daugiabalsė daina) chanson n. f. polyphonique</i>	sutartin ė (2) „сутартине“, многоголосая хоровая литовская народная песня	sutartinė I n <i>flk.</i> Lithuanian polyphonic part-song; glee

Pažymos pateikiamos LPKŽ (*muz.*) ir DLAKŽ (*flk.*). DLKŽe yra pažyma *muz.*¹⁶³. VLE teigiama, kad tai yra *lietuvių muzikinio folkloro rūšis*¹⁶⁴, tad pažyma *muz.*, manytina, būtų tinkamesnė, nes tiksliau nurodytų vartojimo sritį. LPKŽ yra apibrėžtis, o LRKŽ ir DLAKŽ pateikiamos aiškinamosios glosos. LPKŽ žodis dar ir transliteruojamas, tad vartotojas gali išmokti, kaip jį ištarti taisyklingai lietuviškai. LPKŽ apibrėžtį būtų galima patikslinti, kad tai – *lietuvių daugiabalsė daina*, o ne apskritai *daugiabalsė daina*. Pavyzdžių nepateikia nė vienas žodynas, o jie galėtų būti tokie: *dainuoti / giedoti sutartinę; sutartinės įtrauktos į UNESCO paveldo sąrašą*. Pastarasis pavyzdys straipsniui suteiktų papildomos enciklopedinės informacijos apie šių dainų svarbą.

Dvasinės kultūros reiškinių pavadinimų analizė apibendrinama toliau pateikiama lentele.

¹⁶¹ <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/suktinis?paieska=suktinis&i=0d7f6ea1-50de-4812-8733-ee55eada5cff>. Žiūrėta: 2021-06-15.

¹⁶² <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search?word=suktinis&corpus=Pub&corpus1=Publicistika&hitsPerPage=100&size=43&count=86497837>. Žiūrėta: 2022-06-19.

¹⁶³ <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/sutartin%C4%97?paieska=sutartin%C4%97&i=f-933ce1f-08d0-4249-bbbf-60702bea537a>. Žiūrėta: 2022-06-19.

¹⁶⁴ <https://www.vle.lt/straipsnis/sutartines>. Žiūrėta: 2022-06-19.

10 lentelė. Dvasinės kultūros reiškinių pavadinimai

Lema	Pažyma			Apibrėžtis			Pavyzdžiai		
	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ	LPKŽ	LRKŽ	DLAKŽ
aitvaras	–	+	–	+	–	–	–	–	–
Gabija	+	+	+	+	–	–	–	–	–
koplytstulpis	+	–	–	+	–	–	–	–	–
krivis	+	+	+	+	–	–	–	–	–
laumė	–	–	+	+	–	+	+	+	+
romuva	+	+	+	+	–	–	–	–	–
rūpintojėlis	+	+	+	+	–	–	+	–	–
skerstuvės	–	–	–	+	+	–	+	–	–
suktinis	+	–	–	+	+	–	–	–	–
sutartinė	+	–	+	+	–	–	–	–	–

Iš lentelės matyti, kad visuose žodynuose, pateikiant dvasinės kultūros reiškinių pavadinimus, kartu perteikiama enciklopedinė informacija, tačiau ji reiškia skirtin-gai. Pavyzdžiui, LPKŽ visur yra apibrėžtys, LRKŽ – dviem atvejais, DLAKŽ – vienu atveju iš dešimties.

Nevienodai pateikiamos ir pažymos: LPKŽ jų yra septyniuose straipsniuose iš dešim-ties, LRKŽ penkiuose, DLAKŽ – šešiuose straipsniuose iš dešimties. Pastebėtina, kad nėra itin daug pavyzdžių: LPKŽ 6 pavyzdžiai (trijuose straipsniuose), LRKŽ – 4 pavyz-džiai (viename straipsnyje), DLAKŽ – 3 pavyzdžiai (viename straipsnyje). Mokantis svetimųjų kalbų ir susipažįstant su šalies kultūra ši leksika itin svarbi. Atrodytų, kad pateikiant tokią leksiką reikėtų įtraukti kaip galima daugiau pavyzdžių, juk vartotojui šis ypatingas leksikos klodas visiškai naujas, tad jam pravartu matyti tokių lemų varto-jimo aplinką. Vis dėlto pastebėta, kad pavyzdžių yra labai mažai. Pavyzdžiui, lemos *suktinis*, *sutartinė*, *romuva*, *gabija*, *koplytstulpis* neilustruojamos nė viename žodyne, o juk galima būtų pateikti kad ir tokius vartosenos pavyzdžius: *šokti suktinį*, *giedoti / dai-nuoti sutartinę*, *lietuviai garbino ugnies deivę Gabiją*, *statyti / kurti koplytstulpį* ir pan. Kai kur galima būtų praplėsti ir žodžių reikšmes, pvz., prie lemos *romuva* pateikti antrąją reikšmę nurodant, kad tai yra ir šiais laikais veikianti senovės baltų religinė bendrija. Kai kuriuose straipsniuose ne itin tiksliai apibūdinama, pvz., LRKŽ prie lemos *suktinis* yra paaiškinimas, kad tai – *liaudies šokis*. Kyla klausimas, koks šokis, kokios liaudies? LRKŽ kartais žodis transliteruojamas (pvz., pateikiant žodžius *suktinis*, *sutartinė*).

Pastebėtina, kad enciklopedinės informacijos pasirinktuose dvikalbiuose žodynuose tyrimas turi tam tikrų ribotumų, nes buvo analizuojamos tam tikros žodžių grupės ir pa-sirinkti tų grupių straipsniai. Vis dėlto atliktas tyrimas yra pirmas žingsnis tiriant encik-lopedinę informaciją dvikalbiuose žodynuose. Tyrimas galėtų būti tęsiamas analizuojant skirtingų laikotarpių tų pačių gretinamų kalbų žodynus arba tais pačiais metais leistus skirtingų kalbų žodynus, lyginant popierinius ir elektroninius žodynus ir pan. Nepaisant to, tyrimo rezultatai naudingi leksikografams atnaujinant senus ar sudarant naujus žodynus.

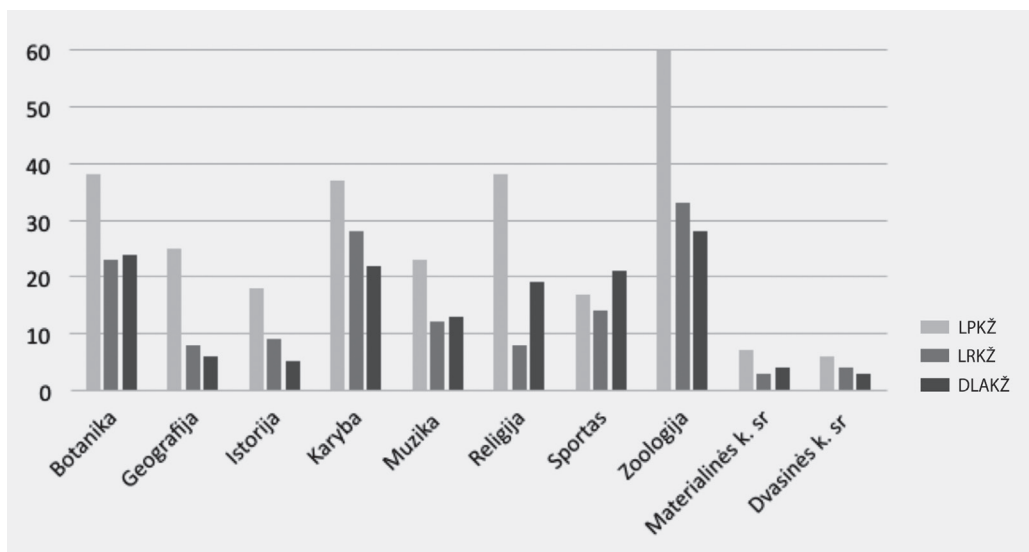
3.3.3. KIEKYBINĖ PAVYZDŽIŲ, PAŽYMŲ, APIBRĖŽČIŲ IR LOTYNIŠKŲ PAVADINIMŲ ANALIZĖ

Toliau pateikiamoje diagramoje matyti, kiek pavyzdžių iš kiekvienos analizuojamos srities yra žodynuose.

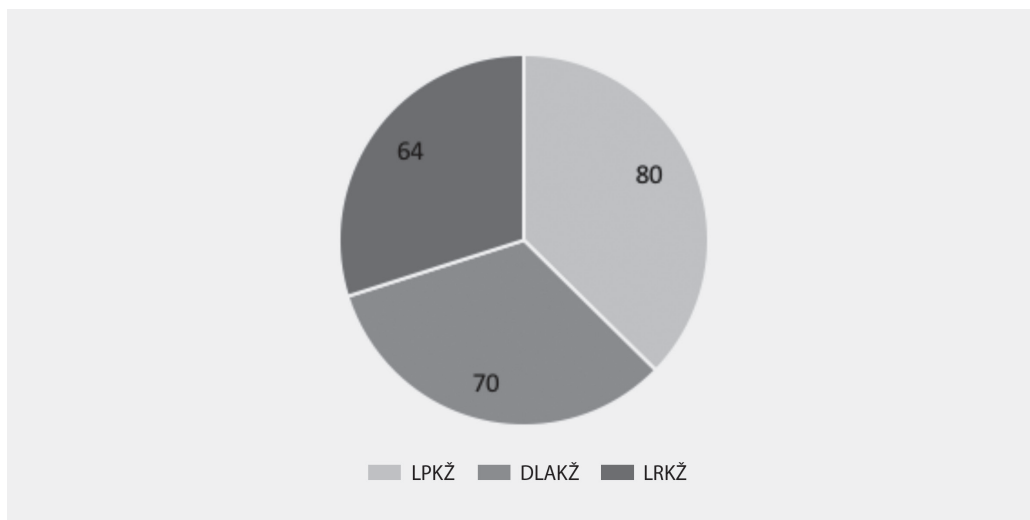
Iš viso išanalizuota 300 straipsnių, juose rasta 556 vartosenos pavyzdžiai. Gausiausiai jie pateikiami LPKŽ: 10-yje sričių rasti 269 pavyzdžiai. Kituose žodynuose pavyzdžių gerokai mažiau: DLAKŽ – 145, nedaug nuo jo skiriasi LRKŽ – 142 pavyzdžiai. Daugiausia pavyzdžių skirta zoologijos sričiai: iš viso 121 pavyzdys. LPKŽ jų pateikiama net 60, LRKŽ – 33, o DLAKŽ – 28 pavyzdžiai (10 straipsnių). Tokia šios srities pavyzdžių gausa neturėtų stebinti: pavyzdžiai pasitelkiami įvardijant gyvūnų rūšis (*erelis žuvininkas, juodoji gulbė, varlė skraiduolė*), jų skleidžiamus garsus (*bitės dūzgia, gandrai kleketuoja*), žmonių charakteris apibūdinamas gretinant juos su gyvūnais (*tai tikras ežys, vilkas avies kailiu*), santykiai tarp žmonių įvardijami taip pat remiantis gyvūnais (*žmogus žmogui – vilkas, sutikti kaip šuniui su kate*) ir pan.

Nemažai dėmesio skiriama karybos sričiai: LPKŽ yra 37, LRKŽ – 28, DLAKŽ – 22 pavyzdžiai; iš viso 87 pavyzdžiai, kuriais įvardijami karo veiksmai (*staigi ataka, priešlėktuvinė ataka, durtuovų ataka*), karo technika (*sunkusis tankas, tankas amfibija*), karų tipai (*branduolinis, atominis, pilietinis*), vykę karai (*Pirmasis, Antrasis pasaulinis karas*) ir pan.

Gana gausi ir botanikos sritis: ją iliustruojančių pavyzdžių yra 85; daugiausia yra LPKŽ – 38, DLAKŽ – 24, LRKŽ – 23. Prie šios srities lemu pateikiami pavyzdžiai nurodo augalų rūšis (*geltonasis narcizas*), apibūdina žmogaus išvaizdą (*būti tvirtam kaip qžuolui*), nurodo medžiagą, iš ko pagamintas daiktas (*qžuolo masyvo knygu spinta*), paruošimo būdą (*konservuoti baravykai*), pateikiama nemažai stabilijų junginių: *Auksinė palmės šakelė, gauti / duoti pipirų, parausti kaip pomidorui, iš klumpių iškristi* ir pan.

10 pav. Pavyzdžių pateikimas pagal vartojimo sritis

11 pav. Pažymų pateikimas

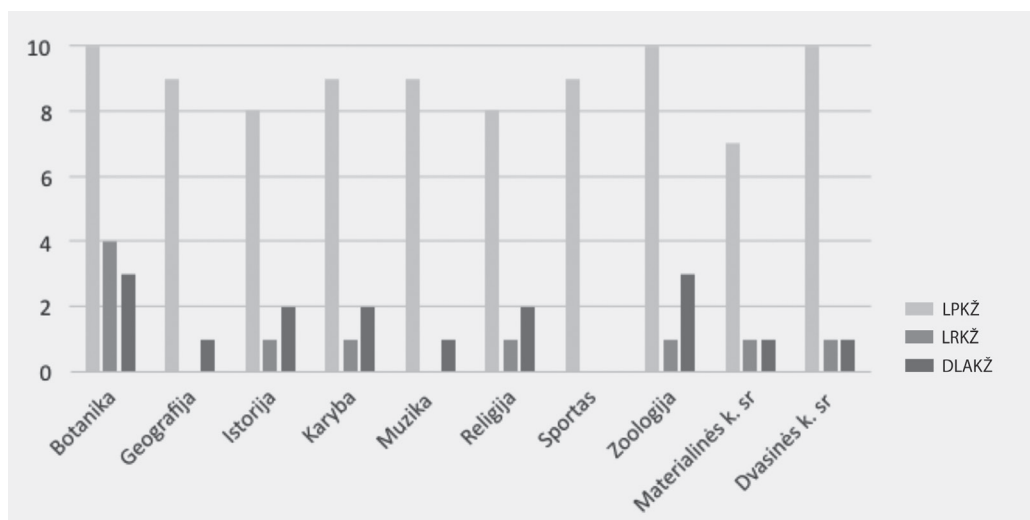
Nemažai pavyzdžių ir iš religijos ir bažnyčios sričių: iš viso rasta 65 pavyzdžiai. Pažymėtina, kad žodynuose jie pateikiami labai nevienodai: LPKŽ šiai sričiai iliustruoti yra 38 pavyzdžiai, DLAKŽ – 19, LRKŽ – 8. Galbūt LRKŽ tokių pavyzdžių esama nedaug todėl, kad žodynas buvo pradėtas rengti dar sovietmečiu (1962), kai dėl ideologijos religija nebuvo toleruojama. Vis dėlto, kadangi trečias pataisytas ir papildytas leidimas pasirodė 2001 m. laisvoje Lietuvoje, šią sritį buvo galima labiau atspindėti.

Gana nemažai pavyzdžių yra aprašant sporto sritį: DLAKŽ jų yra 21, LPKŽ – 17, LRKŽ – 14, iš viso 52 pavyzdžiai. Kitų sričių pavyzdžių yra mažiau negu 50, pvz., muzikos srities pavyzdžių yra 48: LPKŽ – 23, DLAKŽ – 13, LRKŽ – 12; geografijos srities iš viso yra 39 pavyzdžiai: LPKŽ jų yra 25, LRKŽ – 8, DLAKŽ – 6; istorijos srities pavyzdžių iš viso yra 32: LPKŽ – 18, LRKŽ – 9, o DLAKŽ – tik 5. Stebina, kad skurdžiausiai iliustruojama beekvivalentė leksika, pvz., prie materialinės kultūros dalykų pavadinimų iš viso rasta tik 14 pavyzdžių: LPKŽ – 7, DLAKŽ – 4, LRKŽ – 3; prie dvasinę kultūrą įvardijančių reiškinių pateikiama 13 pavyzdžių: LPKŽ – 6, LRKŽ – 4, DLAKŽ – 3 pavyzdžiai. Manytina, kad, nesant kitoje kalboje ekvivalentų, tokią leksiką itin svarbu iliustruoti, kad vartotojas matytų ne tik lemos junglumą, bet ir gautų informacijos apie kitą kultūrą.

Kaip matyti, enciklopedinės informacijos žodynuose gana daug, ir dėl šios priežasties galima įžvelgti griežtą ribą tarp lingvistinių ir enciklopedinių žodynų mažėjimą.

11 diagramoje pavaizduotas vartojimo pažymų pateikimas žodynuose.

Daugiausia pažymų pateikiama LPKŽ – 80 straipsnių; DLAKŽ – 70, LRKŽ – 64 straipsniuose (iš 100 kiekvieno žodyno analizuojamų straipsnių). Nuosekliausiai pažymos teikiamos prie religijos srities lemų: 27 pažymos; prie zoologijos srities lemų: 26; prie muzikos srities žodžių: 24; prie botanikos ir sporto srities lemų: 22; prie geografijos ir istorijos srities žodžių: 21; prie karybos srities žodžių: 19; prie dvasinės kultū-

12 pav. Apibrėžčių pateikimas

ros reiškinių pavadinimų yra 18, prie materialiosios kultūros dalykų pavadinimų: 14 pažymų. Pažymų pateikimas laikytinas svarbiu, kadangi iš jų vartotojas supranta, kokiose srityse gali būti pavartotas žodis. Žinoma, ne visada galima pažymą pateikti, pvz., kai žodis yra bendros vartosenos.

Kaip matyti 12 paveiksle, reguliariausiai apibrėžtys pateikiamos LPKŽ – 89 atvejais iš 100. Vis dėlto ne visur laikomasi nuoseklumo, pvz., devynios geografijos srities lemos yra su apibrėžtimis, tačiau viena – *slėnis* – liko be apibrėžties; iš materialinės kultūros dalykų pavadinimų apibrėžčių nėra prie lemos *klumpė*, *nuometas*. Kituose žodynuose apibrėžčių yra mažai: DLAKŽ yra 15, LRKŽ – 11 straipsnių. Šiuose žodynuose jos pateikiamos prie daugiareikšmių žodžių, pvz., prie lemos *automatas*, *pabaigtuvės*.

Lotyniški pavadinimai taip pat sustiprina enciklopedinį žodyno informatyvumą. LPKŽ jų pavartota daugiausia – 36: 16 apibūdinant botanikos srities ir 20 – zoologijos srities žodžius (100 straipsnių). LRKŽ nerasta nė vieno lotyniško pavadinimo, o DLAKŽ – vienas, aprašant žodį *baravykas*.

Apibendrinant enciklopedinių žinių pateikimą mikrostruktūros lygmenyje galima teigti, kad gausiausiai enciklopedinės žinios pateikiamos LPKŽ: apibrėžtimis, lotyniškais pavadinimais, pažymomis ir iliustraciniais pavyzdžiais.

4. GRE TINAMOJI LIETUVIŠKŲ IR ANGLIŠKŲ ANKETŲ APŽVALGA

Šioje dalyje analizuojamos anketos apie naudojimąsi dvikalbiais žodynais, išryškinant, kokia juose esančia enciklopedine informacija respondentai naudojami ir kaip reikėtų ją pateikti, kad ji pasiektų vartotojus.

Janas Hulstijnas ir Atkins teigia, kad naujės kartos žodynus reikia rengti atsižvelgiant į vartotojų poreikius (Hulstijn, Atkins 1998: 7), kurie nuolat keičiasi, o tai turi skatinti leksikografus gilintis į leksikografijos teoriją ir tobulinti žodynų kokybę, tinkamumą ir efektyvumą (Gouws 2009: 3). Hulstijnas ir Atkins pateikia trumpą tyrimų apie žodynų naudojimą(si) bibliografijos apžvalgą ir išvardija svarbiausius veiksnius, nuo kurių priklauso galutinis rezultatas – žodynas. Anot jų, reikia sistemingų tyrimų, kaip įvairūs kintamieji veikia vienas kitą, kai vartotojas naudojami žodynais. Tyrėjai išskyrė tokius pagrindinius kintamuosius: a) vartotojo metalingvistinės žinios ir išvadų darymo įgūdžiai; b) vartotojo K2 mokėjimas; (c) lingvistinės informacijos, ieškomos žodyne, rūšis; (d) kalba, kuria ieškoma informacijos ir kuria ji teikiama (Hulstijn, Atkins 1998: 16–17). Kaip matyti, autoriai atkreipė dėmesį, kad naudojantis žodynais svarbi turima metalingvistinė informacija.

Lietuvoje tyrimų apie naudojimąsi žodynais nėra daug. 2012 m. Gaižauskaitė atliko anketinę apklausą apie dvikalbių žodynų paklausą. Apklausoje dalyvavo 154 respondentai. Atsakymai parodė, kad maždaug apie 84 % respondentų naudoja dvikalbius žodynus, o hipotezė, kad popieriniai žodynai naudojami gana retai, nepasitvirtino – apie 26 % atsakė tebenaudojantys tradicinės laikmenos dvikalbius žodynus, 38 % naudojami suskaitmenintais ir 36 % – internetiniais žodynais (Gaižauskaitė 2012). 2016 m. Daiva Egidiya Nomicienė ir Alisa Stunžaitė atliko tyrimą, kaip Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VGTU¹⁶⁵) studentai ir užsienio kalbų dėstytojai vertina tris skirtingus žodynų tipus: spausdintą, elektroninį spausdinto žodyno variantą ir žodyną, pasiekiamą interneto naršykle. Buvo atlikta apklausa, kurioje dalyvavo 296 įvairių specialybių studentai ir 12 dėstytojų, dėstančių užsienio kalbą VGTU. Remdamosi anketinės apklausos rezultatais, autorės teigia, kad yra dvi vertinimo tendencijos: didžioji apklaustų studentų dalis rinktųsi žodyną, pasiekiamą interneto naršykle, o dauguma dėstytojų – spausdintą žodyno variantą.

Toliau pateikiama lietuviškų ir angliskų anketų apie naudojimąsi dvikalbiais žodynais gretinamoji apžvalga. Kadangi su darbo tikslu labiausiai siejasi atsakymai apie žodynuose randamos enciklopedinės informacijos naudojimą bei jos pateikimą, šie poskyriai iliustruojami grafinais paveikslais.

¹⁶⁵ Vietoje VGTU nuo 2020 m. rugsėjo 1 d. naudojamas trumpinys „Vilnius Tech“.

4.1. DUOMENYS APIE RESPONDENTUS

GIMTOJI KALBA / GIMTOSIOS KALBOS. Daugumos lietuviškų anketų respondentų gimtoji kalba yra lietuvių – 83,6 %. Kitų kalbų respondentų yra nedaug: rusų kalba – 4,6 %; suomių – 3,4 %; kinų – 2 %; lenkų – 1,3 %; latvių, ispanų, ukrainiečių, lietuvių gestų kalba – po 0,7 %. Kai kurie respondentai nurodė dvi ar net tris gimtąsias kalbas: lietuvių ir rusų – 1,4 %; lietuvių, prancūzų ir anglų bei lietuvių, lenkų ir rusų – po 0,7 %. Angliškas anketas užpildė 17 kalbų respondentai. Didžioji dalis apklaustųjų kaip gimtąją nurodė rusų kalbą – 21,3 %. Antra nemaža grupė kinų gimtosios kalbos respondentai – 19,6 %. Mažiau nei 10 procentų pildžiusių anketas buvo ispanų – 9,8 %; prancūzų ir anglų po 8,2 %; italų ir vokiečių po 6,5 %, portugalų ir suomių po 3,3 %. Kitos kalbos – latvių, hindi, švedų, baltarusių, japonų, gruzinų, turkų, kantono kinų – po 1,6 %.

AMŽIUS. Pusė – 50 % – užpildžiusių lietuviškas anketas yra 20–22 metų amžiaus. Kita grupė – 19,8 % – yra 17–19 metų. Nedaug nuo jos skiriasi 23–25 metų grupė – 18,4 %. Mažiausia yra 29 metų ir vyresnių respondentų grupė – 11,6 %. Nors respondentai galėjo patys įrašyti savo tikslų amžių eilutėje „kita“, iš pildžiusių lietuviškas anketas tokių nebuvo. Angliškų anketų respondentų daugiausia buvo 29 metų ir vyresnio amžiaus – 37,7 %. Kita pagal gausumą 20–22 metų grupė – 31,1 % respondentų. 9,8 % sudarė 23–25 metų respondentai; 17–19 metų – 8,2 % ir 26–28 metų respondentų – 6,6 %. Respondentai galėjo patys eilutėje „kita“ įrašyti savo amžių. Kai kurie nurodė, kad yra 35 metų (1,6 %) ar 47 metų amžiaus (3,3 %). Buvo ir tokių, kurie įrašė amžiaus grupę 30–35 – 1,6 %.

LYTIS. Daugiausia lietuviškų anketų respondentų buvo moterys – 88,8 %; vyrai – 11,2 %. Kaip ir lietuviškų anketų, daugiausia angliškų anketų buvo gauta iš moterų: 57,4 %. Tačiau gerokai didesnis vyrų skaičius – 41 % (plg. liet. 11,2 %). 1,6 % nenurodė lyties, o vietoj atsakymo parašė klaustuką.

MOKYMOSI ĮSTAIGOS. Klausimyną lietuvių kalba užpildė respondentai iš 3 mokymosi įstaigų: Vilniaus universiteto 93,4 %, Helsinkio universiteto – 4 %, Latvijos universiteto – 0,7 % apklaustųjų. Vienas respondentas (0,7 %) atsakė, kad nestudijuoja; du respondentai (1,4 %) įrašė, kad dirba Vilniaus universitete. Klausimyną anglų kalba užpildė respondentai iš kur kas daugiau – 11 mokymosi įstaigų. Daugiausia jų, kaip ir lietuviškas anketas pildžiusių, studijuoja Vilniaus universitete – 67,2 %. Kitos mokymosi įstaigos: Frankfurto prie Maino universitetas – 4,8 %, Helsinkio universitetas ir Vašingtono universitetas – po 4,9 %, Vilniaus dailės akademija – 3,3 %, FTMC (Fizinių ir technologijos mokslų centras) – 3,2 %, EHU (Europos humanitarinis universitetas), LMTA (Lietuvos Muzikos ir teatro akademija), Universitet Rossiskoi akademii obrazovaniya, Oksfordo universitetas, MRU (Mykolo Romerio universitetas) – po 1,6 %. Kad nestudijuoja arba dirba, nurodė po 1,6 %; tiek pat atsakė, kad lanko vakarinius lietuvių kalbos kursus.

4.2. DVIKALBIŲ ŽODYNŲ PASIRINKIMO KRITERIJAI IR NAUDOJIMO TIKSLAI

PASIRINKIMO KRITERIJAI. Rinkdamiesi žodyną lietuviškų anketų respondentai labiausiai pasitiki kitų rekomendacijomis (63,8 %). Antras kriterijus – žodyno naujumas – 52 %. Žodžių skaičius svarbus 38,8 %. Pagal autorių ir leidyklą renkami atitinkamai 23 % ir 20 %. Kiti respondentų nurodyti kriterijai buvo šie: kokybė, prieinamumas ir populiarumas – po 0,7 %. Kai kurie, atsakydami į šį klausimą, parašė, kad naudojami tais žodynais, kuriuos randa internete arba pagal kitų rekomendacijas – 0,7 %. Po vieną respondentą nurodė, kad retai naudojami žodynais, todėl į tai neatkreipė dėmesio (0,7 %) ir kad pasirinkti nė vienas iš pasiūlytų kriterijų netinka (0,7 %).

Angliškų anketų respondentai rinkdamiesi naują žodyną taip pat labiausiai kliaujasi kitų rekomendacijomis – 72,1 % (plg. liet. 63,8 %). Į žodžių skaičių dėmesį kreipia 32,8 % respondentų (plg. liet. 38,8 %). Kitaip nei lietuviškų anketų respondentams, žodyno naujumas svarbus kur kas mažesniai procentui – 19,7 % (plg. liet. 52 %), leidykla – 13,1 % (plg. liet. 20 %), autorius – 6,6 % (plg. liet. 23 %), tikslumas – 3,2 % respondentų. Kiti respondentų nurodyti kriterijai buvo šie: pagal tarimo, vartosenos pavyzdžius – 1,6 %; prieinamumas internete – 1,6 %; kokybė – 1,6 %; geri paaiškinimai – 1,6 %; lengvai prieinamas – 1,6 %; patogus ir geras – 1,6 %. Kai kurie atsakydami į šį klausimą parašė, kad naudojami tik elektroniniais žodynais (1,6 %), *Google* ir *Google translator* – po 1,6 %. Kai kurie (1,6 %) nurodė, kad svarbu lietuviškos informacijos išsamumas, o šalia paaiškino, kad daug lietuviškų žodynų yra skirti lietuviams, tad juose nėra nurodytos kirčiuotės, linksniuotės, vartojimas, veiksmazodžių kamienai. Vienas respondentas (1,6 %) išsamiai atsakė, kad jam svarbu keletas kriterijų: išleidimo data, rekomendacijos, autorius, leidykla. Tas pats respondentas nurodė, kad jei dvikalbis žodynas skiriamas akademiniams tikslams, rinkdamasis žodyną jis pasinaudotų publikuotomis recenzijomis. Kitas respondentas (1,6 %) atsakė, kad naudoja tik elektroninius žodynus ir jam svarbu žodyne rasti tarimą ir kad žodynas būtų patogus naudoti.

POPIERINIAI VS. ELEKTRONINIAI ŽODYNAI. Dauguma anketas lietuvių kalba pildžiusiųjų naudojami abiejų tipų žodynais – ir elektroniniais, ir popieriniais (68,4 %). 30,9 % naudojami elektroniniais žodynais ir tik maža dalis – 3,9 % – popieriniais.

Panašiai kaip ir lietuviškų anketų respondentai daugiau negu pusė apklaustųjų nurodė, kad naudojami ir popieriniais, ir elektroniniais žodynais – 62,3 %. Elektroniniais žodynais naudojami 39,3 % (liet. 30,9 %), o popieriniais – 11,5 %. Pastarasis skaičius skiriasi nuo lietuviškų anketų duomenų (3,9 %). Spėtina, kad taip yra dėl to, jog popieriniuose žodynuose, kurių pagrindinė kalba yra lietuvių, kitakalbiai vartotojai randa daugiau informacijos apie lietuvių kalbą: linksniavimo, asmenavimo, kirčiavimo lenteles ir pan. Vis dėlto mažas skaičius besinaudojančių popieriniais žodynais leidžia teigti, kad labai svarbu vartotojams pateikti kokybiškų elektroninių žodynų. Kaip teigia Jakaitienė, „svarbi leksikografijos ypatybė yra jos taikomoji paskirtis, nes ji visada

praktiškai į ką nors orientuota. Žodynų vartotojai tartum užsako, kad leksikografo parengtą tam tikro turinio žodyną“ (Jakaitienė 2003: 10).

NAUDOJIMOSI ŽODYNU TIKSLAI. Dažniausia kalbinė veikla, kuriai pririekia dvikalbio žodyno, lietuviškų anketų respondentų atsakymuose buvo rašymas kita kalba – 89, 5%. Skaityti kita kalba žodynus naudoja šiek tiek mažesnis skaičius – 83,6 %. Kalbant kita kalba žodyno pririekia 57,2 %, klausant kita kalba – 36,8 %. Penki respondentai (3,4 %) įrašė, kad dvikalbius žodynus naudoja versdami. Visas keturias kalbinės veiklos rūšis (skaitymą, klausymą, kalbėjimą, rašymą) nurodė 1,4 % apklaustųjų. Dvi veiklos rūšis atskirai – skaitymą ir rašymą – nurodė 1,4 % respondentų. Po 0,7 % respondentų atsakė naudojantys žodynus skaityti ir versti; kalbėti, rašyti ir skaityti; kalbėti ir rašyti; skaityti ir rašyti lietuvių kalba; dėstyti, skaityti, bendrauti; pasitikslinti žodžių rašybą.

Angliškas anketas pildžiusiųjų atsakymai labai panašūs: pagrindinės kalbinės veiklos rūšys, kurioms naudojami dvikalbiai žodynai – rašymas – 88,5 %, skaitymas – 82 %, kalbėjimas – 37,7 %, klausymas – 24,6 % respondentų. Penktoje vietoje, kaip ir lietuviškų anketų atsakymuose, yra vertimas (1,6 %). Kiti poreikiai: supratimas, lietuvių kalbos mokymasis, mokymasis, akademiniai tikslai, gramatika, rasti sinonimus – po 1,6 %.

4.3. ENCIKLOPEDINĖS ŽINIOS DVIKALBIUOSE ŽODYNUOSE

Kaip rašyta 3 skyriuje, enciklopedinės žinios pateikiamos visuose žodynų lygmenyse: megastruktūroje, makrostruktūroje ir mikrostruktūroje. Toliau bus aptariami respondentų atsakymai apie žodynų dalis, kuriose yra enciklopedinės informacijos.

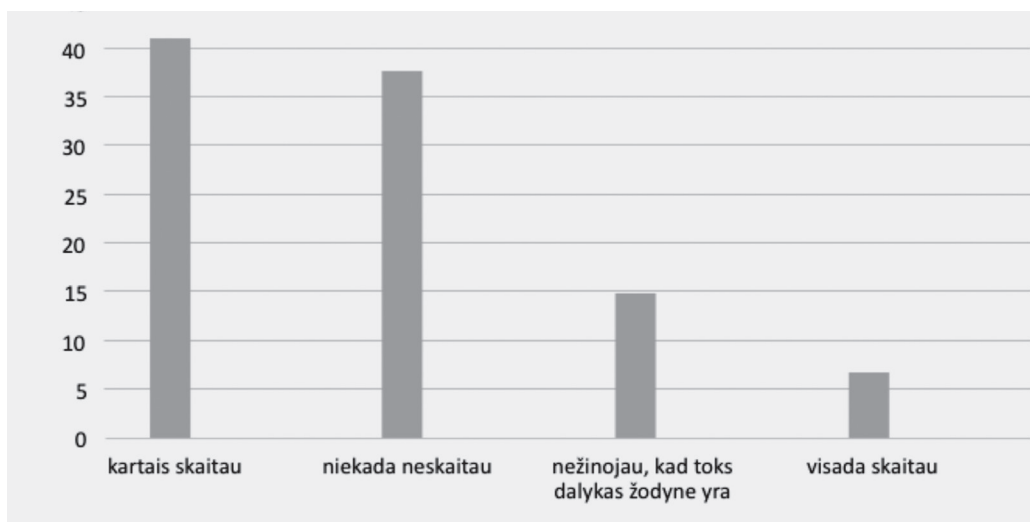
4.3.1. DVIKALBIŲ ŽODYNŲ PRATARMĖ

Pratarmėje vartotojas gali sužinoti, kokia leksika aprašoma žodyne ir apsiribojimus jos atžvilgiu, kam skiriamas žodynas. Atrodytų, kad prieš naudojantis žodynu būtų svarbu perskaityti jo pratarmę (įvadą), tačiau apklausa rodo, kad 44,1 % lietuviškų anketų respondentų niekada jų neskaitytų; kartais skaito 41,4 %. 15,1 % nurodė, kad nežino apie tokios dalies egzistavimą ir tik 2 % visada skaito pratarmę (13 pav.).

Angliškų anketų atsakymai rodo, kad beveik tiek pat apklaustųjų (41 %), kaip ir lietuviškų anketų (41,4 %), šią dalį kartais skaito. Mažesnis procentas negu lietuviškų anketų respondentų – 37,7 % – pratarmės niekada neskaitytų (liet. 44,1 %). Galima būtų manyti, kad kitakalbiamis daug svarbiau perskaityti „žodyno pristatymą“, tačiau panašiai tiek pat respondentų – 14,8 % (plg. liet. 15,1 %) – nurodė, kad nežino apie tokios dalies egzistavimą, o 6,6 % (plg. liet. 2 %) visada skaito pratarmę (14 pav.). Tokie atsakymai galėtų būti paaiškinti tuo, kad vartotojai vis dažniau naudojami elektroniniais žodynais, o juose tokie skyriai nepateikiami, dažniausiai apsiribojama trumpa infor-

13 pav. Ar skaitote dvikalbių žodynų pratarmę? (lietuviškos anketos)

14 pav. Ar skaitote dvikalbių žodynų pratarmę? (angliškos anketos)

macija, kokių pagrindų buvo sukurtas žodynas (pvz., elektroniniai lietuvių–anglų,¹⁶⁶ lietuvių–latvių¹⁶⁷, lietuvių–lenkų¹⁶⁸ žodynai).

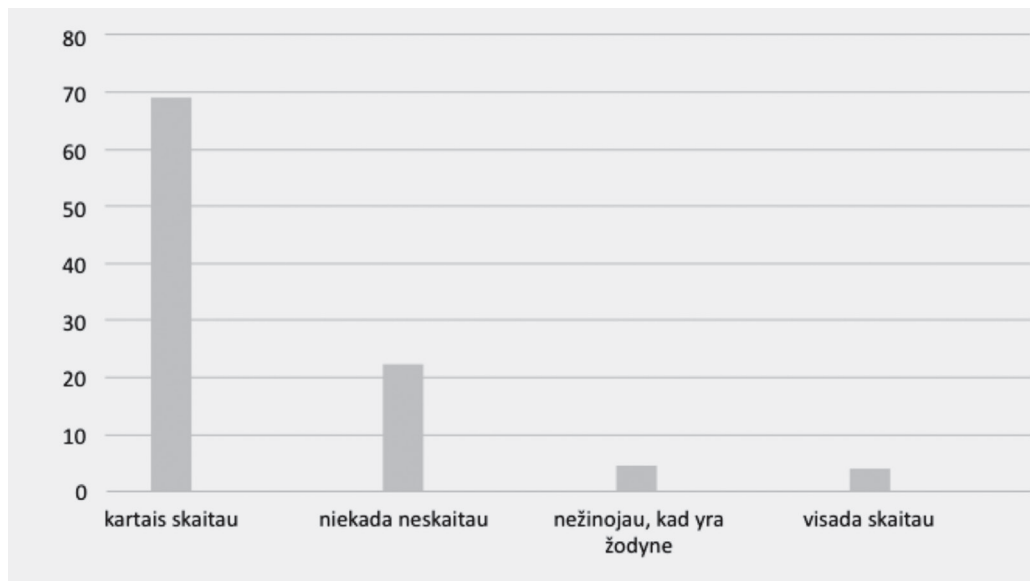
¹⁶⁶ <https://ekalba.lt/lietuviu-anglu-kalbu-zodynas/apie/LT-EN%20Apie%20%C5%BEodyn%C4%85>. Žiūrėta: 2022-01-16.

¹⁶⁷ <https://ekalba.lt/lietuviu-latviu-kalbu-zodynas/apie/LT-LAT%20Apie%20%C5%BEodyn%C4%85>. Žiūrėta: 2022-01-16.

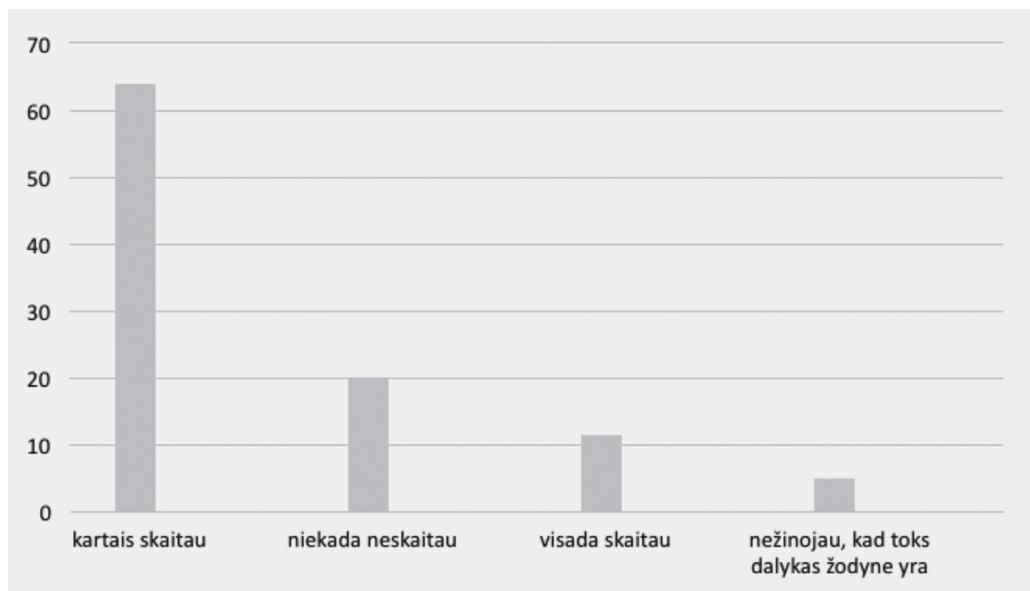
¹⁶⁸ <https://ekalba.lt/lietuviu-lenku-kalbu-zodynas/apie/LT-PL%20Apie%20%C5%BEodyn%C4%85>. Žiūrėta: 2022-01-16.

4.3.2. DVIKALBIŲ ŽODYNŲ SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

Lietuviškos anketos parodė, kad didžioji dalis – 69,1 % – respondentų tokį sąrašą kartais skaito; niekada neskaito 22,4 %; 4,6 % nežinojo, kad toks dalykas žodyne yra; visada skaito nedidelė dalis apklaustųjų – 3,9 % (15 pav.).

15 pav. Ar skaitote dvikalbių žodynų santrumpų sąrašą? (lietuviškos anketos)

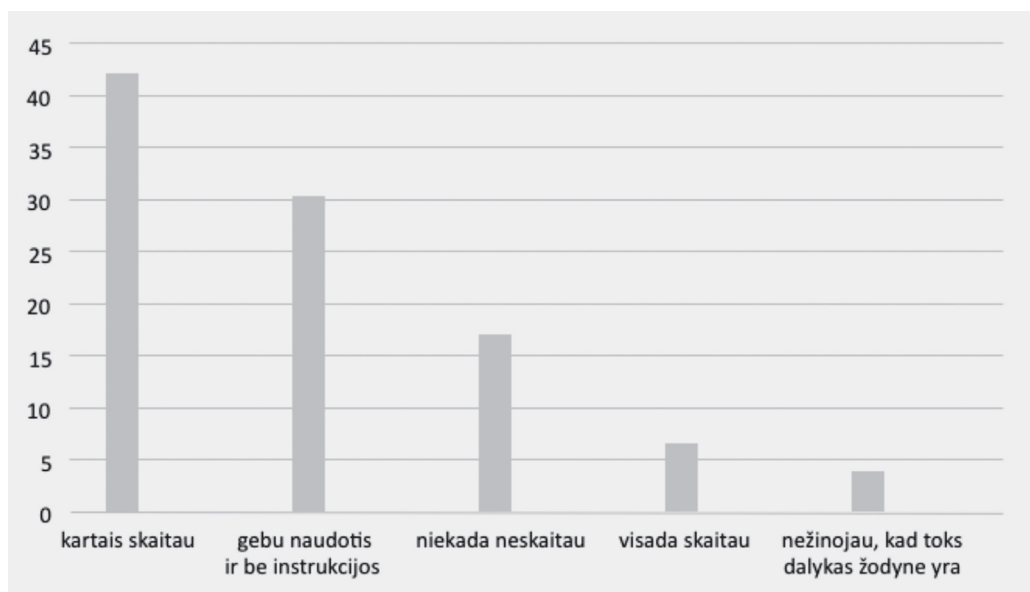
16 pav. Ar skaitote dvikalbių žodynų santrumpų sąrašą? (angliškos anketos)

Lyginant su lietuviškų anketų rezultatais matyti, kad procentiškai panašiai angliškas anketas pildžiusių respondentų tokį sąrašą kartais skaito – 63,9 % (plg. liet. 69,1 %). Nedaug skiriasi ir niekada neskaitančių apklaustųjų skaičius – 19,7 % (plg. liet. 22,4 %) bei nežinančių, kad toks priedas žodyne yra – 4,9 % (plg. liet. 4,6 %). Daugiau angliškų anketų respondentų atsakė, kad visada skaito santrumpų sąrašą – 11,5 % (plg. liet. 3,9 %). Tikriausiai taip yra dėl to, kad kitakalbiams dvikalbių žodynų vartotojams nėra savaime žinomos žodynuose vartojamos santrumpos (16 pav.).

4.3.3. ŽODYNO SANDAROS APRAŠAS¹⁶⁹

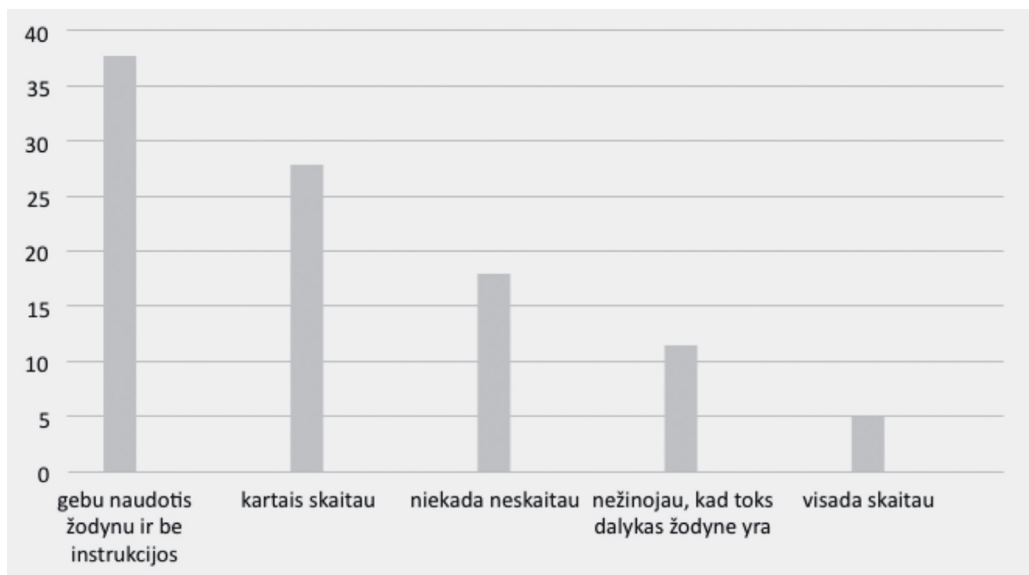
Skyrius apie žodyno sandarą vartotojui turėtų būti itin svarbus – juk jis padeda susivokti gana sudėtingoje leksikografinėje sistemoje. Dauguma lietuviškų anketų respondentų – 42,1 % – šią dalį kartais skaito; 30,3 % atsakė, kad geba naudotis žodynu ir be aprašo; 17,1 % niekada neskaito; visada skaito 6,6 %, o 3,9 % pasirinko atsakymą „nežinojau, kad toks dalykas žodyne yra“ (17 pav.).

37,7 % angliškų anketų respondentų atsakė, kad geba naudotis žodynu ir be aprašo (plg. liet. 30,3 %). Daug mažiau negu lietuviškų anketų respondentų – 27,9 % – (plg. liet. 42,1 %) šią dalį kartais skaito; 18 % niekada neskaito (plg. liet. 17,1 %);

17 pav. Ar skaitote žodynų sandaros aprašą? (lietuviškos anketos)

¹⁶⁹ Ši dalis anketose buvo įvardyta ir kaip naudojimosi instrukcija tam, kad respondentams būtų lengviau suprasti.

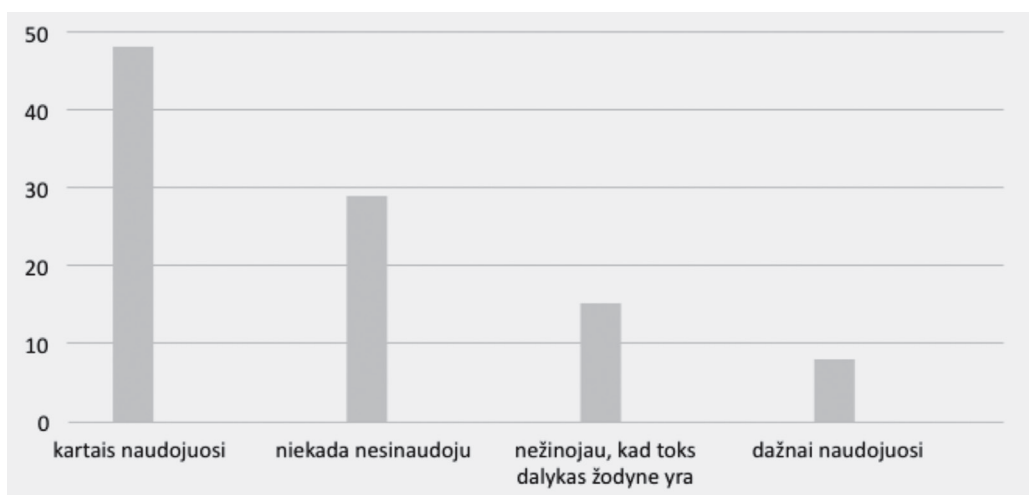

18 pav. Ar skaitote žodynų sandaros aprašą? (angliškos anketos)

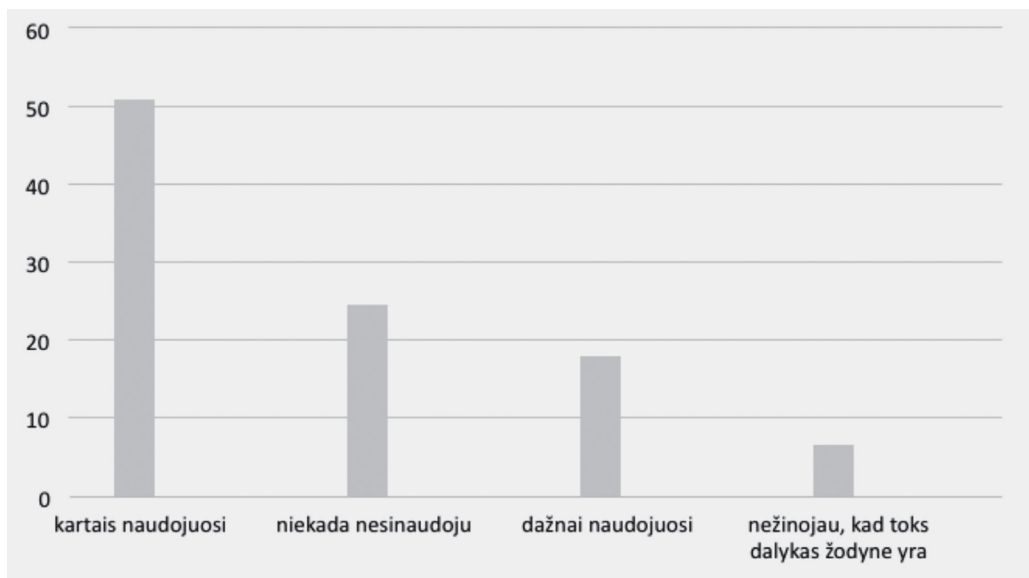
11,5 % rinkosi atsakymą „nežinojau, kad toks dalykas žodyne yra“ (plg. liet. 3,9 %) ir tik 4,9 % naudojomosi vadovą visada skaito (plg. liet. 6,6 %) (18 pav.).

4.3.4. ŽODYNO GALE ESANTYS PRIEDAI

Mažiau negu pusė – 48 % – pildžiusiųjų lietuviškas anketas nurodė, kad žodyno gale esančiais priedais naudojasi tik kartais. Niekada nesinaudoja 28,9 %, 15,1 % nežinojo, kad toks dalykas žodyne yra, dažnai naudojasi 7,9 % respondentų (19 pav.).

19 pav. Ar naudojātės dvikalbio žodyno gale esančiais priedais? (lietuviškos anketos)

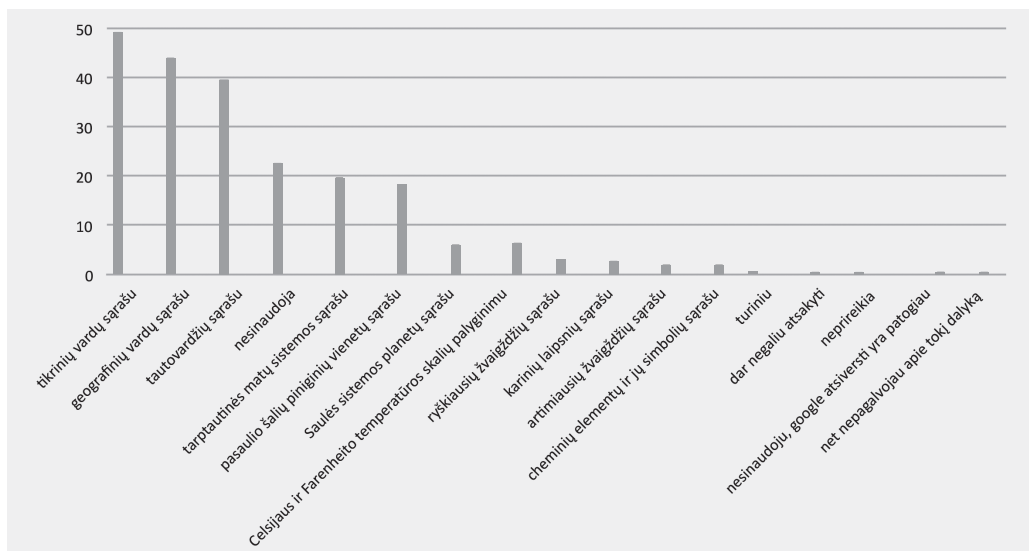
20 pav. Ar naudojotės dvikalbio žodyno gale esančiais priedais? (angliškos anketos)

Lyginant su lietuviškų anketų atsakymais galima matyti, kad panašus skaičius – 50,8 % – apklaustųjų nurodė, jog tokiais priedais kartais naudojami (plg. liet. 48 %). Niekada nesinaudoja 24,6 % (plg. liet. 28,9 %). Dažnai naudojami daugiau respondentų – 18 % (plg. liet. 7,9 %), o 6,6 % (plg. liet. 15,1 %) respondentų nežinojo, kad tokių priedų žodyne yra (20 pav.).

4.3.5. KOKIAIS ŽODYNO GALE ESANČIAIS PRIEDAIS NAUDOJAMASI

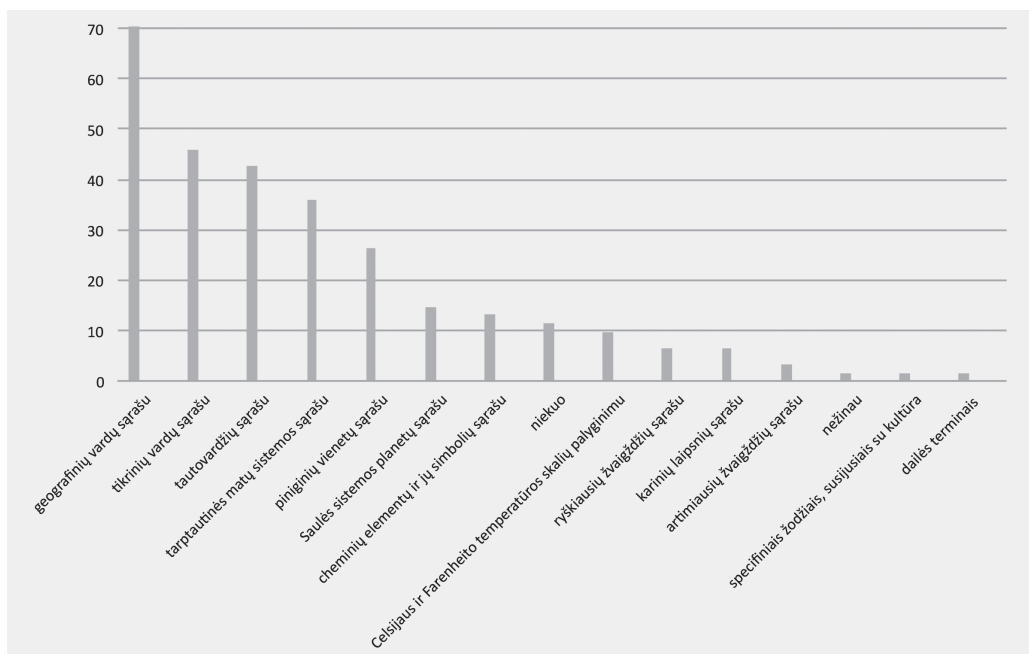
Apklausoje buvo pateikta 11 dvikalbiuose žodynuose randamų priedų. Iš lietuviškų anketų respondentų atsakymų matyti, kad dažniausiai naudojamas yra tikrinių vardų sąrašas – 49,3 %. Antras pagal naudojimo dažnumą yra geografinių vardų sąrašas – 44,1 %. Gana populiarius ir tautovardžių sąrašas, kuriuo naudojami 39,5 % respondentų. Nesinaudojantys priedais nurodė 22,6 % apklaustųjų, o kai kurie dar ir paaiškino, kad „nesinaudoju, google atsiversti yra patogiau“ (0,7 %). 19,7 % naudojami tarptautinės matų sistemos sąrašu, 18,4 % – pasaulio šalių piniginių vienetų sąrašu. Kiti priedai ne taip reikalingi, pavyzdžiui, Celsijaus ir Farenheito temperatūros skalių palyginimu naudojami 6,6 %, Saulės sistemos planetų sąrašu – 5,9 %, ryškiausių žvaigždžių sąrašu – 3,3 %, karinių laipsnių sąrašu – 2,6 %. Visiškai nepopuliarūs yra artimiausių žvaigždžių, cheminių elementų ir jų simbolių sąrašai – naudojami po 2 % respondentų. Kai kurie atsakydami į šį klausimą tiesiog įrašė, kad „naudojasi turiniu“ (0,7 %); „neprireikia“ – 0,7 %, „dar negaliu atsakyti“ – 0,7 %, „net nepagalvojau apie tokį dalyką“ – 0,7 % (21 pav.).

Skirtingai nuo lietuviškų anketų atsakymų, populiariausias priedas tarp angliškas anketas užpildžiusiųjų – geografinių vardų sąrašas – 70,5 % (plg. liet. 44,1 %). Nere-

21 pav. Kokiais dvikalbio žodyno gale esančiais priedais naudojėtės? (lietuviškos anketos)

tai naudojamas ir tikrinių vardų sąrašas – 45,9 % (plg. liet. 49,3 %) bei tautovardžių sąrašas – 42,6 % (plg. liet. 39,5 %). Tarptautinės matų sistemos sąrašą naudoja 36,1 % (plg. liet. 19,7 %). Manytina, kad toks sąrašas kitakalbių yra dažniau naudojamas dėl to, kad kai kuriose šalyse matai skiriasi nuo Lietuvoje naudojamų, pvz., Jungtinėje Karalystėje ilgis matuojamas jardais, myliomis, ne kilometrais ar metrais; svoris – ne

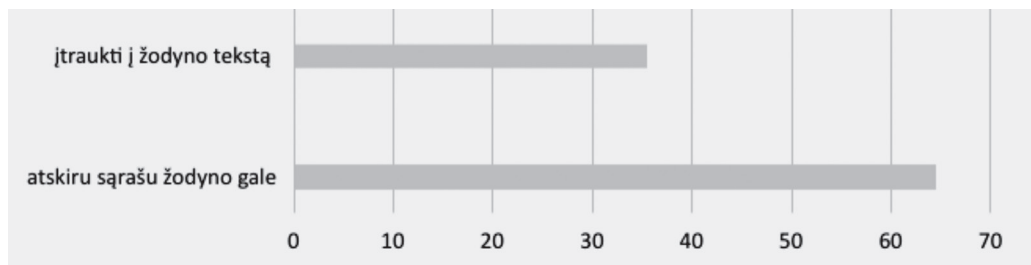
22 pav. Kokiais žodyno gale esančiais priedais naudojėtės? (angliškos anketos)

kilogramais, o svarais ir pan. Didesnis skaičius – 26,2 % – naudojami pasaulio šalių piniginių vienetų sąrašą (plg. liet. 18,4 %). Daugiau respondentų prireikia ir Saulės sistemos planetų sąrašo – 14,8 % (plg. liet. 5,9 %), cheminių elementų ir jų simbolių sąrašo – 13,1 % (plg. liet. 2 %). Niekuo nesinaudojantys parašė 11,4 % respondentų. Celsijaus ir Farenheito temperatūros skalių palyginimu naudojami 9,8 % (plg. liet. 6,6 %), ryškiausių žvaigždžių sąrašą ir karinių laipsnių sąrašą – po 6,6 % (plg. liet. atitinkamai 3,3 % ir 2,6 %); artimiausių žvaigždžių sąrašą – 3,3 % (plg. liet. 2 %). Kai kurie respondentai patys įrašė, kad naudojami specifiniais žodžiais, susijusiais su kultūra ir dailės terminais – po 1,6 %, taigi šie atsakymai patvirtina teiginį, kad dvikalbiuose žodynuose svarbu pateikti enciklopedinių žinių. 1,6 % atsakė „nežinau“ (22 pav.). Atsakymai leidžia teigti, kad kai kurie priedai žodynuose nereikalingi arba mažai reikalingi.

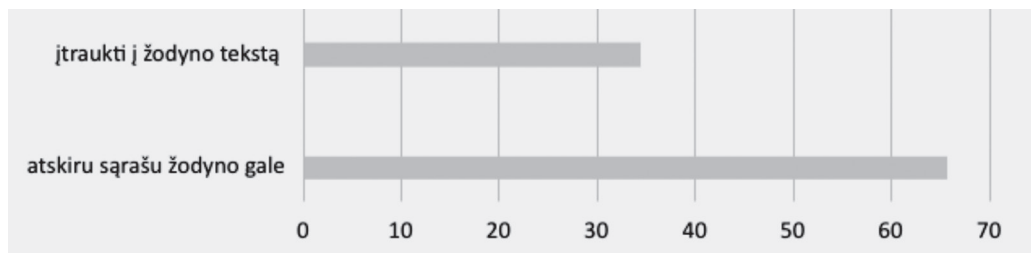
4.3.6. PRIEDŲ PATEIKIMAS

Apklaustieji lietuvių kalba labiau pageidautų atskirų sąrašų žodyno gale – 64,5 %, o įtraukti į žodyną norėtų 35,5 % (23 pav.).

Angliškas anketas pildžiusiųjų atsakymai nedaug skiriasi: dauguma respondentų pageidautų atskirų priedų žodyno gale: 65,6 % (plg. liet. 64,5 %), o įtraukti į žodyno tekstą norėtų 34,4 % (plg. liet. 35,5 %) respondentų (24 pav.). Tokia nuostata labai netikėta ir prieštarauja šiuolaikinėms leksikografijos tendencijoms. Tai galėtų būti aiškinama tuo, kad ir lietuviškų, ir angliškų anketų respondentai naudojami abiejų tipų

23 pav. Kaip pateikti geografinius vardus, tikrinius vardus ir pan. dvikalbiame žodyne? (lietuviškos anketos)

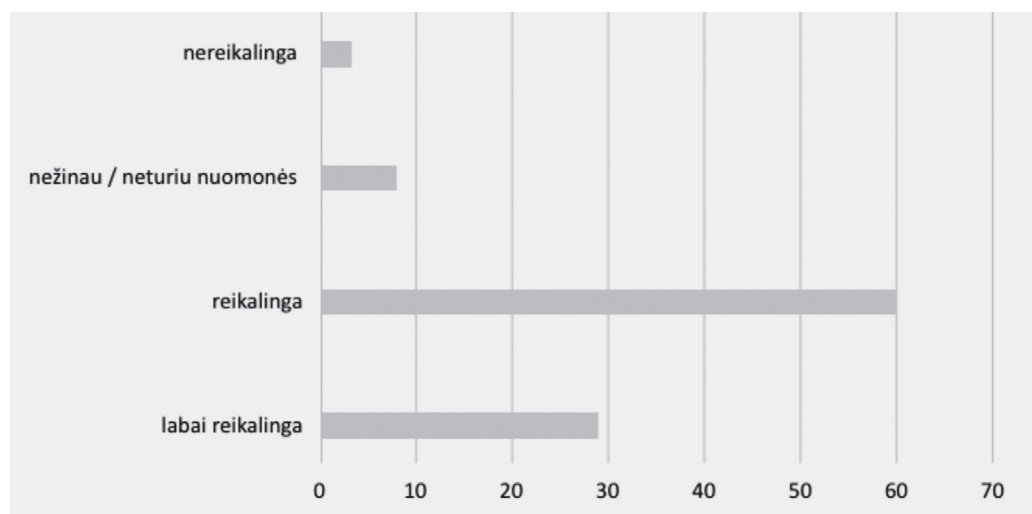

24 pav. Kaip pateikti geografinius vardus, tikrinius vardus ir pan. dvikalbiame žodyne? (angliškos anketos)

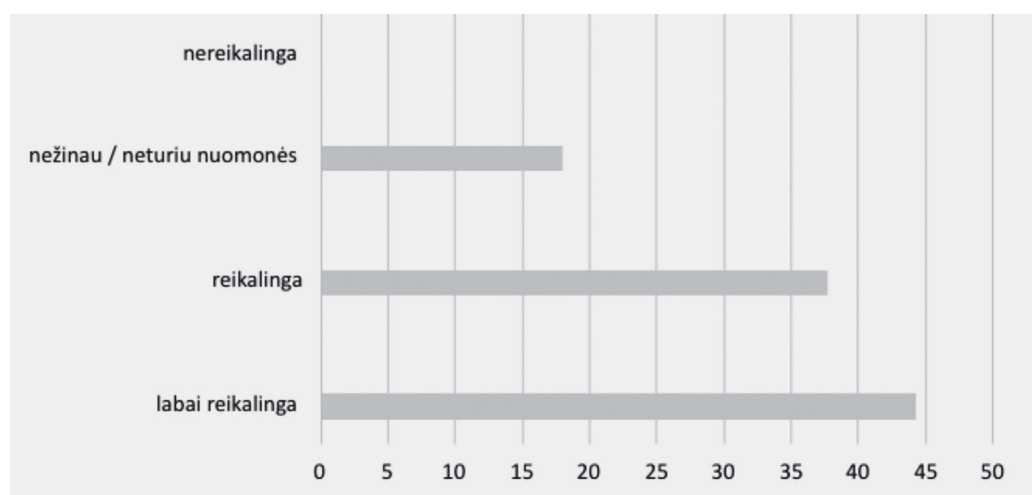
žodynais – ir elektroniniais, ir popieriniais (liet. 68,4 %, angl. 62,3 %; žr. 4.2 sk.), o popierinių žodynų gale dažnai tradiciškai pateikiama priedų. Vartotojai turbūt įprato prie tokios priedų pateikimo tvarkos ir nenori jos atsisakyti.

4.3.7. PAŽYMOS DVIKALBIUOSE ŽODYNUOSE

Pažymų reikalingumą nurodė 59,9 % lietuviškų anketų respondentų, o 28,9 % atsakė, kad tai „labai reikalinga“: iš viso 88,8 % respondentų pažymų reikia arba labai reikia. 7,9 % pažymėjo atsakymą „nežinau / neturiu nuomonės“ ir tik 3,3 % respondentų nurodė, kad jos nereikalingos (25 pav.)

25 pav. Ar reikalinga prie žodžio pažyma? (lietuviškos anketos)

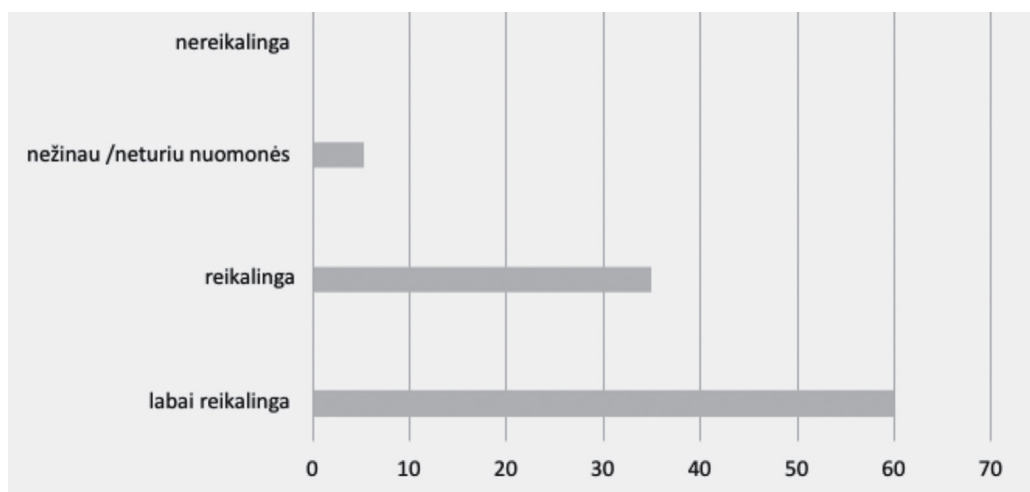

26 pav. Ar reikalinga prie žodžio pažyma? (angliškos anketos)

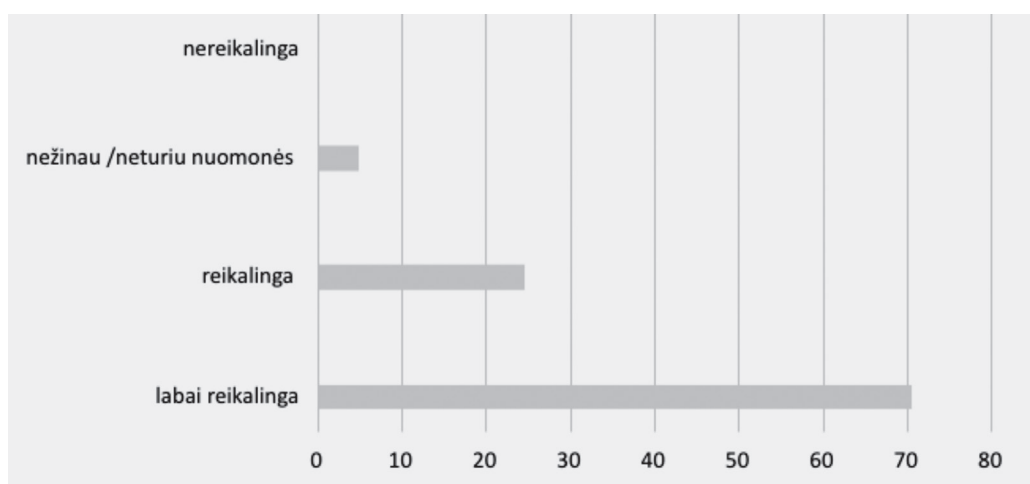
Tuo, kad pažymos labai reikalingos arba reikalingos, įsitikinę atitinkamai 44,3 % ir 37,7 % anglišių anketų respondentų (plg. liet. atitinkamai 28,9 % ir 59,9 %): taigi jų reikia arba labai reikia iš viso 82% respondentų. 18 % nežino / neturi nuomonės (plg. liet. 7,9 %). Niekam neatrodo, kad pažymų nereikia: 0 % (plg. liet. 3,3 %) (26 pav.).

4.3.8. VARTOSENOS PAVYZDŽIAI DVIKALBIUOSE ŽODYNUOSE

Apklausa rodo, kad lietuviškų anketų respondentams pavyzdžiai labai svarbūs: 59,9 % atsakė, kad juos pateikti labai reikalinga; reikalinga – 34,9 %, taigi iš viso 94,8 % jie labai reikalingi arba reikalingi. Nežino / neturi nuomonės – 5,3 %. Niekas nepažymėjo, kad jų nereikia – 0 % (27 pav.).

27 pav. Ar dvikalbiame žodyne reikalingi vartosenos pavyzdžiai? (lietuviškos anketos)

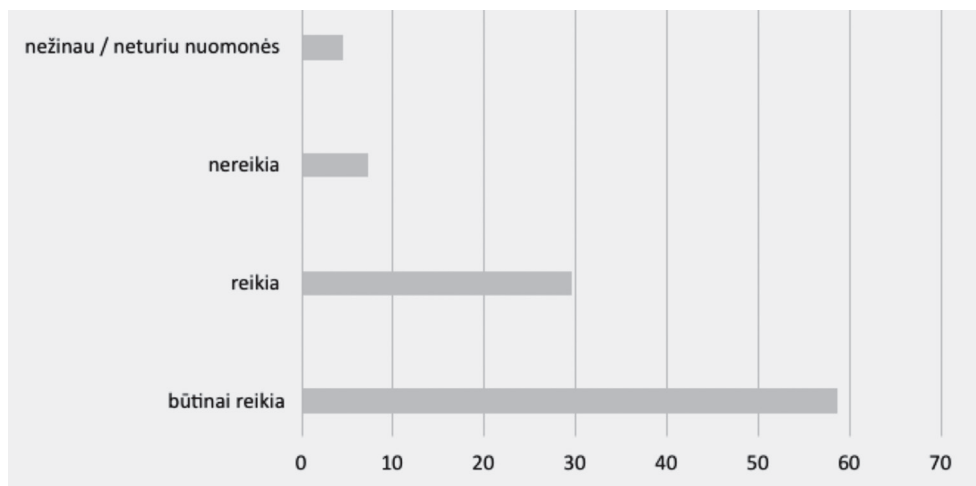

28 pav. Ar dvikalbiame žodyne reikalingi vartosenos pavyzdžiai? (angliškos anketos)

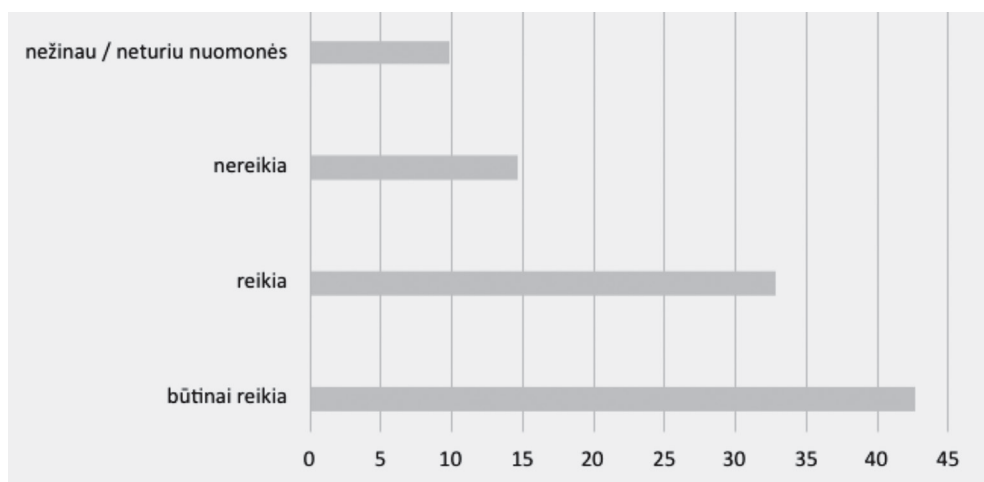
Angliškas anketas pildžiusiems respondentams vartosenos pavyzdžiai labai svarbūs – 70,5 % atsakė, kad juos pateikti labai reikalinga (plg. liet. 60 %); reikalinga – 24,6 % (plg. liet. 34,9 %), taigi iš viso 95,1 % jie reikalingi arba labai reikalingi. Nežino / neturi nuomonės 4,9 % (plg. liet. 5 %). Kaip ir lietuviškų anketų respondentai, niekas nepažymėjo, kad tai nereikalinga (28 pav.).

4.3.9. APIBRĖŽTIS DVIKALBIUOSE ŽODYNUOSE

58,6 % lietuviškų anketų respondentų nurodė, kad apibrėžčių būtinai reikia; reikia – 29,6 %, taigi jos reikalingos arba labai reikalingos 88,2 % respondentų. Apibrėžčių nereikia 7,2 %, o 4,6 % teigia nežinantys arba neturintys nuomonės (29 pav.).

29 pav. Ar dvikalbiame žodyne reikia paaiškinti žodžio reikšmę? (lietuviškos anketos)

30 pav. Ar dvikalbiame žodyne reikia paaiškinti žodžio reikšmę? (angliškos anketos)

42,6 % angliškų anketų respondentų (30 pav.) nurodė, kad apibrėžčių būtinai reikia (plg. liet. 58,6 %). Mažesnis angliškų anketų apklaustųjų skaičius apie definicijos reikalingumą aiškinamas tuo, kad kitakalbiamis galbūt nėra lengva suprasti lietuviškai pateikiamas apibrėžtis. 32,8 % mano, kad apibrėžčių reikia (plg. liet. 29,6 %), taigi jos reikalingos arba labai reikalingos 75,4 % respondentų. 14,6 % jos nereikalingos (plg. liet. 7,2 %); 9,8 % teigia nežinantys arba neturintys nuomonės (plg. liet. 4,6 %).

4.4. ANKETŲ APŽVALGOS IŠVADOS

Išanalizavus lietuviškų ir angliškų anketų duomenis galima teigti, kad enciklopedinės žinios respondentams yra reikalingos, tačiau jų reikalingumas skiriasi, o naudojimosi įpročiai turi ir skirtumų, ir panašumų.

1. Rinkdamiesi žodyną dauguma anketų respondentų kliaujasi draugų ar kolegų rekomendacijomis – 63,8 % (liet.) ir 72,1 % (angl.). Antras kriterijus lietuviškų anketų atsakymuose buvo žodyno naujumas – 52 %; angliškų anketų atsakymuose – žodžių skaičius – 32,8 %.
2. Apklausa parodė, kad dažniausiai respondentai naudojami abiejų tipų – popieriniais ir elektroniniais – žodynais: 68,4 % lietuviškų anketų ir 62,3 % angliškų anketų respondentų. Dažniausiai dvikalbis žodynas naudojamas rašyti – 89,5 % (liet.), 88,5 % (angl.) ir skaityti – 83,6 (liet.) ir 82 % (angl.).
3. Respondentai nėra linkę skaityti arba tik kartais skaito įvadinės dalies skyrius. Pratarmės niekada neskaito 44,1 % (liet.) ir 37,7 % (angl.) anketų respondentų; kartais skaito panašus procentas respondentų: 41,4 % (liet.) ir 41 % (angl.), visada skaito gana mažas procentas respondentų: 2 % (liet.) ir 6,6 % (angl.). Dauguma abiejų anketų respondentų – 69,1 % (liet.) ir 63,9 % (angl.) – santrumpų sąrašus skaito kartais; niekada neskaito 22,4 % (liet.) ir 19,7 % (angl.), visada skaitančiųjų procentas labiau skiriasi: 3,9 % (liet.) ir 11,5% (angl.). Žodyno sandaros aprašą kartais skaito 42,1 % lietuviškų anketų respondentų, angliškų anketų respondentų jį kartais skaito mažesnė dalis – 27,9 %. Žodynu be jo sandaros aprašymo geba naudotis 30,3 % (liet.) ir 37,7 % (angl.) respondentų.
4. Priedais naudojamas kur kas aktyviau. Panašus procentas respondentų: 48 % (liet.) ir 50,8 % (angl.) jais naudojami kartais, dažnai besinaudojančių procentas labiau skiriasi: 7,9 (liet.) ir 18 % (angl.). Niekada nesinaudoja 28,9 % lietuviškų anketų respondentų, o angliškų – 24,6 %. Tarp lietuviškų anketų respondentų populiariausi yra tikrinių vardų (49,3 %), geografinių vardų (44,1 %) ir tautovardžių sąrašai (39,5 %), tarp angliškai užpildžiusiųjų – geografinių vardų (70,5 %), tikrinių vardų (45,9 %) ir tautovardžių sąrašai (42,6 %). Apklaustieji labiau pageidautų priedų žodyno gale – 64,5 % (liet.) ir 65,6 % (angl.), o ne integruotos informacijos antraštyne. Tai prieštarauja šiuolaikinės leksikografijos tendencijoms. Manytina, kad tai lemia priedų pateikimo tradicijos.

5. Vertinant pavyzdžių, pažymų ir apibrėžčių reikalingumą pasakytina, kad reikalingiausi yra pavyzdžiai: 95,1 % anglišų anketų respondentų (70,5 % nurodė, kad jie labai reikalingi, 24,6 % – reikalingi) ir 94,8 % lietuviškų anketų respondentų (59,9 % labai reikalingi, 34,9 % – reikalingi).
6. Pažymos mažiau reikalingos nei pavyzdžiai. Jos reikalingesnės lietuviškų anketų respondentams: 88,8% nurodė, kad jų reikia arba labai reikia (atitinkamai 59,9 % ir 28,9 %), 82 % anglišų anketų respondentai nurodė, kad jų reikia arba labai reikia (atitinkamai 44,3 % ir 37,7%).
7. Apibrėžtys reikalingesnės lietuviškų anketų respondentams: 88,2 % (58,6 % nurodė, kad būtinai reikia, 29,6 % – reikia). Anglišų anketų respondentams jos mažiau svarbios: 75,4 % (42,6 % nurodė, kad būtinai reikia, 32,8 % – reikia).

Reikia pripažinti, kad anketų apžvalgės išvadas riboja tai, kad apklausoje daugiausia dalyvavo Vilniaus universiteto studentai. Atliekant panašias apklausas būtų pravartu įtraukti skirtingų aukštųjų mokyklų, skirtingų specialybių studentų, dėstytojų, dėstytojų, taip pat paanalizuoti, ar koreliuoja žodynų vartotojų amžius, lytis, išsilavinimas su žodynų naudojimu. Norint pateikti svaresnių apibendrinimų apie lietuviakalbių ir kitakalbių žodynų naudojimo skirtumus ar panašumus reikėtų apklausti daugiau kitakalbių, pakoreguoti anketos klausimus ar kai kurių atsisakyti. Vis dėlto tai yra pirmas tyrimas, parodantis lietuviakalbių ir kitakalbių naudojimosi dvikalbiais žodynais bei juose esančia enciklopedine informacija ypatumus, o rezultatai gali būti įdomūs ir naudingi leksikologams, leksikografams, rengiant ar tobulinant žodynus, kad jie atitiktų vartotojų lūkesčius.

IŠVADOS

Išanalizavus enciklopedinių žinių pateikimo būdus trijų dvikalbių lingvistinių žodynų (DLAKŽ, LPKŽ ir LRKŽ) megastruktūroje, makrostruktūroje ir mikrostruktūroje (300 straipsnių), apibendrinus lietuviškų bei angliškų anketų duomenis, daromos tokios išvados:

1. Enciklopedinių žinių pateikimas analizuotų žodynų struktūriniuose lygmenyse skiriasi apimtimi ir pateikimo būdais.
2. Išsamiausiai enciklopedinės žinios pateikiamos mikrostruktūroje, kur jos perteikiamos vartojimo pažymomis, apibrėžtimis, lotyniškais pavadinimais, reikšmės patikslinimu, iliustraciniais pavyzdžiais, tačiau ne visuose žodynuose yra visi komponentai.
 - 2.1. Gausiausiai enciklopedinės žinios perteikiamos LPKŽ: apibrėžtimis, lotyniškais pavadinimais, pažymomis ir iliustraciniais pavyzdžiais. Šis žodynas išsiskiria iliustracinių pavyzdžių gausa: LPKŽ jų yra 269 pavyzdžiai, DLAKŽ – 145, LRKŽ – 142 (iš viso žodynuose rasta 556 pavyzdžiai). Daugiausia pavyzdžių – 121 – skirta zoologijos sričiai: LPKŽ jų yra 60, LRKŽ – 33, DLAKŽ – 28. Pavyzdžiais perteikiama enciklopedinė informacija apie istorinius įvykius, žinomus asmenis, vietas, kūrėjus ir kūrinius, organizacijas, apdovanojimus, titulus, instrumentus, priemones ir pan. Pastebėtina, kad gana menkai iliustruota beekvivalentė leksika: LPKŽ yra 13, DLAKŽ – 10, LRKŽ – 9 pavyzdžiai (iš 20 straipsnių).
 - 2.2. Vartojimo pažymos taip pat perteikia enciklopedines žinias. Daugiausia pažymų pateikiama LPKŽ – 80 straipsnių, DLAKŽ – 70, LRKŽ – 64 straipsniuose (iš 100 kiekvieno žodyno straipsnių). Visuose žodynuose pastebėtas nenuoseklumas jas pateikiant. Manytina, kad pažymos vartotojams yra reikalingos, ypač, kai žodis yra daugiareikšmis.
 - 2.3. Enciklopedinės žinios perteikiamos ir apibrėžtimis. Analizuotuose straipsniuose (po 100 iš kiekvieno žodyno) daugiausia jų yra LPKŽ: 89 straipsniuose. DLAKŽ apibrėžčių yra 15, LRKŽ – 11 straipsnių. DLAKŽ ir LRKŽ jos pateikiamos atskiriant daugiareikšmio žodžio reikšmes arba kai nėra ekvivalento.
 - 2.4. Lotyniški pavadinimai taip pat sustiprina enciklopedinį žodyno informatyvumą. LPKŽ jų pavartota daugiausia – 36: 16 apibūdinant botanikos srities ir 20 – zoologijos srities žodžius (100 straipsnių). LRKŽ nerasta nė vieno lotyniško pavadinimo, o DLAKŽ – vienas, aprašant žodį *baravykas*.
3. Megastruktūroje informacijos apie į žodynus įtrauktas enciklopedines žinias autoriai pateikia pratarinėse, enciklopedinės žinios perteikiamos santrumpomis, baigiamojoje dalyje esančiuose prieduose, iš dalies atsispindi leksikografinių šaltinių sąrašuose.

- 3.1. Išsamiausiai informacija apie enciklopedinių žinių įtraukimą pateikiama LPKŽ pratarinėje, kurioje nurodoma, kad jame yra nemažai su įvairiomis sritimis susijusių antraštinių žodžių, konkrečiai įvardijama, kad enciklopedinė informacija sustiprinama įtraukiant enciklopedines daugiareikšmių žodžių reikšmes, tai iliustruojama pavyzdžiais. DLAKŽ tokių duomenų pateikiama skyriuje „Žodyno sandara“, kuriame teigiama, kad žodyne pateikiama mokslo, technikos, sporto ir kitų sričių terminų, tarptautinių žodžių, pasenusių žodžių, istorizmų bei iš kalbos nykstančių tarmybių. LRKŽ pratarinėje apsiribojama trumpa informacija, kad į ją įtraukta specialių mokslo ir technikos terminų.
- 3.2. Nemažai enciklopedinių žinių pateikiama žodynų gale esančiuose prieduose. Tokie priedai yra tik DLAKŽ. Kai kurie jų kelia abejonių savo reikalingumu (ryškiausių žvaigždžių, artimiausių žvaigždžių sąrašai). LRKŽ priedų nebuvo nė viename leidime. LPKŽ skyriuje apie žodyno sandarą paaiškinama, kad priedų atsisakyta, o jų informacija įtraukta į antraštinę. Toks sprendimas atitinka naujausias leksikografijos tendencijas, o priedo nebuvimas gali būti vertintinas kaip megastruktūros nykimo požymis.
- 3.3. Enciklopedinės žinios perteikiamos ir santrumpomis, nurodančiomis mokslą, technikos, meno ir pan. sritis, iš kurių į žodyną buvo įtraukti žodžiai. Ilgiausias lietuviškų santrumpų sąrašas yra DLAKŽ – 78, LPKŽ jų yra 68, LRKŽ – 49. DLAKŽ ir LRKŽ prie lietuviškų santrumpų paaiškinimų pateikiami atitikmenys gretinamomis kalbomis, LPKŽ tokios santrumpos pateikiamos tik lietuviškai.
- 3.4. Iš dalies enciklopedinių žinių įtraukimas į dvikalbius žodynus atspindi leksikografiniuose šaltiniuose, nuo kurių priklauso žodynų informacinis aktualumas ir patikimumas. Kiekybiniu požiūriu daugiausia šaltinių yra LPKŽ: 26, LRKŽ ir DLAKŽ: po 21. Vertinant leksikografinius šaltinius enciklopediškumo požiūriu daugiausia specialiais žodynais ar kitais specializuotais leidiniais naudotasi LRKŽ: 9 šaltiniai, LPKŽ: 4 šaltiniai, DLAKŽ: konkrečiai nurodytas 1 šaltinis, abstrakčiai informuojama, kad remtasi įvairių mokslo sričių ir technikos terminų žodynais.
4. Makrostruktūros lygmenyje apie enciklopedines žinias galima spręsti iš antraštinio ir jo sudarymo principų.
 - 4.1. Makrostruktūroje pasirinktų teminių grupių ir beekvivalenčių žodžių skaičius skiriasi: DLAKŽ yra beveik visi teminių grupių žodžiai, išskyrus 4, LPKŽ neįtraukti 22 žodžiai, LRKŽ – 21 žodis. Beveik visi analizuoti beekvivalenčiai žodžiai (išskyrus 3) įtraukti į LRKŽ, DLAKŽ nėra 5, o LPKŽ – 24 žodžių (iš 545 žodžių). Nemažai sąraše esančių beekvivalenčių žodžių retai vartojami, tad jų įtraukimas nebūtinai yra žodyno kokybės rodiklis ar sietinas su didesniu žodyno informatyvumu.

- 4.2. Makrostruktūros tipai analizuojamuose žodynuose skiriasi: LPKŽ ir DLAKŽ makrostruktūra yra abėcėlinė. LRKŽ antraštiniai lietuviški žodžiai išdėstyti abėcėlės tvarka, tačiau giminingi antraštiniai žodžiai jungiami į nedidelius lizdus.
5. Kadangi enciklopedinės žinios, priklausomai nuo mokslo ir technikos vystymosi, besikeičiančios visuomenės ir jos papročių nuolat kinta, žodynų rengėjų užduotis – šią kaitą operatyviai atspindėti.
6. Gauti lietuviškų ir anglišκών anketų rezultatai leidžia teigti, kad enciklopedinės žinios dvikalbiuose žodynuose vartotojams yra reikalingos, tačiau jų reikalingumas kai kuriais atvejais skiriasi.
- 6.1. Reikalingiausi abiejų grupių respondentams yra vartojimo pavyzdžiai: 94,8 % (liet.) ir 95,1 % (angl.) nurodė, kad jų reikia arba labai reikia. Mažiau reikalingos yra pažymos: 88,8 % (liet.) ir 82 % (angl.) jos reikalingos arba labai reikalingos. Apibrėžčių reikalingumas respondentams skiriasi labiau: 88,2 % (liet.) ir 75,4 % (angl.) jų reikia arba labai reikia. Toks skirtumas galėtų būti aiškinamas tuo, kad apibrėžtys kitakalbiam gali būti ne taip gerai suprantamos, kaip gimtakalbiam.
- 6.2. Respondentai naudojami žodyno gale pateiktais priedais, tačiau naudojamumas skiriasi: dažnai priedais naudojasi 7,9 % (liet.) ir 18 % (angl.), kartais – 48 % (liet.) ir 50,8 % (angl.). Tarp lietuviškų anketų respondentų populiariausi yra tikrinių vardų, geografinių vardų ir tautovardžių sąrašai, tarp angliškai užpildžiusių – geografinių vardų, tikrinių vardų ir tautovardžių sąrašai. Lietuviškų anketų respondentai mažiausiai naudojami ryškiausių žvaigždžių (3,3 %), karinių laipsnių (2,6 %), artimiausių žvaigždžių (2 %) ir cheminių elementų sąrašais (2%). Anglišκών anketų respondentams mažai reikalingi ryškiausių žvaigždžių (6,6 %), karinių laipsnių (6,6 %), artimiausių žvaigždžių (3,3 %) sąrašai. Netikėta, kad daugiau negu 60 % abiejų grupių respondentų pageidautų priedų žodyno gale, o ne integruotos informacijos žodyno antraštyne. Tai prieštarauja šiuolaikinės leksikografijos tendencijoms ir manytina, kad yra nulemta priedų pateikimo popieriniuose žodynuose tradicijų.
- 6.3. Pratarmėje esanti informacija nėra itin reikalinga. Pratarmę visada skaito ganėtinai mažas procentas respondentų: 2 % (liet.) ir 6,6 % (angl.). Kartais šią dalį skaito panašus procentas respondentų: 41,4 % (liet.) ir 41 % (angl.). Niekada pratarmės neskaito 44,1% (liet.) ir 37,7 % (angl.) – tai galėtų būti aiškinama tuo, kad vartotojai vis daugiau naudojami elektroniniais žodynais, kuriuose tokie skyriai nepateikiami.
- 6.4. Santrumpų sąrašus skaito dauguma abiejų grupių respondentų: kartais jais naudojami 69,1% (liet.) ir 63,9 % (angl.), visada – 3,9 % (liet.) ir 11,5 % (angl.).

REKOMENDACIJOS

Remiantis leksikografinė literatūra, atliktu žodynų tyrimu ir lietuviškų bei angliškų anketų duomenimis dvikalbių žodynų sudarytojams teikiamos tokios rekomendacijos:

1. Pratarinėje arba skyriuje *Apie žodyną* nurodyti adresatą, žodyno apimtį, aprašomą leksiką.
2. Pateikiant santrumpas parengti du jų sąrašus: pagrindinė žodyno kalba ir gretinamąja.
3. Lemas dvikalbiame žodyne pateikti abėcėlės tvarka, ne lizdais.
4. Sudarant antraštiną įtraukti dabartinėje kalboje vartojamų žodžių, atspindinčių realią vartoseną.
5. Sudarant antraštiną ir pateikiant pavyzdžius remtis ne tik naujausiais viena-
kalbiais ar dvikalbiais žodynais, terminų žodynais, terminynais, naujažodžių
duomenynu, enciklopedijomis, bet ir įvairiais tekstynais, kitomis duomenų
bazėmis, kad žodynas kaip galima labiau atspindėtų realią vartoseną.
6. Teikiant apibrėžtis siekti kuo didesnio tikslumo.
7. Prie specialiosios leksikos pateikti vartosenos pažymas.
8. Aprašant daugiareikšmius žodžius atskirti jų reikšmes.
9. Prie kiekvienos leksemos pateikti pavyzdžių.
10. Parenkant pavyzdžius atsižvelgti į realią vartoseną ir ypač į gretinamų kalbų
realijas.
11. Pateikiant pavyzdžius siekti, kad jie būtų informatyvūs ir papildytų lemos
reikšmes.
12. Pateikiant pavyzdžius įtraukti laisvųjų, pastoviųjų junginių ir kolokacijų.

Žinoma, šis sąrašas nėra baigtinis, jį būtų galima papildyti atlikus kitokių su dvi-
kalbe leksikografija susijusių tyrimų.

ŠALTINIAI

- Bingelienė, R. 2014. *Kad nepritrūktų žodžių* (I dalis). B2 / C1 lygių lietuvių kalbos leksikos mokymosi sąsiuvinis. Vilnius: VU leidykla.
- Bingelienė, R. 2014. *Kad nepritrūktų žodžių* (II dalis). B2 / C1 lygių lietuvių kalbos leksikos mokymosi sąsiuvinis. Vilnius: VU leidykla.
- Bendrinės lietuvių kalbos žodynas. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/bendrines-lietuviu-kalbos-zodynas>.
- Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas. Prieiga internete: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas>.
- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (2021). Keinys, S. 8-as patais. ir papild. leid., Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, elektroninis variantas. Prieiga internete: <https://ekalba.lt>.
- Didysis lietuvių–prancūzų kalbų žodynas (2012). Melnikienė, D. II pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius, In Re.
- Enciklopedinis karybos žodynas (2008). Kulys, Z. (vyr. red.). Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija. Prieiga internete: <http://www.mond.gov.lt/download/49633/enciklopedinis%20karybos%20zodynas,%202008.pdf>.
- Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Redaktorių kolegija: Naktinienė, G., (vyr. red.), Paulauskas, J., Petrokienė, R., Vitkauskas, V., Zabarskaitė, J. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (atnaujinta versija, 2017). Prieiga internete: www.lkz.lt.
- Lietuvos Respublikos terminų bankas. Prieiga internete: <http://terminai.vlkk.lt>.
- Mokomasis lietuvių kalbos žodynas (2010). Norkaitienė, M., Šimėnaitė, Z., Šepetytė, R. Vilnius: Baltos lankos.
- Oxford Dictionary of English (2003). Second edition. Edited by Catherine Soanes, Angus Stevenson. Oxford University Press.
- Tarptautinių žodžių žodynas (2001) (ats. red. Kinderys A.). Vilnius: Alma littera.
- Valstybinės lietuvių kalbos komisija. Prieiga internete: <https://vlkk.lt>.
- Visuotinė lietuvių enciklopedija (2001–2015): elektroninis variantas. Prieiga internete: <https://www.vle.lt>.

LITERATŪRA

- Adamska-Sałaciak, A. 2006. *Meaning and the Bilingual Dictionary*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Adamska-Sałaciak, A. 2010. Examining Equivalence. In: *International Journal of Lexicography*, 23 (4), 387–409.
- Adamska-Sałaciak, A. 2015a. Bilingual Lexicography: Translation Dictionaries. In: *International Handbook of Modern Lexis and Lexicography*. Springer Berlin, Heidelberg, 1–11.
- Adamska-Sałaciak, A. 2015b. Explaining Meaning in Bilingual Dictionaries. In: *The Oxford Handbook of Lexicography*, 144–160.
- Aixelá, J. F. 1996. Culture-Specific items in Translation. In: *Translation, power, subversion*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd, 52–79.
- Al-Kasimi, A. M. (1977) *Linguistics and Bilingual Dictionaries*. Leiden: E. J. Brill.
- Armalytė, O. 1986. *Lietuviškų žodžių realiųjų vertimas į anglų kalbą*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Atkins, B. T. S. ([1992/1993] 2008) Theoretical Lexicography and Its Relation to Dictionary-making. In: *Practical Lexicography*, T. Fontenelle (ed.), A Reader. Oxford, New York: Oxford University Press, 31–50.
- Atkins, B. T. S. 1996. *Bilingual Dictionaries, Past, Present and Future*. Prieiga internete: https://euralex.org/elx_proceedings/Lexicography%20and%20Natural%20Language%20Processing/B.T.S.%20Atkins%20-%20Bilingual%20Dictionaries%20Past,%20Present%20and%20Future.pdf. Žiūrėta 2020-05-14.
- Atkins, B. T. S., Rundell M. 2008. *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: University Press.
- Balčiūnienė, I. 2005. *Apie realiųjų vertimą*. Pranešimas, skaitytas 2005-05-07 konferencijoje „Sava ar svetima“. Prieiga internete: <https://www.llvs.lt/?recensions=34>. Žiūrėta 2018-07-25.
- Barauskaitė-Mikkelsen, D. 2002. E. Jakaitienė, S. Berg-Olsen. Lietuvių–norvegų kalbų žodynas. In: *Acta Linguistica Lithuanica* (46), 192–196.
- Béjoint, H. 2000. *Modern Lexicography: An Introduction*. Oxford: Clarendon Press.
- Béjoint, H., Thoiron, P. 1996. *Les dictionnaires bilingues*. Paris: Editions Duculot.
- Benson, M. 1990. Culture-Specific Items in Bilingual Dictionaries of English. In: *Dictionaries: Journal of the Dictionary Society of North America*. 12, 43–54.
- Bergenholtz, H., Tarp S. 1995. *Manual of Specialized Lexicography: The Preparation of Specialized Dictionaries*. Amsterdam, Philadelphia: Benjamins.
- Blanco, X. 1996. Élaboration et réutilisation des exemples dans la lexicographie bilingue. In: *Les dictionnaires bilingues* (eds. Béjoint Henri, Thoiron Philippe). Paris: Éditions Duculot.
- Blanco, X., Mejri, S. 2018. *Les pragmatèmes*. Préface d'Alain Rey, Paris: Classiques Garnier.
- Blažytė, D., Liubinienė, V. 2016. Culture-Specific Items (CSI) and their Translation Strategies in Martin Lindstrom's Brand Sense. In: *Kalbų studijos*, 29 (201), 42–57.
- Buitkienė, J. 2013. Lithuanian Culture-Specific Items and Their Translation into English. In: *Žmogus ir žodis* (15), 24–29.

- Cole, F. L. 1988. Content analysis: process and application. In: *Clinical Nurse Specialist*, 2 (1), 53–57.
- Collinot, A., Mazière, F. 1997. *Un prêt à parler: le dictionnaire*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Cop, M. 1989. Linguistic and Encyclopedic Information Not Included in the Dictionary Articles. In: F. J. Hausmann et al. (eds.) *I. Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. An international Encyclopedia of Lexicography I*. Berlin: De Gruyter, 761–767.
- Cop, M. 1991. Collocations in the Bilingual Dictionary. In: *Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie*, 3. Teilband, hrsg. von Franz Josef Hausmann et al., Berlin / New York: de Gruyter, 2775–2778.
- Černė, V. 2006. Beekvivalentė leksika aiškinamuosiuose žodynuose. In: *Leksikografija ir leksikologija 1: Aiškinamųjų bendrinės kalbos žodžių aktualijos*, 192–208.
- Devapala, S. 2004. *Typological Classification of Dictionaries*. A paper presented at The Asia Lexicography Conference, Chiangmai, Thailand 24th– 26th May, 2004, 1–17. Prieiga internete: <http://web.msu.ac.zw/elearning/material/1188981724Typological%20Classification%20of%20Dictionaries.htm>. Žiūrėta 2018-12-28.
- Gaidienė, A., Liutkevičienė, D. 2017. Reikšmių apibrėžimo ypatumai Bendrinės lietuvių kalbos žodyne: augalai ir gyvūnai. In: *Bendrinė kalba*, (90), 1–47.
- Gaižauskaitė, L. 2012. Dvikalbių žodžių leidyba Lietuvoje (1990–2010). In: *Knygotyra*, t. 59, 140–160. Prieiga internete: <http://www.zurnalai.vu.lt/knygotyra/article/viewFile/1112/580>. Žiūrėta 2018-03-10.
- Gak, V. G. 1988. Typologie des moyens de presentation de l'information extralinguistique dans un dictionnaire de langue. In: *Proceedings/Euralex 1988*, 47–52. Prieiga internete: <https://euralex.org/publications/typologie-des-moyens-de-presentation-de-linformation-extralinguistique-dans-un-dictionnaire-de-langue>. Žiūrėta 2018-12-20.
- Gao, L. 2010. Historical Background of the Translatological Dictionaries. In: *Journal of Language Teaching and Research*, vol. 1, No. 3, 285–294.
- Gouws, R. H. 2009. Sinuous lemma files in printed dictionaries: Access and lexicographic functions. In: *Lexicography in the 21st Century: In honour of Henning Bergenholtz*, edited by Sandro Nielsen, and Sven Tarp, John Benjamins Publishing Company, 3–21.
- Griškevičienė, A. 2013. Sintaksinių duomenų laukas dvikalbėje lietuvių leksikografijoje. In: *Lietuvių kalba* 7, 1–14.
- Gudavičius, A. 1985. *Сопоставительная семасиология литовского и русского языков*. Vilnius: Mokslas.
- Gudavičius, A. 2007. *Gretinamoji semantika*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- Gudavičius, A. 2009. *Etnolinguistika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Hartmann, R. R. K., James, G. 1998. *Dictionary of Lexicography*. London, New York: Routledge.
- Hartmann, R. R. K. 2001. *Teaching and researching Lexicography* (Applied Linguistics in Action). Harlow: Longman-Pearson Education.
- Hausmann, F. J. 1989. Wörterbuchtypologie. In: F. J. Hausmann, O. Reichmann, H. E. Wiegand, L. Zgusta (eds.), *Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. International Encyclopedia of Lexicography*. Vol. 1. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 968–981.

- Hausmann, F. J., Wiegand, E. H. [1989] 2003. Component Parts and Structures of General Monolingual Dictionaries: A Survey. Franz Josef Hausmann et al. (eds.). In: R. R. K. Hartmann (ed.) *Lexicography. Critical Concepts*. Vol. 3. Lexicography: Lexicography, Metalexicography and Reference Science. London, New York: Routledge, 207–254.
- Hulstijn, J. H., Atkins, B. T. S. 1998. Empirical research on dictionary use in foreign-language learning: survey and discussion. In: *Using dictionaries: studies of dictionary use by language learners and translators*. (Lexicographica. Series maior; No. 88). Niemeyer, 7–19. Prieiga internete: https://pure.uva.nl/ws/files/2239537/165046_Hulstijn_Atkins_1998.pdf. Žiūrėta 2021-03-04.
- Ilson, R. 1985. Introduction. In: *Dictionaries, Lexicography and Language Learning*. Pergamon Press Ltd. and The British Council, 1–6.
- Yanchun, Z., Jianhua, H., Sin-wai Chan. 2004. The Paradox of Cultural Translation: How to Treat Cultural Information in Bilingual Dictionaries. In: *Translation and Bilingual Dictionaries* (ed. Chan Sin-wai). Berlin, Boston: De Gruyter. Vol. 119, 177–186.
- Yong, H., Peng, J. 2007. *Bilingual Lexicography from a Communicative Perspective*. John Benjamins Pub.
- Jacobsen, J. R., Manley, J., Pedersen, V. H. 1991. Examples in the Bilingual Dictionary. In: F. J. Hausmann, O. Reichmann, H. E. Wiegand, L. Zgusta (eds.) *Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. International Encyclopedia of Lexicography*, vol. 3. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2782–2789.
- Jakaitienė, E. 2003. Šiuolaikinės leksikografijos tikslai ir uždaviniai. In: *Leksikografijos ir leksikologijos problemos*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 9–14.
- Jakaitienė, E. 2005. *Leksikografija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Jakaitienė, E. 2010. Lemos parinkimas ir pateikimas dvikalbiuose žodynuose. In: *Leksikografija ir leksikologija 2*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 182–188.
- Jakaitienė, E. 2020. Dvikalbė lietuvių leksikografija vakar ir šiandien. In: *Lietuvių kalba. Priedas*. (elektroninis žurnalas), Vilnius: Vilniaus universitetas, 26–32.
- Jasiūnaitė, B. 2009. Kai kurie frazeologiniai belemnito pavadinimai. In: *Kalbotyra* 54 (2), 133–139.
- Karpinska, L. 2012. *Critical Analysis of English-Latvian Lexicographic Tradition*. Doctoral Thesis. Riga.
- Karpinska, L. 2015. *English-Latvian Lexicographic Tradition*. De Gruyter Mouton, Berlin.
- Kavanagh, K. 2000. Words in a cultural context. In: *Lexikos*, vol. 10, 99–118. Prieiga internete: <https://www.ajol.info/index.php/lex/article/download/51267/39938>. Žiūrėta 2020-12-09.
- Kecskes, I. 2013. Encyclopedic Knowledge, Cultural Models, and Interculturality. In: *Intercultural Pragmatics*, 177–200. Prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/301097796_Encyclopedic_Knowledge_Cultural_Models_and_Interculturality. Žiūrėta 2021-02-11.
- Kiefer, F. 1998. Linguistic, Conceptual and Encyclopedic Knowledge: Some Implications for Lexicography. In: *Euralex Proceedings*. Prieiga internete: https://euralex.org/wp-content/themes/euralex/proceedings/Euralex%201988/005_Ferenc_Kiefer_Linguistic.%20Conceptual%20and%20Encyclopedic%20Knowledge%20-%20Some%20Implications%20for%20Lexicography.pdf. Žiūrėta 2018-03-10.

- Kirkness, A. 2004. Lexicography. In: *Davies, A., & Elder, C. (eds.) The Handbook of Applied Linguistics*. Blackwell Publishing Ltd, 54–81.
- Kovalevskaitė, J. 2012. *Lietuvių kalbos samplaikos*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: https://www.vdu.lt/cris/retrieve/a556e2e7-bdb3-4daa-8942-c17652c72c10/jolanta_kovalevskaite_dd.pdf. Žiūrėta 2021-04-16.
- Kubicka, E. 2019. So-called dictionary equivalents confronted with parallel corpora (and the consequences for bilingual lexicography). In: *Glottodidactica*, 46 (2), 75–89.
- Kvašytė, R. 2009. Tautinės realijos: pavadinimai, terminai, jų vartojimas. In: *Terminologija* 16, 56–67.
- Landau, Sidney I. 2001. *Dictionaries: The Art and Craft of Lexicography. 2nd edition*. Cambridge University Press.
- Lanza, S. 2003. Petrauskas V. V. Italų–lietuvių kalbų žodynas. Vilnius, Žodynas. 2002, p. 891. In: *Res Balticae* (9), 267–270.
- Lapinskas, S. 2008. *Lema dvikalbiame žodyne*. In: *Kalbotyra* 58 (3), 80–87.
- Leksikografijos ir leksikologijos problemos. 2003. Sud. R. Petrokienė. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Leksikografija ir leksikologija 1: aiškinamųjų bendrinės kalbos žodynų aktualijos. 2006. Sud. R. Petrokienė. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Leksikografija ir leksikologija 2: Jono Kruopo 100-osioms gimimo metinėms. 2010. Sud. V. Sakalauskienė ir A. Auksoriūtė. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Leonavičienė, A. 2014a. *Kultūrinių teksto reikšmių interpretacija ir vertimas*. Kaunas: Technologija.
- Leonavičienė, A. 2014b. Lietuvių kultūrinių realių vertimas į prancūzų kalbą. In: *Verbum*, Vilnius, t. 5, 96–116.
- Leonavičienė, A. 2020. Melnikienė, Danguolė. Dictionnaire lituanien–français / Lietuvių–prancūzų kalbų žodynas. Paris: Hermann Éditeur, 2020, pp. 1151, ISBN 9791037003232. In: *Kalbotyra*, Vilnius, 2020 (73), 218–221.
- Lietuvių kalbos rašyba: taisyklės, komentarai, patarimai. 2022. Parengė R. Vladarskienė ir P. Zemlevičiūtė. Prieiga internete: http://www.vlkk.lt/media/public/file/Nutarimai/Ra%C5%A1yba_2022.pdf. Žiūrėta 2022-04-30.
- Liutkevičienė, D. 2006. Bendrinės lietuvių kalbos žodynas. Siekiamybė ir realybė. In: *Aiškinamųjų bendrinės kalbos žodynų aktualijos. Mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Maksvytytė, J. 2012. Sąvokų *realija* ir *realijos pavadinimas* apibrėžimo problema. In: *Kalbų studijos*. Nr. 21, 50–56.
- Marcinkevičienė, R. 2001. Tradicinė frazeologija ir kiti stabilūs junginiai. In: *Lituanistica*. Nr. 4 (48), 81–98.
- Marcinkevičienė, R. 2010. *Lietuvių kalbos kolokacijos*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Marcinkevičienė, R. 2011. *Žodžio reikšmė. Žodynai ir tekstynai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Marello, C. 1989. *Dizionario bilingui con schede sui dizionari italiani per francese, inglese, spagnolo, tedesco*. Bologna: Zanichelli.

- Marello, C. 1996. Les différents types de dictionnaires bilingues. In: *Les dictionnaires bilingues*, Paris: Editions Duculot, 31–52.
- Melnikienė, D. 2007. Lemos pateikimo ir aiškinimo ypatumai dvikalbio žodyno straipsnyje. In: *Kalbotyra*, 57 (3), 177–185.
- Melnikienė, D. 2009a. *Dvikalbiai žodynai Lietuvoje: megastruktūros, makrostruktūros ir mikrostruktūros ypatumai*. Vilnius: VU leidykla.
- Melnikienė, D. 2009b. Pratarmė ir jos funkcija dvikalbių lietuviškų žodynų megastruktūroje. In: *Kalbų studijos*, (15), 5–10.
- Melnikienė, D. 2010. Onomasiologinis neekvivalentiškumas ir jo traktavimas lietuviškuose dvikalbiuose žodynuose. In: *Verbum* (1), 46–54.
- Melnikienė, D. 2011. Specifinių realiųjų raiškos ypatumai lietuviškuose dvikalbiuose žodynuose. In: *Respectus Philologicus* 20 (25), 192–201.
- Melnikienė, D., Jankauskaitė, M. 2012. Iliustraciniai pavyzdžiai dvikalbiuose žodynuose: kolo-kacijos. In: *Verbum*, Vilnius, 79–90.
- Melnikienė, D. 2013. *Le dictionnaire bilingue. Un miroir déformant?* Paris: Hermann Éditeur.
- Melnikienė, D., Kalvelytė, J., Melnik, G. A. 2018. L'information encyclopédique dans les dictionnaires de langue. In: *Les Cahiers du dictionnaire*, 2018, No. 10, 207–221.
- Melnikienė, D. 2019. L'exemple lexicographique, un vrai casse-tête des dictionnaires bilingues. In: *Cahiers du dictionnaire*, 2019, No. 11, Paris, ed. Classiques Garnier, 95–109.
- Melnikienė, D. 2020. Pratarmė lietuvių skaitytojui. In: *Dictionnaire lituanien–français / Lietuvių–prancūzų kalbų žodynas*. Paris: Hermann Éditeur.
- Mikutytė, J. 2005. *Realijų rūšys ir vertimo būdai*. Pranešimas, skaitytas 2005-05-07 konferencijoje „Sava ar svetima“. Prieiga internete: <https://www.llvs.lt/vertimo-kritika/29>. Žiūrėta 2018-07-25.
- Murmulaitytė, D. 2017. „Bendrinės lietuvių kalbos“ žodyno iliustracinių pavyzdžių atranka ir pateikimas. In: *Kalbos kultūra* 84, 129–149.
- Naktinienė, G. 2006. Svarbesnieji „Bendrinės lietuvių kalbos žodyno“ semantikos aspektai. In: *Leksikografija ir leksikologija 1: aiškinamųjų bendrinės kalbos žodynų aktualijos*. Sud. R. Petrokienė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 19–33.
- Nida, E. 1958. Analysis of Meaning and Dictionary Making. In: *International Journal of American Linguistics* 24, 279–292.
- Nida, E. 2001. *Contexts in Translating*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Nielsen, S. 1994. Encyclopedic Information in the Front Matter: Bilingual Law Dictionaries. In: *Netværk LSP Nyhedsbrev* No. 9, 85–93.
- Nomicienė, D. E., Stunžaitė, A. 2016. Skaitmeninė leksikografija: įvairių žodynų tipų naudojimo tyrimas Vilniaus Gedimino technikos universitete. In: *Santalka: Filologija, Edukologija / CoActivity: Philology, Educology*. 2016, 24 (2), 90–100. Prieiga internete: <http://www.cpe.vgtu.lt/index.php/cpe/article/download/293/293-1347-1-PB.pdf>. Žiūrėta 2020-11-17.
- Pažūsis, L. 2014. *Kalba ir vertimas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Petrauskaitė, R., Dadurkevičius, V. 2021. Tradicinių aiškinamųjų žodynų antraštyno atnaujinimo būdas. In: *Taikomoji kalbotyra 2021*, 42–48. Prieiga internete: <https://www.zurnalai.vu.lt/taikomojikalbotyra/article/download/23843/24253/53040>. Žiūrėta 2022-02-13.

- Piotrowski, T. 1994. *Problems in Bilingual Lexicography*. Wrocław. Prieiga internete: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/44626296/billex.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1503468295&Signature=CP%2FphT5J9Iw%2FA0aicT%2BcPRC76Wo%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DProblems_in_bilingual_lexicography.pdf. Žiūrėta 2018-02-12.
- Plaušinaitytė, L. 2010. *Jokūbo Brodovskio žodyno leksikografinis metodas* (humanitarinių mokslų Filologijos krypties daktaro disertacija). Vilnius: VU leidykla.
- Plaušinaitytė, L., Volungevičienė, S. 2016. Žodžių junginiai dvikalbėje leksikografijoje: vokiečių–lietuvių kalbų žodyno analizė. In: *Lietuvių kalba*, 10, 1–22.
- Podhajecka, M. 2008. Historical Development of Lexicographical Genres: Some Methodological Issues. In: *Selected Proceedings of the 2008 Symposium on New Approaches in English Historical Lexis (HEL-LEX 2)*, edited by R. W. McConchie, Alpo Honkapohja, and Jukka Tyrkkö, 153–170. Prieiga internete: <http://www.lingref.com/cpp/hel-lex/2008/paper2174.pdf>. Žiūrėta: 2022-01-20.
- Prinsloo, D. J., Gouws, R. H. 2000. The Use of Examples in Polyfunctional Dictionaries. In: *Lexikos* 10, 138–156. Prieiga internete: <https://core.ac.uk/download/pdf/37402916.pdf>. Žiūrėta 2020-06-17.
- Pruvost, J. 1995. Illustrations dictionnaires. Technolectes et dictionnaires d'apprentissage. In: *Linx*, hors-série n°6-1, 1995, 259–278. Prieiga internete: https://www.persee.fr/doc/linx_0246-8743_1995_hos_6_1_1354. Žiūrėta 2020-12-04.
- Pruvost, J. 2002. Les dictionnaires d'apprentissage monolingues du français langue maternelle: L'histoire d'une métamorphose, du sous-produit à l'heureux pragmatisme en passant par l'heuristique. In: *Euralex Proceedings*. Prieiga internete: http://www.euralex.org/elx_proceedings/Euralex2002/005_2002_V1_Jean%20Pruvost_Les%20dictionnaires%20d'apprentissage%20monolingues%20du%20français%20langue%20maternelle.pdf. Žiūrėta 2019-01-04.
- Pruvost, J. 2006. *Les dictionnaires français outils d'une langue et d'une culture*. Paris: Editions Ophrys.
- Quemada, B. 1968. *Les dictionnaires du français moderne (1539–1863). Étude sur leur histoire, leurs types et leurs méthodes*. Paris, Bruxelles, Montréal: Didier.
- Ramonienė, M., Pribušauskaitė, J., Vilkienė, L. 2016. *Aukštuma*. Prieiga internete: https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/svietimas/mokymo_aprasai/B2%20Aukstuma.pdf. Žiūrėta 2022-06-13.
- Rey, A. 2008. *De l'artisanat des dictionnaires à une science du mot*. Paris: Armand Collin.
- Rey-Debove, J. 1971. *Étude linguistique et sémiotique des dictionnaires français contemporains*. Paris: Mouton.
- Rey-Debove, J. 1998. *La linguistique du signe. Une approche sémiotique du langage*. Paris: Armand Collin.
- Rey-Debove, J. 2005. Typologie des dictionnaires généraux monolingues de la langue actuelle. In: *Quaderni del CIRSIL*, 4 – www.lingue.unibo.it/circil.
- Rigual, C. C., Calvi, M. V. 2014. Translation and Lexicography: a Necessary Dialogue. In: *MonTI: Monografías de Traducción e Interpretación*, 6, 37–62.
- Rodger, L. 2006. Beyond Butterscotch. The Place of Cultural Knowledge in the Bilingual Dictionary. In: *Elisa Corino – Carla Marella – Cristina Onesti* (eds.) Vol. 2, 567–573.

- Sakalauskienė, V., Sawaniewska-Mochowa, Z. 2017. Dvikalbiai žodynai kaip kultūriniai tekstai (XIX a. Kun. Antano Juškos žodynų pagrindu). In: *Acta linguistica Lithuanica*, 89–104.
- Skybina, V., Bytko, N. 2015. Encyclopedic definitions in language dictionaries – a treasury of culture. In: *Logos et Littera: Interdisciplinary Approaches to Text. University of Montenegro*, 28–44.
- Snell-Hornby, M. [1984] 2016. The Bilingual Dictionary – Help or Hindrance? In: *Reinhard Rudolf Karl Hartmann* (ed.), 274–281. Prieiga internete: [https://euralex.org/elx_proceedings/Euralex1983/040_Mary%20Snell-Hornby%20\(Zurich\)%20-%20The%20bilingual%20dictionary%20-%20help%20or%20hindrance.pdf](https://euralex.org/elx_proceedings/Euralex1983/040_Mary%20Snell-Hornby%20(Zurich)%20-%20The%20bilingual%20dictionary%20-%20help%20or%20hindrance.pdf). Žiūrėta 2019-11-17.
- Staškevičiūtė, D., Baranauskienė, R. 2005. Translation and Culture. In: *Jaunųjų mokslininkų darbai*. 2005, Nr. 3 (7), 201–206. Prieiga internete: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367151912834/DS.002.1.01.ARTIC>. Žiūrėta 2018-05-08.
- Svensén, B. 2009. *A Handbook of Lexicography: The Theory and Practice of Dictionary Making*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Swanepoel, P. 2003. Dictionary Typologies: A Pragmatic Approach. In: *Piet van Sterkenburg*, (ed.), *A Practical Guide to Lexicography*. Philadelphia: John Benjamins, 44–69.
- Szende, T. 1996. Problèmes d'équivalence dans les dictionnaires bilingues. In: *Les dictionnaires bilingues*. Paris, Editions Duculot, 111–126.
- Toope, M. 1996. *Examples in the Bilingual Dictionary*. Doctoral Thesis. Ottawa, Canada. Prieiga internete: <https://ruor.uottawa.ca/bitstream/10393/9942/1/MM15769.PDF>. Žiūrėta 2020-11-07.
- Tomaszczyk, J. 1984. The Culture-bound Element in Bilingual Dictionaries. In: *Snell-Hornby*, ed. 1989, 289–297. Prieiga internete: [https://euralex.org/wp-content/themes/euralex/proceedings/Euralex%201983/042_Jerzy%20Tomaszczyk%20\(Lodz\)%20-%20The%20culture-bound%20element%20in%20bilingual%20dictionaries.pdf](https://euralex.org/wp-content/themes/euralex/proceedings/Euralex%201983/042_Jerzy%20Tomaszczyk%20(Lodz)%20-%20The%20culture-bound%20element%20in%20bilingual%20dictionaries.pdf). Žiūrėta 2021-02-19.
- Usonienė, A., Linkevičienė, N. 2009. Lietuvių mokslo kalbos tekstynas ir specialioji leksika. In: *Lituanistica*, 2009, t. 55. Nr. 3–4, 133–143.
- Valančiauskienė, A. 2019. Enciklopedinės žinios dvikalbiuose žodynuose: geografijos sritis. In: *Verbum*, Vilnius, 2019, t. 10, 1–13.
- Valančiauskienė, A. 2021. Kiek istorinės informacijos esama dvikalbiuose žodynuose? In: *Respectus Philologicus*, 2021, No. 39 (44), 173–184.
- Vaskelaitė, R. 2011. Santrumpos: sandara ir sintaksinė vartosena. In: *Kalbos kultūra*. 84, 60–97.
- Vaskelaitė, R. 2019. *Simboliniai pavadinimai: samprata, grupės sudėtis, rašymas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Veisbergs, A. 2010. Translators' Tools: Latvian and Lithuanian Bilingual Lexicographical Tradition Compared. In: *Kalby studijos*, (3), 131–149.
- Vrbinc, A., Vrbinc, M. 2016. Illustrative Examples in a Bilingual Decoding Dictionary: An (Un)necessary Component? In: *Lexikos 26 (AFRILEX-reeks/series)*, 296–310. Prieiga internete: <https://lexikos.journals.ac.za/pub/article/viewFile/1348/831>. Žiūrėta 2020-08-07.
- Zgusta, L. 1984. Translational Equivalence in the Bilingual Dictionary. In: *Hartmann R. R. K., LEXeter'83 Proceedings, Papers from the International Conference on Lexicography* (Exeter, 9–12 Septembre 1983), Lexicographica Series Maior 1, Tübingen, Max Niemeyer, 147–154.
- Zgusta, L. 1971. *Manual of Lexicography*, La Haye, Mouton.

- Zgusta, L. ([1987] 2006). Translational Equivalence in a Bilingual Dictionary: Bâhukosyam. In: *Journal of the Dictionary Society of North America*. Number 9, 1987, 1–47. *Lexicography Then and Now. Selected Essays*. München: Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 236–261.
- Zubaitienė, V. 2014. *Lietuvių leksikografija: istorija ir dabartis (elektroninė knyga)*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Zubaitienė, V., Judžentytė-Šinkūnienė, G. 2018. Atitikmenų ekvivalentiškumo problema paraleliniuose XVII a. žodynuose. In: *Baltų kalbų tekstų ir žodžių reikšmės*, 2018, (1), 61–125.
- Žydzūnaitė, V., Sabaliauskas, S. 2017. *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.
- Wierzbicka, A. 1997. *Understanding Cultures through Their Key Words: English, Russian, Polish, German, and Japanese*. Oxford: Oxford University Press.
- Wnęk, P., Bendoraitytė-Vnęk, B. 2012. Encyclopedic and Linguistic Information in Dictionaries. In: *Daugiakalbystės tyrimai. Mokslinių straipsnių rinkinys*. VDU, Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 82–89.
- Берков, В. П. 2004. *Двуязычная лексикография*. Москва: Астрель.
- Влахов, С., Флорин, С. 1980. *Непереводимое в переводе. Реалии*. Москва, Международные отношения.
- Кудашев, И. 2007. *Проектирование переводческих словарей специальной лексики*. Helsinki: Helsinki University Translation Studies Monographs 3.
- Манакин, В. Н. 2004. *Сопоставительная лексикология*. Киев: Знання.
- Ступин, Л. 1985. *Лексикография английского языка*. Москва: Высшая школа.
- Щерба, Л. В. 1940. *Опыт общей теории лексикографии*. Prieiga internete: <http://www.ruthenia.ru/apr/textes/sherba/sherba9.htm>. Žiūrėta 2020-11-17.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

PAŽYMŲ, PAGAL KURIAS BUVO ATRENKAMI ŽODŽIAI, SĄRAŠAS

<i>anat.</i> – anatomija	<i>istor.</i> – istorinis, istorija; istorizmas
<i>archit.</i> – architektūra	<i>kar.</i> – karyba
<i>astr.</i> – astronomija	<i>kom.</i> – komercija
<i>av.</i> – aviacija	<i>lingv.</i> – lingvistika
<i>bažn.</i> – bažnytinis	<i>lit.</i> – literatūros teorija ar istorija
<i>biol.</i> – biologija	<i>mat.</i> – matematika
<i>bot.</i> – botanika	<i>med.</i> – medicina
<i>chem.</i> – chemija	<i>mit.</i> – mitologija
<i>ekon.</i> – ekonomika	<i>muz.</i> – muzika
<i>etnogr.</i> – etnografija	<i>polit.</i> – politika
<i>farm.</i> – farmacija	<i>relig.</i> – religija
<i>fil.</i> – filosofija	<i>spec.</i> – specialus terminas
<i>fin.</i> – finansai	<i>sport.</i> – sportas
<i>fiz.</i> – fizika	<i>teatr.</i> – teatras
<i>fiziol.</i> – fiziologija	<i>tech.</i> – technika, technologija
<i>fot.</i> – fotografija	<i>teis.</i> – teisė
<i>geogr.</i> – geografija	<i>vet.</i> – veterinarija
<i>geol.</i> – geologija	<i>zool.</i> – zoologija

2 PRIEDAS
ANKETA „DVIKALBIŲ ŽODYNŲ NAUDOJIMAS“
(LIETUVIŲ K.)

Aš esu Lietuvių kalbos instituto doktorantė ir rašau daktaro disertaciją apie dvikalbius žodynus. Prašau Jūsų atsakyti į anketos klausimus. Tai užims tik 4–5 minutes. Jūsų atsakymai bus naudojami anonimiškai ir man padės surinkti medžiagą disertacijai. Iš anksto Jums nuoširdžiai dėkoju.

1. Jūsų gimtoji kalba

- ☐ lietuvių
- ☐ lenkų
- ☐ rusų
- ☐ kita:

2. Jūsų amžius

- ☐ 17–19
- ☐ 20–22
- ☐ 23–25
- ☐ 26–28
- ☐ 29>
- ☐ kita:

3. Lytis

- ☐ vyras
- ☐ moteris

4. Kur studijuojate?

- ☐ VU
- ☐ EHU
- ☐ LCC
- ☐ Kita:

5. Pagal ką pasirenkate dvikalbius žodynus?

- ☐ pagal naujumą
- ☐ pagal žodžių skaičių
- ☐ pagal kitų (kolegų, draugų ir t. t.) rekomendacijas
- ☐ pagal autorių
- ☐ pagal leidyklą
- ☐ kita:

6. Kokiais dvikalbiais žodynais naudojātės?

- ☐ popieriniais
- ☐ elektroniniais
- ☐ popieriniais ir elektroniniais

7. Kokiais dvikalbiais žodynais naudojātės?

- ☐ lietuvių–anglų
- ☐ anglų–lietuvių
- ☐ lietuvių–prancūzų
- ☐ prancūzų–lietuvių
- ☐ lietuvių–rusų
- ☐ rusų–lietuvių
- ☐ anglų–prancūzų
- ☐ prancūzų–anglų
- ☐ rusų–anglų
- ☐ anglų–rusų
- ☐ rusų–prancūzų
- ☐ prancūzų–rusų
- ☐ kita:

8. Koku tikslu naudojātės dvikalbiais žodynais?

- ☐ skaityti kita kalba
- ☐ klausyti kita kalba
- ☐ kalbėti kita kalba
- ☐ rašyti kita kalba
- ☐ kita:

9. Ar skaitote dvikalbių žodynų įvadą / pratarinę?

- ☐ visada skaitau
- ☐ kartais skaitau
- ☐ niekada neskaitau
- ☐ nežinojau, kad toks dalykas žodyne yra

10. Ar skaitote dvikalbių žodynų santrumpų sąrašą?

- ☐ visada skaitau
- ☐ kartais skaitau
- ☐ niekada neskaitau
- ☐ nežinojau, kad toks dalykas žodyne yra

11. Ar skaitote žodynų sandaros aprašą?

- ☐ visada skaitau
- ☐ kartais skaitau
- ☐ niekada neskaitau
- ☐ gebu naudotis žodynu ir be instrukcijos
- ☐ nežinojau, kad toks dalykas žodyne yra

12. Ar naudojotės dvikalbio žodyno gale esančiais priedais (pvz., geografinių vardų sąrašu, tikrinių vardų sąrašu, Zodiako ženklų sąrašu)?

- ☐ dažnai naudojuosi
- ☐ kartais naudojuosi
- ☐ niekada nesinaudoju
- ☐ nežinojau, kad toks dalykas žodyne yra

13. Kokiais dvikalbio žodyno gale esančiais priedais naudojotės:

- ☐ geografinių vardų sąrašu
- ☐ tikrinių vardų sąrašu
- ☐ tautovardžių (tautų, genčių pavadinimai) sąrašu
- ☐ tarptautinės matų sistemos sąrašu
- ☐ pasaulio šalių piniginių vienetų sąrašu
- ☐ Celsijaus ir Farenheito temperatūros skalių palyginimu
- ☐ cheminių elementų ir jų simbolių sąrašu
- ☐ Saulės sistemos planetų sąrašu
- ☐ ryškiausių žvaigždžių sąrašu
- ☐ artimiausių žvaigždžių sąrašu
- ☐ karinių laipsnių sąrašu
- ☐ kita:

14. Kaip pateikti geografinius vardus, tikrinius vardus, Zodiako ženklus ir t. t. dvikalbiame žodyne?

- ☐ atskiru sąrašu žodyno gale
- ☐ įtraukti į žodyno tekstą

15. Ar reikalinga prie žodžio pažyma (geogr., istor., sport., ekon. ir t. t.), nurodanti, kurioje srityje žodis vartojamas?

- ☐ labai reikalinga
- ☐ reikalinga
- ☐ nereikalinga
- ☐ nežinau / neturiu numonės

16. Ar dvikalbiame žodyne reikalingi vartosenos pavyzdžiai, parodantys, kaip ir su kokiais žodžiais gali būti vartojamas antraštinis (pajuodintas) žodis?

- ☐ labai reikalinga
- ☐ reikalinga
- ☐ nereikalinga
- ☐ nežinau / neturiu nuomonės

17. Ar dvikalbiame žodyne reikia paaiškinti žodžio reikšmę?

- ☐ būtinai reikia
- ☐ reikia
- ☐ nereikia
- ☐ nežinau, neturiu nuomonės

3 PRIEDAS

ANKETA „DVIKALBIŲ ŽODYNŲ NAUDOJIMAS“ (ANGLŲ K.)

I am a PhD student at the Institute of the Lithuanian Language. I am writing a doctoral dissertation about bilingual dictionaries. I would like to ask you to fill this questionnaire. It will take only 4–5 minutes. Your answers will be used anonymously and will help me to collect data for the dissertation. Thank you in advance for your time.

1. Your native language

- ☐ English
- ☐ Polish
- ☐ Russian
- ☐ Other:

2. Your age

- ☐ 17–19
- ☐ 20–22
- ☐ 23–25
- ☐ 26–28
- ☐ 29>
- ☐ Other:

3. Sex

- ☐ Male
- ☐ Female

4. Where are you studying?

- ☐ Vilnius University
- ☐ European Humanities University
- ☐ LCC International University
- ☐ Other:

5. Based on what / How do you choose bilingual dictionaries?

- ☐ publication date
- ☐ amount of words
- ☐ based on recommendations (colleagues', friends')
- ☐ author
- ☐ publishing house
- ☐ Other:

6. What type of bilingual dictionaries do you use?

- ☐ paper
- ☐ electronic
- ☐ paper and electronic

7. Which bilingual dictionaries do you use?

- ☐ Lithuanian–English
- ☐ English–Lithuanian
- ☐ Lithuanian–French
- ☐ French–Lithuanian
- ☐ Lithuanian–Russian
- ☐ Russian–Lithuanian
- ☐ English–French
- ☐ French–English
- ☐ Russian–English
- ☐ English–Russian
- ☐ Russian–French
- ☐ French–Russian
- ☐ Other:

8. For what purpose do you use bilingual dictionaries?

- ☐ for reading in other language
- ☐ for listening in other language
- ☐ for speaking in other language
- ☐ for writing in other language
- ☐ Other:

9. **Do you read the preface / foreword of bilingual dictionaries?**
- ☐ always
 - ☐ sometimes
 - ☐ never
 - ☐ I didn't know about it
10. **Do you read the list of abbreviations in bilingual dictionaries?**
- ☐ always
 - ☐ sometimes
 - ☐ never
 - ☐ I didn't know about it
11. **Do you read instructions how to use a dictionary / guide to the dictionary at the beginning of it?**
- ☐ always
 - ☐ sometimes
 - ☐ never
 - ☐ I am able to use the dictionary without the instructions
 - ☐ I didn't know about such instructions
12. **Do you use supplements at the back matter (end) of a dictionary (list of geographical names, list of proper names, list of Zodiac signs, etc.)**
- ☐ often
 - ☐ sometimes
 - ☐ never
 - ☐ I didn't know about it
13. **Which of the supplements at the back matter (end) of a dictionary do you use?**
- ☐ list of geographical names
 - ☐ list of proper names
 - ☐ list of ethnonyms (nations, tribes)?
 - ☐ list of international system of units
 - ☐ list of world's currencies
 - ☐ comparison of Celsius and Fahrenheit scale
 - ☐ list of chemical elements and their symbols
 - ☐ list of solar system planets
 - ☐ list of most luminous stars
 - ☐ list of nearest stars
 - ☐ list of military ranks
 - ☐ Other:

- 14. How should geographical names, proper names, Zodiac signs, etc. be introduced in a bilingual dictionary?**
- ☐ in a separate list at the back matter (end) of a dictionary
 - ☐ included in the dictionary text
- 15. Is it helpful to label the words (geograph., hist., sport., econ., etc.) indicating the field of their usage?**
- ☐ very helpful
 - ☐ helpful
 - ☐ unhelpful
 - ☐ I don't know / don't have an opinion
- 16. Are word usage examples helpful in a bilingual dictionary?**
- ☐ very helpful
 - ☐ helpful
 - ☐ unhelpful
 - ☐ I don't know / I don't have an opinion
- 17. Are word definitions necessary in bilingual dictionaries?**
- ☐ absolutely necessary
 - ☐ necessary
 - ☐ unnecessary
 - ☐ I don't know / I don't have an opinion

SUMMARY

FOREWORD

Every nation has its own view on the world, categorising it in its own unique way (Gudavičius 2009, Wierzbicka 1997). The different world views have resulted in each language developing its own lexis that undergoes continuous changes as the society and culture evolve. Efforts are made to capture the shifting lexis and the different types of knowledge in general in various dictionaries. However, dictionaries are more than just compendia of words and knowledge: they are also one of the greatest tools to ensure direct interaction among different nations or different social classes, just as they are a constant font of all kinds of information. Arguably, the ‘dictionary is the most successful and significant book about language’ (Ilson 1985: 1), and excellent dictionaries in a certain field represent the maturity of the field’ (Gao 2010: 285). The bilingual dictionary is seen as one of the most interesting and complicated of dictionaries for it puts in contrast two languages and the related cultural environments (Hartmann 2001: 44), describing another culture that varies from that of the user in varying proportions (Nida 1958: 279). As such, the bilingual dictionary merits to become the focal point of various studies – and rightly so.

This dissertation looks into the way encyclopedic information is presented in bilingual linguistic dictionaries. Literature on what is considered to constitute encyclopedic knowledge has been scarce. The Dictionary of Lexicography (Hartmann, James 1998: 49) presents this definition of encyclopedic knowledge: ‘Encyclopedic information – one of the information categories presented by the compiler and consulted by the user of a reference work, based on factual knowledge. In contrast with linguistic information, encyclopedic material is more concerned with the description of objective realities than the words or phrases that refer to them’. Istvan Kecskes defines encyclopedic knowledge in a similar fashion, putting it in contrast to linguistic knowledge: ‘The term *encyclopedic knowledge* is used in relation to knowledge of the world, separating it from knowledge of the language system’ (Kecskes 2013: 177). Kathryn Kavanagh ties this knowledge with culture, saying it is information about world-famous people, places, and institutions; politics and politicians; characters in literature, the theatre, and cinema; societies and social practices; the universe and natural phenomena (Kavanagh 2000: 105). Piotr Wnęk and Brigita Bendoraitytė-Vnęk provide slightly more details in their description of encyclopedic information: a) specifications of objects, processes, phenomena, and their relations; b) expert concepts, particularly scientific knowledge and scientific taxonomies; c) important historical events; d) historical and present-day institutions and organizations; e) geographical and geopolitical surveys; f) ethnographic data; g) biographies of famous people; etc.’ (Wnęk, Bendoraitytė-

Vnėk 2012: 85). Quite often encyclopedic elements are featured in dictionary entries usually as part of a so-called encyclopedic definition) or outside the word-list (as part of the front matter or back matter) (Hartmann, James 1998: 49). Bo Svensén argues that the difference between linguistic and encyclopedic knowledge is subtle and the boundaries fluid; however, bilingual dictionaries present the indications of meaning by way of the equivalent of the target language, which makes distinguishing between these types of knowledge in this kind of dictionary quite an easy task (Svensén 2009: 289). The researcher raises the question of whether it is possible to devise a definition that is not a statement about the world. In his words, many lexicographers agree that one often simply needs to appeal to the user's knowledge of the world in order to clarify the information given about the language (Svensén 2009: 289–290).

Some authors also use a different term: *extra-linguistic knowledge*; as a case in point, Vladimir Gak uses these terms in parallel to one another (Gak 1988). The Dictionary of Lexicography's entry for the term *extra-linguistic information* has a reference to encyclopedic knowledge, which means that the authors use the two terms interchangeably (Hartmann, James 1998: 55). Nonetheless, *encyclopedic knowledge*, *encyclopedic information* is the more prevalent term in meta-lexicographic literature (Zgusta 1971, Cop 1989, Nielsen 1994, Kiefer 1998, Pruvost 2002, Jakaitienė 2005, Plaušinaitytė 2010, Vnėk and Bendoraitytė-Vnėk 2012, Skybina and Bytko 2015, Melnikienė et al. 2018, Valančiauskienė 2019, 2021), and has been adopted for the purposes of this dissertation as a result. The terms *extra-linguistic information*, *extra-linguistic knowledge* may occur in this paper by way of citations of the authors that used them.

Obviously, dictionaries contain less encyclopedic information than encyclopedias, because the purpose of the dictionary is to describe the word and not to convey information about the referent (Kiefer 1988: 8). Still, some scholars believe that bilingual dictionaries should contain a larger amount of encyclopedic information than monolingual dictionaries (Gak 1988: 48).

Therefore, the **goal of this work** is to analyse the methods of presentation of encyclopedic information in the Great Lithuanian–English Dictionary (2006; Lith. *Didysis lietuvių–anglų kalbų žodynas*, DLAKŽ), the Lithuanian–Russian Dictionary (2015; Lith. *Lietuvių–rusų kalbų žodynas*, LRKŽ), and the Lithuanian–French Dictionary (2020; Lith. *Lietuvių–prancūzų kalbų žodynas*, LPKŽ) on all structural levels. These dictionaries were chosen to compare the differences and similarities in the presentation of encyclopedic information in the source and the target languages; furthermore, according to a study of publication of bilingual dictionaries in 1990–2010 by Lina Gaižauskaitė (2012), the largest numbers of dictionaries published were as follows: English, 125; Russian, 30; German, 45; French, 16. Even though there were more German dictionaries published than French, no Lithuanian–German dictionary was chosen for the practical reason of it not being one of the languages that the author of this paper can speak.

To achieve the above goal, the dissertation had the **objectives** to:

- 6) discuss the importance and methods of presentation of encyclopedic information and the relationship between linguistic and encyclopedic information in bilingual dictionaries based on insights of foreign and Lithuanian researchers;
- 7) select from the lists of headwords of the subject dictionaries words that fall into the thematic groups of botany, geography, history, warfare, music, religion, sports, zoology;
- 8) select from the subject dictionaries non-equivalent words: names of items of tangible culture and phenomena of spiritual culture;
- 9) analyse the specifics of the lexicographic description of these lemmas in the entries dedicated to them in terms of the presentation of encyclopedic information;
- 10) study the attitude and the needs of dictionary users in terms of the presentation of encyclopedic knowledge in bilingual dictionaries by drafting questionnaire forms (in Lithuanian and in English) for students and learners of the Lithuanian language, conducting a survey of dictionary users, analysing the responses of the two respondent groups.

RELEVANCE OF THE TOPIC

A number of detailed studies on monolingual dictionaries appeared in the 1960's, following the 1960 Bloomington¹⁷⁰ congress (US) and the 1968 dissertation by Bernard Quemada (Quemada 1968). However, bilingual dictionaries that surpass monolingual dictionaries both in terms of their circulations and editions have failed to attract any significant amount of attention from metalexicographers. Even though bilingual dictionaries are the evidently predominant type of lexicographic work (for instance, there were 249 bilingual dictionaries released in 1990–2010 (Gaižauskaitė 2012: 145)), they are usually given a mention in generic publications (see *Research Overview*). Evalda Jakaitienė has noted that in terms of dictionary criticism and dictionary didactics, Lithuania is lexicographically behind many other countries and that is why quite a few aspects of compiling bilingual dictionaries still remain outside of the scope of scientific research, their editions yet to receive more prominent reviews or articles (Jakaitienė 2005: 16). This lack of attention to these editions disfavours more than just the development of lexicography in the land: its negative impact can be felt by everyone who has to consult a dictionary, even one that has been issued in the recent period (Melnikienė 2009a: 15). Dictionary users refer to dictionaries both for linguistic information and for information pertaining to the world in general: the so-called encyclopedic knowledge. The amount and type of encyclopedic knowledge to be included in bilingual dictionaries, the structural levels (megastructure, macrostructure,

¹⁷⁰ *Problems in Lexicography*. Conference at Bloomington 1960.

or microstructure) of bilingual dictionaries that offer the easiest access to encyclopedic knowledge for the user, and potential ways to add encyclopedic knowledge to dictionary entries – these are the key question that this dissertation aims to answer. The insights of the dissertation will be instrumental to lexicographers as they prepare new dictionaries or improve on the ones that are already in circulation. The conclusions presented in this paper can be relied upon to improve the informative character of linguistic dictionaries through the addition of new encyclopedic information that covers a lot of areas. The results of the study can also be beneficial to specialists of the science of language, translators, teachers, students, and everyone who uses a bilingual dictionary as a daily tool of the trade. What makes this paper even more relevant is that the questionnaire on the use of bilingual dictionaries made specifically for this study can be relied upon by other researchers, extending its scope to include students and teachers of different specialties as well as translators and noting criteria such as the age, education and gender of dictionary users. Further studies of the presentation of encyclopedic information in bilingual dictionaries would benefit from comparable analysis of dictionaries of different periods, which would provide some interesting data just as it could reveal the shifting pattern for, and the underlying factors behind, the presentation of encyclopedic knowledge in them.

NOVELTY OF THE TOPIC

Lithuanian meta-lexicography, just like that of foreign countries, mainly focuses on the problems of monolingual dictionaries, with papers written on bilingual dictionaries rather thin on the ground. In addition to the monograph by Danguolė Melnikienė (2009a), there have been several articles and reviews covering the subject, yet they were not directly related to the matter at hand (see *Research Overview*). As yet, there has not been any bespoke and thorough study of the presentation of encyclopedic information in bilingual dictionaries, which makes the subject of the dissertation a presumption for the novelty of the study in its own right. This paper offers, for the first time ever, a summary of the presentation of encyclopedic information in dictionaries, analysing the methods in which encyclopedic information is conveyed in the mega-, macro-, and micro-structure of bilingual dictionaries; the areas of the lexis that are defined by the highest degree of encyclopedic information; suggesting encyclopedic material to be added to bilingual dictionaries to make them more informative and improve their quality. A research of bilingual dictionaries carried out in this respect will enrich the available knowledge of how the comparable languages and their underlying cultures should be presented, making it more profound. Furthermore, there have been no questionnaires or studies regarding the use of bilingual dictionaries, highlighting the presentation of encyclopedic information therein. The survey has revealed the type of encyclopedic material contained in bilingual dictionaries that tends to be accessed the most and the way in which it should be presented to satisfy the dictionary users' expectations.

DEFENSIVE STATEMENTS

1. The most detailed encyclopedic information in bilingual dictionaries exists on the microstructure. It is conveyed via usage labels, Latin names, definitions, explanatory words, illustrative examples, although to a varying degree of thoroughness from one dictionary to another.
2. On the megastructure, bilingual dictionaries provide information on the encyclopedic information contained in them in their prefaces, appendices to the dictionaries, where it is presented as abbreviations; to some extent, this information is reflected in indices of lexicographic sources.
3. On the macrostructure of bilingual dictionaries, the number of the thematic groups and non-equivalent lexis differs; however, the inclusion of certain words does not necessarily point to the dictionary as being more informative.
4. The respondents to Lithuanian and English questionnaire forms find encyclopedic information contained in bilingual dictionaries necessary. Illustrative examples are the most necessary; usage labels and definitions, less so. The respondents use appendices, albeit to a differing degree. User expectations regarding the presentation of appendices in the form of separate lists run counter to the tenets of modern lexicography.

RESEARCH OVERVIEW

A bilingual dictionary is usually developed on the basis of the monolingual dictionaries of the comparable languages; therefore, the literature overview deals with theoretical papers covering both monolingual and bilingual dictionaries.

In foreign metalexicography, various matters pertaining to dictionaries have been addressed by the most prominent lexicographers and metalexicographers to a varying extent. Lev Scherba was the first scholar to introduce dictionary typology (Шерба 1940). Even though his typology is rather simple and rather grounded on monolingual dictionaries, he nonetheless laid a foundation for other scholars to build their dictionary classifications on. In reference to dictionary typology, Ladislav Zgusta (1971) argues that every pair of languages requires four bilingual dictionaries: two A–B dictionaries of translations (for each language community) and two B–A explanatory dictionaries (for each language community). Apparently, the author draws a distinction between the active and the passive target of the dictionary, even though he does not identify them as such. Ali M. Al-Kasimi introduced yet another classification of dictionaries (1977), which is similar to that of Zgusta's and only the titles of some of the dictionaries differ: for instance, Zgusta's *linguistic–encyclopedic* dictionaries in Al-Kasimi's case become *lexical–encyclopedic*. Dictionaries have also been researched and classified, from a communicational point of view and in reliance on bilingual English–Chinese dictionaries, by Heming Yong and Jing Peng (2007). In their own words,

they grounded their classification on the connection between the compiler, the context, and the user of the dictionary. Still, their typology is not exclusively limited to bilingual dictionaries: for instance, the contrapositions of *general* and *special*, *academic* and *didactic*, *linguistic* and *encyclopedic* dictionaries also have a place in the typology of monolingual dictionaries. Tadeusz Piotrowski (1994) emphasised in his dissertation that bilingual lexicography should be approached as a key lexicographical trend, and the bilingual dictionary, a natural tool for learning languages. Valeriy Berkov's (2004) monograph on bilingual lexicography does not contain a plenitude of theoretical knowledge; instead, it offers a detailed description of the principles and stages of making bilingual dictionaries, which are very instrumental to the authors of the dictionaries. The French monograph by Danguolė Melnikienė (2013) analyses the relationship between bilingual and monolingual lexicography and covers the two-way nature of dictionaries and the importance of onomatopoeic interjections, non-conventional and non-equivalent lexis for the purposes of the bilingual dictionary. Understanding and internalising the subject material is made easier with the conclusions presented at the end of every chapter. It is equally important that this is one of the few publications on Lithuanian lexicography published in French. Jerzy Tomaszczyk (1984) highlighted the cultural aspect of bilingual dictionaries. He noted that when it comes to presenting equivalents in Polish–English dictionaries, not enough attention was paid to the sociocultural aspect of the meaning of the word. Zhao Yanchun et al. (2004) also studied the presentation of cultural information in bilingual dictionaries and argued that, in addition to syntactic, semantic, or pragmatic information, dictionaries should include knowledge of the world as well. This is a clearly important idea because one expects to find more than just knowledge of the language in a dictionary. The presentation of cultural information in Spanish–English dictionaries was addressed by Liam Rodger (2006). To that end, he suggests using supporting glosses or explaining the information in separate tables, which the author refers to as *cultural boxes*. Such boxes would catch the user's eye right away, helping them memorise the necessary information better; unfortunately, Lithuania does not have this tradition. Thomas Szende (1996), Arleta Adamska-Sałaciak (2006, 2010, 2015a), Emilia Kubicka (2019) analysed equivalents and equivalence in bilingual dictionaries: relying on the French and the Hungarian languages, Szende suggested that finding the equivalents of the target language that would convey the connotative meanings and style of the source language is a difficult thing to achieve and that the dictionary maker has to provide conditional equivalents (*équivalences relatives*) and support those with authentic examples. Adamska-Sałaciak (2006, 2010, 2015a) talks about the definition of the term *equivalence*, the types of equivalence, touching upon how equivalence is treated in comparative linguistics, the theory of translation, and metalexicography. Having analysed the classifications of equivalents by other scholars, she produces one of her own, in which she distinguishes four types of equivalence. However, this classification, too, has some flaws, because the boundaries between the different groups of equiva-

lents are not completely clear. Kubicka (2019) approached the problem of equivalence by comparing the equivalents of the German adjective *fassungslos*¹⁷¹ in German–Polish dictionaries and in the parallel corpus. Equivalents and equivalence have different interpretations, most probably because researchers identify different aspects of the same phenomenon. Having covered bilingual dictionaries from the standpoint of publishers, metalexicographers, translators, and learners, Kubicka (2019) concludes that improving them would first of all require identifying their potential users who would need to be educated by including matters of lexicography in the process of language learning. Target identification has been underscored by a number of authors (Atkins 1996, Берков 2004: 192; Jakaitienė 2005: 133; Melnikienė 2009b: 9; Rigual, Calvi 2014: 144), while the suggestion to educate users is a new one and merits some attention. The more sophisticated the user of the dictionary is, the higher his requirements for the dictionary will be, which in turn will prompt the dictionary makers to improve the quality of their dictionaries.

Every language has non-equivalent words and it is critical that they are included in bilingual dictionaries. Morton Benson (1995) analysed how American and British English words with no equivalents are presented in six dictionaries where English is the source language and concluded that British English words are presented with more detail. He suggests several methods be employed for the purposes of including non-equivalent lexis in bilingual dictionaries: verbatim translation; verbatim translation with an explanation; definition; and, in rare cases, adoption of the word from the source language. Presumably, this latter method should only be applied as a last resort for it cannot convey the lemma's meaning adequately. Benson's postulate that illustrative examples play a key role in presenting non-equivalent lexis is obviously correct. One cannot imagine a dictionary without any examples. The presentation of these latter is covered in the monograph by Michael Toope (1990). He determined that examples perform a lot of (semantic, grammatical, stylistic, cultural) functions, reinforcing the information about the lemma and providing new information about it. Alenka Vrbinc and Marjeta Vrbinc (2016) argue, based on the English–Slovenian dictionary, that examples must be provided in the target language as well so as to allow the user to see the differences between the two languages. Danie Prinsloo and Rufus Gouws (2000) suggest that dictionaries must provide the communication skills that users from a particular language community require, and examples of daily usage are highly important in that respect. This is particularly relevant right now as, with the extent of migration growing and societies shifting at a high pace, the ability to effectively communicate in a multilingual and multicultural environment should be developed incessantly.

Published in Lithuania, the monograph by Evalda Jakaitienė (2005) covers the general issues of theoretical lexicography and introduces the structure and types of bilingual dictionaries and problems pertaining to writing the dictionary entries. The

¹⁷¹ stunned, shocked, bewildered.

mega-, macro-, and microstructure of bilingual dictionaries issued in 1990–2006 was scrutinised at length by Melnikienė (2009a). The monograph also covers the main types of bilingual dictionaries in Lithuania, presents a brief overview of bilingual dictionaries in Lithuania, provides a number of revised lexicographical terms (for more on this, see Chapter 1.1.) – unfortunately, they are not presented as a separate list. There have also been number of collections of articles by the Institute of the Lithuanian Language dealing with lexicographical issues, such as: *Leksikografijos ir leksikologijos problemos* (Problems of Lexicography and Lexicology; 2003), *Leksikografija ir leksikologija 1: aiškinamųjų bendrinės kalbos žodynų aktualijos* (Lexicography and Lexicology 1: Current Developments in Explanatory Dictionaries of the Standard Language; 2006), *Leksikografija ir leksikologija 2: Jono Kruopo 100-osioms gimimo metinėms* (Lexicography and Lexicology 2: Dedicated to the 100th Birthday Anniversary of Jonas Kruopas; 2010). Among other things, they analyse the presentation of homonyms in bilingual dictionaries, compare conventional and computer-based dictionaries, observe the potential of e-lexicography and the need to prepare more electronic dictionaries, deal with the problems of the selection of words and definition of their meanings, among other things, in preparing the Dictionary of the Standard Lithuanian Language (Lith. *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*). Matters of lemma presentation in the bilingual dictionary are covered in the papers by Saulius Lapinskas (2008) and Jakaitienė (2010). Lapinskas, in regard to Melnikienė's ideas (Melnikienė 2007), argues that, in addition to a neutral equivalent of the lemma, its equivalents with connotative sememes need to be presented as well, accurately reflecting the stylistic shadings of the word, disclosing its syntagmatic relations, possibilities for it to be used figuratively, and including a number of collocations. Jakaitienė noted that the presentation of a lemma varies a lot and advised dictionary makers to be consistent in their principles of presentation.

Lithuanian lexicographical literature focuses a lot on the Dictionary of the Standard Lithuanian Language (Lith. *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*, BLKŽe), which is being increasingly relied upon in making bilingual dictionaries. Danutė Liutkevičienė (2006) says that in making it, steps are taken to ensure that examples of usage are as much informative and authentic as possible and a balance between the official and the spoken language is maintained. These are also the principles to follow by the compilers of bilingual dictionaries. Liutkevičienė and Anželika Gaidienė (2017) analysed the definition of the meaning of plants and animals in the BLKŽe and determined that the dictionary does not specify their taxonomy groups, presents Latin names for plants and animals, and any realities are defined in it with an equal amount of detail, regardless of whether they are inherent or foreign. Daiva Murmulaitytė (2017) covers the presentation of illustrative examples in the BLKŽe and identifies some important principles of methods of illustration: examples are used to illustrate every lexeme; they show the semantic and syntactic valency of the lexeme and often expand the interpretation of the meaning, trying to provide authentic examples of usage that can be constructed or adjusted as

necessary; all words other than single-syllable conjunctions, particles and prepositions¹⁷², are accentuated. It is important that the makers of bilingual dictionaries follow this approach as well. The presentation of one group of examples, collocations, was addressed by Melnikienė and Monika Jankauskaitė (2012). In their opinion, the compilers of a bilingual dictionary should define a set of consistent criteria to follow for phrases to be classified as collocations or phraseological units and to be graphically labelled as such. The categorisation of a particular phrase is probably not a matter of great relevance to the user; however, the fact that collocations should be given special attention in the bilingual dictionary is beyond the shadow of a doubt, because the valency of words is a most difficult challenge to learners of foreign languages. Lina Plaušinaitytė and Skaistė Volungevičienė (2016) picked phrases from the Great German–Lithuanian Dictionary (Juozas Križinauskas, Stasys Smagurauskas 2006; Lith. *Didysis vokiečių–lietuvių kalbų žodynas*) as the subject of their research. The researchers defined the different needs of the lexicographer and the user in presenting phrasal groups and admitted that, in terms of phrase selection, the dictionary contained excessive information; on top of that, the dictionary's search system was inconsistent. It is very important to analyse the dictionary in this respect, because, when it comes to learning foreign languages, learning isolated words is not enough: one has to understand and use language-specific phrases as well. Several bilingual dictionaries, such as the Lithuanian–Norwegian Dictionary (Lith. *Lietuvių–norvegų kalbų žodynas*) by Evalda Jakaitienė and Sturla Berg-Olsen (2002), the Italian–Lithuanian Dictionary (Lith. *Italų–lietuvių kalbų žodynas*) by Valdas V. Petrauskas (2002), and the Lithuanian–French Dictionary (Lith. *Lietuvių–prancūzų kalbų žodynas*) by Danguolė Melnikienė (2020) are covered in the review sections (Barauskaitė-Mikkelsen 2002, Lanza 2003, Leonavičienė 2020).

The presentation of non-equivalent lexis in dictionaries has been noted by Violeta Černė (2006). Having made a review of names of dances and games and their definitions in explanatory dictionaries, she revealed that the descriptions of this lexis were very poor and often limited to the formula of 'a kind of dance'. Obviously, this definition is useless. Melnikienė (2010, 2011) compared the treatment of non-equivalent lexis in bilingual dictionaries and argued that it was very important to include this type of lexis in bilingual dictionaries, noting that the presentation of equivalents does not always convey the cultural component of the word and that descriptive constructions sometimes have to be undertaken to achieve that purpose. Clearly, this type of lexis should become an integral part of bilingual dictionaries, seeing as it is important to introduce the user into cultural differences. The researcher also discussed the forewords of bilingual dictionaries based on thirteen dictionaries that saw the light of day in Lithuania between 1998 and 2006 (Melnikienė 2009b). Having analysed their informative and stylistic characteristics, the author presented guidance on how the dictionary makers could improve the tests of their publications.

¹⁷² Currently, all words in the BLKŽe have accent.

The presentation of encyclopedic information has been given too little analytical attention. Vladimir Gak was among the first to observe this (1988); he noted that it is impossible to compile a dictionary without including in it encyclopedic explanations, which are simply a must (for more on this, see Chapter 2). Margareta Cop (1989) reviewed the way such information is reflected in the front matter, middle matter and back matter of the dictionary, but did not analyse how it is presented in the dictionary's entries. In her opinion, using dictionaries would be made easier by integrating additional information in the dictionary text as such (for more on this, see Chapter 2). Sandro Nielsen (1994) approached the presentation of encyclopedic information from an even narrower angle, only looking into how it is presented in the front matter of the dictionary. Just like Cop, he argues that this kind of knowledge should be supplementary to the information contained in the dictionary entries (for more on this, see Chapter 2). Ferenc Kiefer (1998), having identified linguistic, conceptual, and encyclopedic material contained in dictionaries, argues that encyclopedic information in the dictionary is more observable with proper nouns; however, it is also employed in describing animal species and habitats. Jean Pruvost (2002) analysed the ways of presenting encyclopedic information by discussing learner's dictionaries of the French language (for more on this, see Chapter 2). In his study on the compilation of dictionaries, Svensén (2009) suggests that, when it comes to encyclopedic and linguistic information, there are two questions that need to be answered: How do you define each of the two? and What are the circumstances in which encyclopedic knowledge could be legitimately presented in a linguistic dictionary? Still, the author does not go into any details as to how this can be done, and does not provide any definitions of these terms (Svensén 2009: 288). Piotr Wnęk and Brigita Bendoraitytė-Vnęk (2012) analysed linguistic and encyclopedic information in American and British dictionaries and determined that British dictionaries contained more encyclopedic information compared to their American counterparts. Their study also covers the concept of encyclopedic information (see Foreword and Chapter 2). Valentyna Skybina and Nataliya Bytko (2015), having analysed dictionaries of the Australian English language (1898) and the Indian English language (1886), concluded that the amount of encyclopedic information that they contained was higher than that of linguistic information. This is understandable: once they arrived at a new location, Europeans required knowledge about it and that is what the authors of said dictionaries gave them. Melnikienė et al. (2018) looked into how encyclopedic information was presented in three French dictionaries from different periods (1873–74, 1995 and 2003). It was noted that it was available in all of the dictionaries concerned (for more on this, see Chapter 2). Aušra Valančiauskienė (2019, 2021) analysed the geographical and historical information contained in four bilingual dictionaries published in Lithuania and suggests that encyclopedic material should be integrated in the dictionary's word-list, providing labels about the field of usage, and linking any examples of usage with the realities of that particular country.

Apart from the research efforts mentioned above, to the best of the author's knowledge, no bespoke detailed studies of the presentation of encyclopedic knowledge in bilingual dictionaries have been conducted, which would make this paper one of the first attempts to take a deep dive into this field.

RESEARCH MATERIAL AND METHODS

The dissertation analyses data from three bilingual dictionaries: the Great Lithuanian–English Dictionary (Piesarskas 2006; Lith. *Didysis lietuvių–anglų kalbų žodynas*, DLAKŽ), the Lithuanian–French Dictionary (Melnikienė 2020; Lith. *Lietuvių–prancūzų kalbų žodynas*, LPKŽ), and the Lithuanian–Russian Dictionary (Lyberis 2015; Lith. *Lietuvių–rusų kalbų žodynas*, LRKŽ). The research data were obtained with several methods of collecting material. Phase one saw the sampling of words from Ramutė Bingelienė's exercise books on Lithuanian lexis titled *Kad Nepritrūktų Žodžių* (Lest Words Fall Short; part I and II, level B2/C1, 2014). Notably, words were gathered both in the lists of lexis and in exercises and assignments. The lists of words presented in the composition books were prepared on the basis of *Aukštuma* (Vantage)¹⁷³, a schedule of level B2 content of teaching Lithuanian as a foreign language. These instruments for foreign speakers were chosen in a bid to find an initial objective starting point for the sampling of words. Large bilingual dictionaries are intended for users with a high level (B2/C1) of foreign language proficiency¹⁷⁴, and the edition of *Kad Nepritrūktų Žodžių* was geared to learners who are at this particular level; besides, it covers a rather broad range of Lithuanian lexis spanning 27 topics¹⁷⁵. During the next phase, the material collected in the lexis exercise books was compared with the lexis available in the electronic version of the Dictionary of the Modern Lithuanian Language (Lith. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, DLKŽe) and, based on the usage labels contained in this dictionary (*anat.*, *archeol.*, *chem.*, *econ.*, *physz.*, *ling.*, *myth.*, *relig.*, *vet.* and so on), the data were categorised by 36 areas (astronomy, biology, physics, geology, medicine, sports, law, and so on). As all areas could not have been

¹⁷³ Ramonienė, M. et al. *Aukštuma*. Vilnius: 2016. Access online: https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/svietimas/mokymo_aprasai/B2%20Aukstuma.pdf. Accessed on 13/6/2022.

¹⁷⁴ Based on the global scale of language proficiency, a level B2 language user is identified as independent, level C1, as a proficient language user (Ramonienė et al. 2016: 4). Access online: https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/svietimas/mokymo_aprasai/B2%20Aukstuma.pdf. Accessed on 13/6/2022.

¹⁷⁵ The composition books feature the following topics: introducing yourself and others; family and kin; work, qualification, and employment; feelings, emotions, and states; character and personality; appearances; health; food and cooking; weather; pastime, hobbies, and travel; sports; art; background and education; holidays; home, home cleaning and repairs; landscape; flora; fauna; countryside and farming; city, traffic, and vehicles; environmental protection and pollution; politics; economics and business; social care and support; crime and punishment; war and peace; belief and religion.

covered in this study, 8 largest groups (each containing 30 to 97 words) were chosen for the purposes of research, covering the areas of botany, geography, history, warfare, music, religion, sports, and zoology, with 10 words per group (a total of 240 entries). Since every language has its own unique words denoting cultural differences, and cultural competence is key for when it comes to successful communication, a decision was made to perform a separate analysis of non-equivalent lexis as a specific layer of lexis. For the purposes of this analysis, the names of 10 things of tangible culture and the names of 10 phenomena of spiritual culture (a total of 60 entries) were picked out. As a result, the study covered 300 entries and encyclopedic information contained in dictionary megastructure and macrostructure. The sampling of words aimed to achieve the broadest possible coverage of the subject area: for instance, words denoting grain cultures, trees (both inherently Lithuanian and those that grow in warm climates), vegetables, spices, and medicinal herbs were chosen to analyse the field of botany; the field of sports was addressed using words that describe players, games, kick-offs, sporting implements, scores, fouls, integrated games, and so on.

Finding an answer to the question of the study was based on a combination of qualitative and quantitative research methods. Analysis of the presentation of encyclopedic information in the mega-, macro-, and microstructure of dictionaries first employed the method of *quantitative content analysis* (QCA). Content analysis is a method that is used to analyse verbal, written, or visual information (Cole, 1988). Generally, QCA data are gathered through interviews, observations, screening diary and written document texts (Žydzūnaitė, Sabaliauskas 2017: 64). Dictionaries are written texts, which makes QCA a suitable method for the purposes of analysing the material contained in them. This method is applied when the subject of the study has not been researched much (Žydzūnaitė, Sabaliauskas 2017: 21), which is the case with bilingual dictionaries in terms of the presentation of encyclopedic information therein. The data gathered in the dictionaries based on this method were defined, analysed, described, and critically appraised in terms of the presentation of encyclopedic information in them. This method was accompanied by a comparative method, which was applied to compare and evaluate the data from the three dictionaries covered by the analysis. The qualitative research was expanded with a quantitative analysis, which involved the use of tables and figures to illustrate the number of lemmas with usage labels in the dictionaries and the presentation of definitions and illustrative examples.

The empiric study was enhanced with a survey aimed at identifying the characteristics of usage of bilingual dictionaries. To achieve this purpose, the following objectives were formulated:

- (1) disclosing the kind of encyclopedic information contained in bilingual dictionaries that people use or do not use;
- (2) determining the way of how encyclopedic information should be presented in bilingual dictionaries.

To carry out this survey, a Lithuanian and English questionnaire was prepared (using *Google* forms) and an anonymous online poll conducted. The participants in the study were chosen by way of availability sampling. This kind of sampling can be used when the researcher finds it important that the participants in the study have experience relevant to the question the study needs to answer (Žydžiūnaitė, Sabaliauskas 2017: 36). Ergo, in this case, the sampling aimed to find respondents who were users of bilingual dictionaries. The data obtained during the study were processed, structured, and graphically represented using *Microsoft Word*, analytical and comparative analysis, and the method of descriptive statistics. The survey included respondents from different age groups (aged 17–29 and older) who were language students or learners at 12 educational institutions and were considered to constantly use bilingual dictionaries in the course of their learning or work. Questionnaire forms with 17 semi-close-ended questions were filled out by 213 respondents, a total of 213 forms were received (152 were filled out in Lithuanian, 61 in English¹⁷⁶). The survey was carried out between 29/4/2020 and 18/5/2020.

STRUCTURE OF THE PAPER

The paper consists of a glossary of key terms, a foreword, a theoretical part (Chapter 1–2), and an exploratory part (Chapter 3–4). The foreword introduces the goal and objectives of the study, the relevance and novelty of the work, the defensive statements, a research overview, the material and methods of the research. Chapter 1 presents the typology of dictionaries, the criteria for dictionary classification by type, reveals the differences between the linguistic and the encyclopedic dictionary, and briefly describes the bilingual dictionary. Chapter 2 introduces research from the standpoint of presentation of encyclopedic information in dictionaries, the mega-, macro-, and microstructure of dictionaries, covers the reflection of this kind of information in the foreword, the list of abbreviations, the back matter of the dictionary, introduces the principles of making the word-list, goes over non-equivalent lexis and its terminology, illustrative examples. Chapter 3 deals with the dictionary megastructure: the foreword, lexicographical sources, abbreviations, the back matter of the dictionary; macrostructure: the types of the macrostructure, the word-list of the source language; microstructure: the presentation of encyclopedic information in dictionary entries based on the thematic groups of botany, geography, history, warfare, music, religion, sports, zoology and non-equivalent lexis: groups of names of things of tangible culture and phenomena of spiritual culture, introducing a quantitative analysis of examples, usage labels, Latin names, and definitions. Chapter 4 features a contras-

¹⁷⁶ In this particular case, the reason behind the variegated scope was that the survey was not intended to achieve a degree of statistical reliability but rather aimed to find out percentages from one and the other group of respondents.

tive overview of Lithuanian and English survey forms about the usage of bilingual dictionaries and the presentation of encyclopedic information in them. The paper closes with conclusions, recommendations, a list of sources and literature, appendices (a list of usage labels for the sampling of words, questionnaire forms in Lithuanian and in English), an English summary, a list of publications on the subject matter of the dissertation, and a curriculum vitae.

Chapters 1 and 2 of the dissertation, sub-chapters 1.2, 3.1.4, and 3.3.1.2 were written in reliance on a text that has been published before:

- Valančiauskienė A. 2019. *Enciklopedinės žinios dvikalbiuose žodynuose: geografinio sritys* (Encyclopedic Knowledge in Bilingual Dictionaries: the Field of Geography) In: *Verbum*, Vilnius, 2019, t. 10, 1–13. Access online: <https://www.zurnalai.vu.lt/verbum/article/view/16486/15670>

Chapter 2 of the dissertation, sub-chapter 3.3.1.3. were written in reliance on a text that has been published before:

- Valančiauskienė A. 2021. *Kiek istorinės informacijos esama dvikalbiuose žodynuose?* (How Much is Historical Knowledge Present in Bilingual Dictionaries?) In: *Respectus Philologicus*, 2021, No. 39 (44), 173–184. Access online: <https://www.journals.vu.lt/respectus-philologicus/article/view/18619/23225>

CONCLUSIONS

Having analysed the methods of presentation of encyclopedic information in the megastructure, macrostructure, and microstructure of three bilingual linguistic dictionaries (DLAKŽ, LPKŽ ir LRKŽ) (a total of 300 entries) and having summarised the data from the Lithuanian and English questionnaire forms, the following conclusions have been made:

1. The presentation of encyclopedic knowledge on the structural levels of the subject dictionaries varies in scope and method.
2. The most detailed encyclopedic information in bilingual dictionaries exists on the microstructural level. It is conveyed via usage labels, definitions, Latin names, additional explanations of meaning, illustrative examples, although the components vary from one dictionary to another.
 - 2.1. The biggest abundance of encyclopedic knowledge was found to exist in the LPKŽ, where it is conveyed through definitions, Latin names, usage labels, and illustrative examples. This dictionary stands out in the amount of illustrative examples – 269, compared to 145 for the DLAKŽ, and 142 for the LRKŽ (a total of 556 examples were found across all dictionaries). The highest amount of examples – 121 – concern the field of zoology: 60 for the LPKŽ, 33 for the LRKŽ, and 28 for the DLAKŽ. The examples convey encyclopedic information about historical events, famous persons,

- locations, creators and creations, organisations, awards, titles, instruments, tools, and so on. Notably, illustrations for non-equivalent lexis are rather scarce, totalling 13 for the LPKŽ, 10 for the DLAKŽ, and 9 for the LRKŽ (out of 20 entries).
- 2.2. Usage labels also stand to convey encyclopedic knowledge. The highest amount of labels were found in the LPKŽ, where they are featured in 80 entries, the DLAKŽ, in 70 entries, and the LRKŽ, in 64 entries (out of 100 entries of each dictionary). All dictionaries were found to be inconsistent in their presentation. Presumably, users need usage labels, especially when the word is polysemantic.
 - 2.3. Encyclopedic knowledge is conveyed through definitions as well. With the entries (100 for each of the dictionaries) covered by the analysis, the largest number was found in the LPKŽ – 89 entries. The DLAKŽ contains definitions in 15 entries, the LRKŽ in 11. In the DLAKŽ and the LRKŽ, they are presented to distinguish the different meanings of polysemantic words or in cases of non-equivalent lexis.
 - 2.4. Latin names also reinforce the encyclopedically informative character of the dictionary. The LPKŽ features the largest number thereof – 36, with 16 of them used to describe botanical, and 20 zoological words (100 entries). The LRKŽ was not found to contain a single Latin name, the DLAKŽ, just one, in the entry for the word *baravykas* (boletus).
 3. In terms of the megastructure, authors present information about the encyclopedic information featured in the dictionary in the foreword; encyclopedic knowledge are conveyed as abbreviations, in appendices in the back matter of dictionary, and is reflected in indices of lexicographic sources to some extent.
 - 3.1. The most detailed presentation of information about the inclusion of encyclopedic knowledge is given in the foreword to the LPKŽ, which states that the dictionary contains quite a few titular words pertaining to different fields and specifies that the encyclopedic information is enhanced through the addition of encyclopedic meanings of polysemantic words, which is illustrated with examples. With the DLAKŽ, these details are provided in the section called ‘The Structure of the Dictionary’, which reads that the dictionary features scientific, technological, athletic, and other terms, international words, obsolete words, historicisms, and dialectal words that are disappearing from the language. The LRKŽ’s foreword is limited to a brief statement that it includes special scientific and technological terms.
 - 3.2. Quite a substantial amount of encyclopedic knowledge is presented in appendices at the end of the dictionary. The DLAKŽ is the only one to have any such appendices. Some of them raise doubt as to whether they are necessary (such as the lists of the brightest and the closest stars). The LRKŽ did not have any appendices in any of its editions. The LPKŽ’s

- section on the structure of the dictionary elaborates that appendices have been abandoned, with the information they used to contain included in the word-list. This decision is in line with the latest lexicographical trends, and the absence of an appendix can be considered an indicator of mega-structural decline.
- 3.3. Encyclopedic information are furthermore presented as abbreviations with reference to the fields of science, technology, art, and others, from which words featured in the dictionary originate. The longest list of Lithuanian abbreviations was found in the DLAKŽ – 78, with the LPKŽ containing 68 abbreviations, and the LRKŽ 49. In the DLAKŽ and the LRKŽ, the explanations of the Lithuanian abbreviations are accompanied by their equivalents in the contrastive languages, while the LPKŽ only provides Lithuanian abbreviations.
 - 3.4. To some extent, the inclusion of encyclopedic knowledge in bilingual dictionaries is reflected in lexicographical sources that define the degree of the dictionary's informative relevance and reliability. In terms of quantity, the LPKŽ comes out on top with 26, followed by the LRKŽ and the DLAKŽ with 21 each. From the encyclopedic point of view, specialised dictionaries or other specialised publications are featured the most prominently in the lexicographical sources of the LRKŽ – 9, followed by the LPKŽ with 4, and the DLAKŽ with 1 specific source identified as such, accompanied by abstract information that reference has been made to various specialised dictionaries of scientific and technological terms.
 4. On the macrostructural level, any indication of encyclopedic knowledge can be gleaned only from the word-list and the principles of its construction.
 - 4.1. In the macro-structure, the thematic groups words and non-equivalent lexis selected differ in number: the DLAKŽ contains nearly all of the words from the thematic groups but 4, with 22 words missing from the LPKŽ, and 21 from the LRKŽ. Nearly all of the non-equivalent lexis (but 3) analysed are featured in the LRKŽ, with 5 missing from the DLAKŽ, and 24 from the LPKŽ (out of 545 words). Quite a few non-equivalent words from the list are used only rarely and their inclusion does not necessarily point to the dictionary as being of high quality or very informative.
 - 4.2. The type of macrostructure varies from one subject dictionary to the next, with the LPKŽ and the DLAKŽ having an alphabetical macrostructure. In the LRKŽ, titular Lithuanian words are listed alphabetically, although kindred titular words are arranged into small nests.
 5. Since encyclopedic knowledge continues to shift driven by scientific and technological progress, changes in the society and its customs, dictionary makers are facing the task of reflecting these changes without delay.

6. The results obtained from the Lithuanian and English questionnaire forms suggest that users find encyclopedic information included in bilingual dictionaries necessary, although to a varying degree.
 - 6.1. What the respondents from both groups need the most is examples of usage, with 94.8% Lithuanian respondents and 95.1% English respondents saying they are necessary or very necessary. Usage labels are somewhat less required, with 88.8% Lithuanian and 82% English respondents saying they are necessary or very necessary. The need for definitions varies between the two groups to a greater extent, with 88.2% Lithuanian and 75.4% English respondents saying they are necessary or very necessary. The reason behind this gap could be that foreign speakers might understand definitions less well than native speakers would.
 - 6.2. The respondents use appendices provided at the end of the dictionary, although to a varying extent, with 7.9% Lithuanian and 18% English respondents using them often, and 48% and 50.8%, sometimes. With the Lithuanian respondents, the most popular are the lists of proper names, geographical names, and ethnonyms, with English respondents, geographical names, proper names, and ethnonyms. The Lithuanian respondents have the least use for the lists of the brightest stars (3.3%), military ranks (2.6%), closest stars (2%), and chemical elements (2%). With the English respondents, the least useful are the lists of the brightest stars (6.6%), military ranks (6.6%), and closest stars (3.3%). Surprisingly, more than 60% of the respondents from both groups would prefer appendices at the end of the dictionary to integrated information presented in the word list. This contradicts the trends of modern lexicography and is to be considered the product of the traditions of presenting appendices in paper dictionaries.
 - 6.3. Information contained in the foreword is not necessary that much, with only a small percentage of the respondents, 2% Lithuanian and 6.6% English, always taking their time to read the foreword. The breakdown of the respondents who read this section sometimes is rather similar: 41.4% Lithuanian and 41% English respondents. Respondents who never read the foreword amount to 44.1% (Lithuanian) and 37.7% (English) – one probable cause for this is that users tend to increasingly refer to electronic dictionaries that no longer contain this section.
 - 6.4. Lists of abbreviations are popular with most of the respondents in both groups, with 69.1% Lithuanian and 63.9% English respondents using them sometimes, and 3.9% and 11.5%, always.

PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS

Moksliniai straipsniai disertacijos tema:

- Valančiauskienė A. (2019). *Enciklopedinės žinios dvikalbiuose žodynuose: geografijos sritis*. Verbum, DOI: <https://doi.org/10.15388/Verb.9>, Vilnius, 2019, t. 10, 1–13. Prieiga internete: <https://www.journals.vu.lt/verbum/article/view/16486/15670>.
- Valančiauskienė A. (2021). *Kiek istorinės informacijos esama dvikalbiuose žodynuose?* Respectus Philologicus, DOI: <http://dx.doi.org/10.15388/RESPECTUS.2020.39.44.86>, 2021, Nr. 39 (44), 173–184. Prieiga internete: <https://www.zurnalai.vu.lt/respectus-philologicus/article/view/18619/23225>.

Tarptautinėse konferencijose skaityti pranešimai disertacijos tema:

- *Dvikalbių žodynų naudojimas mokymosi procese*. XIII tarptautinis baltistų kongresas *Baltų kalbos laike ir erdvėje*. Latvijos universitetas, 2021 spalio 13–15 d. (per nuotolį).
- *Enciklopedinės žinios dvikalbiuose žodynuose: geografijos sritis*. Taikomosios kalbotyros konferencija *Kalbos ir žmonės: komunikacija daugiakalbiame pasaulyje*. Vilniaus universitetas, 2019 rugsėjo 26–28 d.
- *Culture-specific Items in Bilingual Dictionaries of Lithuanian*. AABS (Association for the Advancement of Baltic Studies) konferencija *AABS 2018 at Stanford*. Stanfordo universitetas, Kalifornija, JAV, 2018 birželio 1–3 d.

Disertacijos tema skaitytas pranešimas moksliniame seminare:

- *Neišverčiami žodžiai dvikalbiuose žodynuose*. Lietuvių kalbos instituto mokslinis seminaras *IV leksikografų dirbtuvės*. Lietuvių kalbos institutas, Vilnius, 2022 gegužės 11 d.

CURRICULUM VITAE

Asmeniniai duomenys / Personal data

Aušra Valančiauskienė gimė 1968 04 13 Pakruojyje / was born on 13 April 1968 in Pakruojis.

Išsilavinimas / Education

2017–2022 – filologijos mokslo krypties doktorantūros studijos Lietuvių kalbos institute / Doctoral studies in Philology, the Institute of the Lithuanian Language.

1987–1992 – lietuvių kalbos ir literatūros studijos Vilniaus universitete / Studies of Lithuanian Language and Literature, Vilnius University.

Profesinė veikla / Professional activity

1998 – dabar – jaunesnioji asistentė / dėstytoja Vilniaus universiteto Filologijos fakultete (iki 2018 – asistentė / dėstytoja) / Junior Assistant / Lecturer, Faculty of Philology, Vilnius University (until 2018 – Assistant / Lecturer).

2012–2016 – vizituojanti lietuvių kalbos lektorė Vašingtono universitete (Sietlas, JAV) / Visiting Lecturer of Lithuanian at University of Washington (Seattle, USA).

2012–2016 – lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Lino lituanistinėje mokykloje (Sietlas, JAV) / Teacher of the Lithuanian Language and Literature at Linas Lithuanian School (Seattle, USA).

2016 11–12 – Lietuvių kalbos dėstytoja vertėjams raštu (C1 lygis) Europos Komisijos Generalinio direktorato Vertimo raštu padalinyje Liuksemburge / Teacher of the Lithuanian Language (C1 level), European Commission Directorate-General for Translation, Luxembourg.

1997–1998 – asistentė / dėstytoja Vilniaus Gedimino technikos universitete (dabar – Vilnius Tech) / Assistant / Lecturer at Vilnius Gediminas Technical University (now – Vilnius Tech).

1994–1997 – lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Žemynos vidurinėje mokykloje (dabar – Vilniaus Žemynos gimnazija) / Teacher of the Lithuanian Language and Literature, Vilnius Žemynos Secondary School (now – Vilnius Žemynos Gymnasium).

1993–1994 – reikalų tvarkytoja, asistentė Vilniaus technikos universitete (dabar – Vilnius Tech) / Administrator, Lecturer at Vilnius Technical University (now – Vilnius Tech).

1991–1992 – laborantė Lietuvių kalbos instituto Žodynų skyriuje / Lab Assistant, Institute of the Lithuanian Language, Dictionary Department.

Aušra VALANČIAUSKIENĖ
ENCIKLOPEDINĖS ŽINIOS DVIKALBIUOSE
LINGVISTINIUOSE ŽODYNUOSE

Daktaro disertacija

Santraukos vertėjas į anglų kalbą
Jūras Barauskas

SL 655. 2022 07 18. Tiražas 30 egz.
Išleido Lietuvių kalbos institutas, P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
Spausdino KTU spaustuvė/leidykla „Technologija“
Studentų g. 54, LT-51424 Kaunas

Nemokamai.

